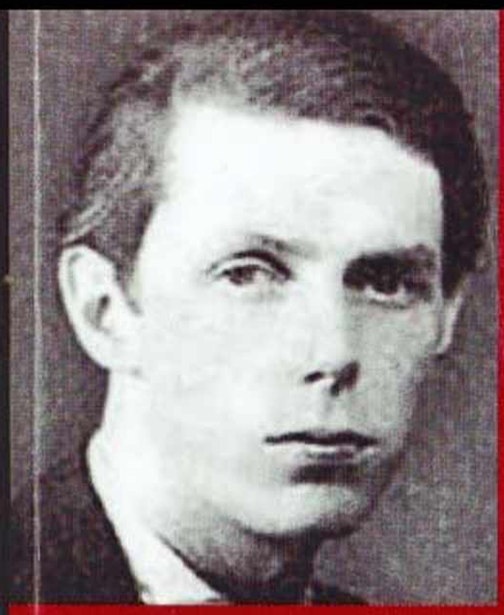

20. Asrın
Casusluk Şebekesi

CAMBRIDGE BEŞLİSİ

FERİT TEMUR

hitabevi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **IX**
ÖN SÖZ ..... **XIII**
GİRİŞ ..... **XV**

BİRİNCİ BÖLÜM

1917 BOLŞEVİK DEVRİMİ'NE KISA BİR BAKIŞ **3**

1.1. DEVRİMİN RUS-İNGİLİZ İLİŞKİLERİNE YANSIMASI **9**

1.2. SSCB'NİN DEVRİM İHRACI STRATEJİSİ **19**

1.2.1. Devrim İhracında Komünist Enternasyonal'in Rolü **20**

1.2.1.1. Komintern'in İngiltere Yapılanması ve Sovyet İstihbaratıyla İlintisi *27*

1.2.1.1.1 Cambridge Üniversitesi'nin İngiltere'deki Önemi ve Komünist Hareketle İlişkisi *34*

1.2.1.1.2. Gizli Apostol Cemiyeti ve Komünist Yapılanma *36*

İKİNCİ BÖLÜM

1929 EKONOMİK KRİZİ'NİN KAPİTALİZME ETKİLERİ **41**

2.1. KRİZİN İNGİLTERE'DEKİ EKONOMİK BOYUTU ... **43**

2.2. KRİZ DÖNEMİNDE SOVYET EKONOMİSİNİN DURUMU **45**

2.3. EKONOMİK KRİZİN AVRUPA'DAKİ İDEO-POLİTİK YANSIMALARI **48**

2.3.1. Avrupa'da Faşizmin Yükselişine Krizin Etkisi **49**

2.3.2. Batı Entelijansiyasında Komünizme İlginin Artmasında Krizin Rolü **57**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CAMBRIDGE BEŞLİSİ: ÖNCESİ, OLUŞUMU VE FAALİYETE GEÇİŞİ 65

3.1. İNGİLİZ KOMÜNİST GENÇLERİ DEVŞİREN VE YETİŞTİREN BAŞLICA KGB GÖREVLİLERİ 76

3.2.1.2 Arnold Deutsch (1904-?) 77

3.2.1.3 Aleksandr Mihayloviç Orlov (1895-1973) 81

3.2.1.4 Theodore Maly (1894-1937) 84

3.2. CAMBRIDGE BEŞLİSİ'NİN PROFİLİ 85

3.2.1 Harold Adrian Russell "Kim" Philby (1912-1988) ... 87

3.2.2 Donald Duart Maclean (1913-1983) 100

3.2.3 Guy Francis De Moncy Burgess (1911-1963) 104

3.2.4 Sir Anthony Frederick Blunt (1907-1983) 112

3.2.5 John Cairncross (1913-1995) 121

3.3. CAMBRIDGE BEŞLİSİ'NİN DEVŞİRİLME VE YETİŞTİRİLME SÜRECİ 124

3.4. CAMBRIDGE BEŞLİSİ'NİN CASUSLUK FAALİYETLERİ 140

3.4.1 1935–1939 Yılları Arasında Yürütülen Casusluk Faaliyetleri 140

3.4.2 II. Dünya Savaşı Döneminde Yürütülen Casusluk Faaliyetleri 146

3.4.3 1945–1963 Yılları Arasında Yürütülen Casusluk Faaliyetleri 175

3.5. CAMBRIDGE BEŞLİSİ'NİN DEŞİFRE OLMA SÜRECİ 186

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CAMBRIDGE OPERASYONU'NUN ANALİZİ 217

4.1. RUS İSTİHBARATINI BAŞARILI KILAN YÖNLER 217

4.2. CAMBRIDGE BEŞLİSİ'Nİ CASUSLUĞA İTEN İDEO-POLİTİK SAİKLER 220

4.3. İNGİLİZ GÜVENLİK KURUMLARININ ZAFİYETLERİ 228

4.4. CAMBRIDGE CASUSLUK ŞEBEKESİNİN GERÇEK BOYUTU 231

4.4.1. MI-5'te Görevli Üst Düzey "Rus Köstebeği" Dosyası 244

4.4.2. Cambridge Casusluk Şebekesi ve Victor-Tess Rothschild Bağlantısı 262

4.4.3. Cambridge Casusluk Şebekesi ve Guy Liddell'ın Sovyet Casusu Olma Olasılığı 268

4.5. "MY SILENT WAR" İSİMLİ KİTABIN ANALİZİ: PROPAGANDA MI YOKSA GİZLİ BİR ŞİFRE Mİ? 273

4.6. CAMBRIDGE BEŞLİSİ VE TÜRKİYE 275

SONUÇ 285

KAYNAKÇA 293

EKLER 305

Bu kitapta yer alan tespit, görüş ve düşünceler tamamen yazara ait olup; hiçbir şekilde çalıştığı Kurumun görüş ve düşüncelerini yansıtmadığı gibi hukuken söz konusu Kurumu bağlayıcı bir nitelik de taşımaz.

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ARKOS	:	Vserossiyskoe Kooperativnoe Obşhestvo (Birleşik Rusya İşbirliği Cemiyeti)
CIA	:	Central Intelligence Agency (Amerikan Merkezi Haberlama Teşkilatı)
ÇEKA	:	Vserossiyskaya Çrezvıçaynaya Komissiya po Bor'be s Kontrrevolyutsiey i Sabotajem (Birleşik Rusya Karşı Devrim ve Sabotajla Mücadelede Tam Yetkili Komisyon)
FBI	:	Federal Bureau of Investigation (Amerikan Karşı Casusluk Servisi)
GRU	:	Glavnoye Razvedivatel'noye Upravleniye (Rus Askeri İstihbaratı)
KGB	:	Komutet Gosudarstvennıy Bezopasnosti (Sovyet Gizli Servisi)
KKAP	:	Kanada Kraliyet Atlı Polisi
Komintern	:	Komünist Enternasyonal
MI-5	:	The Security Service (İngiliz Karşı Casusluk Servisi)
MİT	:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MOPR	:	Mejdunarodnaya Organizatsiya Pomoşhi Raboçim (Uluslararası İşçi Yardımı Organizasyonu)
MOTSR	:	Monarhiçeskaya Organizatsiya Tsentral'noy Rossii (Merkezi Rusya Monarşi Birliği)
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
NEP	:	Novaya Ekonomiçeskaya Programma (Yeni Ekonomi Programı)
OSS	:	The Office of Strategic Services (CIA'n selefi olan kurum)

SIS : Secret Intelligence Service (İngiliz Gizli Haberalma Servisi)

Sotsintern : Sosyal Demokrat Enternasyonal

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SVR : Slujba Vneşney Razvedki (Rusya Dış İstihbarat Servisi)

Yazar Hakkında

İstanbul'da ilk ve orta öğrenimini okul birincisi olarak tamamlamış, lise öğrenimine ise Şehremini Lisesi Yabancı Diller Bölümü'nde devam etmiştir. Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı alanında alan yazar, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda "*Bir KGB Operasyonu: Cambridge Beşlisi*" isimli tezi savunarak yüksek lisans programından mezun olmuştur. Hâlihazırda Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Diplomasi Akademisi'nin Uluslararası İlişkiler bölümde doktora öğrenimi görmektedir.

2008 yılında T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) "Gürcüstan ve Ukrayna Masası'nda", 2009 yılında Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM) "Rusya-Ukrayna Masası'nda" staj yapmış, 2009-2010 yılları arasında Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) "Rusya-Ukrayna Masası'nda" sırasıyla Asistan, Araştırmacı ve Rusya Uzmanı olarak çalışmıştır. 2010 yılı itibariyle T.C. Dışişleri Bakanlığı Denizcilik, Havacılık ve Hudut Genel Müdür Yardımcılığı Departmanında kariyer memuru olarak göreve başlamıştır. 2012 yılı itibariyle T.C. Moskova Büyükelçiliği'ne Üçüncü Kâtip olarak atanan yazar hâlihazırda bu görevine devam etmektedir.

Eğitim, araştırma ve gözlem amaçlı bazı eski Doğu Bloğu / Sovyet ülkelerinde bulunan, bugüne kadar çeşitli dergi, gazete, rapor ve internet sitesinde 20'den fazla makalesi / analizi yayınlanan yazarın akademik çalışma alanları; Rus Dış Politikası, Rusya'nın Devlet ve Etnik Yapısı, Kafkasya ve Orta Asya Ülkelerinin Siyasi Yapıları, Enerji, Güvenlik ve Dış Politikaları.

İyi düzeyde Rusça ve İngilizce bilen yazar evli ve bir çocuk babasıdır.

ÖN SÖZ

Uluslararası ilişkiler alanı belirgin sınırları olmayan, dolayısıyla çalışma esaslarını belirlerken akademi camiasını bir hayli yoran bir disiplindir. Bu hususta başta Rusya olmak üzere gelişmiş ülkeler, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, bölge ve ülke düzeyinde ihtisaslaşmaya yoğunlaşarak alanın kapsayıcı yönünü sınırlandırmaya, böylelikle ülkelerinin gerek akademi gerekse kamu alanındaki yetişmiş insan / uzman ihtiyacını karşılamaya gitmektedir. Her ne kadar ülkemizde bu profesyonel yaklaşım henüz geçerli olmasa da genç yaştan itibaren uluslararası ilişkiler alanında ihtisaslaşmanın mutlaka gerekli olduğu düşüncesiyle yaklaşık 7 yıldır makro düzeyde post-Sovyet coğrafyası, mikro düzeyde Rusya üzerine uzmanlaşmaya çalışmaktayım. Bu kapsamda yaptığım çalışmalar esnasında "aydın sınıfının" ve "istihbaratın" Rusya için tarih boyu "can yeleği" görevi ifa eden iki önemli öğe olduğunu keşfettim; 19. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan, en zor anlarında bile otoriter rejimler karşısında canları pahasına Rusya'nın ihtiyacı olan çıkış yollarını göstermekten geri durmayan bir entelijansiya[1] ile insanlık tarihinin en eski mesleklerinden biri olan casusluk alanında son derece profesyonel çalı-

1 Burada ifade edilen bu düşünceyi, mezkur tezin savunulmasından daha sonraki bir dönemde okuma fırsatı bulduğum, Rus düşünce tarihi alanında oldukça birikim sahibi Polonyalı yazar Andrzej Walicki'nin de daha kapsamlı bir şekilde paylaştığı görülmektedir. Bkz. Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi: Aydınlama'dan Marksizme*, İletişim Yayınları, 2009, s. 14. Gerçekten de Walicki'nin eserinden de görüleceği üzere, Rus entelijansiyası tarih boyunca, son derece zor koşullara rağmen topluma ışık tutan ve bu yönüyle hakiki aydın modeline ilişkin örnek parametreler sunan bir zümredir.

şan, birikim sahibi bir istihbarat geleneği. Nitekim uzun yıllara dayanan ve bu ülkenin bireyinden neredeyse tüm kurumlarına sirayet eden böyle bir istihbarat geleneğinin / mantalitesinin incelenmesi, günümüz Rusya'sının tam ve eksiksiz bir şekilde anlaşılması, hatta önümüzdeki dönemde ne yöne doğru evirileceğinin öngörülebilmesi adına da faydalı olacaktır.[2]

Bu anlayıştan yola çıkarak Rus İstihbaratı üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlamaya karar verdim. Uluslararası güvenlik alanına giren bu düşüncemi Türkiye'de uygulama olanağı bulabileceğim en ideal kurum ise Polis Akademisi idi. Rus İstihbaratını ele alan bir çalışma yapma yönündeki isteğimi paylaştığım Polis Akademisi yetkilileri oldukça ilgili davranarak 2010 yılında gerçekleştirdiğim yüksek lisans başvurumu kabul etti ve tez sürem boyunca her türlü kolaylığı sağladılar. Tez konumu da daha önce bazı Rusça kaynaklarda adına rastladığım ve hakkında biraz bilgi edindiğim "Cambridge Beşlisi" isimli bir grup üzerine belirledim. Cambridge Üniversitesi mezunu 5 elit kişinin kendi sınıflarını düşman olarak gören bir düşünceye gönül vermeleri ve bu uğurda hayatlarını Sovyetler Birliği'ne hizmet etmeye adamaları çok ilgimi çekmişti. İtiraf etmeliyim ki tezimi önceleri "ülkelerine ihanet eden" bir grubun biyografilerini, casusluk faaliyetlerini, deşifre olma hikâyelerini ve Rus İstihbaratının daha 1930'larda nasıl böyle bir devşirme operasyonuna imza attığını anlatmaktan ibaret görüyordum. Ancak konuyu derinlemesine araştırdıkça bu meselenin o kadar da basit olmadığını, istihbaratın dışında başka faktörlerin de devreye girdiğini fark ettim. Ve en önemlisi başta ön yargıyla yaklaştığım "kahramanlarıma" karşı, hala yanlış yaptıklarını düşünmeme rağmen, kişisel çıkarlarını hiçe sayarak ömürlerini bir "davaya" adamaları-

2 Günümüz Rusya'sı ve istihbarat bağlantısını ele alan bir çalışma için bkz. Ferit Temur, "Bir Neo-KGB Sistemi Olarak Putinizm", *Stratejik Düşünce Dergisi*, Sayı: Kasım-2010, S. 31-34.

na tanıklık ettiğim için içten içe bir saygım oluştu. Bu bakımından Cambridge Beşlisi özelinde yaşadığım nötrleşme sürecini mevcut çalışmada verebilmiş olmayı umuyorum. Son olarak bu tezi hazırlamanın akademik açıdan pek kolay olmadığını ifade etmek isterim. Bunun en önemli nedenini ülkemizde istihbarat alanında daha önce böyle bir konuyu ele alan örnek bir çalışmanın olmaması teşkil etmiştir.

Türkiye'de bir ilk niteliği taşıyan bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen tüm Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü (GBE) yetkilileri ve Öğrenci İşleri Başkanlığı çalışanlarına, bilhassa tez savunma jürimde yer alan ve mevcut çalışmanın literatürümüze kazandırılması için beni teşvik eden GBE Müdürü Prof. Dr. Ertan Beşe hocama,

"Cambridge Beşlisi" hakkında yüksek lisans tezi hazırlama fikrimi duyduğu andan itibaren desteğini esirgemeyen, en az benim kadar emek ve zaman harcayan, hâlihazırda Türkiye'de istihbarat alanında hem teorik hem de pratik birikime sahip tek akademisyen olan Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim görevlisi kıymetli hocam Dr. R. Melih Aktaş'a,

Dışişleri Bakanlığımızın yoğun çalışma temposuna rağmen yüksek lisans eğitimimi tamamlamam noktasında merkez görevim sırasında gerekli müsamahayı gösteren Denizcilik, Havacılık ve Hudut Genel Müdür Yardımcılığı'ndaki değerli amirlerime,

3 yılı aşkın bir süredir evliliğimizin nasıl gittiğini soranlara 7 kişilik (biz ve Cambridge Beşlisi) mutlu bir ailemizin olduğunu söyleyecek kadar çalışmamı kabullenerek büyük bir sabır içerisinde gerekli anlayışı ve yardımı göstermekten kaçınmayan eşim Funda'ya,

Bizim yüksek tahsilli, ülkesine faydalı insanlar olmamız için çaba sarf eden, bugün bile lisansüstü eğitimimizi sonuna kadar götürmemiz konusunda eşim ve beni motive eden Anne ve Babalarımıza,

Ve son olarak, mezkur tezin genişletilmiş hali olan bu çalışmanın kitaplaştırılarak literatürümüze kazandırılmasına önayak olan Türk Tarih Kurumu eski Başkanı Sayın Prof. Dr. Ali Birinci'ye, HİTAPEVİ Yayınları'na ve çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Ferit TEMUR

Moskova - 2014

GİRİŞ

Istihbarat olgusu, tarih boyunca insanların ya da devletlerin birbirine karşı yürüttüğü üstünlük kurma veya savunma mücadelesinin vaz geçilmez unsurlarından biri olarak varlığını ve önemini korumuştur. İstihbaratın sahip olduğu bu kritik rol özellikle iki dünya savaşının acı deneyimi sonucunda daha net görülmüştür. Bu tarihten itibaren devletler arasındaki güç mücadelesi, karşılıklı doğrudan savaşma riskini en aza indirecek şekilde biçim değiştirerek asimetrik bir hal almıştır. Böylece yeni mücadele koşullarının merkezine ordu yerine gizli servis / istihbarat geçmiştir. Bu zorlayıcı durum istihbaratın gelişimine büyük bir ivme katmış, dolayısıyla pek çok yeni teknik ve yöntemin uygulamaya koyulmasının önünü açmıştır. Buna karşılık "insan faktörünün" (human factor) istihbarattaki kilit rolü hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir.

Bu çalışmaya konu olan "Cambridge Beşlisi" isimli şebeke de "insan faktörünün" istihbaratta değişmeyen rolünü yansıtmaktadır. Öyle ki bu şebeke, II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemin ekonomi-politiğin yörüngesinde kapitalist ve sosyalist olarak Batı ve Doğu şeklinde iki karşıt kutuba bölündüğü bir dönemde kendinden emin olan Batı Bloğu'nu derin bir şoka uğratmıştır. Zira şebekeyi oluşturan üyelerden Kim Philby İngiliz Gizli Haberalma Servisi'nde (SIS: Secret Intelligence Service); aynı zamanda Kraliyet ailesiyle akrabalık bağı bulunan Anthony Blunt Karşı Casusluk Servisi'nde (MI-5: The Security Service); John Cairncross Savaş Kabinesi / Hükümet Kod ve Şifre Okulu'nda; Donald Maclean ve Guy Burgess de Dışişleri Bakanlığı'nda stratejik görevler alan beş gizli komünisttir. Her biri Cambridge

Üniversitesi mezunu olduğu için adları "Cambridge Beşlisi" olarak tarihe geçen bu kişiler, ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bir şekilde görüleceği üzere, başta İngiltere olmak üzere Batı Bloğu'nda telafisi mümkün olmayan zararlara yol açmışlardır. Böylece Batılı Gizli Servislerin tüm gelişmiş teknik, yöntem ve yaygın istihbarat ağına rağmen Doğu Bloğu'na karşı verilen asimetrik savaşta "insan faktöründen" ötürü uzun yıllar başarısız sonuçların alınması kaçınılmaz olmuştur.

Pekiyi İngiltere'nin en saygın eğitim kurumunda okuyan, aristokratik kökenden gelen ve kariyer açısından son derece parlak bir başlangıç yapan bu beş kişi neden ve nasıl kapitalist sisteme karşı Sovyet Gizli Servisi'yle (KGB) işbirliği içerisinde olmuşlardı? Sadece 20. yüzyılın değil, tarihin en büyük sızma operasyonlarından biri olan bu oluşum nasıl meydana gelmiştir? Batıya nüfuz etmiş böylesine etkili bir şebekenin varlığının açığa çıkmasına binaen sıkça ortaya atılan ve üzerine çeşitli araştırma, kitap ve film çalışması yapılan bu iki soru, mevcut çalışmamızın temelini teşkil etmiştir. Buradan hareketle, Ruslar tarafından planlanan Ingiltere'nin stratejik kurumlarına nüfuz etme hedefi kapsamında 1930'lu yılların başlarında devşirilerek söz konusu göreve hazırlanan ve hala tam anlamıyla çözülemeyen noktaları bulunan uzun soluklu bu sızma operasyonu, ağırlıklı olarak Sovyet-Rus kaynakları baz alınarak işlenmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda ilk olarak, gerek söylem gerekse uygulamaları bakımından uluslararası arenada büyük yankı uyandırarak kendine geniş bir taraftar kitlesi yaratan 1917 Bolşevik Devrimi kısaca ele alınmıştır. Bu bağlamda özellikle sosyalist devrimin, kapitalizmin lider ülkesi olan İngiltere cephesine ne denli olumsuz bir yansımasının olduğu ve Rus-İngiliz ilişkilerinin nasıl hızla bozulduğu vurgulanmıştır. Bir sonraki alt başlıkta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) devrim ihracı stratejisi ve buna bağlı olarak Moskova Merkez'li kurulan Komünist

Enternasyonal'in (Komintern) oynadığı rol mercek altına alınmıştır. Ardından, devrim ihracı stratejisi çerçevesinde Komintern üzerinden ivme kazanan uluslararası komünist hareketin İngiltere yapılanması ve Sovyet Gizli Servisleriyle olan derin bağlantısı incelenmiştir. Bu suretle Komintern ve Sovyet Gizli Servisleri arasında var olan bağlantının Cambridge Casusluk Şebekesi'nin oluşumunda ne kadar hayati bir rol oynadığının gösterilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca hem İngiltere'deki köklü geleneği hem de gizli komünist hareketin palazlanmasına sağladığı ortam nedeniyle Cambridge Ünivesitesi ve Gizli Apostol Cemiyeti'nin ayrı başlıklar altında konu edilmesi uygun görülmüştür.

İkinci bölümde, dünya genelinde yıkıcı etkileri olan 1929 Ekonomik Krizi konu edilmiştir. Zira kriz, kapitalist ülkelerin ekonomilerinin kısa sürede sürdürülemez hale gelmesine sebebiyet vermiş ve milyonlarca kişinin gözünde kapitalizme karşı ciddi bir nefretin uyanmasını tetiklemiştir. Bu kapsamda çalışmanın odak ülkeleri olarak kabul edilen Ingiltere ve SSCB'de krizin yansımaları rakamlara dayanarak tasvir edilmeye çalışmıştır. Burada güdülen ilk amaç, kriz döneminde "kapitalist" İngiltere'nin ekonomik yönden tam bir felaket senaryosuna maruz kalışına karşın "sosyalist" Rusya'nın dünyanın geri kalanındaki kriz ortamına nazaran daha iyi bir durumda oluşunun gösterilmesi olmuştur. Ikinci olarakta, kapitalizme alternatif tezlerin Avrupa'da giderek meşru hale gelmesinde 1929 Ekonomik Krizi'nin oynadığı rolün altı çizilmek istenmiştir. Bu suretle bazı ülkelerde iktidara gelen faşist hareketin ideolojik yaklaşımına ters düşen her türlü unsura yönelik yaptığı insanlık dışı uygulamalarına karşı Batıda büyük bir tepkinin uyanmasına ve mevcut koşullarda komünizmin tek kurtuluş yol olarak algılanmasına dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

Cambridge Beşlisi'ni KGB casusluğuna götüren süreçte önemli bir rol oynayan 1917 Bolşevik Devrimi ve 1929 Ekonomik Krizi'nin Batıdaki yansımalarına değinilen bir ve ikinci bölüm-

lerden sonra bu çalışmanın asıl konusunu oluşturan Cambridge Beşlisi ele alınmıştır. Öncelikle Cambridge Beşlisi'ni devşirmeyi başaran Sovyet İstihbaratı'nın yurt dışında böyle bir operasyona imza atabilecek birikime nasıl eriştiğinin daha iyi anlaşılması adına 1917-1933 yılları arasındaki Rus dış istihbarat faaliyetlerine ilişkin kısa bir tarihçeye yer verilmiştir. Bu noktada özellikle Cambridge Beşlisi operasyonundan önce KGB'nin dış istihbarat konsept ve yapılanmasında meydana gelen değişimlerin belirtilmesinin gayreti güdülmüştür. Ardından böylesine etkili bir şebekenin oluşmasını sağlayan üç Sovyet İstihbaratçısının biyografisi paylaşılmıştır. Sonrasında mevcut çalışmanın "ana kahramanları" olan Cambridge Beşlisi'nin hem genel profilini, hem de Sovyet casusu olmadan önce ve sonraki yaşamlarını bütüncül yaklaşımla göstermek amacıyla kişisel biyografileri işlenmiştir. Hemen akabinde Beşli'nin KGB tarafından devşirilme ve gizli görevler için yetiştirilme süreçleri üzerinde durulmuştur. Burada belirtmek gerekir ki devşirilme tarihi ve şekli operasyonun bütününe ilişkin kayda değer bir veri teşkil ettiği, dolayısıyla Gizli Servisler tarafından bu husus olabildiğince mahrem tutulduğu için söz konusu bölüm ancak kamuoyuna yansıyan bilgilerin derlenmesi ve onlar üzerinden bazı çıkarımların yapılmasından ibaret kalmıştır. Zira Gizli Servisler tarafından gerçekleştirilen bazı sızma operasyonları hedef ülkedeki belirli bir "boşluğun" (gap) keşfedilmesi sayesinde başarıldığı ve bu "boşluğa" yerleştirilen düzenekteki casusların birbirinin ardılı olma ihtimali bulunduğu için anılan sızma operasyonu sonlanmayıp, deşifre edilene kadar sürdürülebilmektedir!

Yine üçüncü bölümde, çok tartışmalı bir konu olan Cambridge Beşlisi'nin İngiltere'ye / Batı Bloğu'na verdiği zarar Sovyet-Rus kaynakları temel alınarak açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle Cambridge Beşlisi'nin casusluk faaliyetlerinin 1935-1939, 1939-1945 ve 1945-1963 şeklinde üç döneme bölüne-

rek anlatılması tercih edilmiştir. Bu suretle Cambridge Beşlisi'nin Sovyet-Rus kaynaklarına yansıyan tüm casusluk faaliyetlerine yer verilerek, bahsi geçen oluşumun istihbarat tarihinde "ender görülen bir şebeke" şeklinde tanımlanmasının "haklı nedenleri" gözler önüne serilmek istenmiştir.

Daha sonra dördüncü bölümde, bu çalışmayı etkileyici kılan ve esas olarak işlenmek istenen konu olan Cambridge Operasyonu'nun analizi kısmına geçilmiştir. Burada sırasıyla alt başlıklar halinde Rus İstihbaratının böylesine etkili bir şebekeyi kurmasını sağlayan yönler, Cambridge Beşlisi'ni SSCB adına casusluk yapmaya iten ideo-politik saikler, tüm bu süre zarfında İngiliz güvenlik kurumlarının gösterdiği zaaflar ve ciddi tartışmalara yol açacağı düşünülen "Cambridge Casusluk Şebekesi'nin" beş kişiden oluşmadığını savunan görüş ele alınmıştır. Özellikle bu kısımda, "Cambridge casusluk şebekesinin" varlığının anlaşılmaya başlandığı andan günümüze kadar tartışılagelen MI-5 eski Direktörü Roger Hollis, aynı kurumun Direktör Yardımcısı Guy Liddell ve bir dönem bu kurumda çalışmış olan ünlü Rothschild ailesi üyesi karı koca Victor-Tess Rothschild'ların Sovyet casusu olma ihtimalleri tamamen nesnel bir şekilde irdelenmiştir. Son olarak tez çalışması süresinde fark edilen, Kim Philby'nin hatıra niteliğindeki kitabında yer alan bazı ilginç noktalar ile Rusların Cambridge Operasyonu'nun Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren ve ülkemizde ilk defa duyulacak olan hususların ayrı birer alt başlıklar altında paylaşılması uygun görülmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

1917 BOLŞEVİK DEVRİMİ'NE KISA BİR BAKIŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1917 BOLŞEVİK DEVRİMİ'NE KISA BİR BAKIŞ

1914 yılında patlak veren I. Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Fransa'yla birlikte Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele eden Çarlık Rusya'sı oldukça zor bir sınavın eşiğine gelmiştir. 1916 yılından itibaren Almanya karşısında giderek güç duruma düşen Rusya'da alarm zilleri çalmaya başlamıştır. 1917 yılına doğru hızla yükselen Rusya'nın insan kaybı savaş sonrasında rakamsal bazda 2.762.062 ölü, 4.950.000 yaralı ve 2.500.000 da yitik olarak telaffuz edilecektir.[1] İnsan kaybının yanı sıra temel yiyecek maddesi ve askeri mühimmat takviyesinde de kıtlık sorunu yaşanması, başkent Petrograd (St. Peterburgs) başta olmak üzere Rusya'nın kalabalık nüfuslu şehirlerinde Çar yönetimine karşı duyulan rahatsızlığın artmasına yol açmıştır.[2] Böylece ekonomik ve teknik açıdan gelişmiş ülkelerin gerisinde kalan Çarlık Rusya'sı, 1917 yılına doğru Alman ve Avusturya Ordularına karşı kendi kuvvetlerini örgütleyemeyecek bir duruma düşmüş ve dağılma aşamasına gelmiştir.[3] Sovyet tarihçilerinin ifadesiyle "ne yönetici sınıfın ülkeyi eskisi gibi idare

---

[1] Michael Sayers ve Albert E. Kahn, *Sovyetlere Karşı Büyük Komplo*, İstanbul: Yurt Kitap, 1990, s. 17.

[2] William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, 14. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2008, s. 696.

[3] Vladimir Potyemkin, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, Cilt:2, 2009, s. 362.

edecek gücü, ne de halkın eskisi gibi yaşama isteği kalmıştır".[4] Çarlık rejiminin ülkeye daha fazla hâkim olamadığı böyle bir iktidar boşluğunda Rus tarihine "Şubat (Burjuva) devrimi" olarak geçen bir darbe olayı yaşanmış ve devlet otoritesinin tekrar kurulması adına yeni bir "Geçici Hükümet" kurulmuştur.

Ancak Geçici Hükümet'in de ülkenin içinde bulunduğu kaotik ortamın başlıca nedeni olan savaşı sonlandırarak iç sorunlara eğilme niyetinde olmadığı kısa sürede anlaşılmıştır. Geçici Hükümet'in Başbakanı Aleksandr Kerenskiy'in cephede sarf ettiği "zafer, demokrasi ve barışın çok yakında olduğu" yönündeki nutuklar, aç ve perişan halde savaşmak zorunda kalan Rus askerlerinin cepheden kaçmasını engellemeye yetmemiştir.[5] Üstelik ülkenin ekonomik krize sürüklenişinin engellenmesi adına herhangi bir çare de bulunamamıştır. Geçici Hükümet döneminde açlık sıkıntısı sürerek kişi başına günlük 200 gram ekmek düşer hale gelmiş, ayrıca savaşa devam edilmesi yönünde izlenen politika nedeniyle savaşın maliyeti günlük 58 milyon Rubleye, kamu borcu da 50 milyar Rubleye çıkmıştır.[6] Nitekim Rusya'da süre giden bu durum, uzun bir zamandır "proletarya iktidarının" kurulması için mücadele eden Rus devrimcilerine tarihi bir fırsat sunmuştur.

Marksist akımın etkisi altında kalan Rus İşçi Hareketi, Çarlık sisteminin çözülüşüne tanıklık edinilen bu ana kadar giderek artan düzeyde rejime karşı son derece zorlu ve kanlı bir savaşım vermiştir. 1860'lı yıllardan itibaren otoriter Çarlık rejimine karşı gizlice örgütlenen Rus İşçi Hareketi 1905 yılındaki bir başka (Rus-Japon) savaş ortamında ayaklanmış ve Çar'dan maddi şartlarının iyileştirilmesini; günde 8, haftada 48 saat azami çalışma sü-

---

[4] N. D. Kuznetsov, M. İ. Kuznetsov ve N. İ. Kasatkin, *İstoriya SSSR*, Moskova: Vısşaya Şkola, 1978, s. 72.

[5] Sayers ve Kahn, *Sovyetlere Karşı Büyük Komplo*, s. 17.

[6] N. D. Kuznetsov, M. İ. Kuznetsov ve Kasatkin, *İstoriya SSSR*, s. 93.

resinin getirilmesini; kendilerine eğitim imkânının tanınmasını; herkese eşit oy hakkının sağlanmasını; iş yerlerinde kütüphane ve okuma odalarının açılmasını talep etmiştir.[7] Yoğun sokak gösterilerinin baskısı altında kalan Çarlık rejimi, 17 Ekim 1905 tarihinde resmi bir duyuru yaparak düşünme ve ifade özgürlüğü gibi bazı temel insan haklarının temin edilmesini ve halkın seçimiyle iş başına gelecek yasama meclisi (Duma) için seçimlerin düzenleneceğini ilan etmiştir.[8] Söylem düzeyinde Rus işçilere böylesine önemli kazanımlar vaat eden Çar'ın bu duyurusu uygulamada aynı esnekliği göstermemiş ve İşçilerin Duma'da temsil edilmemesi için seçimlere türlü hileler katılmıştır.[9] Bunun üzerine Rus İşçi Hareketi tarafından 1912 yılında "1905 yılında ileri sürülen Rus halkının isteklerinin gerçekleşmediği, dahası rejimin kendisini yenilediği ve Rus proletaryası açısından şartların daha da ağır hale geldiği" yönünde sitem dolu bir bildiri yayınlanmıştır.[10] Buna karşın Çarlık rejimi tabandan gelen bu isteklere kayıtsız kalmayı tercih ederek kitlelerin kızgınlığının birikmesine zemin hazırlamıştır. Böylece tabanda biriken bu kızgınlığın rejimden öç alması için uygun koşullar meydana gelmiştir.

Rusya İşçi Hareketi'nin iktidarı ele geçirmesine fırsat tanıyan ülke içindeki bu elverişli şartlara dış konjonktür de uyum göstermiştir. Zira 1917 yılında artık ABD'nin de Almanya karşısında savaşa gireceğini ilan etmesinden sonra iyice zor duruma düşen ve kaynakları tükenen Almanya tüm imkânlarıyla yeni manevra alanları oluşturma ve şartlarını düzeltme yolla-

---

[7] Kezban Acar, "1905 Rus Devrimi'nin Genel Bir Değerlendirilmesi", *Divan Dergisi*, İstanbul, 2008, Cilt: 13, Sayı: 24, s. 79-98.

[8] A. V. Şubin, *İstoriya Rossii 18-20 vv*, Moskova: Olma Press, 2004, s. 115.

[9] A. Y. Badayev, *Çarlık Duması'nda Bolşevikler*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1999, s. 24-25.

[10] A.g.e., s. 33-34.

Marksist öğretiyi köktenci bir anlayışla benimseyen Bolşevikler komünist düzende devlet aygıtının bir süre sonra ortadan kalkacağı varsayımından hareketle kapitalist devletlerin kendi aralarında savaş sonrası emperyal paylaşımını içeren gizli anlaşmaları dünya kamuoyunun önünde açıklayarak kapitalistlerin "gerçek yüzünü" göstermeyi amaçlamıştır.[18] Bolşeviklerin dış politika yapım sürecinde iç etkenleri (özellikle halkı) umursamayan klasik diplomasiye ağır darbe indiren bu tavrı, bazı açılardan ütopik olmasına karşın komünistlerin uluslararası ilişkiler algısının da tamamen yeni parametreleri taşıdığını gösteren ilk ciddi işaret olması bakımından önemlidir. Zira Çarlık Rusyası'nın arşivlerini hiçbir sansür uygulamadan kamuoyuna açan Bolşevikler, 1916 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Osmanlı Devleti'ni paylaştıran, yine Rusya ile İngiltere arasında İran, Afganistan ve Tibet üzerindeki nüfuz alanlarını bölüştüren gizli anlaşmalar ile Romanya'nın Almanya'ya karşı savaşa girmesini teşvik etmek için bir fiyat önerilmesini kararlaştıran gizli uzlaşmayı ifşa etmişlerdir.[19] Tüm bunlara ek olarak Çin üzerinde Rus ve Japon çıkar alanlarını saptayan bir başka gizli anlaşma da Bolşevikler sayesinde gün yüzüne çıkmıştır.[20] Bununla da yetinmeyen Bolşevikler, 3 Kasım 1917 tarihinde "Halkların Hakları Bildirisi'ni" yayınlamışlardır. Söz konusu bildiride "eski emperyal dünyanın" aksine Rusya İmparatorluğu bünyesindeki halkların eşitliği, egemenliği ve özgür gelişimine vurgu yapılmış, dahası bu halkların Rusya'dan ayrılarak bağımsız olabilmeleri-

---

[18] Henry Kissinger, *Diplomasi*, 7. Baskı, İstanbul: Kültür Yayınları, 2010, s. 252-253.

[19] K. İvanov, *Leninçilik ve Sovyetler Birliği Dış Politikası*, İstanbul: Konuk Yayınları, 1976, s. 14.

[20] V. S. Makarçuk, "Sobıtiya Sentyabrya 1939 goda v Svete Doktrini intertemporal'nogo Prava i Prava na "Samopomosh", *Partitura Vtoroy Mirovoy: Kto i Kogda Naçal Voynu*, (Ed. N. A. Naroçnitskaya) Moskova: Veçe, 2009, s. 209.

ne imkân tanıyan kendi kaderini tayin hakkı savunulmuş ve bu çerçevede Finlandiya örneğiyle bahsi geçen kaideler uygulamaya konmuştur.[21] Emperyalizm karşısındaki bu ilkeli tutum hiç kuşkusuz uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanında yeni bir çığır açmakla kalmamış, küresel düzeyde komünist akım adına olumlu bir yankı yapmıştır.

Rusya'nın ulusal çıkarlarına aykırı olmasına rağmen tüm bu politikaları uygulamaya koyarak Marksist doktrine kuramsal açıdan sıkı sıkıya bağlı olduklarını gösteren Bolşeviklerin devrim sonrası bir diğer önemli hamlesi "emperyalist paylaşım savaşına" son verilmesi yönünde olmuştur. Fakat "savaşa karşı savaşan" Bolşeviklerin barışı elde etmesi sandıkları gibi kolay meydana gelmeyecek ve ülke içinde kendilerine muhalif kesimlerin "vatana ihanet" suçlamalarına maruz kalacaklardır. Çünkü Almanlar Brest-Litovsk'ta gerçekleşen barış görüşmelerinde, bütün Baltık bölgesi ve Belarus'un bir kısmının Almanya topraklarına katılmasını, kurulacak "bağımsız Ukrayna" üzerinde *de facto* bir hâkimiyet zemini ve yüklü miktarda savaş tazminatı istemiştir.[22] Alman tarafının ağır şartlarına karşılık Lev Nikolayeviç Troçki önderliğindeki Bolşevik Heyetince "ne barış ne de savaş" denerek görüşmeleri akim bırakma taktiğine başvurulsa da Almanların yeniden askeri harekâta kalkışması üzerine şartları kabul ederek barış anlaşması imzalamaya razı olunmuştur. Rusya'nın çıkarlarına tamamen aykırı düşen böyle bir anlaşmaya Bolşeviklerin rıza göstermesi ülke içinde tartışmaları da peşinden getirmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki söz konusu dönemde Rusya'nın ne askeri kapasitesi ne de iç şartları Almanya'ya karşı savaşı sürdürmeye zaten elverişli değildir. Bunun yanı sıra Rusya'daki sosyalist devrimden sonra başta Almanya ve Avusturya olmak üzere sırayla tüm Avrupa'da işçi devrimlerinin yaşanacağına dair bir

---

[21] İvanov, *Leninçilik ve Sovyetler Birliği Dış Politikası*, s. 14-15.

[22] Kissinger, *Diplomasi*, s. 253.

inanışın Bolşeviklerin akıllarının bir köşesinde sağlam bir yer edindiği[23] hususu da göz ardı edilmemelidir. Ayrıca böyle bir barış anlaşması sayesinde Bolşevikler, ülkede sosyalist rejimi tam olarak yerleştirmek, berbat bir halde olan ekonomiyi toparlamak ve devrimi iç ve dış tehditlere karşı koruyacak bir orduyu (Kızıl Ordu) kurmak için zaman kazanmışlardır.[24] Savaş belasından kurtulmaya yönelik bir strateji izleyen Rus devrimciler böylelikle yurt içinde ve dışında komünist düzenin egemen olması uğruna artık daha fazla çaba gösterme fırsatı yakalamışlardır.

1.1. DEVRİMİN RUS-İNGİLİZ İLİŞKİLERİNE YANSIMASI

Kapitalizmin karşı tezi olan komünizmi savunan ve bu uğurda Rusya'da devrim yapan Bolşeviklerin Almanya ile barış yaparak anti-kapitalist politikaları uygulamaya koyması genç sosyalist ülkenin hızlı bir şekilde düşman edinmesini tetiklemiştir. Bu yüzden "kapitalist bloğun" lider ülkesi sayılan İngiltere öncülüğündeki İhtilaf Devletleri, Bolşevik Devrimi'nin başından itibaren karşısında yer almışlardır. Zira Bolşeviklerin Almanya ile hızla barış yapıp Rusya'nın savaştan çekilmesini sağlaması[25], Rusya'nın kuzeyindeki Murmansk ve Arkangelsk'te bulunan, İhtilaf Devletleri tarafından Çarlık Ordusu'na gönderilen cepha-

---

[23] V. V. Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, Rostov: Feniks, 2010, s. 254.

[24] N. D. Kuznetsov, M. İ. Kuznetsov ve Kasatkin, *İstoriya SSSR*, s. 129-130.

[25] Bu suretle Almanlar Rusya cephesinden en iyi 40 tümenlerini terhis edip İngiliz–Fransız cephesine yollamışlardır ki bu durum doğal olarak İngiltere ve Fransa tarafını hem askeri hem de ekonomik açıdan zor durumda bırakmış ve anılan ülkelerin stratejik çıkarlarına ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Bkz. Russian Flamric, *Kratkaya İstoriya Rossii i Sovetskogo Soyuza*, California: Defense Language İnstitute Foreign Language Center, 1981, s. 61.

nenin Almanya'nın eline geçme riski[26] ve İngiltere ile Fransa'nın başta Kafkas petrolleri olmak üzere Rusya'yı kendi aralarında paylaşması İhtilaf Devletlerini ister istemez bu yönde tavır almaya itmiştir.[27] Ayrıca Londra'nın, jeopolitik açıdan taşıdığı stratejik önemden ötürü Doğu Avrupa'nın geleceğinden endişe etmesi, İngiltere-Sovyet Rusya uyuşmazlığını körükleyen bir başka etken olmuştur.[28]

Uluslararası arenada meydana gelen bu yeni gelişme küresel bir oyuncu olan İngiltere'yi hemen harekete geçirmiştir. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra İngiliz Gizli Haberalma Servisi (SIS) dış güvenlik konseptinde "baş tehdit" algılaması olarak ilk sırayı Kayzer Almanya'sı yerine Sovyetler Birliği almış, 1918 yılına gelindiğinde 6 bin kadrolu ajan sayısına ulaşan SIS bu tarihten itibaren mali kaynaklarının önemli bir kısmını "Rusya Operasyonlarına" ayırarak komünizmle mücadele yolunu seçmiştir.[29] Kadrosundaki en iyi ajanlarını da (ki bunlar Rus dilini ve coğrafyasını iyi bilen kişilerdi) bu ülkede casusluk şebekesi kurması ve komünizmi daha "bebeklik evresinde" ortadan kaldırması için görevlendirmiştir.[30] Bu bağlamda İngiliz yazar Ian Fleming'in meşhur "James Bond" kahramanına esin kaynağı olmakla itham edilen Sidney Reilly[31]

---

[26] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, 18. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi, 2009, s. 28.

[27] Sayers ve Kahn, *Sovyetlere Karşı Büyük Komplo*, s. 31.

[28] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 235.

[29] Yu. Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik* (Ed. A.Tihomirov), Moskova: Politizdat, 1992, s. 231.

[30] Phillip Knightley, *Asrın Casusu: Philby*, İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, 1990, s. 97.

[31] Gerçek adı Georgiy Rozenblom olan Sidney Reilly, Ukrayna'nın Odessa kentinde dünyaya gelmiştir. Rusya'dan göç ederek İrlandalı bir bayanla evlenmiş ve katolokliği seçmiştir. Bu dönemde İngiliz Gizli Servisi tarafından devşirilerek Çin, Güney Afrika, Hindistan, Latin Ame-

SIS tarafından 1918 yılının başlarında Rusya'ya, gizli operasyonlar şefi olarak gönderilmiştir.[32] Reilly'nin Rusya'daki görevi askeri bir darbe çıkararak Bolşeviklerin iktidardan uzaklaştırılmasını sağlamaktadır.[33] Bu kapsamda Reilly'nin hizmetine 1 milyon 200 bin Ruble verilmiş ve İngiltere'nin Rusya'da Bolşevik karşıtı yürüttüğü istihbari faaliyetleri koordine etmesi istenmiştir.[34] Diğer taraftan aynı tarihlerde Britanya'nın Moskova Büyükelçisi olan Robert Bruce Lockhart da boş durmamıştır. Hükümetinin talimatları doğrultusunda R. B. Lockhart, başta Geçici Hükümet Dönemi'nde Savaş Bakanı Yardımcılığı yapmış ünlü anarşist Boris Savinkov tarafından kurulan "Rusya'nın Yeniden Doğuşu Cemiyeti" olmak üzere Bolşevik karşıtı tüm oluşumlar ve Beyaz Hareketi'nin[35] önde gelenleriyle sıkı bir işbirliği içerisinde olmuştur.[36] Hatta Sovyet-Rus kaynakları o dönemki İngiliz dış politikası ekseninde Lockhart'ın Sidney Reilly ve Boris Savinkov'la eşgüdüm halinde Rusya'da karşı bir devrim planladığını ve bu

---

rika ve Almanya'da ajan olarak görevlendirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İgor Simbirtsev, *Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939*, Moskova: Tsentrpoligraf, 2008, s. 109.

[32] Sayers ve Kahn, *Sovyetlere Karşı Büyük Komplo*, s. 45.

[33] S. N. Zigunenko, *Razvedçiki i Şpionı*, Moskova: ACT Astrel, 2007, s. 62.

[34] S. M. Golubev, "Ostroe Orujie Dezinformatsii", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, (Ed. Yevgeniy Primakov), Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt:2 1997, s. 109.

[35] 1917 Bolşevik Devrimi'nden sonra çoğunluğu Çarlık yanlısı olan kesimler tarafından Bolşeviklere karşı silahlı bir mücadele başlatılmış ve bu durum ülke geneline yayılarak Rusya'da yaklaşık 5 yıl süren bir İç Savaş'a dönüşmüştür. Rus tarihinde Bolşeviklerin safhında yer alan kişilere "Krasnıe" (Kızıllar), karşı tarafta savaşanlara ise "Belıe" (Beyazlar) terimi verilmiştir. Bu nedenle Rus tarihinin anılan dönemine ilişkin sıkça rastlanılan Beyaz Ordusu, Beyaz Hareketi, Beyaz Göçmenler gibi terimlerin hepsi Bolşevik karşıtı kişilere yönelik kullanılmaktadır.

[36] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpionı*, s. 82-83.

kapsamda Lenin'e yönelik bir suikast girişimini başlattıklarını öne sürmektedir.[37] 31 Ağustos 1918 tarihinde Michelson fabrikasında konuşmacı olarak katıldığı bir toplantıdan çıkan Lenin, Dora Kaplan adlı bir saldırganın açtığı iki el ateş sonucunda yaralanmıştır.[38] Olayla ilgili kısa sürede Sovyet basınında, Lenin'e karşı gerçekleştirilen suikast girişimini İngiltere'nin Moskova Büyükelçisi Bruce Lockhart'ın, saldırgana silahı vermekle itham edilen Boris Savinkov ile birlikte organize ettiği yönünde haberler yer almıştır.[39] Söz konusu karşı devrim girişimi sonuçsuz kalınca Reilly, Rusya'dan kaçmayı başarmış fakat kısa süre sonra tekrar Rusya'ya, Anton İvanoviç Denikin'in komutanlığını yaptığı Beyazlar Ordusu'na İngiltere temsilcisi olarak gizlice atanmıştır.[40] Başlıca görevi Denikin ve Churchill arasındaki teması sağlamak olan Reilly, Rusya'da bulunduğu süre zarfında Bolşevikleri zor durumda bırakacak pek çok faaliyet yürütmüş, yine anti-Bolşevik bir eylem gerçekleştirme amacıyla yasa dışı yollardan bu ülkeye giriş yaparken KGB'nin[41] "Trest Operasyonu" kapsamında yaka-

---

37 A.g.e., s. 62.

38 Knightley, *Asrın Casusu: Philby*, s. 98.

39 Sayers ve Kahn, *Sovyetlere Karşı Büyük Komplo*, s. 56. Benzer şekilde İngiliz haber kuruluşu BBC'de yer alan bir haberde, BBC'nin İngiltere'nin yaklaşık 100 yıl önce Lenin'i öldürerek Bolşevik rejimini devirme planları yaptığı iddialarını güçlendirecek yeni belgelere ulaştığından bahsedilmektedir. Bkz. "İngiltere Lenin'i öldürtmeye çalıştı mı?", 21 Mart 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/03/110321_lenin_uk_plot.shtml (Erişim: 25.04.2011)

40 Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 62.

41 Devrimden hemen sonra (1917) kurulan ilk Sovyet İstihbarat Teşkilatı'nın adı KGB değil, ÇEKA'dır. Bununla birlikte ÇEKA adı altında kurulan Sovyet Siyasi İstihbaratı'nın adı 1991 yılına kadar sıkça değişikliğe uğramış ve sırasıyla OGPU, NKVD, NKGB, MGB ve KGB adlarını almıştır. Bu çalışmada çoğunlukla, Soğuk Savaş döneminde küresel çapta bir marka haline gelen KGB isminin kullanılması tercih edilmiştir.

lanarak ana karargâh Lübyanka'ya getirilmiştir.[42] Sorgusunda Rusya'da yaptığı Bolşevik karşıtı tüm faaliyetleri itiraf eden Reilly 3 Kasım 1925 yılında infaz edilmiştir.

İngiltere'nin böylesine hasmane yaklaşımına karşı Bolşevikler de kayıtsız kalmamış ve İngilizler karşısında yurt içinde yürüttükleri mücadeleyi yurt dışına taşımayı bilmişlerdir. 1919 yılının Mayıs ayında patlak veren İngiltere-Afganistan savaşında Sovyet Rusya açıkça Afganistan'ın yanında yer almış ve bu ülkeye askeri destek sağlamıştır.[43] Bolşevikler aynı yıllarda Mustafa Kemal önderliğinde Türkiye'nin İngiltere'ye karşı verdiği Kurtuluş Mücadelesi'ni de parasal ve askeri yönden desteklemiş, hatta gerekli görülmesi halinde birlikte savaşmayı bile taahhüt etmişlerdir.[44] İngiltere'ye karşı Türk-Sovyet işbirliği Kurtuluş Savaşı'ndan sonra da devam etmiş ve iki ülke gizli servisleri arasında 1927 yılında imzalanan ve 1931 yılına kadar yürürlükte kalan istihbarat paylaşımı anlaşmasıyla en parlak dönemini yaşamıştır. Bahsi geçen anlaşma çerçevesinde Bolşevikler, Türkiye'deki Beyaz Göçmenler ve onların SIS güdümünde gerçekleştirdiği devrim karşıtı faaliyetler hakkında Türk İstihbaratı'ndan destek almış, buna mukabil Anti-kemalist unsurlar, ayrılıkçı Ermeni çeteler, İngiliz ve İtalyan Gizli Servislerinin Türkiye'deki faaliyetlerine ilişkin istihbarat paylaşımında bulunmuşlardır.[45]

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) İngiltere'ye karşı Doğuda verdiği mücadele 1920'li yılların başında Batıya da

---

[42] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 63.

[43] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 259.

[44] Aleksandr Kolesnikov, *Atatürk Dönemi Türk–Rus İlişkileri*, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 27-28.

[45] E. K. Kolbenev, "Pervıe Zarubejnıe Partneri", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, (Ed. Yevgeniy Primakov), Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt:2, 1997, s. 269.

aksetmiştir. 1922 yılında kapitalist ülkelerin Moskova'ya olan yaklaşımında bir değişikliğe gitmemesi üzerine Bolşevikler, Rapollo'da Almanlarla yeni bir işbirliği sürecini başlatan Dostluk Anlaşması'na imza atmışlardır.[46] Alman-Rus ittifakını mutlak surette engellemeyi öngören kadim İngiliz jeo-stratejisine ters düşen bu durum İngiltere'yi, Versay Barış Antlaşması'nın (The Treaty of Versailles) ağır şartlarında hafifletici düzenlemeye giderek Almanya'yı SSCB ile ittifaka girmesinin önüne geçmeye zorlamıştır. Londra aynı doğrultuda Sovyet Rusya'ya karşı devrimden bu yana süre giden dışlayıcı politikasında da yumuşamaya gitmiş ve 1923 yılında Lloyd George tarafından İngiltere ve SSCB arasında ticari ilişkileri başlatan bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma gereği taraflar karşılıklı düşmanca bir tavır içine girmekten ve birbirinin iç işlerine müdahale anlamına gelebilecek (propaganda dâhil) her türlü politikadan kaçınmayı taahhüt etmiştir.[47] İki ülke arasında imzalanan bu anlaşmaya rağmen ne İngiliz İstihbaratı Sovyet diplomatik yazışmalarını deşifre etme çalışmalarına ara vermiş, ne de Sovyetler Birliği İngiliz çıkarlarına aykırı politika izlemekten geri durmuştur. Anlaşmanın imzalanmasından sadece birkaç hafta sonra İngiliz İstihbaratının, Londra–Moskova hattında gerçekleşen Sovyet gizli yazışmalarını deşifre etmesi sonucunda Rusların Hindistanlı milliyetçilere ve İngiliz komünistlere desteğini sürdürdüğü anlaşılmıştır.[48] Bunun üzerine 8 Mayıs 1923 tarihli ültimatomunda Britanya Dışişleri Bakanı Lord George Curzon SSCB'ye yeni bir askeri müdahale tehdidinde bulunmuştur.[49]

---

[46] Kissinger, *Diplomasi*, s. 258.

[47] Lev Layner, *Pogonya za Enigmoy*, Moskova: Molodaya Gvardiya, 2004, s. 21.

[48] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 21-22.

[49] N. D. Kuznetsov, M. İ. Kuznetsov ve Kasatkin, *İstoriya SSSR*, s. 182.

Bu suretle gerilen iki ülke ilişkileri, Ramsay MacDonald Hükümeti'nin (İşçi Partisi) SSCB'yi resmen tanıması ve İngiliz-Sovyet diplomatik ilişkilerinin kurulmasıyla normalleşme sürecine girmiştir.[50] Ancak iki ülke arasında yeni bir skandalın daha patlak vermesiyle ilişkiler tekrar rayından çıkmıştır. 1924 yılında Komintern Başkanı Grigoriy Zinovyev'in İngiltere Komünist Partisi'ne gönderdiği, İngiliz komünistleri silah yoluyla devrim yapmaya çağıran bir mektubun, seçimlere 4 gün kala kamuoyuna yansıması sonucunda büyük bir skandal patlak vermiş ve bu olaya kadar seçimleri kazanmasına kesin gözüyle bakılan İşçi Partisi yerine Muhafazakâr Parti iktidar olmuştur.[51] İngiliz İstihbaratı tarafından ele geçirilen 15 Eylül 1924 tarihli "Zinovyev mektubunda" Bolşeviklerin İngiliz yoldaşlarına, İşçi Partisi içerisinde "onlardan" olanlara daha fazla baskı kurmaya ve İngiltere Ordusu bünyesinde daha yoğun propaganda yürütmeye davet ettiği yazılıdır.[52] "Zinovyev mektubu" skandalı iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri koparmasa da var olan karşılıklı olumsuz algıyı pekiştirmiştir. Üstelik İngiltere Devleti'nin tüm rahatsızlığına rağmen Bolşevikler bu ülkedeki komünist harekete olan desteğini geri çekmemiştir.

---

[50] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 258.

[51] John Hughes Wilson, *Kukla Ustaları*, İstanbul: Can Yayınları, 2008, s. 294 – 295. J. H. Wilson söz konusu eserinde, tarihe "Zinovyev Mektubu" olarak geçen bu skandalı İngiliz istihbaratının seçim sonuçlarını etkilemek için yaptığı bir operasyon olabileceğini ifade etmektedir. Bu çıkarımını da 1924 yılında İngiltere'nin önde gelen kurum ve kesimlerinin, ülkede Bolşevik vari bir iktidarın iktidara gelmesinde ve işçi sınıfının her an başkaldırabileceğinden derin endişe duymalarına bağlamaktadır. Gerçekten de, henüz resmi belgelere / arşivlere dayanan kesin bir hüküm olmasa da, "Zinovyev Mektubu" olayının etraflıca incelenmesinden görüleceği üzere hadisenin İngilizler tarafından yapılan bir düzmece olma ihtimali yüksek gözükmektedir.

[52] S. M. Golubev, "Ostroe Orujie Dezinformatsii", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, (Ed. Yevgeniy Primakov), Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt:2, 1997, s. 108-109.

1925 yılının Nisan ayında İngiltere ve SSCB Komünist Partileri arasında karşılıklı işbirliği ve bilgi paylaşımını öngören Anglo-Rus Komitesi (Англо-Русский комитет профсоюзного единства) kurulmuştur.[53] Benzer şekilde 1925 yılında İngiltere'de meydana gelen işçi ayaklanmaları karşısında da SSCB'nin tavrı değişmemiştir. Bolşevikler Komintern aracılığıyla bu dönemde İngiltere'de ortaya çıkan isyancılara sadece 2 milyon Ruble altın yardımında bulunmakla kalmamış, bizzat Zinovyev aracılığıyla Avrupa'daki tüm komünist parti yöneticilerine bu ülkedeki işçi ayaklanmalarına destek olmaları yönünde çağrı yapmışlardır.[54]

1926 yılı da hasmane bir seyir izleyen İngiliz-Sovyet ilişkilerinin daha fazla katılaşmasına yol açan bir tarih olmuştur. Zira SSCB–Litvanya arasında diplomatik kurye görevini icra eden Teodor Hette, Moskova–Riga hattında 5 Şubat 1926 tarihinde gerçekleştirdiği bir seyahat esnasında ölü bulunmuştur. Sovyet diplomatik kuryesi Hette'nin ölü olarak bulunması Ruslarca, İngiliz Gizli Servisi'nin Sovyet diplomatik yazışmalarını ele geçirme amacıyla yapılan bir operasyonu olarak değerlendirilmiştir.[55] Sonuç itibariyle 1926 yılından itibaren İngiltere–SSCB ilişkileri tekrar bozulmaya başlamış ve İngiltere'nin öncülüğünde uluslararası Sovyet karşıtı propagandalar yoğunluk kazanmıştır.[56] İyice saldırganlaşmaya başlayan ilişkilerin gidişatı yaşanan yeni bir skandalla artık kopma noktasına gelmiştir. 1920'lerin başında İngiltere'de faaliyete başlayan SSCB menşeli ticari şirket ARKOS'un (Всероссийское кооперативное общество: Birleşik

---

[53] Aleksandr Vatlin, *Komintern: İdei, Reşeniya i Sudbı*, Moskova: Rossiyskaya Politiçeskaya Entsiklopediya, 2009, s. 163.

[54] Vatlin, *Komintern: İdei, Reşeniya i Sudbı*, s. 166-167.

[55] Vladimir Antonov ve Vladimir Karpov, *Rasstrelyannaya Razvedka*, Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, 2008, s. 54.

[56] N. D. Kuznetsov, M. İ. Kuznetsov ve Kasatkin, *İstoriya SSSR*, s. 206.

Rusya İşbirliği Cemiyeti) Londra'daki binasının Sovyet İstihbaratı tarafından casusluk amacıyla kullanılmasından şüphelenen İngiliz Kontrespiyonajı (MI-5) 12 Mayıs 1927 tarihinde buraya bir baskın düzenlemiştir.[57] Zaman kaybetmeksizin baskın hakkında araştırma yapan Komintern'in Londra Şubesi Joseph Stalin'e gönderdiği bir mektupta, İngiltere Dışişleri Bakanlığı kulislerinden alınan bir habere atfen MI-5'in baskın esnasında ARKOS şirketi ile İngiltere'deki İşçi Partilileri arasında bir ilişkinin olduğunu gösteren yazılı kanıt aradığını bildirmiştir.[58] Böylece ARKOS baskını iki ülke arasında bardağı taşıran son damla olmuş ve diplomatik ilişkilerin 1929 yılına kadar donmasına yol açmıştır.[59]

1929 yılında yeniden başlayan diplomatik ilişkiler İngiliz-Sovyet düşmanlığını ortadan kaldırmaya yeterli olmamıştır. 1929 Ekonomik Krizi'nin tüm Avrupa'yı kasıp kavurması üzerine ekonomik açıdan zor günler geçirmeye başlayan İngiltere, "zorunlu işgücüne" dayalı Sovyet ithalatını boykot etmiştir.[60] Aynı dönemde (1929) Çin ile SSCB arasında çıkan askeri çatışmadan dolayı Bolşevikler, İngiltere'nin öncülüğünü yaptığı kapitalist devletleri suçlamışlardır.[61] Bolşevikler aynı kuşkulu

---

[57] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 24.

[58] O. İ. Najestkin, "Problemı Mejsoyuzniçeskih Otnoşeniy", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, (Ed. V. İ. Trubnikov), Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt:4, 1999, s. 315

[59] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 258. MI-5'in Sovyet şirketi ARKOS'a operasyon düzenlemesinin, KGB'nin "Cambridge Beşlisi" şebekesini kurmasında önemli bir yeri bulunduğu için, bu mesele "CAMBRIDGE BEŞLİSİ: ÖNCESİ, OLUŞUMU, FAALİYETE GEÇİŞİ" isimli 3. Bölümde daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

[60] E. H. Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 47.

[61] N. D. Kuznetsov, M. İ. Kuznetsov ve Kasatkin, *İstoriya SSSR*, s. 208.

yaklaşımı 1933 yılında Almanya'da iktidara gelen Adolf Hitler Hükümeti zamanında da sergilemiş ve Hitler iktidarına kapitalist ülkelerin (İngiltere, Fransa ve ABD) askeri alt yapısını yenileyip ileride Sovyetlere saldırması için bilerek maddi yardımda bulunduklarını savunmuşlardır.[62] Sonuç olarak 1917 Bolşevik Devrimi sahip olduğu Marksist doktrin ve "dünya proleter devrimi" anlayışı yüzünden kapitalist devletler için tehdit arz etmiş, dolayısıyla İngiltere'nin öncülüğündeki bu blok Sovyetleri boykot etmiş, hatta askeri müdahale yoluyla rejimi yıkmaya bile çalışmışlardır.[63] Bu durum kaçınılmaz olarak kapitalist devletler ile Sovyetler Birliği arasında aşılması güç bir güvensizlik ortamı oluşturmuş ve karşılıklı tehdit algısını körüklemiştir. Öyle ki II. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte Stalin'in en büyük korkusu kapitalist bir dış müdahale sonucu sosyalist rejiminin yıkılması olduğu için Sovyet dış politikasının temeli böyle bir dış müdahaleyi olanaksız kılmaya yönelik kurgulanmıştır.[64] Tüm bu etkenler, SSCB'nin dış güvenlik doktrini olan "glavnıy protivnik" (baş düşman) algısının 1917-1941 yılları arasındaki muhatabının İngiltere olduğunu göstermektedir.[65]

---

[62] A.g.e., s. 210.

[63] Sander, *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, s. 114-115.

[64] A.g.e., s. 40.

[65] Bolşevik Devrimi ile başlayan İngiliz-Rus ilişkilerinin düşmanlık düzeyine çıkma sürecinin aslında II. Dünya Savaşı'nda bile, her ne kadar iki ülke müttefik olsa da, devam ettiğini söylemek mümkündür. Komünist rejimin Rusya'da yerleşmesiyle başlayan düşmanlık algısı iki ülke arasında o kadar kök salmıştır ki KGB eski görevlisi Yuriy Modin'in anlatımına göre Sovyet İstihbaratı savaş sırasında Hitler Almanyası'ndan daha çok İngiltere'nin gizli faaliyetlerini bertaraf etmenin mücadelesini vermiştir. Bkz. Yuriy Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, Moskova: Olma Presss, 1997, s. 78-79.

1.2. SSCB'NİN DEVRİM İHRACI STRATEJİSİ

Rusya'da devrim yapan Bolşevikler dış politikada "dünya devrimi" söylemini geliştirmiş ve bu doğrultuda diğer ülkelerdeki sol hareketlerin liderleriyle bağlantı kurmuşlardır.[66] Açıkça devrim ihracına yönelen Bolşevikler bu doğrultuda ellerine geçen her fırsatı komünizm propagandası yapmak için kullanmışlardır. Üstelik devrim sonrasında yaşanan İç Savaş'a (гражданская война) rağmen komünizm propagandası ve devrim ihracı stratejisinden taviz vermemişlerdir. Nitekim Kızıl Ordu'nun kurulma stratejisi de hem kapitalist ülkelerin Sovyetler Birliği'ne askeri bir müdahalede bulunmasını önleme hem de bazı kapitalist ülkelerde askeri yolla iktidarı ele geçirerek burada sosyalist bir devrim gerçekleştirme amacına dayanmıştır.[67] Bu meyanda 1918 yılının Şubat ayında Çarlık Rusyası'nın devrik başkenti Petrograd'ta uluslararası bir konferans düzenlenmiştir. Konferansa İsviçre, Danimarka, Britanya, Polonya, Ermenistan, ABD ve Balkan ülkelerinden sosyalistler katılmış ve burada Bolşeviklerce yapılan komünist devrim propagandasının yoğun etkisi altında kalarak yurtlarına dönmüşlerdir.[68] Öte yandan yurt dışındaki diğer komünist partileri ülkelerinde devrim yapmaları amacıyla yasadışı yollarla maddi ve taktik açıdan desteklemeye başlamışlardır. Bu bağlamda 1923 yılında Almanya'daki komünistlere silah almaları için 400.000 dolar para yardımı yapan Bolşevikler, Alman yoldaşlarına her biri 5000 bin kişiden oluşan 15 tümen kurdurarak iktidarı ele geçirmeleri için onları yönlendirmiş, fakat başlatılan ayaklanma Alman Hükümeti'nin sert güvenlik önlemleri alması üzerine hüsranla sonuçlanmıştır.[69] Benzer şekilde

---

[66] Kermit McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, Moskova: Tsentrpoligraf, 2008, s. 30.

[67] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 265.

[68] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 30.

[69] Vatlin, *Komintern: İdei, Reşeniya i Sudbı*, s. 113, 120, 121.

Bolşeviklerin yoğun desteğine karşın 1923–1924 yılları arasında Bulgaristan ve Estonya'daki devrimci ayaklanmalar da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.[70]

Tıpkı Rusya'daki gibi dünyanın geri kalan ülkelerinde de proleter devrimin zamanının geldiğine körü körüne inanan Bolşevikler tüm başarısız devrim girişimlerine rağmen diğer ülkelerde komünizm propagandası yapmaktan ve devrimci kesimleri desteklemekten vazgeçmemişlerdir. Bu kapsamda 1925 yılında Çin, 1926'da İngiltere ve 1927'de de ABD'de meydana gelen işçi ayaklanmalarına gizlice destek verilmiştir.[71] Bolşeviklerin "dünya devrimi" inancı özellikle 1929 Ekonomik Krizi'nin patlak vermesiyle iyice keskinleşmiştir. Devrim ihracı stratejisi bağlamında açık ve gizli tüm çalışmalarına hız veren Sovyetler Birliği, Büyük Buhran'ın dünyayı kuşattığı 1930'lu yıllar boyunca küresel çapta devrimci hareketlere olan desteğini sürdürmüş, hatta anti-komünist rejimlerin iktidara gelmemesi için Çin ve İspanya gibi ülkelerdeki solcu kesimlere gönüllü savaşçı, askeri danışman ve maddi yardım göndermiştir.[72]

1.2.1. Devrim İhracında Komünist Enternasyonal'in Rolü

Rusya'da iktidarı ele geçiren Lenin ve arkadaşları "Ekim Devrimi'ne" hayranlık duyan insanlardan oluşacak yeni bir uluslararası hareket ortaya koymak istemiştir.[73] Ancak Avrupa'da geniş bir tabanı bulunan Sosyal Demokrat akım ve onun uluslararası oluşumu Sosyal Demokrat Enternasyonal (Sotsintern)

---

[70] A.g.e., s. 138.

[71] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 208.

[72] A.g.e., s. 264.

[73] Vatlin, *Komintern: İdei, Reşeniya i Sudbı*, s. 130.

Bolşeviklerin bu düşüncesinin önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir. Zira Bolşevikler tarafından sosyal demokrat akım, Marksist hareketi bölen ve radikal devrimci yöntemleri benimsemeyen, dolayısıyla kapitalist sistemle bütünleşmeye elverişli bir yönelim olarak görülmüştür. Bu engeli aşma adına ilk adımı 1917 yılında atan Bolşevikler, Avrupa'daki Sosyal Demokratlara karşı devrimci komünistleri destekleme ve birlikte hareket etme kararı almışlardır.[74] Ardından Ekim Devrimi'ne hayranlık duyan insanlardan oluşacak yeni bir uluslararası hareket düşüncesini hayata geçirmek için III. Enternasyonel'in kurulması yönünde harekete geçmişlerdir. Bu doğrultuda 24 Şubat 1919 tarihinde Lenin ve Troçki tarafından kaleme alınan bir mektupla yurt dışından 38'den fazla parti ve grup Moskova'ya davet edilmiştir.[75] Böylece uluslararası komünist akımın temsilcilerinin ortak katılımıyla Moskova'da gerçekleştirilen bahsi geçen konferansın 4 Mart 1919 tarihli 3. oturumunda, Sotsintern'e alternatif olarak Komünist Enternasyonal (Komintern) kurulmuştur.[76]

Ünlü Marksist kuramcı Nikolay İvanoviç Buharin bu yeni kuruluşu Proletarya diktatörlüğü tarafından iktidarın ele geçirilmesi amacıyla verilen mücadelenin merkezi olarak tanımlamıştır.[77] Komintern'in kuruluşuna katılan ve sonuna kadar bu oluşuma destek veren çoğu Komünistin de Buharin gibi düşündüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Ne var ki uygulamada Komintern SSCB için, yurt dışında nüfuzunu artırmaya, dış ülkelerdeki komünist faaliyet ve grupları kontrol etmeye aracılık eden bir organ işlevi görmüştür.[78]

---

[74] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 255.

[75] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 31.

[76] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 255.

[77] Vatlin, *Komintern: İdei, Reşeniya i Sudbı*, s. 142.

[78] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Ros-*

Esasında Komintern'in böyle bir işleve bürüneceğinin, daha kuruluşunun başlangıç aşamasında tahmin edilebilir olduğunu savunmak mümkündür. Çünkü Komintern'in kuruluşundan 1 yıl sonra ilan edilen "21 Koşul'un" 14. maddesinde "*her komünistin Bolşevik devriminin yıkılması için mücadele eden güçlere karşı kayıtsız şartsız SSCB'ye destek olması*" talep edilmiştir.[79] Aynı bakış açısının uzantısı olarak Bolşevikler, bir takım kurumsal düzenlemelere de öncülük etmişlerdir. Bu bağlamda Moskova merkezli III. Enternasyonel bünyesinde uluslararası komünist hareketin temsilcilerinden oluşan bir Yürütme Kurulu (İKKİ: Исполнительный комитет Коммунистического интернационала) kurulmuştur.[□] Sovyet delegasyonunun sayıca daha çok olduğu bu kurula Komintern'in iç tüzüğü, diğer tüm birimlere talimat verme ve onların faaliyetlerini denetleme yetkisi tanınırken, dünya genelindeki tüm Komintern üyelerine de Yürütme Kurulu'nca verilen görevleri yerine getirme sorumluluğu yüklemiştir.[80]

SSCB'ye hizmet etme noktasında Komintern üyelerini sıkı sıkıya kendine bağlayan Bolşevikler böylelikle bu kurumu "devrim ihracı" sürecinde sivil bir organa dönüştürmeyi başarmışlardır.[81] Daha da önemlisi sivil bir oluşum gibi gözüken Komintern yapılanması üzerinden gizli nitelikli son derece önemli faaliyetleri yürütme olanağı bulmuşlardır. Çünkü bu yapılanma arka planda Sovyet İstihbaratı'na eklemlenmiş, bu suretle Sovyet İstihbaratı tarafından yabancı kökenli kişilerin komünist ideoloji temelinde devşirilmesi sürecinde "kisve" olarak kullanılmıştır.[82] Bunun yanı sıra Sovyet Askeri (GRU) veya Siyasi İstihbaratı (KGB) özel görevler için kullanılmak üzere belirli niteliklere sahip yabancıları

---

sii, s. 255.

[79] Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, s. 19.

[80] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 34.

[81] A.g.e., s. 35.

[82] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 255.

Komintern üyelerinden temin etmiştir.[83] O. İ. Najestkin, uluslararası komünist hareket ve istihbarat arasındaki derin ilişkiyi irdelediği "Komintern i Razvedka" isimli çalışmasında Komintern, GRU ve KGB arasında var olan anlaşma gereği ne GRU'nun ne de KGB'nin yurt dışındaki parti ve gruplara işbirliği için doğrudan girişimde bulunma yetkisinin olmadığını, bu konuda her iki örgütün de yalnızca Komintern'den yardım isteme hakkının bulunduğunu yazmaktadır.[84] KGB ve GRU bu hakkı, başka ülkelerde komünist devrimin gerçekleşmesi uğruna kendi ajanlarını görevlendirip onları riske atmak yerine Komintern üyelerini bu tür faaliyetlerde değerlendirerek kullanmıştır.[85] Yine Sovyet-Rus kaynaklarının aktarımına göre Sovyet Gizli Servisleri'nin Komintern'i kullanması sadece "devrimsel faaliyetler" amacıyla olmamış, bu servislere ait gizli operasyonlarda da ondan yararlanılmıştır.[86]

Sovyet Gizli Servisleri–Komintern arasındaki bu özel ve derin ilişkinin operasyonel boyuta taşınması Komintern bünyesinde 1922 yılında "Özel Organizasyon Bürosu" (Особая подсекция оргбюро) isimli birimin kurulması sayesinde olmuştur.[87] Zaman içinde

---

[83], V. İ. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, 2005, s. 244.

[84] Simbirtsev, *Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939*, s. 259.

[85] Najestkin'in KGB arşivlerine dayandırarak kaleme aldığı sözkonusu anlaşmanın diğer üç maddesi de şöyledir;
Komintern, GRU ve KGB ile ne aynı bir teşkilat ne de onların bir temsilcisi olacaktır, benzer şekilde GRU ve KGB ne Komintern'in ne de onun temsilciliklerinin işlevini yerine getirmeyecektir.
Ne KGB ne de GRU'nun yurt dışındaki parti ya da grupları hiçbir hal ve koşulda finanse etme hakkı yoktur. Bu hak sadece Komintern'e aittir.
Komintern, GRU ve KGB'ye yardımcı olmakla mükelleftir.
Ayrıntılı bilgi için bkz. O. İ. Najestkin, "Problemı Mejsoyuzniçeskih Otnoşeniy", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, (Ed. V. İ. Trubnikov), Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt:4, 1999, s. 314.

[86] Simbirtsev, *Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939*, s. 251-252.

[87] A.g.e., s. 251.

Komintern'in Yürütme Komitesi'ne bağlı Uluslararası İlişkiler Dairesi'ne (OMS) dönüşen ve yurt dışındaki illegal faaliyetleri yürüten bu birimin başlıca görevleri şunlardan meydana gelmiştir[88];

- Komintern ve yurt dışı temsilcilikleri arasındaki irtibatı sağlamak,
- Tüm dünyadaki komünist parti yöneticilerine para ve talimat iletmekle görevli ajanları yurt dışına göndermek,
- Tüm dünyadaki komünistlerle irtibata geçip mensubu oldukları ülkelerdeki gelişmelere ilişkin haber almak,
- Başta Almanya, Fransa, Avusturya ve İngiltere olmak üzere dünya genelindeki komünistleri Komintern bünyesinde görev almaya ikna etmek.

Söz konusu özel birimlerin tesis edilmesiyle SSCB'nin devrim ihracı stratejisinin başat unsurlarından biri haline gelen Komintern bu tarihten itibaren uluslararası arenada Ruslar için hem bir "kalkan" hem de "Truva Atı" işlevi görmüştür. Komintern'in Ruslar için "kalkan" işlevi görmesi, üyelerinin dünyadaki "ilk proleter devlet" olma özelliğini taşıyan SSCB'ye karşı olası bir emperyalist saldırıyı engellemeyi birinci görev olarak sayması ve bu doğrultuda SSCB'nin geleceğini tehlikeye düşürecek her türlü çabanın boşa çıkarılması yönünde canla başla çalışmasına dayanmaktadır.[89] "Truva Atı" işlevi ise, diplomatik ilişki içerisinde olunan kapitalist ülkelere karşı SSCB tarafından açık bir şekilde yürütülmesi durumunda sert tepkilere neden olabilecek faaliyetleri (ki bunlar çoğunlukla anılan ülkelerde komünist rejimin iktidara gelmesi için verilen çabalardı) "yasal görünümlü" çalışmalar kapsamında yerine getirmesiyle ortaya çıkmıştır. 1920'li yıllarda SSCB'nin hükümet düzeyinde Çin'deki tüm

[88] Najestkin, "Problemı Mejsoyuzniçeskih Otnoşeniy", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 311.

[89] A.g.e., s. 311.

güç odaklarına eşit bir şekilde yaklaşmasına karşın arka planda Komintern üzerinden bu ülkedeki komünist devrimcileri desteklemesi[90] bunun en somut örneği olarak göze çarpmaktadır.

Bolşeviklerin "dünya devrimi" beklentisini karşılaması adına Komintern'e yüklenen başlıca görevlerden birini de Moskova'nın hedefinde yer alan ülkelerde proleter devrim için gizlice alt yapı oluşturması teşkil etmiştir. Komintern'in uluslararası bir oluşum olması hiç kuşkusuz ona, proleter devrimin gerçekleşmesinin hedeflendiği ülke vatandaşlarıyla bağlantı kurarak eşgüdüm halinde yer altı örgütlenmesinin sağlanması açısından büyük kolaylık sağlamıştır. Başta Avrupalılar olmak üzere dünyanın hemen bütün ülkelerinden komünizme inanan yoldaşlarının desteğini alan Bolşevikler, kendilerine olan bu hayranlığın etkisi ve artık sosyalist düzenin zamanının geldiği inancıyla hemen bazı ülkelerde Komintern aracılığıyla devrimsel ayaklanmalara kalkışmışlardır. Bu meyanda 1923 yılında Komintern destekli Alman komünistleri Hamburg'da hükümeti devirmek için ayaklanma girişiminde bulunmuş, ama güvenlik güçlerinin sert müdahalesiyle kısa sürede dağıtılmışlardır.[91] Aynı tarihte benzer bir girişim de Bulgaristan'da meydana gelmiştir. Komintern ve GRU tarafından büyük bir titizlikle hazırlanan ve başına da Sovyet ajanı Yankov getirilen bir devrim girişimi yaşanmış, ama sonu hüsranla bitmiştir.[92]

1920'li yıllarda ısrarla vurgulanan ve gerçekleşmesi uğruna büyük çaba sarf edilen "dünya devrimi" ideali 1930'lu yıllarda Komintern'in temel misyonu olmaktan çıkarak yerini faşizmle mücadeleye bırakmıştır. Bu meyanda Komintern, Avrupa'da tırmanışa geçen faşist akımı 1931 yılından itibaren ideolojik düzeyde "baş tehdit" olarak değerlendirmeye başlamış ve ona

---

[90] A.g.e., s. 314.

[91] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 260-261.

[92] Simbirtsev, *Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939*, s. 249.

karşı 1935 yılında yeni bir oluşuma giderek "Halk Cephesi'nin" (Народный фронт) kurulmasına öncülük etmiştir.[93] Bu amaçla 1935 yılındaki Komintern'in 7. Kurultayı'nda yurt dışındaki tüm üyelere "faşizme karşı birlikte mücadele" çağrısı yapılmıştır.[94] Böylelikle 7. Kurultay'da temelleri atılan "Halk Cephesi" fikri ile tüm dünyadaki proleter, orta ve üst sınıfın faşizme karşı tek bir cephede örgütlenmesi hedeflenmiştir.[95] Nitekim kurultay esnasındaki konuşmasında "Halk Cephesi" fikrinin iki aşamadan meydana geldiğini belirten Komintern Başkanı Georgiy Dmitrov, ilk aşamada "alt cephe" (proleter sınıf) ve "üst cephenin" (sendika ve anti-faşist partilerin birleşmesi) kurulması, ikinci aşamada ise bu iki cephenin birleştirilmesi olarak açıklamıştır.[96]

1935 yılından sonraki süreçte faşizm artık komünist hareket için sadece ideolojik düzeyde bir tehdit olmakla kalmamış, doğrudan onun varlığını ortadan kaldırmaya yönelen ciddi bir güvenlik sorununa dönüşmüştür. Çünkü bu dönemde yükselen Alman faşizmi ve Japon militarizmi karşısında kolektif güvenlik sistemi kurulması yönünde etkin bir mücadele ihtiyacı belirmiş, bu doğrultuda Komintern ve Sovyet istihbaratı ortak tehdide karşı ortak yönelim ve çalışma yöntemleri benimseme yolunu seçmiştir.[97] Böylece savaşın patlak verdiği 1939 yılına kadar uluslararası komünist hareketin tek odak noktası faşizme karşı mücadele konsepti çevresinde şekillenmiştir.[98] Hatta tam bu süreçte Komintern pro-aktif bir strateji benimseyerek bunu uygulamaya

---

[93] A.g.e., s. 249.

[94] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 264.

[95] N. D. Kuznetsov, M. İ. Kuznetsov ve Kasatkin, *İstoriya SSSR*, s. 212.

[96] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 187.

[97] Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, s. 482.

[98] Najestkin, "Problemı Mejsoyuzniçeskih Otnoşeniy", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 311.

dahi koymuştur. 1939 yılının Ekim ayında Moskova'da gerçekleşen SSCB-Finlandiya müzakerelerinden Rusların lehine bir sonuç çıkmayınca Komintern üyesi olan Otto Kussinen, Finlandiya'da yeni bir hükümet kurduğunu ilan etmiş, Moskova da derhal yeni kurulan bu hükümeti tanıdığını duyurmuştur.[99]

SSCB için taşıdığı böylesine stratejik ve tarihi öneme rağmen Komintern'in yıldızı savaş döneminde bizzat Stalin tarafından söndürülecektir. Stalin, II. Dünya Savaşı'nda Almanya karşısında Sovyetler Birliği'nin en başat askeri ihtiyacı olan Avrupa'da "İkinci Cephe'nin" açılması uğruna Batılı Müttefikleri nezdinde güven tazeleme amacıyla 1943 yılında Komintern'in kapatılması yönünde bir emir vermiştir.[100] Zira Stalin'in Komintern'i lağv etme stratejisinin altında Batılı Devletlerin gözünde "dünya komünist devriminin" gerçekleşmesi uğruna kurulan ve bu yolda her türlü mücadeleyi destekleyen bir kuruluşun kapatılmasıyla SSCB'nin artık "devrim ihracı" gütmeyen yeni bir döneme başlama isteğini ispatlamak yatmıştır.[101]

1.2.1.1. Komintern'in İngiltere Yapılanması ve Sovyet İstihbaratıyla İlintisi

Komintern'in üzerinden Rusların İngiltere'de komünist hareketin iktidara gelmesi için verdiği mücadeleyi, bu kurumun kuruluşunun hemen ertesi dönemine kadar götürmek mümkündür. 1919 yılında Clydeside'da başlayan ve İngiltere'deki komünist devrimin ilk adımı olarak değerlendirilen genel greve Bolşevikler, Komintern vasıtasıyla hem mali destek vermiş hem de ayaklanmayı şiddet eksenli bir devrim hareketine dönüştürmek için olayları provoke etmişlerdir.[102]

---

[99] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 199.

[100] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 122.

[101] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 123.

[102] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 294.

Bolşevikler uluslararası arenada artan anti-komünist propagandalarla mücadele etmek için 1920'lerin sonlarına doğru "SSCB Dostları" (Druzya SSSR) isimli, Moskova merkezli ulusal bir komite kurmuşlardır.[103] Bir şubesi de Cambridge'de açılan bu komiteye pek çok İngiliz akademisyen, entelektüel ve öğrenci üye olmuş, başta Sovyet-İngiliz kültürel ilişkileri olmak üzere iki ülke arasında sıkı bir işbirliğinin oluşması için çeşitli etkinlikler düzenlemişlerdir.[104] Sovyetler Birliği'nin bir dış politika güç parametresi olarak organize ettiği bu ve benzeri kuruluşlarla eş güdüm halinde hareket eden Komintern de İngiltere'de komünizm propagandası yapmak için "İngiltere–SSCB Kültürel Temaslar Topluluğu", "Emperyalizmle Mücadele Cemiyeti", "Cambridge Sinema Topluluğu" gibi sivil toplum kuruluşlarının kurulmasına öncülük etmiş ve bu organizasyonlar üzerinden bilhassa üniversite gençliğini hedef kitle olarak seçmiştir.[105]

Sovyet İstihbarat Servislerinin güdümünde hareket eden Komintern'in İngiltere yapılanmasının ticari yönü de ihmal edilmemiştir. 1920 yılında Sovyet menşeli ticari bir firma olarak Londra'da faaliyet göstermeye başlayan ve şirket yöneticiliğini Sovyet İstihbaratına çalışan Stepan Melnikov'un yaptığı ARKOS isimli kuruluş üzerinden 1922-1927 yılları arasında Komintern ve

---

[103] Ludmila Stern, *Western Intellectuals and the Soviet Union, 1920-40: From Red Square to the Left Bank*, Oxford: Routledge, 2007, s. 90-91.

[104] Bu kültürel etkinliklerin başında ilgili ülke aydınlarının, akademisyenlerinin ve gençlerin SSCB'ye götürülüp komünizm propagandası yapmak gelmektedir ki bu doğrultuda ünlü iktisatçı John Keynes, yazar Herbert Wells ve Bernard Shaw gibi kişiler de bu komite aracılığıyla SSCB'ye götürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 45.

[105] Nitekim "Cambridge Sinema Topluluğu" üyesi bir genç MI-5 tarafından, Komintern ile bağlantılı bir şekilde komünizm propagandası yapmaktan tutuklanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 43.

KGB ortaklaşa bir dizi önemli operasyon icra etmiştir.[106] Bu dönemde İngiltere'de komünist hareketin yayılması uğruna amansız bir mücadele içerisine giren Komintern ve Sovyet İstihbaratı bir taraftan anılan paravan şirket bünyesinde "İntergruppa" (интергруппа) adlı gizli bir birim oluşturarak "tüm dünya komünist denizcilerini" buradan örgütleme yönünde çalışmış, diğer taraftan ARKOS üzerinden İngiltere Komünist Partisi'ne maddi ve istihbari destekte bulunmuştur.[107]

1930'lu yıllara kadar makro boyutlu strateji ve politikalar çerçevesinde şekillenen Komintern'in İngiltere yapılanması bu tarihten itibaren çok daha planlı ve mikro hedeflere yönelik faaliyet göstermiştir. Bunda Komintern'in 4. Kongresi'nde alınan kararların ve değişen uluslararası sosyo-ekonomik ve siyasi koşulların da payı büyüktür. Bahsi geçen kongrede tüm dünyada komünist devrimin gerçekleşmesi amacıyla "Birleşik İşçi Cephesi" (Единый рабочий фронт) tezi ortaya atılmış ve uzun tartışmalar sonucunda bu tez kabul edilmiştir.[108] "Komintern ve Dünya Devrimi" isimli çalışmasında Kermit McKenzi, "Birleşik İşçi Cephesi" stratejisi doğrultusunda devrime giden süreçte her ülkenin sosyalist olsun ya da olmasın "alt" (proletarya) ve "üst" (anti-emperyalist burjuva) kesimini kapitalizme karşı birlikte hareket etmeye yönlendirilmesinin amaçlandığını belirtmektedir.[109] 1929 Ekonomik Krizi'nin tüm dünyayı kasıp kavurması "Birleşik İşçi Cephesi" stratejisini daha da anlamlı kılmış ve komünistlere esin kaynağı olmuştur. Öyle ki Komintern ve Sovyet İstihbaratı

---

[106] Simbirtsev, *Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939*, s. 90.

[107] İgor Simbirtsev, Sovyet İstihbaratının 1923-1939 yılları arasındaki faaliyetlerini mercek altına aldığı "Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939" isimli çalışmasında, 1 Mayıs 1926 tarihinde İngiltere'de gerçekleşen sokak gösterilerini ARKOS şirketi aracılığıyla Komintern'in finanse ettiğinden bahsetmektedir.

[108] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 70.

[109] A.g.e., s. 70–71.

tarafından hedef haline gelen "anti-emperyalist burjuva kesimine" mensup gençlerin devşirilmesi için başta İngiltere olmak üzere dünyanın çoğu ülkesinde "illegal rezidantura" olarak adlandırılan resmi / diplomatik temsilcilik niteliği taşımayan yapılanmalar oluşturulmaya başlanmıştır.[110] Bu suretle Sovyet İstihbaratı güdümündeki Komintern'in İngiltere yapılanması yeni bir boyuta taşınmış ve elit İngiliz gençlerinin devşirilmesi için gerekli hazırlıklar tamamlanmıştır.

Söz konusu operasyon sürecinde Komintern'in İngiliz üyeleri de ellerinden gelen desteği esirgememiş ve deyim yerindeyse Rusların ekmeğine bal sürmüşlerdir. Bu kişilerin başında ise hiç kuşkusuz, İngiltere'nin gerek akademik gerekse "karanlık" yönüyle efsanevi simalarından olan Profesör Maurice Herbert Dobb gelmektedir. Lise öğreniminden sonra Marks'ın eserleriyle tanışan M. H. Dobb, kısa sürede komünizmi benimsemiş ve 1919 yılında Bağımsız İşçi Partisi'ne, 1922'de de İngiltere Komünist Partisi'ne üye olmuştur.[111] Cambridge'te Ekonomi Profesörü olan M. Dobb, muhtemelen İngiltere tarihinde Komünist Parti üyeliği olan ilk akademisyendir.[112] Komünizme ve işçi hareketine bağlılığı onun, "National Council of Labour Colleges" (Emek Heyetleri Ulusal Konseyi) ve "Labour Research Department" (Emek Araştırmaları Bürosu) gibi kuruluşların çalışmalarını desteklemesine ve etkin olarak bu çalışmalara katılmasına yol açmıştır.[113] 1921 yılındaki Moskova seyahati sırasında trenle

---

[110] Gert Hekma, Harry Oosterhuis ve James D. Steakley, *Gay Men and The Sexual History of The Political Left*, New York: The Haworth Press, Cilt: 29, Sayı 4, 1995, s. 281.

[111] J. Harvey Kaye, *İngiliz Marksist Tarihçiler*, İstanbul: İletişim yayınları, 2009, s. 57.

[112] Phillip Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, Moskova: Respublika, 1992, s. 40.

[113] Kaye, *İngiliz Marksist Tarihçiler*, s. 57.

SSCB topraklarına girdiğinde "*en sonunda bu kutsal topraklara büyük bir heyecanla giriyorum*" diye sevinçle haykırdığı anlatılmaktadır.[114]

1922 yılında Cambridge Üniversitesi'nden mezun olan M. Dobb aynı yıl yüksek lisans öğrenimi için "London School of Economics'e" (Londra Ekonomi Üniversitesi) girmeye hak kazanmış ve burada "Capitalist Enterprise and Social Progress" (Kapitalist Girişimcilik ve Sosyal İlerleme) konusunda tez hazırlamıştır. 1924 yılından ölüm tarihi olan 1976'ya kadar Cambridge Üniversitesi'nde akademisyen olarak çalışan M. Dobb'un, Komintern'e angaje edilecek muhtemel adayları tespit etmekle görevli olduğu öne sürülmektedir.[115] Komünistlerin sık sık toplantı yapmasından ötürü Chesterton Line'da oturduğu evine "komünist ocağı" denilen M. Dobb için "*onun üstün gayretleri olmasaydı Cambridge Üniversitesi'nde komünizm bu kadar yayılmazdı*" ifadesi kullanılmaktadır.[116] Ekonomi alanındaki ünü sebebiyle Cambridge'li öğrenciler üzerinde büyük etkisi olan ve Sovyetler Birliği'ni "geleceğin toplumu" olarak gören Dobb'un 1929 yılında Cambridge Üniversitesi'nde "Emperyalizmle Mücadele Cemiyeti" kurarak öğrencilere komünizmi aşılamaya çalışmıştır.[117] Nitekim 1931 yılında Donald Maclean ve James Klaugman gibi "ateşli komünist gençlerin" Cambridge Üniversitesi'ne girmesinin ardından M. Dobb'un üniversite öğrencileri arasında kurmaya çalıştığı komünist şebekenin hızla genişlediği tespit edilmiştir.[118]

---

[114] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 40-41.

[115] Yelena Murzina, "Moris Herbert Dobb", http://www.peoples.ru/science/economy/maurice_herbert_dobb/index.html (Erişim Tarihi: 29.04.2011).

[116] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 40-41.

[117] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 42.

[118] Özellikle Maclean ve Klaugman'ın şebekeye katılabilecek muhtemel adayları fişleyerek, onların Dobb'un kurduğu bu ekibe katılmaları için

Dobb'un Cambridge Üniversitesi'nde aleni bir şekilde Marksizm propagandası yaptığını duyan Kral V. George üniversite yönetimine bu kişinin ne hakla Marksist ideolojiyi yaymaya çalıştığını sormuş, ayrıca onu MI-5'e şikayet etmiştir.[119] Lakin MI-5 yaptığı takibat sonucunda Dobb'un İngiliz kanunlarını ihlal eden herhangi bir faaliyetine rastlamamıştır. Bu durum üniversite ortamında açıkça komünizm propagandası yapan Dobb'un çalışmalarını gönül rahatlığıyla sürdürmesine olanak tanımıştır.

En az Prof. Dobb kadar İngiliz gençleri arasında komünist ideolojinin yayılmasına katkı sunan bir diğer ünlü isim de Bertrand Russell'dir. Anglo-sakson dünyada felsefe, mantık ve matematik alanındaki çalışmalarından ötürü 20. yüzyılın en büyük düşünürü sayılan Russell, Cambridge, Harward ve Pekin Üniversitelerinde dersler vermiş, kapitalist sisteme karşı muhalif duruşuyla tanınan bir akademisyendir.[120] 1950 yılında Nobel Barış Ödülü'nü almaya hak kazanmıştır. "Rusya ve SSCB'nin Gizli Servisleri" isimli Ansiklopedi'de B. Russell'in, Cambridge Üniversitesi'nde akademisyenlik yaptığı dönemde gerek öğrenciler gerekse meslektaşları üzerinde büyük bir otorite ve saygınlığa sahip olduğu vurgulanmaktadır.[121] Hatta buna bağlı olarak B. Russell Sovyet yanlısı sol görüşlerinden dolayı üniversiteden

---

çok çalıştıkları ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 42.

119 Popov, *Sovetnik Koroleva: Superagent Kremlya*, s. 42-43.

[120] Aynı zamanda yazar olan Russell, "Dük" ve 1961'de varisi olduğu "Kontluk" ünvanını hiç kullanmamıştır. Whitehead'le birlikte, 20. yüzyılın matematik alanındaki temel kitaplarından biri olan "Principles of Mathematica'yı" yazan Russell, analitik felsefenin babası sayılmaktadır. Russell Çin'in Pekin Üniversitesi'nde ders verdiği sırada Dora Black ile tanışmış ve Dora Black'in hamile olduğu anlaşılınca eşinden ayrılıp Black'le evlenmiştir. Elias Canetti, *Soylu Sınıfın Sonbaharı*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2011, s. 217.

[121] Andrey Grigoreviç Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", *Populyarnaya Entsiklopediya*, Rostov: Vladis, 2010, s. 303.

uzaklaştırılmıştır.[122] Ayrıca Russell'in eşi Dora Black'in de komünizmin yaygın bir kabul görmesi için uğraş veren İngiliz entelijansıyasından biri olduğunu belirtmek gerekir. Russell'in ikinci eşi olan ve o dönemde Cambridge Üniversitesi'ne bağlı kız kolejlerinin birinde dekanlık yapan Dora Black, Sovyetler Birliği ve onun dış politikasının koyu taraftarı olarak anlatılmaktadır.[123]

Benzer şekilde akademisyen Palma Datta da Moskova'nın güdümünde İngiltere'nin genç neslini Marksist akıma yönlendirme gayretinde olmuştur. Bir dönem İngiliz Komünist Partisi ve Oxford Üniversitesi'nde çalışan P. Datta'yı Komintern, gençler arasında yaygın olan "hükümet politikalarına karşı duyulan memnuniyetsizliği" körüklemesi ve komünizm propagandası yapması için Cambridge Üniversitesi'ne yönlendirmiştir.[124] Yine bu sürecin bir başka etkili ismi olarak J. Desmond Bernal göze çarpmaktadır. Sovyet–Rus kaynaklarında "koyu bir Marksist" olarak bahsedilen[125] ünlü fizikçi J. D. Bernal 1927-1938 yıllarında Cambridge Üniversite'sinde "yapısal kristalografi" üzerine dersler vermiştir.[126] Yaşamı boyunca bilim–toplum ilişkisi üzerine kitap, seminer, radyo programı gibi çalışmalar yapan Prof. Bernal, SSCB, Macaristan, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Demokratik Almanya Bilimler Akademisi üyesi olan ve 1953 yılında SSCB "Lenin Barış Ödülü'nü" alan bir entelektüeldir.[127] Sovyet yanlısı bu İngiliz aydınların dışında biokimyacı J. B. S. Holdain, fizikçi P. M. S. Blekett gibi akademisyenlerin de sarsılmaz bir şekilde zihinlerine kazınan, Lenin'in devrimle birlikte Rusya'yı büyük bir değişime ve bilimsel geliş-

---

[122] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 42.

[123] A.g.e., s. 42.

[124] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", s. 303.

[125] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 43.

[126] Canetti, *Soylu Sınıfın Sonbaharı*, s. 219.

[127] A.g.e., s. 219.

mişlik düzeyine çıkardığı ve artık dünyada "kızıl çağın" başladığı yönündeki düşüncenin etkisi altında kalarak hareket ettikleri vurgulanmaktadır.[128]

1.2.1.1.1. Cambridge Üniversitesi'nin İngiltere'deki Önemi ve Komünist Hareketle İlişkisi

13. yüzyılın başında Oxford'a gelen bazı Avrupalı öğrencilerin bir süre sonra buradan Cambridge'e taşınmaları sonucunda yeni bir yükseköğrenim kurumunun temelleri atılmıştır.[129] İngiltere Kralı III. Henry'nin (1216-1272) hükümranlığı döneminde Cambridge Üniversitesi'ne tanınan özerklik, bu kurumun yaklaşık 600 yıllık süreçte sürekli büyümesi ve gelişmesinin önünü açmıştır.[130] 800 yıllık tarihi geçmişiyle dünyanın en köklü ve önde gelen yükseköğretim kurumlarından biri olan Cambridge Üniversitesi günümüzde, 31 kolej ve 150'den fazla bölüm, fakülte ve enstitüyü bünyesinde barındırmaktadır.[131] Tüm bu parametreler göz önüne alındığında Cambridge, İngiliz üniversiteleri arasında en büyüğü, zengini ve muhafazakârı olarak tanımlanabilir.[132]

İngiliz ekolü içerisindeki bu saygınlığı Cambridge'n tarih boyu İngiliz aristokrasisine mensup kişiler tarafından rağbet görmesini sağlamış ve bu yönü sebebiyle onu çok sayıda önemli şahsiyetin mezun olduğu bir eğitim abidesine çevirmiştir. Cambridge mezunları arasında Britanya Kralları VII. Edward, VI. George, Prens

---

[128] Oleg Tsarev ve John Costello, *Rokovıe İllyuzii*, Moskova: Akva – Term, 2011, s. 201.

[129] Elisabeth Leedham-Green, *A Concise History of The University of Cambridge*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 2.

[130] Christopher Brooke, Roger Highfield ve Win Swaan, *Oxford and Cambridge*, Hampshire: BAS Printers Limited, 1988, s. 56.

[131] Ayrıntılı bilgi için bkz. "University of Cambridge", http://www.cam.ac.uk/univ/

[132] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 38.

Charles, Yugoslavya Kralı II. Petro, İngiltere Başbakanlarından Oliver Cromwell, Viscount Palmerston ve Stanley Baldwin, bilim adamları Isaac Newton, Charles Darwin, ünlü ekonomist John Maynard Keynes, edebiyat dünyasından John Milton, Vladimir Nabokov, ünlü tarihçi George Macaulay Trevelyan gibi kişiler bulunmaktadır.[133]

Ekonomik istikrarın giderek bozulmasıyla birlikte sosyal sorunların hızla boy gösterdiği 1920'lerin İngiltere'sini saran siyasi çalkantılar akademik kurumlara da sıçramış, sahip olduğu özgürlükçü gelenek ve normlar sebebiyle bu durumdan belki de en fazla Cambridge Üniversite'si etkilenmiştir.[134] Zira bu dönemin Cambridge Üniversitesi'nde, aynen bugün olduğu gibi, öğrencilerin istedikleri derse ya da münazaraya katılma, çok sayıdaki sosyal kulüplere üye olma, her görüşten siyasetçi veya düşünür ile bir araya gelme ve istediği ideolojiye / görüşe sahip olma özgürlükleri vardır.[135] Bilimde çağının çok ilerisinde bir seviyeyi yakalayan ve radikal düşüncelerin hayat bulmasına zemin hazırlayan bu özelliğinin bir sonucu olarak üniversite, anılan dönemde Sovyet İstihbaratının ajan devşirme merkezi haline gelmiştir.[136]

---

[133] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 41. Cambridge Üniversitesi'nin İngiltere'deki önemini kısa sürede keşfeden Sovyet ajanı Arnold Deutsch, Moskova Merkez'e yazdığı bir raporunda "*İngiltere'de üst düzey kamu görevlilerinin yaklaşık yüzde 80'i, eğitim masrafı ancak zengin kişiler tarafından karşılanabildiği için, Cambridge ve Oxford Üniversite'lerinin mezunlarından oluşmaktadır. Böyle bir üniversitenin diplomasına sahip olmak ülkenin üst düzey devlet ve siyasi kariyerine kapı aralamaktadır.*" diye bahsetmektedir. Bkz. Zigunenko, *Razvedçiki i Şpiom*, s. 120.

[134] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 42.

[135] A.g.e., s. 41.

[136] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 200.

1.2.1.1.2. Gizli Apostol Cemiyeti ve Komünist Yapılanma

Cambridge Muhafazakâr Cemiyeti (Cambridge Conversazione Society) olarak da bilinen Apostol Cemiyeti, 1820 yılında Cambridge'li öğrenci George Tomlinson tarafından kurulan gizli bir entelektüel örgüttür.[137] Bu tarihten itibaren gizli toplantı ve etkinliklerine başlayan Apostol Cemiyeti'ne kısa sürede İngiltere'nin pek çok ünlü siması üye olmuştur. Bu ünlüler arasında İngiliz şair Alfred Tennison, fizikçi James Maksvell, Başbakan Robert Wolpol, Allen Hajin gibi isimler bulunmaktadır.[138]

Muhtevası bakımından masonik bir tarzı bulunan ve "yüksek kapasiteli", "seçkin" gençlerden oluşan bu gizli cemiyetin üyelerinin birbirinin her sırrını bilme ama topluluk dışında hiçbir suretle bunları konuşmama gibi temel bir ilkesinin olduğu bilinmektedir.[139] Kapalı bir topluluk olan Apostol Cemiyeti'nin bu temel yönünün dışında gençlere, üniversite hayatından ve ailelerinin koyduğu sınırlamalardan uzak olmayı, kelimenin tam anlamıyla özgürlüğü yaşamayı sağlayan bir ortam olduğu kaydedilmektedir.[140] Aristokratik kökenden gelen gençlere, ayrıcalıklı şahsiyetler olduklarını hissetmelerine imkân tanıyan bu cemiyette 1920'lerin sonlarına doğru sol görüşlü üyelerin hem sayısı hem de etkinliği artmaya başlamıştır.[141] Bu kişilerin başından Yunan Edebiyatı alanında ders veren ve 1937 yılında Cambridge Üniversite'sinden ayrılıp Birmingham'a gelerek burada Komünist Partisi'nin İl Teşkilatı'nın kurulmasına katkıda bulunan Profesör George Tomson, 1925 yılında cemiyete katılan

---

[137] Ayrıntılı bilgi için bkz. W. C. Lubenow, *The Cambridge Apostles 1820-1914*, Londra: Cambridge University Press, 1999, s. 27.

[138] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", s. 304.

[139] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 50.

[140] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 359.

[141] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", s. 304.

ve İngiltere'de ünlü bir matematikçi olan Alister George Douglas Watson, George Hayland, Dennis Proctor, Anthony Blunt, Victor Rothschild ve Guy Burgess gelmektedir.[142] Söz konusu Marksistleşme sürecine binaen Apostol Cemiyeti KGB ajanları için büyük önem taşıyan bir organizasyon haline dönüşmüştür.[143]

[142] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 50, 51, 52.

[143] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 242.

İKİNCİ BÖLÜM

1929 EKONOMİK KRİZİ'NİN KAPİTALİZME ETKİLERİ

İKİNCİ BÖLÜM

1929 EKONOMİK KRİZİ'NİN KAPİTALİZME ETKİLERİ

Iktisat tarihinin tanıklık ettiği makro düzeyli en büyük ekonomik kriz olan 1929 Krizi literatüre "Büyük Buhran" (Great Depression) olarak geçmiştir. Büyük Buhran, krize kadar dünya ticaretinin yüzde 42'sine tek başına sahip olan ABD'de[1] 29 Ekim 1929 tarihinde başlamıştır. ABD'de başlayan bu kriz kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılarak, unutulması zor ekonomik, siyasi ve toplumsal bunalımlara yol açmıştır.[2]

Büyük Buhran'ın yaşanmasına yol açan nedenler daima irdelenmiş, bu minvalde krizin merkez üssü olarak kabul edilen ABD mercek altına alınmıştır. Bu bağlamda 1929 Ekonomik Krizi'ne giden 5 yıllık süre zarfında Amerikalı yatırımcılarda açgözlülüğün ve aşırılığın boyutunun çok yüksek olduğu, bu yatırımcılardan çoğunun sırf daha fazla kazanmak için yüklü miktarda borca girerek Wall Street'te (Amerikan Borsası) hisse senedi aldıkları kaydedilmektedir.[3] Öyle ki, ABD'de insanların daha çok zengin olmak için adeta birbirleriyle yarışa girmesi ve fahiş fiyatlarla hisse senedi alması artık yazılı basında alay konusu olmaya başlanmıştır. Mesela Saturday Evening Post gazetesinde yayınlanan şu hicivli ninni dönemin ruhunu çok iyi yansıtmaktadır[4];

---

[1] Astaşin, *İstoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, s. 246.

[2] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 142.

[3] Selwyn Parker, *Büyük Çöküş*, Ankara: Arkadaş yayınevi, 2009, s. 13.

[4] Parker, *Büyük Çöküş*, s. 13.

Haydi, sus bebeğim, babaannen sana biraz daha hisse aldı,
Baban borsada spekülatörlerle oyuna daldı,
Annen tüyolara uygun alım yapıyor, kaybetmesi mümkün değil,
Bebeğim pek yakında yeni ayakkabılar gelir.

Amerikalılar arasında hız kazanan "daha çok hisse senedi daha fazla zenginlik" yarışı sonucunda sadece 1929 yılında kullanılan borç rakamı 9 milyar doları bulmuştur.[5] Benzer şekilde 1929 yılının ilk altı ayında tam 246 banka 115 milyon dolarlık büyük hesaplarla batmıştır.[6] Uzmanların genel olarak krizin ana çıkış noktası olarak gördükleri "borsa" patlaması hızla yayılarak Amerikan ekonomisinin ağır bedeller ödemesine sebebiyet vermiştir. ABD'de gayrisafi milli hâsıla 1933 yılında krizin patlak verdiği 1929 yılına nazaran 3'te 1 oranında azalmış, aynı şekilde gerileyen toplam üretimin ancak 1937 yılına gelindiğinde 1929 yılındaki seviyesine ulaşmıştır.[7]

1929 yılından itibaren giderek kötüleşen ekonomik kriz ABD sınırlarını aşarak tüm dünyaya etkisi altına almaya başlamıştır. Bu durumun ilk kurbanları arasında Kanada yerini almıştır. ABD'yle derin ticari bağı bulunması nedeniyle ekonomik kriz Kanada'ya sıçramış, bunun üzerine kısa sürede gayrisafi milli hâsılası ve borsası yüzde seksen oranında düşmüştür.[8] Ekonomik krizin Avrupa kıtasına sıçraması da fazla uzun sürmemiştir. 1929 Ekonomik Krizini takip eden yılda Avrupa'daki ticaret yüzde 18, 1931 ve 1932 yılları arasında da üçte bir oranında düşmüş, küresel ticaretin hacmi ise üçte iki oranında azalmıştır.[9] Küresel ticaretteki bu da-

---

5 A.g.e., s. 28.

6 John Kenneth Galbraith, *Büyük Kriz 1929*, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2009, s. 187.

7 Galbraith, *Büyük Kriz 1929*, s. 177.

8 Parker, *Büyük Çöküş*, s. 79.

9 A.g.e., s. 151-152.

ralma beraberinde dünya genelinde kitlesel işsizliğin yaşanmasına yol açmıştır. 2 Şubat 1930 tarihinde Komintern tarafından yayınlanan "Dünya Ekonomik Krizi ve Devrimci Yükseliş" isimli raporda ABD'deki işsiz sayısı 6 milyon, Almanya'daki 3,5 milyon, Britanya'daki ise 2 milyon olarak gösterilmiştir.[10] Oysa bu rakamlar yalnızca krizin ilk yılki bilançosu olarak ortada kalmış, ilerleyen yıllardaysa tam bir felakete dönüşmüştür. Zira Büyük Buhran'ın işsizlik rakamları açısından sadece Batıya olan yansıması 30 milyonu aşmış, bu bilançoya işsiz kalanların aileleri de dâhil edildiğinde en az 60 milyon insanı açlıkla yüz yüze getirmiştir.[11]

2.1. KRİZİN İNGİLTERE'DEKİ EKONOMİK BOYUTU

1929 Ekonomik Krizi'nin şiddetini en fazla hisseden ülkelerin başında gelen İngiltere'nin başı gelişmiş sanayisi nedeniyle kalabalık işçi kitlelerinin büyük öfkesiyle karşı karşıya kalmıştır. Büyük Buhran döneminde henüz imparatorluk tacını yitirmemiş olan İngiltere'nin kıtalar ötesi sömürgelerinde bile devleti sürekli teyakkuz haline sokan kitlesel işçi ayaklanmaları meydana gelmiştir. Nitekim tarihe "Rothbury Ayaklanması" olarak geçen bir olayda Avusturyalı madenciler ve polis arasında arbede yaşanmış, çıkan çatışmada 2 kişi ölmüş, yüzlerce kişi de yaralanmıştır.[12] Olayın boyutu ve yankısı bakımından "Rothbury Ayaklanması" Britanya İmparatorluğu'nda 1929 Ekonomik Krizinin ayak sesleri şeklinde yorumlanmıştır.

Bir diğer İngiltere uydusu olan Yeni Zelanda'da 1929 Ekonomik Krizi'nin yarattığı sosyo-ekonomik tahribatın boyutu daha

---

[10] Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, s. 25.

[11] Maksim Maksimoviç Litvinov, *Vneşnyaya Politika SSSR*, Moskova: Gosudarstvennoe Sotsialno-Ekonomiçeskoe İzdatelstvo, 1935, s. 232.

[12] Parker, *Büyük Çöküş*, s. 62.

ağır olmuştur. Kriz dolayısıyla deniz yoluyla yapılan ticaret azalmıştır. Buna bağlı olarak ekonomisinin bel kemiğini hayvancılık ve tarımın oluşturduğu Yeni Zelanda'nın hayvancılık sektöründe (mezbahane, kasap, süt üretimi, dericilik) çalışan emekçileri işlerini kaybetmiş, tarıma bağlı istihdam alanlarında ise ürünlerin satılamaması nedeniyle köylü ve dükkân sahipleri zor duruma düşmüştür.[13] Aynı bunalım hali İngiltere'nin doğal sınırları içinde de kendini hissettirmiştir. Clyde, Glasgow gibi şehirlerinde on binlerce kişi gecekondularda bir arada, pislik içinde ve açlık sınırında yaşar, üzerine giyecek doğru düzgün kıyafet bulamayan bu insanlar işsiz ve peş parasız bir halde geleceğe dair tutunacak bir dal arar hale gelmişlerdir.[14]

Bir dönemin küresel gücü İngiltere'de maden, tekstil, tersane, çelik üretimi ve diğer ağır sanayi dallarında çalışan işçiler 1929 Ekonomik Krizi'yle birlikte işlerini kaybetmiş ve artık "serkeş milyonlar" olarak adlandırılmaya başlanmıştır.[15] "Serkeş milyonların" sayısı 1931 yılına gelindiğinde 2 milyon 665 bin kişiye[16], 1930'ların ortalarında ise 4 milyona ulaşmış[17] ve İngiliz Devleti toplumda hızla yayılan kaos ortamında filizlenen sosyalist eğilim karşısında çaresiz kalmıştır. Nitekim Büyük Buhran'ın yıkıcı etkilerine daha fazla dayanamayan İngiltere 1931 yılının Eylül ayında altına endeksli para kurundan ayrılmak zorunda kalmıştır ki bu gelişme artık Britanya'nın kapitalist ülke liderliğini ABD'ye kaptırışının

---

[13] A.g.e., s. 77.

[14] A.g.e., s. 84.

[15] A.g.e., s. 87.

[16] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 55.

[17] İngiltere'deki bu "serkeş milyonların" sektöre göre dağılımını inceleyen S. Parker, kömür madencilerinin yüzde 34'ünün, çanak çömlekçilerin yüzde 36'sının, pamuk üreticilerinin yüzde 43'nün, demir işçilerinin yüzde 43'nün, çelik işçilerinin yüzde 48'nin ve gemi işçilerinin yüzde 62'sinin işsiz kaldığını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Parker, *Büyük Çöküş*, s. 211.

işareti olarak kabul edilmiştir.[18] Ingiltere'nin içinde bulunduğu bu sürece ilişkin Komintern üyesi Lozovskiy, nesnel koşulların devrim için tartışmasız elverişli olduğunu, ancak Britanya Komünist Partisi'nin (BKP) koşulları hızlandırma adına sürece müdahil olması gerektiğini beyan etmiştir.[19] Buna karşılık BKP, 1929 Ekonomik Krizi'nin yarattığı ağır tahribattan yeterince yararlanamamış ve Ruslar tarafından devamlı sert eleştirilere maruz kalmıştır.[20]

2.2. KRİZ DÖNEMİNDE SOVYET EKONOMİSİNİN DURUMU

Kapitalist ülkeler Büyük Buhran'ın getirdiği ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunlarla cebelleşirken Sovyetler Birliği "Stalin devrimi" olarak adlandırılan köklü bir sanayileşme ve kolektifleşme süreci yaşamıştır.[21] Batılı ülkelerin içinden geçtiği ekonomik kriz ve sosyal buhran sürecine karşın gerek söylemleri gerekse iktisadi uygulamaları bakımından yepyeni bir sistem olarak ilgi çeken komünizmin memleketinde "Yeni Ekonomi Programı" (NEP: Новая экономическая программа) yürürlüğe koyulmuştur. Temel paradigması itibariyle günümüzdeki 5 yıllık kalkınma programlarına benzeyen birinci NEP'in sonlanma aşaması tam da 1929 Ekonomik Krizi'nin patlak verdiği döneme denk gelmiştir. Nitekim kapitalist ülke ekonomilerinin tam aksine ilk NEP sonucunda SSCB'de 540 adet yeni fabrika ve imalathane açılmış, gözle görülür düzeyde işsizlik ortadan kalkmış, üstelik ücretsiz sağlık ve eğitim (özellikle anaokulları) hizmeti verilmeye başlanmıştır.[22]

---

[18] Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, s. 65.

[19] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 86.

[20] Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, s. 255.

[21] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 144.

[22] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 61.

Büyük Buhran döneminde kapitalist ve sosyalist düzen arasındaki sosyo-ekonomik uçurum rakamsal olarak daha iyi anlaşılacaktır. Şöyle ki dünyanın genelinde 1932 yılında kriz öncesine göre (1928) sanayi üretimi yüzde 33 oranında düşerken SSCB'nin aynı dönemde sanayi üretimi yüzde 219 oranında artmış, benzer şekilde dünyada işsizlik oranları feci düzeyde artarken "sosyalist ülkede" işçi sayısı birinci NEP'le beraber 11,6 milyondan 22,8 milyona çıkmıştır.[23] Bu gelişme 1920'lerde Rusya'nın büyük şehirlerinde görülen uzun işsiz kuyruklarını ortadan kaldırmaya yetmiştir.[24]

Büyük bir ekonomik çöküntü içine giren kapitalist ülkelerin aksine SSCB'de yeni fabrika, imalathane ve işletmelerin ardı ardına faaliyete geçmesi çatışma halindeki iki tezden kapitalizmi oldukça zor bir duruma sokmuştur. Bolşevikler devrimin getirdiği aşkla bir taraftan yeni şehir ve binalar inşa ederken diğer taraftan güçlü bir SSCB yaratmak için Avrupa'nın ve dünyanın en büyük fabrikalarını faaliyete geçirdiler.[25] Örneğin sadece 1931 yılında başta Moskova'daki "Stalin Otomobil Fabrikası", Ukrayna'daki "Harkov Traktör Fabrikası", Rostov'daki "Stalin Zirai Makine Üretim Fabrikası, Belarus'taki "Gomel Kaganoviç Fabrikası", "Kommunar Biçerdöver Fabrikası", "Saratov Biçerdöver Fabrikası" ve Taşkent'teki "Voroşilov Zirai Makine Fabrikası" olmak üzere tam 518 yeni fabrika ve 1040 traktör üretim merkezi işletmeye açılmıştır.[26] Bunlara 1932-1933 yıllarında açılan "Çelyabin Traktör Fabrikası", "Oktyabrskaya Revolyutsiya Lokomotif Fabrikası", "Kramatorskiy Ağır Sanayi Fabrikası" ve "Ural Ağır Sanayi Fabrikası" gibi yeni işletmeler de eklenmiştir.[27]

---

[23] Litvinov, *Vneşnyaya Politika SSSR*, s. 232.

[24] Dmitriy Verhoturov, *Stalin Protiv Velikoy Depressii*, Moskova: Yauza-Ekosmo, 2009, s. 207.

[25] Verhoturov, *Stalin Protiv Velikoy Depressii*, s. 297.

[26] A.g.e., s. 219-220, 335.

[27] A.g.e., s. 220.

Ekonomik krizin patlak vermesinin ardından Batılı ülkelerin ihracatı 1929-1931 yılları arasında yüzde 40 oranında düşerken, aynı dönemde SSCB'nin ihracatı tarihinin en yüksek rakamı olan 1 milyon 135 bin Rubleye ulaşmıştır.[28] Benzer şekilde 1927-1928 yılında SSCB'nin devlet bütçesi 5 milyar 705 milyon Ruble iken, Büyük Buhran'ın patlak verdiği 1929-1930 yılında 13 milyar 879 milyon Ruble'ye yükselmiştir.[29] Üstelik SSCB'nin dış borç oranları da krize rağmen hızla düşüşe geçmiştir. 1932 yılında Sovyetler Birliği'nin toplam dış borcu 1 milyar 400 milyon Ruble tutarındayken bu rakam 1934'te üç kat azalarak 450 milyon Ruble'ye, 1936'da da 86 milyon Ruble'ye düşmüştür.[30]

Tüm bu faktörlerden dolayı Bolşevikler uluslararası platformda, dünyada ciddi bir ekonomik bunalım yaşanmasına rağmen Sovyet ekonomisinin hızla geliştiğini vurgulayarak "SSCB kriz nedir bilmiyor" sloganıyla komünizm propagandası yapmıştır.[31] Bolşevikler tarafından yürütülen bu propaganda çaresizlik içindeki kapitalist ülkelerde de karşılık bulmuştur. Söz konusu karşılığı en güzel biçimde yansıtan İngiliz Round Table dergisi 1932 yılı Temmuz ayı sayısında SSCB'nin gösterdiği büyük ekonomik ve kalkınmışlık düzeyinden şöyle bahsetmiştir;[32]

> *"Beş yıllık planın (NEP) başarısı şahane bir durum arz etmektedir. Sovyetleri büyük bir güç haline getiren Harkov ve Stalingrad'taki traktör fabrikaları, Moskova'daki "AMO" otomobil fabrikası, Novgorod'daki otomobil fabrikası, Dinyepir hidroelektrik santrali, Magnitogorsk ve Kuznetsk'teki devasa çelik fabrikaları, Ural'daki makine üretim fabrikaları ve ülkedeki diğer tüm sanayiye yönelik gerçekleştirilen*

---

[28] Litvinov, Maksim Maksimoviç, (1935), a.g.e., s. 233.

[29] Verhoturov, Dmitriy, (2009), a.g.e., s. 214-215.

[30] A.g.e., s. 356.

[31] Litvinov, *Vneşnyaya Politika SSSR*, s. 231.

[32] Verhoturov, *Stalin Protiv Velikoy Depressii*, s. 390.

başarılar, sanki çok kolaymışçasına, Sovyet endüstrisinin geliştiği ve güçlendiğini kanıtlatmaktadır. Beş yıllık plan (NEP) ilerideki gelişmenin temellerini atmış ve SSCB'nin gücünü arttırmıştır".

Büyük Buhran döneminde kapitalizmin aksine büyük bir başarı sergileyen Sovyet ekonomisinin arka planda hangi sert ve kanlı uygulamalar eşliğinde bu düzeye geldiği bugün, açıklanan resmi Rus belge ve döneme tanıklık edenlerce yazılan hatıratlar ışığında iyi bilinmektedir. Ancak tarihçi McNeill'in mevcut duruma ilişkin saptamasında ifade ettiği gibi, birçok Batılı gözlemci zorla kolektifleştirme karşılığında ödenen yüksek bedeli, Büyük Depresyonun yol açtığı saçmalık ve acılarla kıyaslandığında, kolayca bağışlanabilir görmüştür.[33]

2.3. EKONOMİK KRİZİN AVRUPA'DAKİ İDEO-POLİTİK YANSIMALARI

1929 Ekonomik Krizi'nin 20. yüzyılı derinden etkileyen ekonomik yansımaları kadar siyasi uzantıları da bulunmaktadır. Zira George Orwell'ın deyimiyle yaşama dair taşıdıkları ümidin sarsılması bu yüzyılın genç neslinde bir boşluk oluşturmuş, bu boşluğu ise komünist ve radikal akımlar doldurmuştur.[34] 1929 Ekonomik Krizi'nin Avrupa'da yarattığı tahribatı ve bu durumun ideo-politik yansımasını irdeleyen bir başka yazar Selwyn Parker ise "Büyük Çöküş" isimli kitabında, dönemin halet-i ruhiyesine şu cümleleriyle tercüman olmuştur;[35]

"Avrupa'da yaşanan yoğun iş durgunluğuyla bunalımın, milyonlarca insanın hayatında yaptığı tahribat oldukça şiddetli ve temelden sarsıcı nitelikteydi. İnsanlar olup bitenin ne-

[33] McNeill, *Dünya Tarihi*, s. 704.

[34] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 45.

[35] Parker, *Büyük Çöküş*, s. 179-180.

denini öğrenmek; zengin ile fakir arasındaki muazzam eşitsizliğin sebebini anlamak istiyorlardı. Bunalım mikrobunun bulaşmış olduğu ülkeler, hükümetin rolü ve çalışanlara yönelik davranışlar hakkında uzun süre önce kurulmuş sistemle mücadele etmeye başladılar. Bir başka deyişle, kendilerinin üzerinde güç kullanan ve onları sefalet içinde yaşamaya terk eden herkesin ve her şeyin karşısına çıktılar. Sabırları artık iyice taşmıştı. Tüm sosyal düzenin adaletini sorgulamaya başladılar. Özellikle de çoğunluk yerine az bir kesime fayda getiren kapitalizm sistemini sorguluyorlardı. Eğer mevcut sistem onlara adil bir yaşam sunmayacaksa, bunu kendilerine sağlayacak başka bir sistem bulacaklardı..."

Gerçekten de 1929 Ekonomik Krizi'nin insanların zihinlerine kazıdığı sorular arasında gelir eşitsizliği ayrı bir yere sahiptir. 1929 yılında bile en yüksek gelire sahip olanların nüfus içindeki oranı yüzde 5'e tekabül ediyordu ve bu kişiler tüm gelirin üçte birine sahipti.[36] Gelir dağılımındaki bu bariz adaletsizlik yüzde 95'lik çoğunluğun, zenginleri bu kadar belirgin ve yüksek oranda kayırdığı için kapitalist sisteme karşı büyük bir nefret duymasını, buna bağlı olarak yeni bir ideal sistem arayışı içerisine girmesini tetiklemiştir. Ekonomik krizin doğal bir uzantısı olarak peşinden beliren böylesi sosyo-politik bir çalkantı döneminde artık dünyada kapitalizme karşı yeni iki ideoloji ilgi odağı olmaya başlayacaktır; *faşizm* ve *komünizm*.

2.3.1. Avrupa'da Faşizmin Yükselişine Krizin Etkisi

ABD tarafından 1925-1929 yılları arasında Almanya'ya sağlanan ve kıta Avrupa'sında ticari canlılığı olumlu yönde etkileyen kredilerin 1929 Ekonomik Krizi'nden ötürü kesilmesi, Avrupa'da satın alma gücünün azalıp, fiyatların düşmesi ve işsizlik oranının

[36] Galbraith, *Büyük Kriz 1929*, s. 185.

artmasına yol açmıştır.[37] Avrupa genelinde yükselen bu işsizlik dalgası zaten ekonomik yaptırımlarla cebelleşen Almanya'yı içinden çıkılması güç bir duruma sokmuştur. Öyle ki Avrupa ekonomisinin bel kemiği olan Almanya'da kriz öncesinde işsiz sayısı 1 milyon 250 bin kişiyken bu rakam 1931 yılında 8 milyon 500 bin kişiye yükselmiştir.[38]

Almanya'da Büyük Buhran'ın amansız yansımalarıyla yüzleşmek zorunda kalan sadece işçi sınıfı olmamıştır. Kriz en az işçiler kadar Alman orta sınıfını da yaşam standartlarından mahrum bırakmıştır. Alman orta sınıfı hızla fakirleşmiş, giderek toplum dışına itilmiş ve ekonomiyi elinde tutan Yahudi ırkına karşı duyduğu nefret inanılmaz derecede büyümüştür.[39] İdeo-politik açıdan saf kan ırkçılığına doğru emin adımlarla ilerleyen orta sınıf Almanlar ekonomi-politik algı yönünden de kapitalizmin kendilerine iyi bir gelecek sunabileceğine dair ümitlerini yitirmişlerdir.[40] Bu suretle kriz Alman orta sınıfının da işçi kesimi gibi Nazilerin ideo-politik safına katılmasının zeminini hazırlamıştır.

Lehlerine değişen siyasi koşulların farkında olan Naziler de boş durmamış, Büyük Buhran'ın giderek keskinleşen yıkıcı etkilerini sonuna kadar suiistimal eden bir kışkırtma politikası gütmüşlerdir.[41] Krizi fırsat bilen Nazilerin bu yöndeki politika ve çalışmaları kısa sürede olumlu sonuç vererek Nazi Partisi'nin Büyük Buhran döneminde Almanya'da iktidar olma mücadelesi veren partiler arasında hızla etkin bir güç haline gelmesinin önünü açmıştır.[42] Kronolojik olarak Nazi Partisi'nin Almanya'da yükseli-

---

[37] Sander, *Siyasi Tarih 1918–1994*, s. 42.

[38] Parker, *Büyük Çöküş*, s. 104.

[39] Sander, *Siyasi Tarih 1918–1994*, s. 44-45.

[40] Norbert Frei, *Gosudarstvo Fyurera*, Moskova: Rossiyskaya Politiçeskaya Entsiklopediya, 2009, s. 14.

[41] Parker, *Büyük Çöküş*, s. 104.

[42] Robert Gellately ve Nathan Stoltzfus, *Nazi Almanyasında Toplum-*

Buna karşın faşist cephenin komünizme olan rekabetine yaklaşımı salt eleştirel düzeyde kalmayarak acımasız bir şekilde eyleme dönüşecektir. Alman meslektaşı Hitler'in iktidara gelişinden cesaret alan Mussolini, 1933 yılında İtalya'daki komünistleri kanunsuz hareket eden kişiler gibi lanse ederek kitlesel biçimde onları tutuklatmış ve Komünist Parti'nin ülkesindeki etkisini büyük oranda bitirmiştir.[48] Mussolini'ye esin kaynağı olan Hitler ise daha seçim meydanlarındayken "her şey Marksizm'e karşı atağa geçmek için" söylemini taraftarlarının benliğine kazımıştır.[49] Dolayısıyla iktidara gelir gelmez Almanya'da topyekûn "haçlı seferi" başlattığı ilk grup, Büyük Buhran'ın yarattığı sosyal, iktisadi ve politik çöküntü sarmalında hızla taraftar bulmaya başlayan komünist hareket olmuştur.[50] 1933 yılının Şubat ayında Almanya Komünist Partisi Başkanı Ernest Telman'ın da aralarında bulunduğu çok sayıda komünist partisi üyesi tutuklanmış, parti büroları ve yayın organları kapatılmıştır.[51] Sadece 1933 yılının sonuna doğru değişik kaynaklara göre 60 ile 100 bin civarında komünist hapishane ya da toplama kamplarında mahkûm edilmiş, 1930'lu yıllarında ortasına doğru ise Almanya'daki komünist hareket büyük ölçüde etkisiz hale getirilmiştir.[52] Hitler kısa sürede Komünist Parti'nin tüm kurum ve yayınlarına fiilen yasak getirmiş, komünistleri parlamentodan da tasfiye etmiştir.[53]

Komünist hareketi etkisiz kılan Alman faşizmi akabinde hedefine bir diğer tehdit unsuru olarak algıladığı Yahudileri koymuştur. Naziler tarafından 7 Nisan 1933 tarihinde çıkarılan

---

[48] Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, s. 298.

[49] Frei, *Gosudarstvo Fyurera*, s. 36.

[50] Gellately ve Stoltzfus, *Nazi Almanyasında Toplumdan Dışlananlar*, s. 4-5.

[51] Frei, *Gosudarstvo Fyurera*, s. 38-39.

[52] A.g.e., s. 105-106.

[53] Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, s. 115.

"Profesyonel Devlet Memurluğu'na Dönüş Yasası" kapsamında Almanya'daki Yahudi ve Marksist unsurların her türlü kamu görevinden men edilmesi sağlanmıştır.[54] Tüm bu gelişmeler aslında, yıllardır gelişini belli eden, ama ona karşı kayıtsız kalınan bir felaket gibiydi. Çünkü Naziler en başından itibaren Marksist oluşumları kendilerine muhalif siyasi bir akım olarak görmüş ve onları bertaraf etmenin hesabını gütmüştür. Aynı şekilde Yahudilere karşı besledikleri kini de hiç gizlememişlerdir. Hitler her fırsatta I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'daki Yahudi etkisinin giderek arttığını ve zamanla ülkeyi kontrol eden bir güç haline geldiklerini öne sürmüştür. Hitler'in temsil ettiği zihniyette bir saplantıya dönüşen "Yahudilerin Almanya'yı ele geçirdiği" yönündeki düşünce bazı yazarlar tarafından da savunulmuştur. Bu görüşün ateşli savunucularından biri olan yazar George Armstrong 1940 yılında yayınlanan bir kitabında I. Dünya Savaşı sonrasında Yahudilerin Alman parası üzerinde operasyon yaparak Almanya'yı ekonomik açıdan ele geçirdiklerini iddia etmiştir. G. Armstrong anılan çalışmasında, dünyanın en zengin ailesi olarak gösterilen Yahudi kökenli Rothschild'ların Almanya'daki soydaşları aracılığıyla Alman parasını ve tahvillerini değersiz kıldığını, bu suretle Yahudiler tarafından satın alınan Alman toprak ve fabrikalarının ödemelerini ise değeri düşürülmüş Alman parası ile yapıldığını, böylelikle ülkenin milli servetinin beşte dördüne sahip olmayı başardıklarını anlatmaktadır.[55] Sonuç itibariyle Yahudilere karşı oluşan bu keskin düşmanlık algısı insanlık tarihinin gördüğü en büyük zulüm ve vahşetin yaşanmasını körüklemiştir.[56]

---

[54] Gellately ve Stoltzfus, *Nazi Almanyasında Toplumdan Dışlananlar*, s. 7.

[55] George Armstrong, *Rothschild: Para İmparatorluğu*, İstanbul: Destek Yayınevi, 2011, s. 86-87.

[56] Nazilerin Almanya'da iktidara gelmesiyle başlayan ve II. Dünya Sa-

Nazilerin Yahudi ve Marksist unsurlara karşı taşıdığı nefretin, iktidar olmaları durumunda feci sonuçlar doğurabileceğini önceden kestirmenin pek zor bir yanı yoktur. Bununla birlikte "arî ırk" saplantılarının insanlık tarihinde böylesine eşine az rastlanır uygulamalara yol açacağını herhalde çok az kişi öngörebilmiştir. Zira ideolojik bağlamda temel dayanağını "arî ırk" anlayışından alan Alman faşizmi ülkedeki engellilere yaşama hakkını çok görerek toplumdan dışlayıcı türlü eziyet ve uygulamaya onları mahkûm etmişlerdir. Saf Alman ırkının bozulmasının önüne geçmek amacıyla çıkarılan "Kalıtsal Hastalığı Olan Nesillerin Önlenmesine İlişkin Yasa" çerçevesinde aşağıdaki tanımlanan rahatsızlıklardan herhangi birine sahip kişiler kısırlaştırılmaya mahkûm edilmiştir;[57]

- Doğuştan zekâ geriliği,
- Şizofreni,
- Manik-depresif psikozu
- Kalıtsal epilepsi
- Kalıtsal St. Vitus Koresi (Huntington Koresi)
- Kalıtsal körlük
- Kalıtsal sağırlık
- İleri düzeyde kalıtsal fiziksel bozukluk
- İleri düzeyde alkol bağımlılığı

---

vaşı süresinde doruğa çıkan Almanların Yahudi kıyımı hakkında sayısız çalışma ortaya koyulduğu için burada bu konunun ayrıntısına girilmeyecektir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki hafızalarımızda Yahudilere karşı yapılan bu zulüm tüm dehşetiyle yerini korurken bir süredir İsrail'in, Filistinli Müslümanlara kadın, yaşlı ve çocuk demeden orantısız güç kullanarak onları öldürmesi insanoğlunun birbirine karşı verdiği anlamsız mücadeleden bir türlü gereken dersi çıkarmadığını ve ne yazık ki çıkarmak da istemediğini göstermektedir.

[57] Henry Friedlander, , "Engellilerin Ayaklanması ve Katledilmesi", *Nazi Almanyasında Toplumdan Dışlananlar*, (Ed. Robert Gellately ve Nathan Stoltzfus), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2002, s. 208.

Böylece yukarıda belirtilen hastalıklardan herhangi birine sahip engelliler tek tek tespit edilmiştir. Bu doğrultuda "saf Alman ırkını" koruma düşüncesiyle 1 Ocak 1934 tarihinde yürürlüğe giren kısırlaştırma yasası çerçevesinde 300.000'in üzerinde engelli kısırlaştırılmıştır.[58]

Faşist ideolojinin "ulusal toplum" anlayışında yeri olmayan ve ortadan kaldırılması gereken bir diğer grup da eşcinsellerdir. İdeolojik açıdan "erkeksilik" Nasyonal Sosyalizmin kimlik, kültür ve devlet anlayışında temel unsur olmuştur.[59] Bu nedenle Nazilerin militarist zihniyetini besleyen, gücü ve savaşçılığı simgeleyen erkeksiliğe gölge düşürecek bir eğilime tahammülleri yoktu. Bunun yanı sıra eşcinsellerin birbirine olan bağlılığının, devletlerine olan bağlılığından daha güçlü olduğunu düşünen Heinrich Himmler, polis araştırmalarının sonucuna göre gayet akıllı ve yetenekli olan eşcinsellerin hemen her kamu kurumu ve siyasi partide varlık göstermesini, işe alımlarda birbirlerini kayırma, dolayısıyla da ileride Almanya'ya hükmetme ihtimallerinin bulunduğu gerekçesiyle onları tehlikeli görmüştür.[60] Vakit kaybetmeden harekete geçen Naziler toplumdaki eşcinselleri tespit edip, cezalandırmak için hem Gestapo'da hem de polis teşkilatında özel birimler kurmuştur.[61] Sonuç itibariyle 1933 yılında 2 milyon Alman erkeğin eşcinsel örgüt ve kulüplerin etkin üyesi olduğunu tespit eden Naziler, yakaladıkları eşcinselleri hapisten

---

[58] Friedlander, "Engellilerin Ayaklanması ve Katledilmesi", *Nazi Almanyasında Toplumdan Dışlananlar*, s. 209.

[59] J. Geoffrey Giles, "Üçüncü Reicht'ta Eşcinsellik Korkusunun Kurumsallaşması", *Nazi Almanyasında Toplumdan Dışlananlar*, (Ed. Robert Gellately ve Nathan Stoltzfus), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2002, s. 342-343.

[60] Giles, "Üçüncü Reicht'ta Eşcinsellik Korkusunun Kurumsallaşması", *Nazi Almanyasında Toplumdan Dışlananlar*, s. 344.

[61] Gellately ve Stoltzfus, *Nazi Almanyasında Toplumdan Dışlananlar*, s. 10-11.

toplama kamplarına varan çeşitli cezalarla toplumdan arındırma politikası uygulamıştır.[62]

Genel hatlarıyla anlatılan Nazi iktidarı döneminin politikaları bağlamında akla ilk gelen soru, Hitler'in mevcut uygulamalarını Almanya'da nasıl bu kadar kolay bir şekilde yürürlüğe koymayı başardığı üzerine olmaktadır. Hiç kuşkusuz, Hitler'in böylesine pervasızca rahat hareket etmesini sağlayan başlıca etkenlerden biri 1929 Ekonomik Krizi'nde dibe vuran Alman ekonomisinde ve işsizlik oranında gözle görülür iyileşmelerin yaşanmasıdır. Örneğin aynı yıl ABD yüzde 24'e varan işsizlik oranı istatistiklere yansımasına karşın Almanya'da 1936 yılının ilk yarısında 1,6 milyon olan işsizlik rakamı yılın sonuna doğru 200 bine düşmüştür.[63]

Nazilerin ekonomi alanında sergilediği bu başarı aynı zamanda faşizmin Avrupa'daki etkisini yaygınlaştıran bir rol oynamıştır. Üstelik dış politika konsepti olarak saptanan "Ost-politik" (Doğuya doğru yayılma) yaklaşımdan ötürü Naziler iktidara geldikten kısa süre sonra Avusturya'nın üzerinde nüfuz kurma uğraşı vermişlerdir. Nazilerin jeo-stratejik planları gereği Avusturya üzerinde baskı kurması, bu ülkede silahlı ve örgütsel niteliği bulunan sosyalistler ile sağcılar arasında gerilimi arttırmıştır.[64] Yaşanan ideolojik kutuplaşma ve çatışma ortamında kazanan taraf sağcılar olmuştur. Tarihe "Austrofascism" olarak geçen bir darbe sonucu Engelbert Dollfuss 7 Mart 1933 tarihinde ulusal meclisi feshetmiş ve basına sansür uygulamıştır.[65] Bununla yetinmeyen Dollfuss'un Avusturya'daki tüm sosyalist ve komünist hareketleri yasaklayarak ülkedeki iktidarını resmen bir diktatörlüğe dönüştürmesi üzerine Avusturyalı sosyalistler sokak gösterileri düzenlemiş, buna

---

[62] Giles, "Üçüncü Reicht'ta Eşcinsellik Korkusunun Kurumsallaşması", *Nazi Almanyasında Toplumdan Dışlananlar*, s. 335-361.

[63] Frei, *Gosudarstvo Fyurera*, s. 74-75.

[64] Tsarev ve Costello, *Rokovie İllyuzii*, s. 142.

[65] Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, s. 329.

karşılık Dollfuss'un talimatıyla yüzlerce gösterici öldürülmüş, binlercesi de yaralanmıştır.[66] Almanya ve Avusturya'daki faşist yönetimlerin ardından Latviya ve Bulgaristan'da da iktidara faşist partiler gelmiştir.[67] 1929 Ekonomik Krizi'nin körüklemesi sonucu Avrupa merkezli temerküz eden faşizm böylelikle giderek tüm kıtaya yayılmaya başlamıştır.

2.3.2. Batı Entelijansiyasında Komünizme İlginin Artmasında Krizin Rolü

1917 yılındaki ilk büyük dalganın ardından komünist hareket, 1929 Ekonomik Krizi'yle birlikte ikinci baharı olarak adlandırılabilecek yeni bir döneme girmiştir. Sovyet-Rus kaynaklarının aktarımına göre 1930'lu yıllarda sıradan insanların yanı sıra pek çok Batılı aydın giderek belirginleşen faşizm tehlikesi karşısında Sovyetler Birliği'ni adeta tek kurtarıcı güç olarak addetmiştir.[68] Buna ek olarak dar ve orta gelirli kesimlerde kriz etkisini acımasız bir şekilde hissettirirken üst sınıfın refahında gözle görülür bir değişikliğin olmaması, bu kesimlerin gözünde Marks'ın sınıflar arası mücadeleye yaptığı vurguyu haklı çıkarmıştır. Söz konusu çıkarım özellikle keskin sınıf ayrımının olduğu İngiltere'de daha yoğun bir şekilde taraftar bulmuştur. Sosyo-ekonomik açıdan tam bir sefalet içinde olan ve bu vahim durumun sorumlusu olarak gördükleri "kapitalist sınıfa" derin bir nefret duyan İngiliz halkının çoğunda Marks'ın öğretileri adeta birer "kutsal ayet" gibi kabul görmeye başlamış ve Marksizm siyasetten eğitime, spordan sanata yaşamın hemen her alanında etkinliğini arttırmıştır.[69]

---

[66] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 59.

[67] Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, s. 156.

[68] V. S. Antonov ve V. N. Karpov, *Taynıe İnformatorı Kremlya*, Moskova: Veçe., 2011, s. 15.

[69] İngiltere'de bu yıllarda Markist öğretiler o kadar yaygınlaşmıştır ki, müzik dernekleri, kitap ve hatta bisiklet kulüplerine kadar komünist

Batıda komünizme yönelik doğal bir eğilimin oluşu tüm gözleri yeryüzündeki tek sosyalist ülke olan SSCB'ye çevirmeye yetmiştir. Esasında Batı Entelijansiyası, Bolşeviklerin Rusya'da iktidarı ele geçirmelerinin ardından bu ülkenin yaşadığı değişimi ilk anından itibaren büyük bir ilgiyle yakından takip etmeye başlamıştır.[70] Fakat var olan bu ilgi krizin etkisiyle katlanarak büyümüş ve hayranlığa dönüşmüştür. 1929 Ekonomik Krizi liberal sol kanatta yer alan kişileri, özellikle Batılı aydınları, kapitalist sistemin egemen olduğu ülkelerdeki kadar vahim bir durumda görünmeyen Sovyetler Birliği için "sosyalist ülkenin" çok daha iyi ve ahlaklı bir durumda olduğunu düşünmeye, Rusya'nın Bolşevik Devrimi'yle büyük ve soylu bir toplumsal deneye kalkıştığına inanmaya sevk etmiştir.[71] Bu durumu merak edip kendi gözleriyle şahit olmayı isteyen aydınlar Rusya'ya ziyaret etmiş ve gördüklerini ülkelerine döndüklerinde sözlü ve yazılı olarak anlatmışlardır. Bu kişilerden biri olan ünlü Romen yazar Panait Istrati de 1929 yılında gerçekleştirdiği SSCB gezi sırasında, Bolşevik Devrimi'nin Rusya'da kültürel ve bilimsel anlamda ciddi bir canlanmayı tetiklediği yönündeki kanıyı yinelemiştir.[72]

Sovyet Rusya'ya duyulan bu hayranlığın boyutu İngiliz toplumunun önde gelenlerinde daha belirgin gözlemlenmiştir. Büyük Buhran'ın yarattığı ekonomik, sosyal ve siyasi bunalım döneminde İngiliz toplumunun özellikle orta ve üst sınıfında ilk beş yıllık kalkınma planı sayesinde dünyadaki krize rağmen son derece başarılı bir süreçten geçen "Rus deneyi" adeta "mucizenin gerçekleşmesi" olarak görülmeye başlanmış ve sosyalizmin yeni ideal

---

ideolojiyi temel alan organizasyonlar kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Parker, *Büyük Çöküş*, s. 85.

[70] Vatlin, *Komintern: İdei, Reşeniya i Sudbı*, s. 131.

[71] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 358.

[72] Panait Istrati, *Sovyetler 1929*, İstanbul: Pencere yayınları, 1996, s. 12.

düzen olduğuna inanan kişilerin sayısı hızla artmıştır.[73] Bu kişiler ayrıca Hitler Almanyası'ndaki ağır insan hakları ihlallerine karşı sosyalist düzenin mimari olan Sovyetler Birliği'ni evrensel düzeyde insan haklarının garantörü olarak görmeye başlamıştır.[74] İngiliz araştırmacı–yazar Patrick Abram Seale söz konusu dönemde Sovyet Rusya'sının ve komünizmin Batıda giderek çekim merkezi haline gelmesini şöyle ifade etmektedir;[75]

> *"Sovyet Rusya'sı çok daha etkili bir şekilde İngiltere gençlerinin hayallerini süsler olmuştu. Batının derin bir ekonomik buhrana girdiği bir dönemde Rusya'da herkese iş imkânı sunuluyordu. Batıda düşünen insanlar nezdinde Rusya, kültürel alandaki takdire şayan gelişimiyle de ilgi odağı olmuştu. Batıda bilim adamları işsizken, Rusya kendi bilim adamlarına değer veriyordu."*

Avrupa'nın geri kalan ülkelerinde de komünist hareketin hızla itibar görmeye başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu minvalde Almanya'daki sol partilerin halk nezdinde edindiği yer seçim sandıklarına giderek yansımıştır. Hitler'in iktidara gelmesinden hemen önce yapılan seçimlerde (1932) Almanya Komünist Partisi (AKP) yüzde 17, Sosyal Demokrasi Partisi de yüzde 20 oy almıştır.[76] Genel anlamıyla 1929 Ekonomik Krizi'nin Almanya'daki komünist harekete olan olumlu etkisinin daha iyi anlaşılması adına bu ülkedeki Komünist Partisi'nin oy oranların yıllara göre dağılımına bakmak yeterlidir; 1929 yılında 125.000, 1930'da 170.000, 1931'de 240.000, 1932'de ise 320.000'ne

---

[73] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 55.

[74] Hekma, Oosterhuis ve Steakley, *Gay Men and The Sexual History of The Political Left*, s. 281.

[75] Yu. Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, (Ed. A. Tihomirov), Moskova: Politizdat, 1992, s. 218.

[76] Frei, *Gosudarstvo Fyurera*, s. 34.

düzeni söylemi geliştirerek kapitalist ülkeleri, "uluslararası bir savaş ve ekonomik krizi dışlayan bir ideal" çerçevesinde sosyalizmi kurmaya çalışan 170 milyonluk Sovyetler Birliği'ne karşı dışlayıcı politikalar izlemekle itham etmişlerdir.[82] Bolşevikler özellikle yaşanan Büyük Buhranı doğrudan kapitalizme bağlayarak bu durumun kapitalist sistemin bizzat kendisinden kaynaklandığını, sistemin ülkelerin iç pazarında yüksek fiyatları destekleyen tekeller yarattığını, böylelikle rezervlerin tüketiminin güçleştiğini, dolayısıyla ürünlerin tüketiciye ulaşmasının neredeyse imkânsız hale getirerek mevcut krizin daha da büyümesine yol açtığını savunmuşlardır.[83] Bolşeviklere göre kapitalist dünya dümeni ve pusulası olmaksızın felakete doğru sürüklenmekte ve kapitalizm ömrünü tamamlamaktaydı.[84]

[82] Litvinov, Maksim Maksimoviç, *Vneşnyaya Politika SSSR*, s. 237.

[83] A.g.e., s. 222.

[84] Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, s. 137.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CAMBRIDGE BEŞLİSİ: ÖNCESİ, OLUŞUMU VE FAALİYETE GEÇİŞİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CAMBRIDGE BEŞLİSİ: ÖNCESİ, OLUŞUMU VE FAALİYETE GEÇİŞİ

Çar'ın gizli polisinin yoğun baskı ve denetimi altında onlarca yıl çeşitli komplolara maruz kalan, dolayısıyla da dünya algısı bu çerçevede şekillenen Bolşevikler evreni casuslarla dolu gizli bir savaş alanı olarak görmüş ve henüz Rusya'da iktidarı ele geçirmeden Çar'ın gizli polis teşkilatına sızmışlardır.[1] Çarlık Rusyası'nda komünist hareketi iktidar kılmak için verilen bu uzun soluklu ve kanlı mücadelenin istihbari açıdan getirdiği deneyim[2] doğrultusunda hemen yurt dışında casusluk faaliyeti yürütmeye koyul-

---

[1] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 288. İngiliz askeri istihbaratından emekli olan Albay J. H. Wilson, söz konusu eserinde Stalin'in Çar'ın istihbarat teşkilatı Ohrana adına Londra'da casusluk yaptığından bahsetmektedir. Zaten Stalin'in Ohrana ajanı olduğu Sovyet kaynaklarında inkâr edilmemekte, bilakis Lenin'in talimatı üzerine Ohrana'ya "double agent" (çift taraflı ajan) olarak girdiğinden bahsedilmektedir. Bununla birlikte Stalin'in "Çar'ın" mı yoksa "Lenin'in" mi ajanı olduğu hala tartışmalı bir konu olarak belirsizliğini korumaktadır!

[2] I. Dünya Savaşı öncesindeki son Duma seçimlerini İşçilerin desteğiyle kazanarak meclise giren 6 vekilden biri olan A. Y. Badayev hatıratında Bolşevikler ve Gizli Polis arasındaki bu mücadeleye genişçe yer vermiştir. "*Gizli Polise çalışan casuslarla etrafımız çevrelenmişti*" diyen Badayev, Gizli Polisin yıllarca şüpheli görülen her işçiyi takip ettiğini, bu nedenle Bolşeviklerin kır gezisi görüntüsü vererek toplantılarını ormanlık alanlarda yaptığını, zira Polis baskınından kaçmanın en iyi yolunun bu olduğunu, ayrıca önlem olarak "yukarıdan aşağıya gizlilik sistemi" geliştirdiklerini, örgüt içinde herkese kod ad verdiklerini ve şifreli yazışma yöntemi benimsediklerini anlatmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Badayev, *Çarlık Duması'nda Bolşevikler*, s. 21, 22, 80, 81.

muşlardır. Lenin devrimden hemen önce (1917 yılında) kaleme aldığı bir eserinde "ne polis ne de istihbaratın komünist düzende yerinin olmayacağı" tezini savunmasına rağmen[3] reel şartların onun bu ütopik yaklaşımına tamamen ters düşmesi karşısında 19 Aralık 1917 tarihinde Feliks Dzerjinskiy'e "karşı devrimci hareket ve provakotörlerle mücadele edecek" bir teşkilat kurması yönünde talimat vermiştir.[4] Bunun üzerine birinci kuşak Bolşeviklerden olan Polonya kökenli Dzerjinskiy'in önderliğinde tarihe ÇEKA adıyla geçen "Rusya Genelinde Provokasyon ve Karşı Devrimlerle Mücadelede Tam Yetkili Komisyon" (Всероссийская чрезвычайная комиссияпо борьбе с контрреволюцией и саботажем) 20 Aralık 1917 tarihinde kurulmuştur.[5] Böylece devrim nedeniyle meydana gelen çeşitli Anti-Bolşevik iç ve dış unsura karşı asimetrik bir savaşım vermesi gereken ÇEKA zaman geçirmeksizin faaliyetlerine başlamıştır.

Sovyet dış istihbarat tarihi üzerine yapılan çalışmalarda ÇEKA tarafından casusluk amacıyla hedef alınan ilk ülkenin Finlandiya olduğu kaydedilmektedir. 1918 yılında ÇEKA Şefi Dzerjinskiy, basın-yayın işleriyle uğraşan, aynı zamanda banker olan Yahudi kökenli Aleksey Froloviç Filippov'u, siyasi durum, yerel siyasetçilerin Bolşevik Devrimi'ne yaklaşımı ile buradaki Beyaz Alay'ın askeri planları hakkında bilgi toplaması için Finlandiya'ya göndermiştir.[6] Bolşevikler dış istihbarat faaliyetle-

---

[3] Christopher Andrew ve Oleg Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, Moskova: Nota Bene, 1992, s. 104-105.

[4] ÇEKA'nın kurulma süreciyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mihayloviç Aleksandr Plehanov, *Dzerjinskiy: Pervıy Çekist Rossii*, Moskova: Olma Press, 2007, s. 26-27-28.

[5] Aleksandr Aleksandroviç Zdanoviç, *Svoi i Çujie: İntrigi Razvedki*, Moskova: Olma Press, 2002, s. 83.

[6] Vladimir Sergeyeviç Antonov ve Vladimir Nikolayeviç Karpov, *Taynıe İnformatorı Kremlya*, Moskova: Veçe, 2011, s. 6-7.

rini Finlandiya'yla sınırlı tutmayarak hedeflerine ikinci ülke olarak Türkiye'yi almışlardır. 1919 yılında Dzerjinskiy İstanbul'daki Daimi Temsilcilerine yolladığı bir mektupta, Türkiye'de casusluk faaliyetleri yürütmesi için buraya R. K. Sultanov kod adlı Sovyet ajanını göndermekte olduğunu belirterek gerekli yardımın sağlanmasını istemiştir.[7] Bolşeviklerin istihbarat amaçlı dışa açılımı kısa sürede bilgi toplamanın ötesine geçerek 20. yüzyılın en iyi gizli servisinin temellerini atacak şekilde operasyonel boyuta ulaşmışlardır. Öyle ki 1921 yılında yurt dışında yaşayan, askeri ve siyasi niteliği olan Çarlık yanlısı göçmen komitelerin etkisiz kılınması için harekete geçilmiştir. Zira Bolşeviklerin Rusya'da iktidarı ele geçirmesinden sonra sayısı milyonlarla ifade edilen yeni rejim karşıtı Rus göçmenler dünyanın dört bir tarafına dağılmıştır. Bu göçmenler misafir oldukları ülkelerin gizli servislerinin de desteğini alarak çeşitli oluşumlar meydana getirmiş ve Rusya'da Bolşevik iktidarının devrilmesi amacıyla örgütlenmişlerdir.[8] Söz konusu oluşumların varlığını bilen Sovyet İstihbaratı da 1921-1927 yılları arasında Beyaz göçmenlerin yaşadığı ülkelerde "Merkezi Rusya Monarşi Birliği" (MOTSR: Монархическая организация центральной России) adı altında paravan bir örgüt kurarak Anti-Bolşevik kişiler ve bunların yapılanmaları hakkında bilgi toplamıştır.[9] Sözde Bolşevik karşıtı bir oluşum gibi

---

[7] Yevgeniy Primakov, *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, 2. Cilt, 1997, s. 8.

[8] Bu oluşumların başında "Rus Ortak Askeri Birliği" (ROVS: Русский общевоинский союз), "Yüksek Monarşi Cemiyeti" (Высший монархический совет), "Samimi Rus Kardeşliği" (Братство русской правды), "Vatanı ve Özgürlüğü Koruma Amaçlı Halk Cemiyeti"(Народный союз защиты родины и свободы), "Rusya Faşist Birliği"(Российский фашисткий союз) gelmektedir. Bkz. Plehanov, *Dzerjinskiy: Pervıy Çekist Rossii*, s. 381.

[9] Mikalay Alyaksandraviç Zyankoviç, *XX Vek: Vısşiy Generalitet v Godı Potryaseniy*, Moskova: Olma Press, 2005, s. 195-196.

yansıtılan bu örgüt sayesinde devrimin azılı düşmanlarının yerleri tespit edilmiş ve bu kişiler ya bulundukları ülkelerde ya da SSCB'ye getirilerek etkisiz hale getirilmiştir.

Bu bağlamda, MOTSR aracılığıyla düzenlenen "Sindikat Operasyonu" kapsamında Rusya genelinde Bolşevik karşıtı bir devrim gerçekleştirmeye hazırlanan Boris Savinkov ve yardımcıları 15 Ağustos 1924 tarihinde yakalanarak Moskova'da infaz edilmiştir.[10] Yine aynı paravan oluşum üzerinden 1925 yılında gerçekleştirilen "Trest Operasyonu" çerçevesinde ünlü İngiliz ajanı Sidney Reilly yakalanmış ve Moskova'da infaz edilmiştir.[11] Kısa sürede şaşırtıcı bir şekilde yurt dışında yapılanmayı başaran ve operasyonel yeti kazanan Sovyet İstihbaratı, İç Savaş süresi boyunca Bolşeviklere zor günler yaşatan Beyaz Ordusu'nun önde gelen komutanlarından General Pyotr Nikolayeviç Vrangel'le de en sonunda hesaplaşmayı bilmiştir. Kızıl Ordu'nun İç Savaşı kazanmasının kesinleşmesi üzerine 1920 yılında İstanbul'a kaçan, sonrasında Brüksel'e yerleşen General Vrangel "Rus Ortak Askeri Birliği" altında 100 bin kadar milis gücü toplamıştır.[12] Bu nedenle en tehlikeli muhalif konumunda olan General Vrangel 1928 yılında zehirlenerek öldürülmüş, aynı şekilde Vrangel'in yerine örgütün başına gelen General Kutepov da birkaç yıl sonra Paris'te yakalanmış ve SSCB'ye getirilirken yolda ölmüştür.[13] Böylece Dzerjinskiy'in komutasındaki Sovyet İstihbaratı, kapitalist ülkelerin gizli servisleriyle eşgüdüm halinde hareket eden Anti-Bolşevik örgütlenmelerin arasına sızabilmiş ve devrimin se-

---

[10] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 224-225.

[11] V. N. Stepankov, V. Kiselev, ve Eduard Şarapov, *Çekisti Stalina*, St. Petersburg: Neva, 2006, s. 629-630.

[12] Aleksandr Hinşteyn, *Podzemel'ya Lubyanki*, Moskova: Olma Press, 2005, s. 151.

[13] Hinşteyn, *Podzemel'ya Lubyanki*, s. 151.

lameti adına tehlikeli addedilen kişileri düzenlenen operasyonlar sonucunda etkisiz kılmayı başarmıştır.[14]

Sovyet İstihbaratı Bolşevik devriminin ve komünizmin başlıca düşmanı olarak görülen İngiltere'yi de es geçmemiştir. İngiltere merkezli yürütülen casusluk faaliyetlerinde özellikle Komintern ile eşgüdüm halinde hareket etmiş ve bu faaliyetlerini örtüleme adına daha çok paravan şirketleri kullanmaya özen göstermiştir. Bu anlamda 1920 yılında ilk Sovyet ticari şirketi unvanını taşıyan ARKOS resmi olarak Londra'da faaliyete açılmıştır.[15] Görünüm itibariyle sıradan bir ticari şirketten farkı olmayan ARKOS'un yöneticisi konumundaki Stepan Melnikov aslında Sovyet ajanıdır.[16] Şirket ise Komintern'in İngiltere yapılanmasına eklemlenen ve komünist hareketi destekleme amacıyla işletilen bir casusluk merkezidir.[17] ABD ve Kanada'daki gizli faaliyetler için gerekli olan parasal destek de aynı şekilde Londra merkezli bu paravan şirket üzerinden karşılanmıştır.[18] 1927 yılına kadar kesintisiz olarak çalışmalarına devam eden ARKOS'un aslında casusluk maksadıyla kullanılan paravan bir kuruluş olmasından İngiliz Kontrespiyonajı kuşkulanmıştır.[19] Bu doğrultuda harekete geçen MI-5 anılan şirkette çalışan bazı KGB ajanlarını devşirmeyi ve buraya Rus kökenli Anatoliy Timohin'i "çift taraflı ajan" (double agent) olarak yerleştirmeyi başarmıştır.[20] Bu çerçevede gerçek

[14] Plehanov, *Dzerjinskiy: Pervıy Çekist Rossii*, s. 330.

[15] Andrey Nikolayeviç Saharov, *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremen do Naşih Dney*, Moskova: Prospekt, Cilt:2, 2010, s. 456.

[16] Simbirtsev, *Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939*, s. 90.

[17] Michael Hughes, *Inside The Enigma: British Officials in Russia, 1900-1939*, Londra: The Hambledon Press, 1997, s. 217.

[18] Raymond W. Leonard, *Secret Soldiers of The Revolution: Soviet Military İntelligence, 1918-1933*, New York: Greenwood Press, 1999, s. 108.

[19] Robert Service, *Comrades: A History of World Communism*, Londra: Macmillan Publishers Ltd., 2007, s. 118.

[20] Simbirtsev, *Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939*, s. 90.

yönü anlaşılan ARKOS'u İngiliz Kontrespiyonajı hemen kapatmak yerine bir süre Sovyetleri istihbarat topladıkları alanlara ilişkin yanlış bilgiye (disinformation) maruz bırakmayı tercih etmiştir.[21] Ancak İngilizler bu oyunu fazla uzatmamış ve şirketin casusluk amaçlı çalıştığına dair yeterli kanıtlara erişmesinin ardından buraya bir baskın düzenlemiştir. Baskın sonucunda ARKOS binasında Sovyet İstihbaratının İngiltere'de yürüttüğü faaliyetlere ilişkin çok sayıda gizli belge ele geçirilmiştir.[22]

Buna karşın liberal sistemin öncüsü sayılan İngiltere'de yabancı uyruklu bir "ticari şirkete" güvenlik güçlerince baskın düzenlenmesi, İngiliz yetkilileri yerel ve yabancı kamuoyuna (özellikle Sovyetler Birliği'ne) yapılan operasyonun meşrutiyetini ispatlama mecburiyetinde bırakmıştır.[23] İngilizler, anılan şirketin casusluk faaliyetlerine karıştığını göstermek için, MI-5 tarafından gizli yollarla ele geçirilen Sovyet gizli yazışmalarını kamuoyuna paylaşmak durumunda kalmıştır.[24]

Bu gelişme bir yandan operasyonun meşruluğunu kanıtlasa da diğer yandan Rusların gizli yazışmalarının okunduğu, dolayısıyla kripto / şifreleme sisteminin kırıldığı konusunda uyanmasına yol açmıştır.[25] Bunun bir sonucu olarak Sovyet gizli yazışma / kripto sistemi yeniden tasarlanarak güvenilir hale getirilmiştir.[26] ARKOS baskınının Sovyet İstihbaratına yansımaları bununla sınırlı kalmamış, ucu Cambridge Beşlisi'ne kadar uzanan bir köprü vazifesi görmüştür. Zira baskının hemen ardından Politbüro olayın ayrıntılarının araştırılması ve benzeri bir olayın tekrar yaşan-

---

[21] A.g.e., S. 90.

[22] Layner, Lev, (2004), a.g.e., s. 24.

[23] Wilson, John Hughes, (2008), a.g.e., s. 295.

[24] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 24.

[25] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 295.

[26] Yu. İ. Golev, D. A. Larin, A. E. Trişin ve G. P. Şankin, *Kriptografiya: Stranitsı İstorii Taynıh Operatsiy*, Moskova: Gelios ARV., 2008, s. 135.

maması için gerekli önlemlerin alınması amacıyla K. E. Voroşilov önderliğinde bir soruşturma komisyonu kurdurmuştur.[27] Öte yandan yurt dışındaki Sovyet misyonlarında güvenliğin artırılması, Komintern, Sovyet istihbarat birimleri ve diplomatik temsilcilikleri arasındaki işbirliğinin yeniden düzenlenmesi ve diğer komünist hareketlerin maddi açıdan desteklenmesi yönünde karar alınmıştır.[28] Yürütülen soruşturma sonucunda da Anatoliy Timohin, Karl Korbs, Peter Midler ve şirketin diğer birkaç çalışanının "İngiliz köstebeği" oldukları saptanmıştır.[29] Böylece kısa vadede İngilizler açısından bir başarı olarak gözüken bu operasyon, orta vadede Sovyetlere dair istihbarat kaynaklarını kendi elleriyle kurutmalarına ve Rusların İngiltere'ye yönelik uyguladığı casusluk yöntemlerini değiştirmelerine neden olmuştur.[30]

Rusları istihbari açıdan konsept ve yöntem değişikliğine zorlayan bir diğer etken ARKOS krizi nedeniyle 1929 yılına kadar iki ülke arasında kesik olan diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasına rağmen İngiliz-Rus güvensizlik algısının sürmesidir. İngiliz Kontrespiyonajı, Sovyetler Birliği'nin Londra temsilciliklerinde çalışan görevlilerini sıkı bir şekilde takip etmek, telefonlarını dinlemek ve posta kutularını denetim altına almaktan vazgeçmemiştir.[31] Sovyet Rusya'sı dış güvenlik tehdit algılamasında "baş düşman" (главный противник) olarak addedilen İngiltere'de 1929 Ekonomik Krizi'nin komünizm için sunduğu

---

[27] Vladimir Antonov ve Vladimir Karpov, *Rasstrelyannaya Razvedka*, Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, 2008, s. 55.

[28] Vatlin, *Komintern: İdei, Reşeniya i Sudbı*, s. 146-147.

[29] İngiliz İstihbaratına çalıştıkları saptanan A. Timohin 1928 yılında tutuklanmış, aynı yıl K. Korbs Hollanda'da, P. Midler ise Hamburg'da KGB tarafından düzenlenen bir operasyonla yakalanıp Sovyetler Birliği'nde yargılanmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Simbirtsev, İgor, (2008), a.g.e., s. 91.

[30] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 295–296.

[31] Antonov ve Karpov, *Rasstrelyannaya Razvedka*, s. 123-124.

inanılmaz fırsata karşın Sovyet İstihbaratının rahatça faaliyet yürütememesi Bolşevikler nezdinde kabul edilebilecek bir durum değildi. Nitekim 1930 yılında Politbüro'nün eşgüdümünde KGB tarafından İngiltere, Fransa, Almanya, Polonya, Romanya, Japonya ve Baltık ülkelerini kapsayan yeni bir "espiyonaj konsepti" hazırlanmıştır.[32] Çünkü bu yıllarda gerek Stalin'in kişisel görüşü olan gerekse Sovyet Gizli Servislerinin dış istihbarat konseptini oluşturan hâkim anlayışa göre yabancı ülkelerin gizli bilgilerine ancak bu ülkelerin ilgili kurumlarında çalışan vatandaşlarının işbirliği sayesinde ulaşmak mümkündür.[33]

Sovyet İstihbaratının böyle bir konsepti benimsemesinde, İngiltere Kontrespiyonajının kendisine hareket alanı bırakmama[34] yönündeki çabaları kadar etkili olan ikincil bir temel faktör daha bulunmaktadır. Bu faktör uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin başlangıcına işaret eden faşist akımdır. 1933 yılında Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesi, Ekim devrimi sonrasında şekillenen geleneksel Sovyetler Birliği dış politikasının temel parametrelerinin değişmesine ve Avrupa'da ortak güvenlik siste-

---

[32] Nikolay Aleksandroviç Zenkoviç, *Na KGB Rabotali "Star" i "Mlad": Kommunisti Stroyat Kapitalizm*, Moskova: Olma Press, 2003, s. 216.

[33] Tsarev ve Costello, *Rokovie İllyuzii*, s. 136.

[34] Bu ve benzeri olaylar ışığında belirtmek gereki ki **etkin kontrespiyonaj yaklaşımı** deşifre edilen casusluk faaliyetlerinin ilk fırsatta açığa çıkarılmasını değil, olabildiğince titiz bir çalışmayla kontrol altında tutularak Karşı Servisin "ilgi alanı" / "alanlarının" saptanması ve buna mukabil "yemleme" için kullanılmasını dikte etmektedir. Açığa çıkarma operasyonu ise ikili ilişkiler, iç-dış koşullar gibi faktörler göz önünde bulundurularak, kısa ve uzun vadeli yansımalarının son derece geniş bir perspektifle hesap edilmesini gerektirmektedir ki bu durum istihbaratçılığı klasik anlamda "suçluyu yakalama hedefi güden" polislik mesleğinden / mantalitesinden ayıran temel bir özelliktir. Zira "ilgi alanına" ilişkin istihbarat toplayamayan ya da topladığı istihbaratı yeterli bulmayan Karşı Servisin ilk fırsatta tekrar, ancak yeni yöntemlerle espiyonaja kalkışacağı yüksek bir ihtimaldir!

minin kurulmasını yeni dış politika konsepti olarak savunmasına yol açmıştır.[35] Böylece bu zamana kadar devrim ihracı ekseninde şekillenen Sovyet dış politikası ikinci plana düşmüş, bölgesel ve küresel düzeyde barışın sürdürülmesi amacını ön planda tutan ve uluslararası işbirliğine daha fazla yönelen bu konsept yürürlüğü sokulmuştur. Dış politika bağlamında yeni bir "proaktif diplomasiye" geçen Ruslar, dış istihbarat konsept ve yapılanmasını da bununla uyumlu hale getirmiştir.

Yeni dış istihbarat konseptine göre Ruslar, İngiltere'deki casusluk faaliyetlerini Sovyet resmi temsilcilikleri veya diplomatlarıyla herhangi bir bağı bulunmayan, özel görevlendirilmiş "illegal rezidanları"[36] vasıtasıyla anılan ülkenin gözde üniversitelerinde okuyan ve ideo-politik açıdan komünizme yakın gençlerden oluşan şebekeler üzerinden yürütmeyi öngörmüştür.[37]

---

[35] V. V. Simindey, "Antisovetskiy Flirt Avtoritarnoy Latvii (1934-1940): mejdu Londonom, Parijem, Rimom i Berlinom", *Partitura Vtoroy Mirovoy: Kto i Kogda Naçal Voynu*, (Ed. N. A. Naroçnitskaya), Moskova: Veçe, 2009, s. 242.

[36] Rus İstihbarat literatürüne özgü bir tanım olan "illegal rezidan" herhangi bir diplomatik ya da resmi kimliği olmayan, çeşitli kisveler altında (gazetecilik, akademisyenlik, iş adamı vb.) hedef ülkede bulunan ve ayrı bir takım özel operasyonları (devşirme, şebeke kurma, açık istihbarat toplama gibi) yürütmekten sorumlu ajan anlamına gelmektedir. Bu ajanın başında bulunduğu yapılanmaya ise "illegal rezidantura" denilmektedir. Bunun tam tersi görevliler için de "legal rezidan" terimi kullanılmaktadır ki bu kişi veya kişiler diplomatik kimliği olan (yaşına ve hedef ülkedeki görev alanına göre çeşitli rütbeden Kâtip, Ticari, Kültür, Din, Basın Ataşesi vb. sıfatı kullanan) ajandır. Bu kişilerin başında bulunduğu yapılanma ise "legal rezidantura" olarak geçmektedir ki sınırlı sayıda olan, büyük çoğunluğu da İngiliz lüteratüründen olduğu gibi alınan Türk İstihbarat literaründe bu terimin karşılığı "İstasyon" (Station) kelimesiyle ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ferit Temur, "Legal ve Örtülü Yönüyle Diplomatik İstihbarat", *Stratejik Düşünce Dergisi*, Sayı: Şubat-2011, 2011, s. 46-49.

[37] Popov, *Sovetnik Koroleva: Superagent Kremlya*, s. 45.

Bu doğrultuda 1933 yılında KGB'nin Dış İstihbarat Birimi Şefi Artur Hristiyanoviç Artuzov'un öncülüğünde İngiltere'de yeni bir "illegal rezidantura'ya" (gizli yapılanma) gidilmesi kararlaştırılmıştır.[38] İngiltere özelinde planlanan bu "illegal rezidantura" için 300.000 Ruble değerinde altın tahsis edilmiş ve 50'e yakın Sovyet ajanı görevlendirilmiştir.[39] Bu dönemde İngiltere'de tesis edilen söz konusu "illegal rezidanturalardan" en bilineni başında Arnold Deutsch (kod adı Otto) ve Theodore Maly'nin (kod adı Mann) bulunduğu ve tarihe "Cambridge Casusluk Şebekesi" (Cambridge Spy Ring) olarak geçen yapılanmadır. 1933 yılında KGB tarafından "verbovşik" (devşirici) göreviyle Londra'ya gönderilen Arnold Deutsch'un emrine "John", "Strela" ve "Edit" kod adında üç kişilik bir ekip verilmiştir.[40] İngiliz kökenli olan "John" kod adlı erkek ajan operasyonel görevlerden sorumlu tutulmuş, "Strela" kod adlı Avusturyalı bayana da Sovyet İstihbaratı için "güvenilir mekânlar" (safe houses) tutması görevi verilmiştir.[41] Deutsch'un öncülüğünde tesis edilen bu "illegal rezidanturanın" bilinen üçüncü üyesi "Edit" kod adındaki Avusturya kökenli bayan (gerçek adı Edith Tudur Hart) ise bahsi geçen casusluk ağının kurulmasından çok önce KGB'nin yönlendirmesiyle İngiliz bir doktorla evlenmiş ve bu sayede İngiliz cemiyet hayatına girerek sol görüşlü elit gençleri mimlemiştir.[42] Arnold Deutsch'un ba-

---

[38] Antonov ve Karpov, *Tayne İnformatori Kremlya*, s. 67.

[39] Zenkoviç, *Na KGB Rabotali "Star" i "Mlad": Kommunisti Stroyat Kapitalizm*, s. 216.

[40] Ervin Stavinskiy, *Zarubini: Semeynaya Rezidentura*, Moskova: Olma Press, 2003, s. 203.

[41] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 119-120.

[42] A.g.e., s. 119-120. MI-5 tarafından 25 Kasım 2002 tarihinde yayınlanan bir belgede "Edit" kod adlı KGB casusuna dair de bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Edith Tudor-Hart 1925 yılında Avusturya'dan İngiltere'ye gelmiş ve burada bir başka Komintern üyesi İngiliz Aleksander Tudor-Hart ile evlenmiştir. Edith Tudor-Hart fotoğrafçı kisvesi

şında bulunduğu bu yeni yapılanma doğrudan KGB'nin Londra İstasyonu'na değil, iş adamı kisvesi altında İngiltere'de faaliyet gösteren Avusturya pasaportlu KGB ajanı Ignaty Reif'in (kod adı Max Wolisch) yönetimine bağlanmıştır.[43] Ajan devşirme çalışmaları kapsamında diplomatik kisve altında faaliyet göstermeyi tercih etmeyen Sovyet İstihbaratı, kurulan bu "illegal rezidantu-ranın" İngiliz Kontrespiyonajı tarafından deşifre edilmemesi için İ. Reif ile Moskova Merkez arasındaki irtibatı, Reif'in zaman zaman "ticari amaçla" Kopenhag'a gelip buradan kurye aracılığıyla bağlantı kurması yoluyla sağlamıştır.[44]

Sonuç itibariyle Sovyet İstihbaratı, 1930'lu yılların sunmuş olduğu sosyo-ekonomik ve ideo-politik konjonktürden yararlanarak komünist ideoloji ekseninde birlikte mücadele etmeye gönüllü "elit adaylar" aramıştır.[45] Rusların bu stratejisi İngiltere'nin Cambridge ve Oxford gibi köklü üniversitelerinde karşılık bulmuş ve böylelikle 20. yüzyıla damgasını vuracak tarihi casusluk şebekeleri meydana gelmiştir. KGB'nin özel yetiştirilmiş "illegal rezidanları" tarafından devşirilen İngiliz gençlerinden belirli gruplar oluşturulmuş ve her grubun başına da uygun bir baha-

---

altında İngiltere'de faaliyet göstermiş, aynı zamanda Guy Burgess tarafından 1938-1939 yıllarında Paris'te kurye olarak kullanılmıştır. MI-5'teki dosyasına göre Edith Tudor-Hart, Trafalgar Meydanı'nda 1931 yılının Ekim ayında meydana gelen bir sol gösteride fark edilmesi üzerine bu tarihten itibaren düzenli olarak izlenmiştir. Bkz. The Security Service, "25 November 2002 releases: Soviet Intelligence Agents and Suspected Agents", https://www.mi5.gov.uk/output/25-november-2002-releases-soviet-intelligence-agents-and-suspected-agents.html (Erişim: 26.02.2012).

[43] Söz konusu "illegal rezidanturaya" 1934 yılının Haziran ayında Aleksandr Orlov (kod adı Şved) şeflik yapmış, 1936 yılının Nisan ayında da bu görevi Theodore Maly (kod adı Mann) devralmıştır. Bkz. Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 126, 155, 181.

[44] A.g.e., s. 126-127.

[45] Antonov ve Karpov, *Tayne İnformatorı Kremlya*, s. 15.

neyle Moskova'ya getirilerek burada eğitilen bir İngiliz "agent-gruppovod" (şebeke başı) getirilmiştir.[46] Bahsi geçen oluşumlar arasında en bilineni ise tarihe "Cambridge Beşlisi" (Cambridge Five) olarak geçen casusluk şebekesidir. Soğuk Savaş'tan sonra ortaya atılan "Cambridge Beşlisi" teriminin kullanılmasının asıl nedeninin KGB ile SIS arasında bu yönde bir "centilmenlik anlaşması" oluşuna bağlanmaktadır.[47] Zira bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere Cambridge Casusluk Şebekesi[48] beş kişiden ibaret olmamasına rağmen, ne Rus ne de İngiliz tarafı bu konunun daha fazla kurcalanmasını sıcak bakmamaktadır.

3.1. İNGİLİZ KOMÜNİST GENÇLERİ DEVŞİREN VE YETİŞTİREN BAŞLICA KGB GÖREVLİLERİ

KGB'nin 20. yüzyıla damgasını vuran böylesine etkili ve yüksek düzey (high profile) şahıslardan oluşan bir casusluk şebekesine sahip olmasında, hiç kuşkusuz, 1930'lu yılların efsanevi ajanlarının payı büyük olmuştur. Bu ajanlar genel profili itibariyle adına sahte pasaport düzenlenen, Orta Avrupa kökenli, iyi eğitim almış, samimi bir şekilde komünizme inanan ve İngiliz tarihi, dili, edebiyatı ve kültürüne vakıf kişilerdir.[49] Özellikle iyi düzeyde

---

[46] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 46.

[47] İ. G. Atamanenko, *Şpionskiy Pas'yasns*, Moskova: Veçe, 2010, s. 164.

[48] Burada belirtmek gerekir ki Ruslar devşirdikleri İngiliz gençleri için ilk zamanlar, Osmanlı Devleti'nde reform yanlısı olan ve birçoğunun İngiliz Gizli Servisi'yle bağı bulunduğuna inanılan "Genç / Jön Türklere" atfen "Mladoturki" (Genç Türkler) diye bahsetmişlerdir. Soğuk Savaş sonrası kaleme alınan çalışmalarda ise genelde "Velikolepnaya Pyaterka" (Muhteşem Beşli) olarak geçmektedir. Bu çalışma boyunca İngiliz ve Rus Gizli Servisleri arasındaki "oyunun kurallarına" riayet edilerek genelde Cambirdge Beşlisi teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

[49] Hekma, Oosterhuis ve Steakley, *Gay Men and The Sexual History of The Political Left*, s. 281.

İngilizce bilmeleri, İngiltere'de görev aldıkları süre zarfında rahat bir şekilde Amerikan veya Kanada pasaportu kullanmalarına olanak tanımıştır.[50] Stalin'in "Büyük Temizlik" Operasyonu'na (1936-1938) kadar süregelen "illegal rezidanların" genellikle etnik bakımdan Rus olmayan şahıslardan seçilmesi yönündeki KGB uygulaması bu kişilerden kuşkulanılmasının da önüne geçmiştir.[51] Bolşevik Devrimi'nin birinci kuşağına mensup bu insanların en önemli özelliği Marksist öğretiye ve dünya devrimine sarsılmaz bir şekilde inanmış olmalarıdır. Bu iman etmişlik duygusuna, entelektüel birikim ve istihbari saha deneyimi eklenince ortaya böylesine tarihi bir başarı çıkmıştır. Bu bölümde anılan başarının gerçekleşmesinde başlıca rol oynayan KGB görevlileri Arnold Deutsch, Aleksandr Orlov ve Theodore Maly'nin kısa biyografilerine yer verilecektir.

3.2.1.2 Arnold Deutsch (1904-?)

21 Mayıs 1904 tarihinde Viyana'da tüccar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Arnold Deutsch 1910 yılında ilköğrenimine başlamıştır.[52] 1923 yılında Viyana Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde lisans eğitimine başlamış, aynı dönemde Fizik ve Kimya alanlarında çift ana dal yaparak 1928'de felsefe ve kimya doktoru unvanıyla buradan mezun olmuştur.[53] A. Deutsch'un komünizmle tanışması lise öğrenimi yıllarına denk gelmiştir. 1920 yılında "Sosyalist Öğrenciler Birliği'ne" üye olmuş, 1924 yı-

---

[50] William E. Duff, *A Time For Spies: Theodore Stephanovich Mally and The Era Of The Great İllegals*, Nashville: Vanderbilt University Press, 1999, s. 60-61.

[51] Christopher Andrew ve Oleg Gordievsky, *Comrade Kryuchkov's Instructions: Top Secret Files On KGB Foreign Operations, 1975-1985*, California: Stanford University Press, 1993, s. 52.

[52] Antonov ve Karpov, *Rasstrelyannaya Razvedka*, s. 123.

[53] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 422.

lında da Avusturya Komünist Partisi'ne katılmıştır.[54] Komünist Partisi'ne katılan Deutsch bu suretle kendisini KGB ajanlığına sürükleyen serüvenine doğru önemli bir adım atmıştır. 1928 yılında Avusturya Komünist Partisi delegesi olarak Moskova'ya gelmiş ve burada 1931 yılına kadar hizmetinde kalacağı Komintern'e üye olmuştur.[55] Deutsch'un hayatını komünist dava ekseninde tasarladığını gösteren bir başka husus da eş seçimidir. 1929 yılındaki evliliğini kendisi gibi koyu bir komünist olan ve 1931 yılından itibaren Komintern adına çalışan Finn Josephina (kod adı Liza Cramer) ile yapmıştır.[56]

Köken itibariyle Doğu Avrupa Yahudilerinden olan Deutsch aslında psiko-analiz alanında uzmanlaşmış bir kişidir.[57] Ancak Komintern bünyesinde faaliyet gösterdiği yıllarda onun bu yönünden yararlanılmamıştır. Komintern örgütü vasıtasıyla 1932 yılında Moskova'ya gelmiş ve burada kendisine verilen (Romanya, Yunanistan, Suriye ve Filistin gibi ülkelerde) bir takım kuryelik görevleri yerine getirmiştir.[58] Bu tarihlerde KGB tarafından kendisine açıkça ajanlık teklif edilen ve bu teklifi kabul eden Deutsch'a artık "Stefan Lang" (Стефан Ланг) ismi verilmiştir.[59] Rusya Dış İstihbarat Servisi'nin (SVR) resmi internet sitesinde yer alan biyografisinde iyi düzeyde Fransızca, Almanca, İtalyanca, Flamanca ve Rusça bilen Deutsch'un KGB'deki kariyerinin daima "illegal rezidan" olarak geçtiği, bu kapsamda ilk yıl Fransa, Belçika, Hollanda ve Almanya'daki "illegal rezidanturalarda"

---

[54] Antonov ve Karpov, *Rasstrelyannaya Razvedka*, s. 123.

[55] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 422.

[56] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 150-151.

[57] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 63-64.

[58] Anatoliy Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsshjb*, Moskova: Ruskiy Mir, 2002, s. 149.

[59] Najestkin, "Problemı Mejsoyuzniçeskih Otnoşeniy", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 322.

Şef yardımcısı olarak çalıştığı yazmaktadır.[60] KGB kariyerinin en parlak görevini ise şüphesiz Londra'da geçirmiştir. KGB tarafından 1933 yılında "verbovşik" (devşirici) olarak Londra'daki "illegal rezidanturada" görevlendirilmiş ve emrine de "John", "Strela" ve "Edit" kod adlı üç kişilik bir ekip verilmiştir.[61] Bu bağlamda "Strela" ve "John" kod adlı KGB ajanlarını koordine etmek için önce Viyana'ya uğramış, ardından Londra'ya gitmiştir.[62] Ana görevi KGB'nin güdümünde ajanlık yapma potansiyeline haiz İngiliz gençlerini devşirmek olan Deutsch, İngiltere'de yürüteceği faaliyetlerine kisve (cover) olması maksadıyla 1934 yılında Londra Üniversitesi Psikoloji Bölümü'ne lisans öğrencisi olarak kaydını yaptırmıştır.[63]

Üniversite ortamı hem İngiltere'deki gizli faaliyetleri hem de İngiliz gençliğini tanıması adına gerçekten iyi bir imkân oluşturmuştur. Bu sayede kısa sürede İngiltere'ye özgü iki önemli realiteyi fark etmiştir. Bu kapsamda öncelikle İngiltere'deki üst düzey kamu görevlilerinin yaklaşık yüzde 80'inin Cambridge ve Oxford Üniversitesi mezunlarından oluştuğunu saptamıştır.[64] Daha da önemlisi İngiliz üst sınıfına mensup gençlerin SSCB'de her bireye sahip olduğu potansiyeli sonuna kadar değerlendirme imkânı tanıyan ileri ve adil bir düzen olduğu yönünde bir algı taşıdıklarını keşfetmiştir.[65] Bu çerçevede sıradan gençler yerine, gelecek vaat eden "yarının üst düzey İngilizlerini" angaje etmeyi önüne

---

[60] Slujba Vneşney Razvedki, "Deyç Arnold Genrihoviç", http://svr.gov.ru/history/dejch.htm (Erişim: 10.01.2012).

[61] Stavinskiy, *Zarubina: Semeynaya Rezidentura*, s. 203.

[62] Oleg Tsarev, "Krestnıy Otets Kembridjskoy Pyaterki", Moskova: Krasnaya Zvezda, 22 Mayıs 2004, http://www.redstar.ru/2004/05/22_05/5_02.html (Erişim: 25.10.2011).

[63] A.g.m.

[64] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 120.

[65] A.g.e., s. 121.

hedef olarak koymuştur. Nitekim hedef kitle olarak seçtiği seçkin İngilizleri devşirme konusunda inanılmaz bir başarı göstermiş ve onları KGB'ye ajan olarak kazandırmıştır. Öyle ki Sovyet-Rus kaynaklarına göre, çoğu Cambridge ve Oxford Üniversitesi mezunu olmak üzere sadece Deutsch tarafından KGB'ye angaje edilen İngilizlerin sayısı 20'yi bulmaktadır![66] Deutsch, Moskova Merkez'e gönderdiği bir raporunda adeta söz konusu başarısının altında yatan sırrı açıklarcasına şu ifadeleri kullanmıştır;[67]

> *"Bir kez daha bizim ekibin "ana noktasına" dikkat çekmek istiyorum; onların hepsi bize inanıyorlar. Bizim her zaman duruşumuzu koruduğumuzdan, hiçbir şeyden korkmadığımızdan, hiçbir haksızlığı kaderine terk etmediğimizden, hepsinden önemlisi bizim açık, net ve güvenilir olduğumuzdan eminler".*

İngiliz gençlerine kendisini böyle sağlam bir şekilde inandırmayı başaran Deutsch aynı başarıyı MI-5 nezdinde sergileyememiştir. 1937 yılında MI-5'in "radarına" takılmış ve İngiltere'yi terk etmek zorunda kalmıştır.[68] Apar topar eşiyle birlikte Moskova'ya dönen Deutsch'un hayatının geri kalan dilimi sürüncemede kalmaktadır. SVR tarafından yayınlanan resmi biyografisine göre, 1938 yılındaki Stalin'in "Büyük Temizlik" operasyonu kapsamında açığa alınan ve yaklaşık 11 ay kendisine hiçbir iş verilmeyen Deutsch, 1939 yılında KGB'den ayrılarak SSCB Bilimler Akademisi'ne bağlı "Dünya Ekonomisi ve Ziraatçılık Enstitüsü'nde akademisyen olarak çalışmaya başlamıştır.[69] KGB'nin efsanevi ajanının ölü-

---

[66] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 149.

[67] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 70.

[68] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 474.

[69] Slujba Vneşney Razvedki, "Deyç Arnold Genrihoviç" http://svr.gov.ru/history/dejch.htm (Erişim: 10.01.2012).

mü de yine belirsizliğini koruyan bir diğer husustur. Bir iddiaya göre Deutsch II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Arjantin'e "illegal rezidan" olarak göreve giderken bindiği "Donbass" isimli gemi 7 Kasım 1942 tarihinde Alman uçakları tarafından bombalanmış ve gemide bulunan tüm yolcular hayatını kaybetmiştir.[70] Bir başka iddiaya göre de savaş sırasında Avusturya'ya paraşütle inerken faşistler tarafından yakalanmış ve infaz edilmiştir.[71] Ancak 1936-1938 yılları arasında Stalin'in emri doğrultusunda başlatılan temizlik operasyonu kapsamında yurt dışında bulunan çoğu KGB ve GRU ajanının Moskova'ya çağrılarak infaz edilmesi göz önüne alınırsa benzer bir akıbetin Deutsch ve eşinin de başına gelme ihtimali daha makul gözükmektedir.

3.2.1.3 Aleksandr Mihayloviç Orlov (1895-1973)

1895 yılında bugünkü Beyaz Rusya'nın Bobruisk şehrinde dünyaya gelen Aleksandr Orlov (gerçek adı Leyba Lazareviç Feldbin) dindar bir Yahudi ailesinin çocuğudur.[72] I. Dünya Savaşı'nda Bobruisk şehrinde şartların kötüye gitmesi üzerine ailesiyle birlikte Moskova'ya yerleşmiş ve burada Moskova Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuştur.[73] 1920 yılında Bolşeviklere katılmış, 1921 yılında da ÇEKA'nın Arhangelsk Ünitesi'nde Gizli Operasyonlar Şefi olarak görevlendirilmiştir.[74] İç Savaşın bit-

---

[70] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 149.

[71] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 474.

[72] Teodor Kirilloviç Gladkov, *Lift v Razvedku: "Korol' Nelegalov" Aleksandr Korotkov*, Moskova: Olma Press, 2002, s. 54.

[73] Dmitriy Prohorov, *Skol'ko Stoit Prodat' Rodinu*, St. Petersburg: Neva, 2005, s. 100.

[74] Gladkov, *Lift v Razvedku: "Korol' Nelegalov" Aleksandr Korotkov*, s. 54.

mesine müteakip bir süre Yüksek Mahkeme'de Savcı yardımcılığı yapan Orlov 1924 yılında KGB'nin Ekonomik İstihbarat Dairesi'ne Başkan Vekili olarak atanmıştır.[75] 1926 yılında Beyaz Göçmenlerin yoğun bir şekilde örgütlendiği Paris'te ticaret müşaviri kisvesi altında (diplomatik pasaport adı Leon Nikolayev) KGB'nin İstasyon Şefi olarak görevlendirilmiştir.[76] 2 yıllık görevi boyunca buradaki Beyaz Göçmenlere ve Fransa'ya yönelik yürütülen operasyonları yönetmiştir.[77] Benzer şekilde 1928 yılında ticaret müşaviri kisvesiyle (diplomatik pasaport adı Lev Feldel) KGB'nin Berlin İstasyonu Şefliğine getirilmiştir.[78] 1931 yılına kadar bu görevi yürüten Orlov burada daha çok sanayi casusluğu alanında çalışmıştır.[79]

Bunca stratejik görev ve deneyimin ardından istihbarat tarihine adını yazdıracağı Londra'ya gönderilmiştir. 1933 yılında açılan ve Arnold Deutsch'un başında bulunduğu hücrenin de bağlı olduğu KGB'nin Londra "illegal rezidanturasını" Orlov'dan önce Polonya kökenli KGB ajanı Ignaty Reif yönetmiştir.[80] 15 Temmuz 1934 tarihinden itibaren "American Refrigerator Company" temsilcisi kisvesi altında Londra'ya gelen Orlov böylece bu görevi Reif'den devralmıştır.[81] Bu dönemde Deutsch tarafından uygun görülen "adayların" devşirilmesi sürecinde Moskova Merkez'le irtibatı sağlamış ve devşirilen gençlerin gizli görevler için hazır-

---

[75] Prohorov, *Skol'ko Stoit Prodat' Rodinu*, s. 100.

[76] Gladkov, *Lift u Razvedku: "Korol' Nelegalov" Aleksandr Korotkov*, s. 55.

[77] Duff, *A Time For Spies: Theodore Stephanovich Mally and The Era Of The Great İllegals*, s. 60.

[78] Stepankov, Kiselev ve Şarapov, *Çekisti Stalina*, s. 611.

[79] Duff, *A Time For Spies: Theodore Stephanovich Mally and The Era Of The Great İllegals*, s. 60.

[80] A.g.e., s. 76.

[81] Stepankov, Kiselev ve Şarapov, *Çekisti Stalina*, s. 611.

lanma aşamasını yürütmüştür. İspanya İç Savaşı'nın patlak vermesinin ardından 1936 yılında KGB'nin Madrid İstasyonu'na Şef olarak atanmıştır.[82] Orlov'un yönetiminde Cumhuriyetçi kesimin askeri istihbaratı kurulmuş, burada çalışacak İspanyol ajanlara eğitim verilmiş ve savaş süresince Cumhuriyetçilere para, silah vb. türden yardımlar yapılmıştır.[83] 1938 yılında Moskova'ya çağrılan Orlov, Stalin'in başlattığı "Büyük Temizlik" Operasyonu'nu bilmesinden dolayı diğer yakın arkadaşları gibi infaz edileceğini öngörmüş ve ABD'ye kaçmıştır.[84] İspanya'dan ayrılmadan önce yurt dışındaki Sovyet casuslarının listesini içeren bir mektup hazırlayarak yerel bir avukata vermiş ve öldürülmesi durumunda bunu ilgili mercilere vermesini tembihlemiştir.[85] Ayrıca Troçki'ye bir mektup göndererek Stalin'in emri üzerine KGB'nin kendisini öldüreceğini bildirmiş ve söz konusu operasyonda yer alacak bazı kişilerin ismini önceden ifşa etmiştir.[86] Fakat Troçki, Orlov'un açık uyarısına kulak asmayarak bedelini hayatıyla ödemiştir.

ABD'de yaşadığı süre boyunca Cambridge Beşlisi dâhil çok sayıda KGB casusunun gerçek kimliğini bilmesine rağmen, kendisine ve ailesine dokunulmaması karşılığında Ruslara konuşmama sözü vermiştir. Gerçekten de 1953 yılında Stalin'in ölümünün ardından "The Secret History of Stalin's Crimes" (Stalin Zulmünün Gizli Tarihi) isimli kitabı yayınlanınca FBI ve CIA 15 yıldır üst

---

[82] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 341-342.

[83] Nikolay Platoşkin, *Grajdanskaya Voyna v İspanii, 1936-1939 gg.*, Moskova: Olma Press, 2005, s. 286.

[84] Sergey Mayorov, *Akula*, St. Petersburg: Neva, 2002, s. 238.

[85] Dónal O'Sullivan, *Dealing With The Devil: Anglo-Soviet İntelligence Cooperation During The Second World War*, New York: Peter Lang Publishing, 2010, s. 21.

[86] John Earl Haynes ve Harvey Klehr, *Early Cold War Spies: The Espionage Trials That Shaped American Politics*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 212.

düzey bir KGB görevlisinin ABD'de yaşamakta olduğunu öğrenmiştir. Daha fazla zaman kaybetmek istemeyen FBI Orlov'u birkaç kez sorguya almasına karşın, Orlov hiçbir şekilde devşirilen KGB casuslarının kimliklerini ele vermemiş, her seferinde önemsiz veya tam anlamıyla doğru olmayan ifadelerde bulunmuştur.[87] Efsanevi KGB ajanı 23 Mart 1973 tarihinde ABD'nin Ohio eyaletinde eceliyle ölmüştür.

3.2.1.4 Theodore Maly (1894-1937)

Cambridge Beşlisi'nin yetiştirilmesinde emeği geçen bir diğer KGB ajanı Theodore Maly, Avusturya–Macaristan İmparatorluğu'nun Maliye Bakanlığı'nda çalışan bürokrat bir ailenin çocuğu olarak 1894 yılında Temeşvar şehrinde dünyaya gelmiştir.[88] T. Maly aslında Viyana Üniversitesi Felsefe ve Teoloji Fakültesi'nde eğitim görmüş bir rahiptir.[89] "Rusya Gizli Servisleri Ansiklopedisi'nde" Maly'nin, I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan Ordusu'nda topçu olarak Çarlık Rusyası'na karşı savaşırken Ruslara esir düştüğü ve esaret döneminde dini reddedip komünizmi benimseyerek Bolşeviklerin safına geçtiği anlatılmaktadır.[90] İyi düzeyde Macarca, Almanca, Sırpça, İngilizce ve Rusça bilen Maly'yi Rus istihbaratı, başta Almanya ve Avusturya olmak üzere çeşitli ülkelerde "illegal rezidan" olarak görevlendirmiştir.[91] Nitekim Philby'yle eşzamanlı olarak Maly de 1933-1934 yıllarında sosyalistlere karşı yoğun bir faşist baskının uygulandığı Viyana'da bulunmuş ve KGB tarafından kendisine

---

[87] Amy W. Knight, *Spies Without Cloaks: The KGB's Successors*, New Jersey: Princeton University Press, 1996, s. 207.

[88] Antonov ve Karpov, *Rasstrelyannaya Razvedka*, s. 127.

[89] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 310.

[90] A.g.e., s. 310.

[91] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 62.

verilen görev kapsamında sosyalistleri "anti-faşist direnişe" sevk etmek için çeşitli mitinglerin düzenlenmesine öncülük etmiştir.[92]

1936 yılında KGB'den yakın arkadaşı olan Aleksandr Orlov'un İspanya'ya tayin edilmesine binaen Londra'daki "illegal rezidanturanın" Şefliğini Orlov'dan devralmıştır. Böylelikle 1936 yılının başından itibaren bankacı "Paul Hardt" kimliğiyle İngiltere'deki tüm gizli KGB operasyonlarından sorumlu ajan görevine getirilmiştir.[93] Sovyet-Rus kaynaklarında bu görev kapsamında "Mann" kod adını kullanan Maly'inin beraber çalıştığı Deutsch ile birlikte Cambridge'n dışında ayrıca, derin bir yapılanması olan Oxford (Üniversitesi) Grubunu kurduğu belirtilmektedir.[94] Uluslararası komünist hareket uğruna böylesine stratejik görevler üstlenen ve bunları layıkıyla yerine getiren Maly yine de Stalin'e yaranamamıştır. 1937 yılında kanlı "Büyük Temizlik Operasyonu" çerçevesinde Moskova'ya çağrılmış, casuslukla suçlanmış ve infaz edilmiştir.[95] Oysa Moskova'ya gitmeden önce İspanya'da birlikte görev yaptığı yoldaşı Aleksandr Orlov onu gitmemesi konusunda uyarmış, buna karşılık "*eski rahip gerçekten casus olduğu için gelmedi*" demesinler diye infaz edileceğini bile bile Merkez'e dönmeye karar vermiştir.[96]

3.2. CAMBRIDGE BEŞLİSİ'NİN PROFİLİ

1929 Ekonomik Krizi'nin patlak vermesinden sonra kapitalizme karşı küresel boyutta bir tepki ve alternatif sistem arayışı mey-

---

[92] A.g.e., s. 62-63.

[93] A.g.e., s. 67.

[94] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 422.

[95] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 311.

[96] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 471.

dana gelmiştir. Büyük Buhran'dan etkilenen ülkelerin başında gelen İngiltere de böyle bir arayışın entelektüel düzeyde tartışılmasına imkân tanıyan köklü üniversiteleri nedeniyle bu durumdan payına düşeni fazlasıyla almıştır. 1933 yılından itibaren bu ülkede bir tarafta Hitler Almanyası'nı model alan faşizm yanlısı gönüllü casuslar, diğer tarafta Stalin Rusyası'na hayranlık duyan ve geleceğin düzeninin komünizm olduğuna inanan "uluslararası komünist hareketin gizli savaşçıları" ortaya çıkmıştır.[97] Sosyalist modeli savunan ve bu uğurda Sovyetler Birliği'ne hizmet etmeyi kendisine bir ilke olarak benimseyen gizli İngiliz komünistleri arasında en bilineni ise Cambridge Beşlisi olmuştur. 1930'lu yılların konjonktüründe devşirilen çoğu Sovyet casusu gibi Cambridge Beşlisi de bu yola çıkarken herhangi bir maddi çıkar hesabı gütmemiş, "komünist ruhlarının babası olan Rusya'ya" hizmet etmeyi "dava" için kendilerine şart koşmuşlardır.[98] Çünkü onlara göre İngiltere'de süregiden sosyal ve ekonomik adaletsizlikten ancak Marksist-Leninist öğreti ve Komintern'in çizgisinin yakalanması yoluyla kurtulmak mümkündü.[99] Cambridge Beşlisi'nin her biri yetenekli, refah içinde yetişmiş, karizmatik, iyi bir kariyer ve geleceğe kavuşması an meselesi olan İngiliz gençleridir.[100] Bu bölümde 20. yüzyıla damgasını vuran Cambridge Beşlisi üyeleri Kim Philby, Guy Burgess, Donald Maclean, Anthony Blunt ve John Cairncross'un biyografilerine yer verilecektir.

---

[97] A. Taylor Stan ve Kayle Buchanan, "Treason: Tis Worse Than Murder", *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, (Ed. Loch K. Johnson), New York: Oxford University Press, 2010,

[98] Walter Laqueur, *The Uses and Limits of Intelligence*, New Jersey: Transaction Publishers, 1995, s. 25.

[99] Vladimir Sergeyeviç Antonov ve Vladimir Nikolayeviç Karpov, *Tayne İnformatorı Kremlya: S Nih Naçinalas' Razvedka*, Moskova: Olma Press, Cilt: 2, 2003, s. 210.

[100] Yakov Grigoryeviç Verhovskiy ve Valentina Tırmos, *Stalin: Taynıy Tsenariy Naçala Voynı*, Moskova: Olma Press, 2005, s. 326.

3.2.1 Harold Adrian Russell "Kim" Philby (1912-1988)

> *Ben zorlu sularda, en ufak bir hatanın sadece korkunç olarak tanımlanabilecek sonuçlara yol açacağı Nazi Almanya'sı ve Faşist İspanya'da vaftiz edilmiştim.*[101]

Harold Adrian Russell Philby 1 Şubat 1912 tarihinde Hindistan'ın Ambala şehrinde İngiltere'nin Koloni Yönetimi'nde görevli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.[102] Bu yüzden çocukluk yılları, yozlaşmış İngiliz liberal sisteminin uygulandığı, Britanya sömürgesi Hindistan'da geçmiştir.[103] Yine kaderin ilginç bir cilvesi olan "Kim" lakabı da bu dönemin bir kalıntısıdır. Bir gün mutfakta konuşurken yanına gelen küçük Philby'yi gören babası "*Ama Tanrım! Gerçekten tam bir küçük Kim*" demiş ve o günden itibaren herkes onu "Kim" diye çağırmaya başlamıştır.[104] "Kim", Hindistan doğumlu ünlü İngiliz yazar Rudyard Kipling'in 1901 yılında çocuk romanı tarzında kaleme aldığı eserinin adıdır.[105] Yazarın romanına ismini verdiği başkahraman "Kim", Hindistan'da görevli bir İngiliz ajanını canlandırmaktadır. Philby'nin babası Saint John oğlunu "Kim'e" benzeterek ona bu lakabı takmıştır.[106]

Philby'nin kişiliğinin oluşmasında babasının önemli bir rol oynadığı rivayet edilmektedir. Baskın bir karakter olan babası Saint John, oğlunun küçük yaştan itibaren iyi bir aile terbiyesi almasına yoğun ilgi göstermiş, böylelikle Philby'nin yetiştirilme tarzı ve dü-

---

[101] Kim Philby, *Sessiz Savaş*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2007, s. 237.

[102] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpiony*, s. 290.

[103] Sander, *Siyasi Tarih 1918–1994*, s. 30.

[104] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 33.

[105] John Innes Mackintosh Stewart, *Rudyard Kipling*, New York: Dodd, Mead Company, 1966.

[106] Slujba Vneşney Razvedki, "Garold Andrian Rassel "Kim" Filbi", http://svr.gov.ru/history/fil.htm (Erişim: 10.01.2012).

şünce yapısının şekillenmesinde belirleyici bir unsur olmuştur.[107] Zaten kişisel biyografisine bakıldığında, baba Saint John Philby'nin bağımsız düşünme yetisine sahip, sıra dışı bir karakterinin olduğu anlaşılmaktadır. İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda Arabist olarak çalışan Saint John, Osmanlı Devleti'nin bölünmesi sonucunda ortaya çıkan yeni Arap Devletlerine yönelik İngiliz Hükümeti'nin uyguladığı politikaları eleştirerek görevinden istifa etmiş ve İngiltere'den ayrılmıştır.[108] Kısa süre sonra Cidde'ye yerleşen ve Suudi Arabistan Kralı İbn-i Suud'a danışman olan Saint John, burada din değiştirerek Müslümanlığı seçmiş[109] ve Kralın cariyelerinden biriyle evlenerek İngiltere'deki ailesinden uzak yeni bir yaşama başlamıştır.[110]

Aristokratik bir ailenin çocuğu olmasının getirdiği sosyo-ekonomik ayrıcalığın kişisel yetenekle birleşimi, Philby'nin parlak bir eğitim hayatı geçirmesini sağlamıştır. Kraliçe I. Elizabeth döneminde (1560) kurulan ve İngiltere'nin orta eğitim düzeyindeki en saygın okullarının başında gelen Westminster School'u 1929 yılında birincilikle bitiren Philby, Oxford Üniversite'sinde yüksek tahsilini sürdürmek istemiş fakat babasının müdahalesi üzerine

---

[107] Barsukov, *Professiya: Razvedçik*, s. 214.

[108] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 127. Bazı Sovyet-Rus kaynaklarında ise Philby'nin babası
için İngiliz Gizli Haberalma Servisi adına Osmanlı İmparatorlu'ğu himayesinden ayrılmaları için
Araplar arasında kışkırtma faaliyetlerinde bulunduğu yazmaktadır. Bkz. Nikolay Dolgopolov, *Kim
Filbi*, Moskova: Molodaya Gvardiya, 2012, s. 18.

[109] Dolgopolov, *Kim Filbi*, s. 19.

[110] The Security Service, "25 November 2002 releases: Soviet Intelligence Agents and Suspected Agents", https://www.mi5.gov.uk/output/25-november-2002-releases-soviet-intelligence-agents-and-suspected-agents.html (Erişim: 26.02.2012).

Cambridge Üniversitesi'ne kayıt yaptırmıştır.[111] Büyük Buhran'ın hızla Batıyı kuşattığı bir süreçte Cambridge Üniversite'sine başlayan Philby, burada yaygın halde var olan gençlik oluşumlarına ilgi duymuş ve kısa süre sonra Cambridge Üniversitesi Sosyalist Topluluğu'na (Cambridge University Socialist Society) üye olmuştur. Anılarını yazdığı "My Silent War" (Gizli Savaşım) isimli kitabında üniversite yıllarına da yer veren Philby, bu oluşumun toplantılarına ilk iki yıl düzenli olarak katıldığını, etkinliklerinde ise çok az yer aldığını dile getirmiştir.[112] Philby iki yıl boyunca (1931–1933) muhasebeciliğini yaptığı bu gençlik yapılanması bünyesinde Marks'ın eserleriyle tanışmış ve komünist hareketin bir parçası olmaya karar vermiştir.[113]

Kapitalist sistemin sunduğu pek çok ayrıcalıklardan yararlanan aristokratik bir ailenin çocuğu olan Philby'nin, üniversitenin sunduğu çeşitli sosyal faaliyet ortamına rağmen sosyalist bir gruba katılmasının nedenleri merak edilmiştir. Bu konuda Batılı ve Sovyet kaynaklarının ortak noktası, 1929 Ekonomik Krizi'nin küresel düzlemde yol açtığı ağır iktisadi, sosyal ve siyasi çözülmenin sosyalizme yönelik ilginin artmasını tetiklemesidir. Ancak Philby hakkında uzun yıllar biyografik araştırmalar yapan İngiliz yazar Phillip Knightley, Philby'nin daha üniversite öğrenimine başlamadan önce dünya görüşü açısından komünizme yatkın bir düşünsel yapısının bulunduğunu öne sürmektedir. Bu savını Philby'nin yakınlarının aktarımına dayandıran Knightley, Philby'nin Westminster School'da öğrenim gördüğü sırada din derslerinde zorluk çektiğini, çünkü gençlik yıllarında onun koyu agnostisizm[114] görüşüne sahip olduğunu vurgulamaktadır.[115]

---

[111] Barsukov, *Professiya: Razvedçik*, s. 213, 215-216.

[112] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 24.

[113] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 140.

[114] Bilinemezcilik; Tanrı'nın varlığının insan aklıyla anlaşılmasının mümkün olmadığı, bu sebeple Tanrı'nın varlığı üzerine vakit kaybetmemeyi savunan görüş.

[115] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 37.

Sosyalist topluluğa üye olmakla komünizme doğru önemli bir adım atan Philby'nin ideo-politik algılarının belirginleşme sürecine bir diğer katkıyı da buradaki arkadaş ortamı sunmuştur. Philby'nin etkileşim içerisinde bulunduğu kişilerin başında, komünizmin Cambridge'li gençler arasında yayılması için büyük bir şevkle çalışmış, İspanya İç Savaşı'nda faşist Franko cephesine karşı mücadele veren Cumhuriyetçilerin yanında savaşa katılarak hayatını kaybetmiş sınıf arkadaşı David Guest, Ekonomi Profesörü Moris Dobb, Donald Maclean ve Guy Burgess gibi isimler gelmektedir.[116] Sovyet-Rus kaynaklarında, entelektüel bakış açısıyla Marksist ekonomi anlayışını harmanlayarak ders anlatan Prof. Moris Dobb'un, Philby üzerinde derin etki bırakan bu isimler arasında özel bir yerinin olduğu belirtilmektedir.[117] Tüm bu dışsal unsurlara ek olarak, bireysel düzeyde yaptığı okumalar sonucunda Ingiliz İşçi Partisi'nin dünyadaki ana sosyalist çizgiden farklı bir anlayışı olduğunu fark etmesi ve 1931 yılında bu partinin yıldırılarak hezimete uğratılması karşısındaki acizliğini kabullenememesi, siyasal görüş açısından Philby'nin sosyal demokrasiden komünizme geçiş aşamasındaki kırılma noktasını teşkil etmiştir.[118] Nitekim 1932 yılındaki Noel tatili sırasında kaldığı odasını değiştirerek maden işçileriyle ortak yaşam alanını paylaşacağı bir yere taşınması, sınıfsız ve kolektif bir yaşamı öngören komünist içgüdüsü doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir.[119]

Kaderini doğrudan etkileyen üniversite yıllarının sonuna doğru artık dogmatik bir komünist olan Philby, kendi ifadesine göre "üniversiteden, diplomasını ve hayatını komünizme adaması ge-

---

[116] Barsukov, *Professiya: Razvedçik*, s. 216-217.

[117] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 56.

[118] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 24.

[119] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 44.

rektiği inancıyla" ayrılmıştır.[120] Cambridge Üniversitesi mezunu Kim Philby, Almancasını geliştirmek amacıyla vakit kaybetmeden Avrupa'ya bir seyahat gerçekleştirmeye karar vermiş ve 1933–1934 yılları arasında Almanya, Fransa ve Avusturya'yı ziyaret etmiştir. Philby, Avrupa seyahatine çıkmadan önce bu kararını üniversite hocası Prof. Moris Dobb'la paylaşmış ve M. Dobb tarafından Genel Merkezi Paris'te bulunan "Uluslararası İşçi Yardımı Organizasyonu'na" (MOPR: Международная организация помощи рабочим) yönlendirilmiştir.[121] Dobb'un Philby'yi yönlendirdiği "Fransız yoldaşların" başında, gönüllü bir şekilde KGB'yle işbirliği yapan ünlü Alman komünist Willi Münzenberg bulunmaktadır.[122] Prof. Dobb'dan referansı olan bu genci Fransız yoldaşları son derece dostane karşılayıp onu, artan faşizm baskısına karşı mücadele veren Avusturyalı yoldaşlarının yardımına, bir başka ifadeyle, Komintern bağlantılı "Uluslararası Alman Faşizmi Mağdurlarına Yardım Komitesi'ne" yönlendirmiştir.[123] Yoğun sağ-sol çatışmalarının boy gösterdiği Viyana'daki yaralı solcuların durumundan çok etkilenen Philby burada, âşık olup evleneceği kişi olan Yahudi kökenli gizli Komintern üyesi Litzi Friedmann'ın ailesinin yanında kalmıştır.[124] Avrupa seyahati kapsamında gerek Avusturya gerekse Almanya'daki faşist uygulamalara tanıklık etmesi, Philby'nin ideo-politik yönünün daha fazla radikalleşmesini tetiklemiştir.[125] Kitabında Avrupa macerasına ilişkin anılarına da yer veren Philby o günleri şöyle özetlemiştir;[126]

---

[120] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 24.

[121] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 141.

[122] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 57.

[123] A.g.e., s. 57.

[124] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 142-143.

[125] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 704.

[126] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 47.

> *"1933 yılının yazında komünist olmaya kesin karar verdim ve hocam Dobb'a gittim. Dobb bana, Fransa'da yasal ve aleni faaliyetleri olan Marksist bir gruba hitaben yazdığı bir referans mektubu verdi. Paris'teki bu Marksist grup da beni Viyana'daki komünist hareketle irtibata geçirdi. Avusturya'da durumlar son derece kritikti ve gönüllü yardımcılara ihtiyaçları vardı. Ben de polisin aradığı komünistleri gizlice ülke dışına çıkarmaya çalışıyordum".*

Burada belirtmek gerekir ki Kim Philby hakkında yapılan araştırmalarda üzerinde yeterince durulmayan, ama onun ideopolitik algısının radikalleşmesi bakımından son derece önemli olan bir başka husus da, hayatının bu evresinde kendisini Sovyet casusluğuna götüren böyle bir geziye çıkma isteminin altında yatan dürtünün sorgulanmamasıdır. Bu noktada Philby'nin, Büyük Buhran sonrası Batıda yaygın kanı haline gelen "kapitalist sistemin çöküş safhasına girdiği" düşüncesine karşı duyulan ikilemin etkisi altında kaldığı ve böylelikle Avrupa'ya seyahate çıkarak söz konusu kanının gerçeklik boyutunu kendi gözleriyle görmek istediği ileri sürülebilir. Zira bizzat Philby tarafından sarf edilen şu sözler bu çıkarımın yapılmasına olanak tanımaktadır;[127]

> *"Gördüm ki diğer ülkeler de Britanya ile aynı durumdaydı. Bu Kapitalist sistemin bir kriz içerisinde olduğunu kanıtlıyordu. Almanya'da işsizlik patlak vermiş, faşizmin etkisi artmış ve işçiler iyice fakirleşmişti. Sosyal Demokratların nüfuzu oldukça azalmıştı. Kritik anlarda kabuklarına çekilirlerdi. Ancak solcuların istikrarlı ve güçlü bir destekçisi vardı; Sovyetler Birliği. Ve ben bu ülkenin mutlaka desteklenmesi gerektiğini anladım".*

Viyana'da gönüllü olarak solculara yardım eden Philby, Avusturya polisinin sevgilisi Litzi Friedmann'ı tutuklanmasını önlemek ve onu yurt dışına kaçırmak amacıyla henüz 22 yaşında-

---

[127] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 45.

ken 1934 yılının Şubat ayında bu kişiyle evlenmiştir.[128] Aynı yılın yazında eşi Litzi ile birlikte İngiltere'ye dönmüştür. Londra'ya dönen Philby kamu görevlisi olmaya karar vermiş ve bu doğrultuda Dışişleri Bakanlığı'na iş başvurusunda bulunmayı planlamıştır.[129] Bu amaçla Cambridge Üniversitesi'nde ekonomi dersleri veren ünlü İngiliz iktisatçısı Sir Dennis Holme Robertson'a kendisine referans olması için müracaat etmiştir. Philby'nin bu isteği karşısında bir mektup kaleme alan Profesör Robertson, "Philby'nin entelektüel ve enerjik kapasitesinin takdir-e şayan olduğunu, fakat onda gördüğü adaletsizliğe karşı her geçen gün artan tahammülsüzlük duygusunun böyle bir kamu görevini icra etmesini engelleyeceğini düşündüğünü" yazmıştır.[130] Hocasının verdiği yanıt karşısında şaşkınlık içerisine düşen Philby hem anılan kişiden referans almaktan hem de Dışişleri Bakanlığına başvurmaktan vazgeçmiştir. Komünizme hayatını adama ideali çerçevesinde üniversiteden mezun olan bu gencin ani bir karar değişikliğine giderek diplomat olmayı istemesinin nedeni ise ancak uzun yıllar sonra anlaşılacaktır.

Kariyerine kamu alanında başlamayı hedefleyen ama yakın çevresi tarafından "komünizme yakın" siyasi eğilimleri olduğuna dair kişisel izlenim bıraktığını anlayan Philby bu hedefini ertelemiştir. 1935 yılında "The World Review of Reviews" gibi bazı aylık dergi ve gazetelerde köşe yazıları yazarak gazetecilik mes-

---

[128] Verhovskiy ve Tırmos, *Stalin: Taynıy Tsenariy Naçala Voynı*, s. 325.

[129] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpiony*, s. 292.

[130] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 58. Philby'nin babası Saint John bu durumu öğrendikten sonra aynı zamanda arkadaşı olan Donald Robertson'a duyduğu rahatsızlığı yansıtan bir mektup yazmıştır. Mektubunda Saint John "kimsenin düşüncelerinden ötürü yargılanamayacağını, Philby'nin de komünizm öğretisine inanma hakkının bulunduğunu, burada asıl önemli olanın Philby'nin düşünceleri yerine onun devletine sadık kalıp kalmayacağıdır" diyerek arkadaşını eleştirmiştir.

leğine yönelmiştir.[131] Diğer taraftan üniversite yıllarında belirginleşen siyasi görüşünün aksine faşizme yakın düşünceleri savunmaya başlamış ve İngiltere'de 1935 yılında kurulan ve Nazi Almanya'sıyla yakın işbirliğini savunan "Anglo-Alman Kardeşliği Derneği'ne" (Anglo-German Fellowship) katılmıştır.[132] Burada bir yıl kadar faaliyette bulunan ve başta Hitler Almanyası'ndaki Naziler olmak üzere Avrupa genelinde faşizm yanlısı pek çok önemli kişiyle tanışan Philby, 1936 yılında İspanya İç Savaşı başlayınca bu ülkeye serbest gazeteci olarak gitmiştir.[133] Bu yıllarda İspanya "Cumhuriyetçiler" ve "Franko yanlıları" (faşizmi savunanlar) diye iki ayrılmış ve taraflar arasındaki gerilimin artması üzerine bir iç savaş patlak vermiştir. Philby de bahsi geçen savaş süresince faşizmi savunan General Franko yanlılarına yakın duran bir tutum benimsemiş ve İngiltere'ye gönderdiği haber yazılarında bu çizgiyi yansıtmıştır. Bu dönemde ayrıca haber toplama sebebiyle 4 arkadaşıyla beraber yola çıkan Philby'nin içinde bulunduğu arabanın yakınına bir bomba düşmesi sonucunda diğer arkadaşlarının hepsi hayatını kaybederken o yaralanmış ve bizzat Franko tarafından hastanede ziyaret edilerek kendisine bir madalya takılmıştır.[134]

Savaş şartlarında hayatı pahasına haberler derleyen Philby bunları yayınlatmak için Times Gazetesi'ne müracaat etmiştir. Babasının geniş çevresi sayesinde gazete sadece Philby'nin haberlerini yayınlamakla kalmayıp ona iş de teklif etmiştir.[135] 1939 yı-

---

[131] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 704.

[132] Ernest Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, İstanbul: Sabah Yayınları, 1996, s. 10.

[133] Golev, Larin, Trişin ve Şankin, *Kriptografiya: Stranitsı İstorii Taynih Operatsiy*, s. 223.

[134] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 470.

[135] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 293-294.

lında İspanya İç Savaşı'nın bitmesinden sonra İngiltere'ye dönen Philby gazetecilik mesleğine bir süre İngiltere'de devam etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 1939–1940 yılları arasında Fransa'da Times Gazetesi'nin savaş muhabiri olarak çalışmıştır.[136] Avrupa'da giderek etkisini artıran faşizm akımının etkisi altında kalan ülkelerde gazetecilik mesleği sayesinde yadsınamaz bir saha deneyimi kazanması, Philby'nin üniversite sonrası daima aklının bir köşesinde duran "kamu görevlisi" olma arzusunun önünü açmıştır. Fransa'daki savaş muhabirliği deneyiminden sonra 1940 yılında Londra'ya dönen Philby'ye, İngiliz Gizli Haberalma Servisi (SIS), Almanya'ya karşı yürütülen propaganda ve sabotaj faaliyetlerinde görev alacak ajanların yetiştirilmesinden sorumlu "D" Dairesi'nde iş teklif etmiştir.[137] İlk aşamada sözleşmeli personel statüsünde işe başlayan Philby, yeteneği ve azmi sayesinde bir yıl sonra kadroya geçmiş ve SIS'in Karşı İstihbarat Dairesi'nde (B Dairesi) Şef yardımcılığına atanmıştır.[138]

Bir İngiliz İstihbaratçısı olarak savaş zamanında üstün gayret gösteren Philby'nin başarıları SIS'teki amirlerinin dikkatinden kaçmamıştır. Daha savaş bitmeden bazı üst düzey görevli İngiliz istihbaratçıları yeni düşmanın "komünist Rusya" olacağı yönünde öngörüde bulunmuş ve bu nedenle 1944 yılının sonuna doğru SIS'e bağlı yeni bir birim olan "Komünizmle Mücadele Dairesi" (IX. Dairesi) ihdas edilmiştir. Bu dairenin başına da emrine 100 kişilik bir ekip verilen Kim Philby getirilmiştir.[139] IX. Daire Başkanı olarak Philby, SSCB ve müttefiklerine yönelik pek çok operasyonun yöneticiliğini yapmıştır.

34. yaş günü olan 1 Şubat 1946 tarihinde II. Dünya Savaşı'nda

---

[136] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 73.

[137] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 197.

[138] Slujba Vneşney Razvedki, "Garold Andrian Rassel "Kim" Filbi", http://svr.gov.ru/history/fil.htm (Erişim: 10.01.2012).

[139] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 11.

istihbarat görevlisi olarak sergilemiş olduğu üstün hizmetten ötürü bizzat Kraliçe II. Elizabeth'in eliyle, "Devlet Üstün Hizmet Madalyası'na" (Order of The British Empire) layık görülmüştür.[140] Bir yıl sonra (1947) da bizzat Stalin'in kişisel emri üzerine KGB tarafından "Kızıl Bayrak Nişanı" (Орден Красного Знамени) madalyasıyla ödüllendirilmiştir.

Tarihte eşine az rastlanır bir şekilde iki düşman devlet tarafından peş peşe ödüllendirilen bu ajanın "komünizmle mücadele" serüveni 1947 yılından itibaren tam anlamıyla İngiltere sınırlarının ötesine taşınmıştır. 1947'de İngiliz Gizli Haberalma Servisi'nin İstanbul İstasyonu'na atanmış ve 1949 yılına kadar SIS'in Türkiye'deki istihbarat faaliyetlerinden sorumlu yetkilisi olmuştur.[141] Türkiye'deki görevi esnasında, dış güvenlik tehdit algılaması bakımından benzer bir doktrine sahip olan dönemin Türk İstihbaratı'yla birlikte Sovyetler Birliği'ne karşı bazı ortak operasyonları yönetmiştir. Türkiye'de 2 yıl süren görevinin ardından kariyerindeki başarılara bir yenisi daha eklenmiştir. 1949 yılında İngiltere'nin Vaşington Büyükelçiliği'ne Başkâtip kisvesi altında atanan Philby, burada SIS, OSS (The Office of Strategic Services) ve FBI (Federal Bureau of Investigation) arasında komünizme karşı verilen mücadeleyi ve genel istihbari işbirliğini koordine etmekten sorumlu bir konuma getirilmiştir.[142] Yeni stratejik görevinin kendisine tanıdığı yetki çerçevesinde Sovyetler Birliği ve müttefiklerine karşı çok sayıda operasyonun yöneticiliğini yapmıştır. Ayrıca mevcut teşkilatın (OSS) savaş sonrası ABD casusluk faaliyetleri için yetersiz kalması üzerine 1947 yılında temelleri atılan Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı'nın (Central Intelligence Agency: CIA) kurumsallaşmasına katkıda bulunan kişilerden olmuş ve James

[140] Barsukov, *Professiya: Razvedçik*, s. 256.

[141] Atamanenko, *Şpionskiy Pas'yasns*, s. 168.

[142] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 705.

Angleton gibi üst düzey CIA yöneticilerinin yetişmesinde emeği geçmiştir.[143]

Philby'nin parlak kariyeri, Cambridge Üniversitesi'nden yakın arkadaşı olan ve Dışişleri Bakanlığı'nda diplomat olarak çalışan Guy Burgess'in 1950 yılında Vaşington Büyükelçiliği'ne atanmasıyla sekteye uğramıştır. Philby arkadaşlığı uzun yıllara dayanan bu kişiyle evini paylaşmıştır. Philby'nin hayatında bu dönemde patlak veren bir başka ciddi sorun da FBI tarafından başlatılan ve Sovyet gizli yazışmalarını deşifre etmeyi amaçlayan VENONA Operasyonu olmuştur. Bu operasyon kapsamında FBI, İngiltere'nin Vaşington Büyükelçiliği'nde "Homer" kod adlı bir KGB köstebeğinin olduğunu deşifre etmiş ve Philby de Amerikalı dostlarıyla birlikte "Homer dosyasını" araştırmaya başlamıştır. "Homer" kod adlı Sovyet casusunun gerçek kimliğinin ortaya çıkarılmasına ramak kala Philby'nin hayatını derinden etkileyen bir olay yaşanmıştır. 1952 yılında Philby'nin yakın arkadaşı Burgess, KGB'nin "Homer" kod adlı casusu olmasından şüphelenilen bir diğer İngiliz diplomat Donald Maclean'le beraber İngiltere'den kaçmıştır. Bu skandalın meydana gelmesinden Amerikalı ve İngiliz istihbarat görevlileri Philby'yi sorumlu tutmuş ve MI-5 bünyesinde yapılan sorgulamaların ardından erken emekliliğe sevk edilmiştir.[144]

Philby öngörülemeyen bu skandal yüzünden hayatında çok zor günler geçirmeye başlamıştır. Bu olayın yaşanmasında Maclean ve Burgess'i önceden uyararak adı geçenlerin kaçışında payı bulunmak ve KGB'nin "üç numaralı" (Third Man) casusu olmakla itham edilmiş ve hayatının geri kalan diliminde böyle bir şüphe altında yaşamak zorunda kalmıştır. Üstelik işsiz kalması nedeniyle ciddi bir maddi sıkıntı çekmiştir. Hayatını idame ettirme adına

[143] Slujba Vneşney Razvedki, "Garold Andrian Rassel "Kim" Filbi", http://svr.gov.ru/history/fil.htm (Erişim: 10.01.2012).

[144] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 285.

kısa süreli ticari sektörde çalışmış, ama hayat felsefesine uymadığı için bu alanda başarılı olamamıştır. Üç yıl süren bu kâbus dolu günleri, KGB casusu (üç numara) olduğuna dair herhangi bir somut kanıtın bulunamamasıyla yerini tekrardan hareketli günlere bırakmıştır. Servisteki mesai arkadaşlarının yoğun ısrarı üzerine 1956 yılında SIS yönetimi, Amerikalı müttefiklerinden gizli bir şekilde, Philby'e "Observer" ve "Ekonomist" gazetelerinin temsilcisi kisvesi altında Beyrut'ta yeniden görev vermiştir.[145]

3 yıl aradan sonra ajanlık mesleğine geri dönen Philby, siyasi açıdan hareketli günler geçiren Ortadoğu coğrafyasında yaklaşık 7 yıl gazeteci kisvesiyle faaliyet göstermiştir. Ancak İngiltere'de KGB'nin "üç numaralı" casusu olmakla itham edilmesini duyan ve kendisini tanıyan hemen herkes tarafından buna ihtimal bile verilmeyen Kim Philby dosyasında yeni gelişmeler yaşanmış ve aleyhinde kesin kanıtlar ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler üzerine KGB, artık açık bir şekilde deşifre olan Philby'i 3 Mart 1963 tarihinde bir gece operasyonuyla Lübnan'dan SSCB'ye kaçırmıştır.

İstihbarat alanındaki büyük tecrübesi, Batılı gizli servislerin yapılanması, çalışma tarzı ve yöntemlerine ilişkin derin bilgi birikimi Philby'nin, SSCB'ye kaçmasına rağmen KGB nezdindeki stratejik öneminin zedelenmesine izin vermemiştir.[146] Philby'nin bu stratejik yönü özellikle SSCB'ye kaçışının ilk yıllarında Ruslar tarafından etkin bir şekilde değerlendirilmiştir. Philby bu dönemde KGB'ye, başta genç Afrika ülkeleri olmak üzere uluslararası arenada meydana gelen gelişmeler hakkında analizler yazmış, SIS ve CIA'n teşkilat yapıları, dünya genelinde görevli ajanları, mali kaynakları ve personel ücret politikaları konularında danışmanlık yapmıştır.[147] Philby ve KGB arasındaki balayı dönemi, 1964'te

---

[145] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 705.

[146] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsshjb*, s. 512.

[147] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 290-291.

Sovyet lider Nikita Kruşçev'in iktidardan uzaklaştırılmasıyla yerini sıkıntılı günlere bırakmıştır. Stalinist bir prototipe sahip Leonid Brejnev'in Kremlin'in yeni patronu olması, Kruşçev döneminde biraz esneklik kazanan yönetim anlayışının yeniden otoriterleşmesine yol açmıştır. Bu minvalde KGB sebebi bilinmeyen bir nedenden ötürü artık Philby'ye güvenmemeye başlayarak ona herhangi bir iş vermeyi bırakmış ve bu durumun doğal bir sonucu olarak Philby ciddi bir psikolojik bunalıma girmiştir.[148] Böyle bir haleti ruhiye içerisinde kaleme aldığı anılarını 1968 yılında "My Silent War" (Gizli Savaşım) ismiyle yayınlamıştır. Baskıcı Brejnev iktidarı süresince sıkı bir denetim altında kendi haline bırakılan Philby'nin şansı ilerleyen yaşında yeniden doğmuştur. KGB Şefliğinden SSCB liderliğine yükselen Yuriy Andropov'un şahsi talimatı üzerine 1980 yılında KGB'nin İngiltere nezdinde yürüttüğü operasyonlara danışman olarak atanmıştır.[149]

Hemen herkes tarafından 20. asrın en büyük casuslarından biri olarak kabul edilen Kim Philby 11 Mayıs 1988 yılında Moskova'da hayata gözlerini yummuştur.

Açıklanan KGB arşivlerine göre Philby'ye Ruslar tarafından "Söhnchen" (Rusçası "Sınok"), "Tom" ve "Stanley" kod adları verilmiştir.

---

[148] Philby bu dönemde KGB'nin CIA ve SIS ile ilgili söz konusu kuruluşların pek çok yöneticisinden daha fazla bilgi sahibi olduğunu fark etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 274-275.

[149] A.g.e., S. 283-284. Bazı kaynaklarda Philby'nin KGB bünyesinde general rütbesine kadar yükseldiği yazmaktadır. Eski Sovyet istihbaratçısı Oleg Kalugin'in ifadesine göre Philby büyük bir ajan olmasına rağmen KGB'ye hiçbir zaman alınmamış ve ömrünün sonuna kadar sadece kod adıyla anılan bir casus olarak kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oleg Kalugin, *Spymaster: My Thirty-Two Years in Intelligence and Espionage Against the West*, New York: Basic Book, 2009, s. 151.

3.2.2 Donald Duart Maclean (1913-1983)

Donald Duart Maclean, Liberal hareketin içinde yer alan siyasetçi bir babanın çocuğu olarak 25 Mayıs 1913 tarihinde Londra'da dünyaya gelmiştir. Rusya Dış İstihbarat Servisi'nin resmi internet sitesindeki biyografisinde Maclean'in köken itibariyle İskoçya asıllı olduğu yazmaktadır.[150] İngiliz siyasal hayatında parlak bir kariyeri olan baba Sir Donald Maclean, "Bağımsız liberaller" hareketi liderliğinin yanı sıra, R. MacDonald hükümeti döneminde İngiltere Avam Meclisi Başkan Vekilliği ve Eğitim Bakanlığı yapmıştır.[151] Babasının siyasi kimliği oğlu Maclean'in yaşamına da doğrudan etki etmiş ve Maclean'in çocukluğunun siyasi meselelerin odağında geçmesine neden olmuştur.

İlköğrenimini Worthing'de bulunan St Ronan's School'da tamamlayan Maclean, 13 yaşında Norfolk'taki Gresham's School'da lise öğrenime başlamıştır.[152] İlk ve lise öğrenimi süresince iyi düzeyde yabancı dil eğitimi alan Maclean, daha 18 yaşındayken Cambridge Üniversitesi'nin yabancı diller fakültesine girmeye hak kazanmıştır.[153] Cambridge'te öğrenim görmeye başlayan Maclean vakit kaybetmeden sosyalist topluluğa üye olmuştur. Kader arkadaşı Philby'ye kıyasla üniversite yıllarında ideo-politik açıdan daha köktenci algılara sahip olan Maclean bu yönünü hemen her ortamda açığa vurmaktan sakınmamıştır. 1930'lu yılların genç kuşağının düşünsel yapısını yansıtır bir şekilde "*giderek bilinçlenen halkın, akıl dışı yaşayan bu cani katili (kapitalizm) alaşağı edeceğini*" sık sık dile getirerek kapitalist sistemi eleş-

[150] Atilla Akar, *Casuslar: Derin Savaşın Sıradışı Neferleri*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2005, s. 282.

[151] Slujba Vneşney Razvedki, "Maklin Donald Dyuart", http://svr.gov.ru/history/macd.htm (Erişim: 10.01.2012).

[152] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 676.

[153] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 446-447.

aşamasında sınav kurulu tarafından Maclean'e, üniversite öğrencisiyken komünist düşüncelerinin bilindiği hatırlatılarak, hala aynı görüşlere sahip olup olmadığı sorulmuş, Maclean de yanıt olarak "*evet, bu tarz görüşlerim vardı, hala bu görüşlerimin hepsinden vazgeçmiş değilim*" demiştir. Büyük olasılıkla böyle bir yanıt beklemeyen sınav kurulu, yine de aday hakkında olumsuz bir kanaat belirtmemiş ve bu suretle daha 22 yaşındayken diplomat olarak Dışişleri Bakanlığı'nda işe başlamıştır. Nitekim yıllar sonra hayatının dönüm noktasını teşkil eden bu güne ilişkin olarak vereceği bir mülakatta, "*açık sözlülüğüm sınav kurulunun hoşuna gitmiş olmalı*" diyecektir.[158]

1935 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başlayan genç diplomatın merkez teşkilatındaki ilk görev yeri Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) ve Belçika, Hollanda, İsviçre ve İber Yarımadası'ndaki devletlerden sorumlu Merkez Dairesi (Central Department) olmuştur.[159] Merkez görevinin ardından 1938–1940 yılları arasında İngiltere'nin Paris Büyükelçiliği'nde 3. Kâtip olarak çalışmıştır.[160] Amerikalı eşi Melinda Marling ile Paris görevi sırasında tanışmış ve burada evlenmiştir. Nazi Ordusu'nun Fransa'yı işgal etmesi üzerine Paris'teki İngiltere Büyükelçiliği tahliye edilmiş, burada görevli diplomatlar ise merkeze dönmüştür. 1944 yılında hem diplomatik kariyeri hem de stratejik konumu gereği son derece önemli olan İngiltere'nin Vaşington Büyükelçiliği'ne Başkâtip olarak atanmıştır.[161] Diplomatik görevinin dışında 1945-1948 yılları arasında merkezi Vaşington'da bulunan, "çok gizli" (top secret) verilerin paylaşıl-

[158] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 214.

[159] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", *Populyarnaya Entsiklopediya*, s. 305.

[160] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 462.

[161] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 677.

dığı Anglo-Amerikan Atom Silahları Programı Koordinatörlüğü yapmıştır.[162]

Kısa sürede Dışişleri Bakanlığı'nın gelecek vaat eden bir diplomatı haline gelen Donald Maclean, Vaşington'daki başarılı görevinden sonra 1948 yılında Kahire'ye Başkonsolos olarak atanmış, fakat yaşadığı ruhsal bunalım ve aşırı alkol tüketimi nedeniyle bu görevini tamamlamadan Londra'ya geri çağrılmıştır.[163] 1950 yılında yeniden merkeze dönen Maclean, Dışişleri Bakanlığı'nın Amerikan Dairesi'nde Daire Başkanlığı görevine atanmıştır.[164] Bununla birlikte son yıllarda iyice ortaya çıkan ruhsal bunalım halini daha da ağırlaştıracak bir gelişme başına gelmiştir. 1951 yılında FBI tarafından yürütülen "VENONA Operasyonu" kapsamında ortaya çıkarılan "Homer" kod adlı KGB casusuna ilişkin olarak bir şüpheliler listesi hazırlanmış ve Maclean'in adı bu listede yer almıştır.[165] Listede yer alan diğer isimlerin bir bir elenmesi üzerine giderek daha fazla dikkat çeken Maclean, 38. yaş gününe denk gelen 25 Mayıs 1951 tarihinde arkadaşı Guy Burgess ile birlikte İngiltere'den kaçmıştır.

KGB tarafından başarılı bir şekilde gerçekleştirilen kaçış operasyonu sonucunda iki İngiliz diplomat da SSCB'nin Kuybışev şehrine yerleştirilmiştir. Hayatının uzun dönemini Londra gibi büyük bir şehirde geçiren bu iki insan için Kuybışev şehri küçük ve sıkıcı gelmiştir. Böylesine sıkıcı bir yaşama daha fazla dayanamayan Maclean, SSCB Dışişleri Bakanı Molotov'a bir mektup yazarak kendisine Dışişleri Bakanlığı'nda iş verilmesini istemiştir.[166] Rus tarafı Maclean'in bu isteğini kabul etmese de

---

[162] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 677.

[163] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 367–368.

[164] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", *Populyarnaya Entsiklopediya*, s. 307.

[165] Slujba Vneşney Razvedki, "Maklin Donald Dyuart", http://svr.gov.ru/history/macd.htm (Erişim: 10.01.2012).

[166] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy*

Moskova'da bulunan Uluslararası İlişkiler ve Dünya Ekonomisi Enstitüsü'nde akademisyen olarak çalışmasını sağlamıştır.[167]

6 Mart 1983 yılında Moskova'da ölen Maclean'in naaş'ı vasiyeti üzerine İngiltere'ye gönderilerek Londra'da gömülmüştür.[168]

"Rusya Gizli Servisleri Ansiklopedisi'nde" KGB tarafından Maclean'e verilen kod adlarının "Stuart", "Vise", "Lirik" ve "Homer" olduğu yazmaktadır.[169]

3.2.3 Guy Francis De Moncy Burgess (1911-1963)

Guy Francis De Moncy Burgess, seçkin bir ailenin çocuğu olarak 16 Nisan 1911 tarihinde Devon'da dünyaya gelmiştir. Babası Malcolm Kingsford de Moncy Burgess, Kraliyet Donanması'nda subaylık yapmış ve I. Dünya Savaşı'na katılmış bir komutandır.[170] Annesi Evelyn Mary Gillman, Burgess'in babasının ölümü üzerine John Retallack Bassett isimli başka bir askerle evlenmiştir.

Burgess, Eton şehrindeki Kraliyet Donanma Okulu'nda (Dartmouth Royal Naval College) öğrenim görmeye başlamış, fakat 2. sınıfta buradaki eğitimini yarıda bırakarak seçkin İngiliz ailelerine mensup çocukların okuduğu Eton Koleji'ne (Eton College) kaydolmuştur.[171] Eton Koleji'nde öğrenim gördüğü sırada tarih alanında göstermiş olduğu üstün başarısından ötürü

---

ot Lenina do Gorbaçeva, s. 793.

[167] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 270.

[168] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 307.

[169] Slujba Vneşney Razvedki, "Maklin Donald Dyuart", http://svr.gov.ru/history/macd.htm (Erişim: 10.01.2012).

[170] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 307.

[171] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 632.

"Roseberry" ve "Gladstone" ödüllerini almaya hak kazanmıştır. 1930 yılında yükseköğrenimi için Cambridge Üniversitesi Tarih Bölümü'ne girmeyi başaran Burgess, sahip olduğu entelektüel birikim sayesinde burada okuyan arkadaşları arasında kısa sürede büyük bir üne kavuşmuştur.[172] 1930'lu yılların genç kuşağını saran sosyalizm akımı, Cambridge Üniversitesi'nde okuyan Burgess'i de kuşatmıştır. Üniversite öğreniminin ilk yıllarından itibaren sosyalist gençlik oluşumlarının içinde yer almaya ve o dönemde moda haline gelen faşizm karşıtı eylemlere karışmaya başlamıştır.[173] Zamanla sıradan bir katılımcı olmaktan çıkarak üniversite genelindeki sosyalist gösterileri düzenleyen tayfa arasında yer almış ve göstericileri galeyana getiren bir figür haline gelmiştir.[174]

Sosyalist hareketin içinde etkin bir isim olarak ortaya çıkması Burgess'in, bu çevreden yeni arkadaşlar edinmesine ortam yaratmıştır. Karakter oluşumunun henüz tamamlanmadığı bir dönem olan gençlik evresinin etkileşime ne kadar elverişli olduğunun göz önüne alınması, bu dönemde Burgess'in hayatına giren yeni kişilerce, onun komünizmi benimseme sürecini yapılan etkinin anlaşılmasını olağan kılmaktadır. Nitekim Burgess'in ideo-politik algılarının oluşum evresinde özel bir yeri olan Anthony Blunt'la tanışması bu yıllara rastlamaktadır. Burgess gibi entelektüel birikimi yüksek seviyede olan biriyle kısa sürede iyi ilişki kuran Blunt, arkadaşını Apostol Cemiyeti isimli gizli bir cemiyete davet etmiştir (1932).[175] Blunt'ın önayak

---

[172] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 86.

[173] A.g.e., s. 86.

[174] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 52.

[175] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 50. Guy'ın üyeliğinden sonra sanat ve bilimin yanı sıra söz konusu örgütte artık politik meselelerde tartışılmaya başlanır.

olması sonucunda bu cemiyete katılması, Burgess'in kaderini doğrudan şekillendiren son derece kritik bir adım olmuştur. Yine Cambridge'teki sosyalist çevrenin "aksakalı" olarak bilinen Prof. Moris Dobb aracılığıyla hayatındaki bir diğer önemli isim olan Kim Philby'yle tanışması da bu yılların ürünüdür.[176] Son olarak, Burgess'in hayatında önemli bir yeri bulunan Donald Maclean'i de bu dönemde tanıştığı isimler arasında saymak mümkündür.

Girişken ve hareketli yapısı nedeniyle hızlı bir yaşam tarzı olan Burgess'i üniversite eylemleri tatmin etmeyince etkin bir şekilde siyasetin içinde yer almaya karar vermiş ve 1933 yılında İngiltere Komünist Partisi'ne üye olmuştur.[177] Siyasi alana böylesine yoğun bir ilgi ve etkin bir katılım gösteren Burgess'in, özel yaşamının da bundan aşağı kalır yanının olmadığı aktarılmaktadır. Dağınık bir hayat süren Burgess'in alkole ve hemcinslerine olan aşırı düşkünlüğü, özel yaşamının ayrılmaz parçası olarak bilinmektedir.[178] Bu minvalde Burgess'in özel yaşamını, özellikle de eşcinsel yönünü hiçbir zaman yakın çevresinden gizleme çabasının olmadığı kaydedilmektedir. Bu yüzden Cambridge Üniversitesi'nde akademisyen ve öğrenciler arasında kendine çok sayıda eşcinsel sevgili edinebilmiştir.[179] Bunların başında

---

[176] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 89.

[177] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 632.

[178] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 359.

[179] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 90. A. Deutsch, Burgess'in psikolojik ve karakter analizine yer verdiği bir raporunda onun eşcinsel yönüne dair şu bilgileri Moskova Merkez'le paylaşmıştır:
"... *Madchen'in* (Burgess) *özel hayatı, –ünlü İngiliz Liberal İktisatçısı Keynes'ten tutun bu işi para karşılığı yapan sokak erkeklerine kadar– farklı kesimlere mensup eşcinsel arkadaşlarından oluşan toplulukta geçmektedir. Bu tarz yaşamda kişisel eziklik, sarhoşluk, düzensiz bir*

da en uzun süreli ilişki yaşadığı, "kader yoldaşı" Anthony Blunt gelmektedir.[180]

Cambridge Üniversitesi'nin önde gelen bir solcu öğrencisi olarak 1934 yılında mezun olan Guy Burgess zaman kaybetmeden Philby gibi Avrupa gezisine çıkmak istemiştir. Bu gezi kapsamında önce Nazi Almanyası'na uğramış, sonra da bizzat Komintern yöneticisi Osip Pyatnitskiy ve ünlü Marksist kuramcı Nikolay İvanoviç Buharin tarafından karşılandığı Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiştir.[181] Söz konusu Avrupa gezisi kapsamında, bireysel düzeyde iki farklı siyasal sistemi art arda inceleme fırsatı bulmuştur. Hâlbuki eşcinsel birinin önce, eşcinsellerin tehdit olarak algılandığı ve bu doğrultuda ülkeyi yöneten siyasal erk tarafından yok edilmelerine yönelik önlemlerin alındığı Nazi Almanyası'na, sonrasında ise sıkı bir denetim altında önceden ayarlanmış "özel yerleri" gezeceği Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmesinin bireysel bir seçim olmayıp, basit ama usta bir Bolşevik planı olduğu ancak yıllar sonra anlaşılacaktır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak Burgess kendi bakış açısıyla, hem

---

yaşam şekli, toplumda kabul görmeme duygusu ve burjuva değerlerine karşı umursamazlık var." Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 257.

[180] A.g.e., s. 251. Guy'ın eşcinsel ilişkileri üniversiteden mezun olduktan sonra da devam etmiş ve İngiliz toplumunun önde gelen bazı şahsiyetlerine kadar yayılmıştır. Bunlardan biri 1935 yılında Muhafazakâr Parti'den İngiliz Parlamentosu'na milletvekili seçilen John (Jack) Macnamara'dır. KGB kaynaklarında, İngiliz parlamentosunda İngiliz–Alman Dostluk Grubu (the Anglo-German Fellowship) üyesi olan Macnamara ile danışmanlığını yapan Burgess arasında yoğun bir eşcinsel ilişkinin yaşandığı belirtilmektedir. Benzer şekilde Burgess'in eski Savunma Bakanı Yardımcısı Edouard Pfeiffer'iyle de bir süre eçcinsel ilişkisi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 106-107.

[181] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 52.

faşizmin insanlık için ne büyük tehlike olduğunu görmüş hem de ideal düzen olarak savunulan komünist sisteme olan inancı pekişmiştir.

Avrupa gezisinin ardından Londra'ya dönen komünist Burgess, inandığı ideolojisine tamamen aykırı bir şekilde, dünyanın önde gelen kapitalistlerinden Rosthchild'ların yanında bir süre mali analist olarak çalışmıştır.[182] Burgess'in böylesine önemli bir ailenin yanında işe başlamasına üniversite ve Apostol Cemiyeti'nden yakın arkadaşı Victor Rosthchild önayak olmuştur. "Genç Baron" Victor'un Burgess'e olan yardımları bununla sınırlı kalmamıştır. Rosthchild'ların İngiliz sosyo-politik hayatındaki konumu ve etkinliği sayesinde Burgess dönemin pek çok üst düzey devlet yetkilisiyle tanışma şansı bulmuştur. Öyle ki bu isimlerin arasında SIS Direktörü Stuart Menzis, SIS'in "B Dairesi" Başkanı Dick White, İngiliz devlet adamı Robert Vansittart, İngiliz Muhafazakâr Parti üyesi George Joseph Ball[183] ve Winston Churchill bile vardır.[184] Nitekim Burgess, Victor'un yardımı ve bireysel girişkenliği sayesinde böylesine seçkin bir insan kümesiyle kurulan bu ilişki ağının yararlarını hayatı boyunca görmüştür.

Rosthchild ailesinin yanından ayrılan Burgess 1935 yılında ünlü İngiliz yayın kuruluşu BBC'de işe başlamış ve burada "The Week in Westminster" isimli bir izlence sunmuştur.[185] Bahse

---

[182] Michael Howard Holzman, *James Jesus Angleton, The CIA, and The Craft Of Counterintelligence*, Michigan: Thomson Shore Inc., 2008, s. 102.

[183] Yuriy Modin hatıralarında George Joseph Ball'un İngiliz İstihbaratı tarafından İngiliz Muhafazakâr Partisi'ne yerleştirilmiş bir ajan olduğunu öne sürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 106.

[184] A.g.e., s. 105-106.

[185] Nigel West, *The A to Z of Sexspionage*, Maryland: Scarecrow Press, 2009, s. 42.

konu izlencede çeşitli görüşten siyasetçileri ağırlamış ve siyasal çevresini daha da geliştirmiştir.[186] Basın-yayın sektörünün getirisini kısa sürede edinen Burgess, bu mesleği kapsamında tanıştığı Muhafazakâr Parti vekili John (Jack) Macnamara'nın danışmanlığına geçmiştir.[187] Yaklaşık 3 yıl milletvekili danışmanlığı yapan Burgess'in kariyerinde, zamanında kurduğu yüksek düzeyli ilişki ağı sayesinde yeni bir sayfa açılmıştır. Burgess 1938 yılında SIS'in "D" Dairesi'nde sözleşmeli personel statüsünde işe alınmıştır.[188] SIS bünyesinde kurulan "D" Dairesi savaş zamanında Nazi Almanya'sında casusluk faaliyetlerini yürütecek İngiliz ajanlarının eğitimi ve hazırlanmasından sorumlu bir birimdir.[189] Burgess'in Gizli Servise girme serüveninin arka planı ise adeta kaderin bir cilvesi şeklinde tecelli etmiştir. Burgess'i SIS'e tavsiye eden kişi, Bolşevik devrimi sonrasında Rusya'da meydana gelen iç savaşa İttifak Devletleri tarafından askeri bir müdahalede bulunulmasının tartışıldığı 1918 Londra Konferansı'nın mimarlarından olan, keskin bir komünizm karşıtı George Joseph Ball'dan başkası değildir.[190] Böylelikle köktenci bir komünizm karşıtı farkında olmadan koyu bir komünizm taraftarının son derece stratejik bir göreve gelmesinin önünü açmıştır.

Biyografisinden hatırlanacağı üzere Kim Philby de 1940 yılında SIS'in "D" Dairesi'nde işe başlamış ve burada bir süre Guy Burgess'le birlikte çalışmıştır. Kitabında bu dönemi es geçme-

---

[186] Phillip Knightley, *Asrın Casusu: Philby*, İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, 1990, s. 79.

[187] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 632.

[188] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 52.

[189] Slujba Vneşney Razvedki, "Berjes Gay", http://svr.gov.ru/history/ber.htm (Erişim: 10.01.2012).

[190] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 230.

yen Philby, "döndükçe çevresine fikir kıvılcımları saçan bir çark olarak kendini gören Burgess'in, iş yerinde zamanının büyük bölümünü çalışma arkadaşlarına kişisel düşüncelerini aktararak geçirdiğini ve sohbet esnasında attığı kahkahanın tüm geçeneği inlettiğini" yazmıştır.[191] Gerçekten de karakteristik açından Guy Burgess'te ön plana çıkan en önemli özellik, hiç şüphesiz, onun iletişimci yönüdür. Üstelik onun bu yönü sadece İngiltere'de değil, farklı ülkelerde bile toplumun hemen her kesimi ve meslek grubuyla içten ve yapıcı bir ilişki kurmasını kolaylaştırmış, bu suretle bir ajanda mutlaka olması gereken nitelikler arasında yer alan iletişimcilik yetisini "davası" uğruna sonuna kadar kullanmıştır.[192]

Buna karşın Burgess'in Gizli Servisteki serüveni çok uzun sürmemiştir. Yapısal anlamda savaş koşullarına uyarlanan SIS'te Kim Philby kadroya geçerken, onun buraya alınmasında payı bulunan Burgess'in işine son verilmiştir. Philby'nin ifadesine göre "zor durumların üstesinden gelmede inanılmaz derecede yetenekli olan" Burgess SIS'ten kovulmasına rağmen, kısa süre içerisinde Dışişleri Bakanlığı'nda kendine yeni bir iş bulmayı başarmıştır.[193] Üstelik yeni işi eskisini aratmayacak kadar önemli ve kalitelidir. Çünkü bu kurumda diplomatik statüye kavuşmuş ve 1945 yılında Dışişleri Bakan Yardımcısı olan, 1946 yılında da Bakanlık görevine yükselen İngiliz siyaset adamı Hector McNeil'in özel kalemi olarak çalışmıştır.[194] Ortalama 5 yıl süren merkez görevinin

---

[191] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 40.

[192] Yuriy Modin hatıralarında Burgess'in akdemiden siyasete, basından bürokrasiye, hatta çöpçülerden taksicilere kadar farklı kesimlerle inanılmaz iyi ilişkilerinin olduğundan, bu sayede her türlü kuruma girip amacı uğruna bilgi edinmede zorluk çekmediğinden övgüyle bahsetmektedir. Bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 125.

[193] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 48.

[194] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 633.

ardından İkinci Kâtip olan Burgess'in yurt dışı tayini, diplomatik kariyeri açısından olabilecek en iyi temsilciliğe, İngiltere'nin Vaşington Büyükelçiliği'ne çıkmıştır.[195] Vaşington'a atanan Burgess, burada Cambridge Üniversitesi'nden yakın arkadaşı Philby'nin evine yerleşmiştir. Ancak Burgess'in Vaşington görevi fazla uzun sürmemiştir. FBI tarafından yürütülen VENONA operasyonu kapsamında Maclean'in "Homer" kod adlı KGB casusu oluşunun ortaya çıkmasına ramak kala onunla birlikte SSCB'ye kaçmıştır.

Deşifre olmaları üzerine SSCB'ye kaçan Cambridge'li casuslar arasında Sovyet yaşamına ayak uydurma bakımından en fazla güçlük çeken Burgess olmuştur. Londra'daki hareketli ve özgür yaşamının aksine Sovyetler Birliği'nde insanlar Stalin'in baskıcı ve kanlı politikaları sonucunda sinmiş bir haldedir. Ayrıca SSCB'deyken Rusların ona hiçbir iş vermemesi onun yaşamını daha da çekilmez kılmıştır. Oysa Burgess büyük bir istek ve ısrarla KGB'nin İngiltere Masası'nda çalışmak için girişimde bulunmuş, ama bu isteği KGB tarafından her defasında reddedilmiştir.[196] Burgess de çareyi Sovyetler Birliği"ne gelip giden İngiliz gazetecilerle görüşmekte ve İngiltere'deki arkadaşlarıyla haberleşmekte bulmuştur.[197] Yine de Sovyetler Birliği'nde yalnız kalmak ve ruhsal bunalıma girmekten kurtulamamıştır. Ölümünden kısa bir süre önce Burgess'i Moskova'da ziyaret edecek olan arkadaşı Tom Driberg de onun bu bunalımlı haline şahit olacaktır.[198]

Aşırı alkol ve psikolojik sarsıntılara daha fazla dayanamayan Burgess karaciğer yetersizliği ve damar sertliği yüzünden 19 Ağustos 1963 yılında Moskova'da hayatını kaybetmiştir.[199]

---

[195] A.g.e., s. 633.

[196] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 270.

[197] A.g.e., s. 269-270.

[198] A.g.e., s. 269.

[199] Knightley, *Asrın Casusu: Philby*, s. 255.

Vasiyeti üzerine Burgess'in naaş'ı, hayattayken geri dönmeyi çok istediği, fakat KGB'nin gitmesine izin vermediği İngiltere'de toprağa verilmiştir.[200]

Guy Burgess'in KGB'deki kod adları; "Paul", "Mädchen" ve "Hicks".

3.2.4 Sir Anthony Frederick Blunt (1907-1983)

Sir Anthony Frederick Blunt 26 Eylül 1907 tarihinde İngiltere'nin Bournemouth şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Arthur Stanley Vaughan Blunt sıradan bir kilise papazı olmasına karşın, o dönemde ruhban sınıfı için pek alışık olmayan bir tarzda spor ve tenisle ilgilenen sıra dışı bir kişiliktir.[201] Annesi Hilda Master Blunt ise bir dönem Hindistan Koloni Servisi yargıçlığı da yapmış aristokrat bir babanın kızıdır.[202] Özellikle anne tarafından başta Kraliyet ailesi olmak üzere İngiltere'nin en soylu kişileriyle akrabalık bağı vardır.[203] Daha 4 yaşındayken babasının 1911 yılında Paris'teki Protestan Kilisesi Temsilciliği'ne atanması üzerine, sarayları, mimarisi, müzeleri ve resim galeriyle Blunt'ın kişisel gelişiminde derin izler bırakan Fransa'ya yerleşmiştir.[204]

Papaz çocuklarını eğitmek için kurulan Marlborough Koleji'nde ilköğrenimini gördüğü esnada gizli bir örgüt olan

---

[200] Slujba Vneşney Razvedki, "Berjes Gay", http://svr.gov.ru/history/ber.htm (Erişim: 10.01.2012).

[201] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 33.

[202] Ermakov, "Sovetnik Korolevı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 191.

[203] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 34.

[204] A.g.e., s. 35.

"Amici Topluluğu'na"[205] (Society of Amici) katılmıştır.[206] Uzun süre birlikte çalıştığı Rus kontrolörü Yuriy Modin'in ifadesine göre Blunt'taki ilk eşcinsellik belirtileri sadece erkek öğrencilerin eğitim gördüğü bu kolejde ortaya çıkmaya başlamıştır.[207] Akıllı ve başarılı bir öğrenci olan Blunt yükseköğrenime devam etmek için 1926 yılında Cambridge Üniversitesi'nin öğrenci seçme sınavlarına başvuru yapmıştır. Giriş sınavlarında aday öğrenciler arasında birinci olmuş ve böylece bu güzide üniversitede öğrenim görmeye hak kazanmıştır.[208]

Cambridge Üniversitesi'ne özgü geleneksel özgürlükçü eğitim ortamının burada okuyan öğrencilerin sosyal yönlerini geliştirmesine imkân tanıması, Blunt gibi sanatsal ve kültürel temeli olan bir gence çeşitli sosyal oluşumlara katılma ve kendini ifade edebilme fırsatı sunmuştur. Öyle ki daha 2. sınıf öğrencisiyken (1928) arkadaşı George Hayland tarafından İngiliz aristokrasisine mensup gençlerden oluşan "Cambridge Apostles" (Apostol

---

[205] "The Honorable Fraternity of the Amici" isimli grup 1851 yılında İngiltere'deki Marlborough Koleji öğrencileri tarafından kurulmuş gizli bir topluluğun adıdır. Bu topluluğun, gerek öğrencilerin kendi akranları üzerinde bir etki oluşturmak, gerekse kolej ortamını daha anlamlı ve sevilir kılmak amacıyla kurulduğu ifade edilmektedir. Haftada iki kez kız ve erkek öğrencilerin birlikte katılabildiği toplantılar düzenlenmekte ve topluluk üyelerine cinsiyet ayrımı olmaksızın "brothers" (biraderler) denilmektedir. "Amici Topluluğu" dönemin Masonik ritüellerinden esinlenerek kendine özgü bir takım grup kuralları geliştirmiş ve zamanla diğer bazı kolejlerde de bu tür grupların kurulmasına esin kaynağı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. "The Honorable Fraternity of the Amici", http://wikibin.org/articles/the-honorable-fraternity-of-the-amici.html (Erişim: 04.11.2010).

[206] Wikipedia, "Anthony Blunt", http://en.wikipedia.org/wiki/Anthony_Blunt (Erişim: 04.11.2010).

[207] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 87.

[208] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 440.

Cemiyeti) isimli gizli bir cemiyete davet edilmiştir.[209] Nitekim bu cemiyetin, KGB'ye angaje olması ve SSCB adına casusluk yapmasına zemin hazırlaması bakımından Blunt'ın hayatında önemli bir yeri vardır. Üniversite öğrenciliği dönemindeki bu gizli cemiyet üyeliğinin yanı sıra "SSCB Dostları" (Друзья СССР) isimli derneğin Başkanlığını yürütmüştür.[210] Yine üniversite bünyesinde faaliyet gösteren ve yoğun bir şekilde kapitalist sistemi eleştiren SSCB destekli propaganda filmlerin gençlere izlettirildiği "Cambridge Sinema Topluluğu'na" da üye olduğu bilinmektedir.[211] Üniversite öğrenciliği döneminde katıldığı, sosyalist eksenli tüm bu sosyal oluşumlar, kaçınılmaz olarak genç Blunt'ta komünizme yakın ideo-politik algıların temellerini atmıştır.

Blunt'ın öz geçmişine ilişkin olarak üniversite bünyesindeki bu sosyal oluşumların dışında, 1930'lu yılların gençleri arasında olağan bir akım haline gelen sol görüşlerin Blunt'ta ileri bir aşamaya (komünizme) taşınması sürecinde yadsınamaz bir payı bulunan arkadaş ortamına da değinmek gerekir. Bu bağlamda, Marksizm alanında bilimsel çalışmaları olan, üniversite ve Apostol Cemiyeti'nden yakın arkadaşı Alister Watson'ın, Blunt'ın Marksist felsefeye yönelik ilgisinin artmasında derin bir etkisinin olduğu bilinmektedir.[212] Blunt'ın Marksist öğretiyi benimsemesi açısından en az Watson kadar etkili olan bir diğer Cambridge'li arkadaşı, Profesör Moris Dobb'un asistanı olarak "İngiltere–SSCB Kültürel İlişkiler Topluluğu'nun" kurucuları arasında yer alan ünlü komünist Roy Paskal'dır.[213] Benzer şekilde aralarında

---

[209] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 50.

[210] Ermakov, "Sovetnik Korolevı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 192.

[211] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 43.

[212] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 441.

[213] V. İ. Popov, Anthony Blunt ve komünist bağlantıları üzerine yaptığı

Avrupa'nın diğer tarafına, büyük bir toplumsal deneye kalkışan Bolşeviklerin ülkesine çevirmiştir. 1935 yılında aralarında kardeşi Wilfred, İngiliz Komünist Partisi üyesi Braight Sayman, Michael Straight, (Sir) Charles Fletcher-Cooke ve (Sir) Victor Rothschild'ın da bulunduğu bir kafileyle SSCB'yi ziyaret etmiştir.[217] Kafile gezi programı çerçevesinde önce Leningrad'a, sonra da Moskova'ya uğramıştır. İçinde "Cambridge Beşlisi'yle" ilgili ayrıntılı bilgiler bulunan "Rusya Gizli Servisleri Ansiklopedisi'nde", İngiliz kafilesini Moskova'da bizzat Komintern yetkilisi Pyatnitskiy ve ünlü Marksist kuramcı Buharin'in karşıladığı yazmaktadır.[218] Konuyla ilintili olarak incelenen diğer pek çok Rusça kaynağın da benzer bir karşılama merasiminin yaşandığını teyit etmesi, Blunt ve arkadaşları tarafından çıkılan bu gezinin planlamasının çok önceden Ruslarca yapıldığını ortaya çıkarmaktadır. Bu çıkarım kaçınılmaz olarak, kafilenin gezi programının bir sonraki ziyaret yeri olan Kiev'e giderken Fletcher-Cooke ve Blunt'a kafileden bağımsız bir şekilde Moskova'da özel bir program uygulanmasının nedenine dair kuşkuları da artırmaktadır.[219] Moskova'daki bu özel program süresince neler yaptığını bir sır olarak peşinden götüren Blunt SSCB gezisini bitirerek içinde İngiltere Komünist Partisi Genel Sekreteri Harry Pollit'in de bulunduğu "Smolnıy" isimli bir gemiyle İngiltere'ye dönmüştür.[220]

Biyografik istihbarat (biographical intelligence) açısından Blunt'ın 1934 yılında gerçekleştirdiği SSCB gezisine, hem ideopolitik yönden hem de Ruslarla bilinen ilk aleni teması olması sebebiyle hayatının kırılma noktasını teşkil ettiği için özel bir önem vermek gerekmektedir. Blunt'ın sanata olan ilgisini ve bu alanda-

[217] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 58.

[218] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 60.

[219] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 59.

[220] A.g.e., s. 60.

ki eğitimini bilen Rusların, onun bu yönünü kullanarak komünizme yönelimini pekiştirmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Nitekim Leningrad (Peterburg) ziyareti sırasında, sanatsal açıdan bugün bile çekiciliğini koruyan görkemli Ermitaj Müzesi'nin kendisine gösterilmesi sonucundan büyülenmiş ve "Marksizm'in sanatı koruduğuna" dair en ufak bir kuşkusu kalmamıştır.[221] Ayrıca, SSCB gezisinin genel bir sonucu olarak komünist rejimin "Avrupa ötesine" yeni bir şehir mimarisi ve eğitim sistemi kazandırmasına, Rusya'nın kültürel ve sanatsal gelişimine ivme katmasına şahit olmuştur.[222]

SSCB gezisi sırasında edindiği olumlu izlenimlerin tesiri altında İngiltere'ye dönen Blunt'taki ideo-politik değişim, süratle onun sanat anlayışına da yansımıştır. 1934 yılı öncesinde yayınlanan yazı ve mülakatlarında çağdaş sanatı (modern art) savunmasına karşın, bu tarihten sonra kaleme aldığı makalelerinde Marksist bakış açısıyla keskin bir çağdaş sanat karşıtlığını desteklediği fark edilmektedir.[223] Komünist algının böylesine yetkin olduğu bir evrede Blunt'ın ideo-politik açıdan köktenleşmesine yol açan üzücü bir olay yaşanmıştır. Anthony Blunt'ın kendisi gibi aristokratik kökenden gelen (babası Cambridge Üniversite'sinde akademisyen, annesi ise Charles Darwin'in torunu olan) yakın arkadaşı John Cornford, 1936 yılında İspanya'da patlak veren iç savaşta faşist Franko yönetimine karşı solcu Cumhuriyetçilerin yanında savaşa katılmış ve faşizm yanlılarıyla girilen bir çatışmada hayatını kaybetmiştir.[224] Blunt'ın ideolojik yönüne ilişkin

---

[221] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 62.

[222] Ermakov, "Sovetnik Korolevı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 192.

[223] Dictionary Of Art Historians, "Blunt, Anthony [Frederick], Sir (annulled 1979)", http://www.dictionaryofarthistorians.org/blunta.htm (Erişim: 19.01.2012).

[224] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 65.

olarak farklı bir bakış açısı sunması bakımından "Cambridge Beşlisi" ile uzun yıllar çalışan KGB eski görevlisi Yuriy Modin'in kişisel düşüncesini belirtmek de yarar vardır. Londra'da görev yaptığı dönemde Blunt'la kişisel düzeyde sıkça buluşup onu tanıma fırsatı yakalayan Modin, 1997 yılında anılarını yazdığı "Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya" (Ajanların Kaderi: Benim Cambridge'li Dostlarım) isimli kitabında, Blunt'ın koyu bir Marksist olmadığını savunmuştur.[225]

1934-1936 yılları arasında sanat tarihi alanında akademik çalışmalarını sürdüren Blunt, genç yaşına rağmen gelecek vaat eden bir araştırmacı olarak görülmüştür. Hatta 1936 yılında çalışmalarına katıldığı Courtauld Sanat Enstitüsü'nü yönetecek bir müdür bulunamaması üzerine, Marksist sanat anlayışı bilinmesine rağmen akla gelen ilk isimlerden olmuş, ancak yaşının bu görev için çok genç olması sebebiyle yaşı ve deneyimi yeterli olan bir başka kişinin görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.[226] Çeşitli sanatsal faaliyeti bir arada yürüten Anthony Blunt, aynı zamanda araştırmacı olarak çalıştığı Cambridge Üniversitesi'nden 1937 yılında ayrılmış ve Warburg Enstitüsü'nde sanat tarihi alanında dersler vermeye başlamıştır.[227] Ancak bu işine II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle ara vermek zorunda kalmıştır.

II. Dünya Savaşı, kendisine tanıklık eden o dönemin tüm insanları gibi Blunt'ın da yaşamını sarsmıştır. Savaşın çıkışına müteakip 1939 yılında, KGB'ye danışmadan, gönüllü olarak orduya katılmıştır.[228] Britanya Ordusu'nda görevli bir asker iken,

---

[225] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 94.

[226] Ayrıntılı bilgi için bkz. Courtauld Sanat Enstitüsü resmi internet sitesi, "A Short History Of The Courtauld", http://www.courtauld.ac.uk/about/history.shtml (Erişim: 20.01.2012).

[227] Ermakov, "Sovetnik Korolevı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 192.

[228] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 113.

Cambridge Üniversite ve Apostol Cemiyeti'nden yakın arkadaşı Victor Rotshchild tarafından Rothschild'ların malikânesinde verilen bir davette MI-5'in Direktör Yardımcısı Guy Lidell'la tanıştırılmıştır.[229] Kısa sürede Blunt'la samimiyetini ilerleten ve yakın bir dostluk kuran Lidell, ona MI-5 bünyesinde çalışmayı önermiştir.[230] MI-5'in iki numaralı isminin önerisini kabul eden Blunt'a, kurum teamülleri gereği formalite bir sözlü sınav uygulanmıştır. 1939 yılında yapılan bu sözlü sınavda, öz geçmişinde sakıncalı bulunan iki hususla (SSCB gezisi ve sol bir dergide yayınlanan makaleleri) ilgili kendisine yöneltilen sorulara "geçerli" yanıt vererek işe alınmıştır.[231] Böylece 1940 yılının sonbaharında MI-5'te ordu ve cephane güvenliğinden sorumlu "D" Şubesi'nin Şef yardımcısı olarak yeni görevine başlamıştır.[232] Savaş süresince MI-5 bünyesinde çeşitli görevler alan Blunt, 1945 yılında kendi isteğiyle bu kurumdan ayrılmıştır. Aynı yıl asıl ilgi alanı olan bir göreve, Kraliyet Galerisi'nde sanat danışmanlığına getirilmiştir.[233] Benzer şekilde siyaset, iş, sanat, edebiyat ve spor gibi alanlarda Birleşik Krallık'a (United Kingdom) üstün hizmetlerde bulunmuş başarılı kimselere verilen şövalyelik nişanına (Sir unvanı) layık görülmesi de bu döneme denk gelmiştir.[234]

Doğrudan Kraliçe II. Elizabeth'e bağlı olarak yürüttüğü danışmanlık hizmetinin yanı sıra 1947 yılında Londra Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde Profesör ve Courtauld Sanat Enstitüsü'ne müdür olmuştur. Yoğun bir şekilde sanatsal faaliyet ve akade-

---

[229] A.g.e., s. 125.

[230] A.g.e., s. 125.

[231] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 93.

[232] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 635.

[233] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 60.

[234] Ermakov, "Sovetnik Korolevı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 198.

mik çalışmaların odağında yer alan Blunt 1953 yılında "Art and Architecture in France: 1500 to 1700" isimli kitabını yayınlamıştır. Tüm bu başarılı günler, KGB casusu olduğu anlaşılan eşcinsel arkadaşı Guy Burgess'in ansızın İngiltere'den kaçmasının ardından yerini ruhsal gerilim dolu günlere bırakmıştır. Burgess ile yakın ilişkisini bilen MI-5 tarafından birkaç kez sorguya alınmış, fakat her defasında kanıt yokluğu gerekçesiyle serbest bırakılmıştır. Ancak lehine işleyen bu süreç, Cambridge Üniversitesi'nden yakın arkadaşı Michael Straight'in FBI'a bazı itiraflarda bulunması üzerine aleyhine sonuçlanmıştır. M. Straight 1964 yılında FBI'a başvurarak bir zamanlar KGB adına ABD'de casusluk yaptığını ve kendisini bu yola Anthony Blunt'ın sürüklediğini itiraf etmiştir.[235] Böyle bir istihbarat edinen FBI durumu ivedi bir şekilde MI-5'e bildirmiştir. Artık fazla bir seçeneği kalmayan Blunt, tüm bildiklerini anlatması karşılığında MI-5 tarafından önerilen "yargı bağışıklığı" güvencesini yeğlemiş ve bu suretle herhangi bir yargılamaya maruz kalmamıştır.[236]

Deşifre olmasına rağmen MI-5'in bunu kamuoyundan saklaması sayesinde normal yaşamına devam edebilmiştir. Ne akademisyenliğine ne de Kraliçe'nin sanat danışmanlığı mesleğine ara vermiştir. Herşeye rağmen ülkesinin ve ait olduğu aristokrat sınıfının baş düşmanı komünizme hizmet eden Blunt'ın bu gizli yönü ancak 1979 yılına kadar saklı kalabilmiştir. 21 Eylül 1979 tarihinde dönemin İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher parlamentoda yaptığı bir konuşması sırasında Profesör Blunt'ın bir zamanlar Sovyetler Birliği adına casusluk yaptığını açıklamıştır.[237] Kraliyet ailesiyle akrabalık bağı bulunan, üstelik uzun yıllardan beri Kraliçe'nin sanat danışmanlığını yapan birinin Sovyet ca-

---

[235] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 635.

[236] A.g.e., s. 635.

[237] Slujba Vneşney Razvedki, "Antoni Frederik Blant", http://svr.gov.ru/history/blant.htm (Erişim: 10.01.2012).

susu oluşu sadece ulusal değil uluslararası kamuoyunda da şok etkisi yaratmıştır. Derhal akademik ve "Sir" unvanı geri alınarak bir anda işsiz ve yapayalnız kalmıştır. Yine de şaşırtıcı bir şekilde normal şartlar altında vatana ihanet suçundan yargılanması gerekirken şahsına yönelik hiçbir dava açılmamıştır. Kamuoyu önünde deşifre olduktan sonra psikolojik açıdan çok zor günler geçiren Anthony Blunt 26 Mart 1983 tarihinde geçirdiği bir kalp krizi sonucunda hayata gözlerini yummuştur.[238]

"Rusya Gizli Servisleri Ansiklopedisi'nde" KGB tarafından Anthony Blunt'a verilen kod adlarının "Toni", "Johnson" ve "Yan" olduğu yazmaktadır.[239]

3.2.5 John Cairncross (1913-1995)

Sosyo-ekonomik açıdan Cambridge casusluk halkasındaki diğer arkadaşlarının aksine sıradan bir tüccar ailenin çocuğu olan John Cairncross 25 Temmuz 1913 tarihinde İskoçya'da doğmuştur.[240] Ailesinin kısıtlı parasal olanaklarına rağmen başarılı bir öğrenci olması Cairncross'un parlak bir eğitim almasının önünü açmıştır. İlk ve orta öğrenimini Glasgow'da yerel bir okulda tamamlayan J. Cairncross, 1930 yılında Almanca ve Fransızca dillerinde eğitim veren Glasgow Üniversitesi'nin Ekonomi Politik Bölümü'ne kaydolmuş, burada iki yıl eğitim aldıktan sonra lisans öğrenimine 1932 yılında Paris Sorbonne Üniversitesi'nde devam etmiştir.[241] 1934 yılında buradan mezun olan Cairncross, öğ-

---

[238] Ermakov, "Sovetnik Korolevı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 202.

[239] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 60.

[240] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpionı*, s. 124.

[241] N. A., Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, (Ed. V. İ. Trubnikov), Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, 4. Cilt, 1999, s. 179.

rencilik hayatındaki başarısı sayesinde Cambridge Üniversitesi Çağdaş Diller Fakültesi'nde yüksek lisans eğitimine kabul edilmiş ve 1936 yılında burayı birinci olarak bitirmiştir.[242]

Cambridge Beşlisi'nin diğer üyeleri gibi Cairncross için de siyasi eğilimlerinin şekillenmesinde üniversite yıllarının belirleyici bir rolü olmuştur. Sovyet-Rus kaynaklarının aktarımına göre Marksist öğretilerle ilk olarak Fransa'da öğrenim gördüğü sırada tanışmış, Cambridge'te ise radikal bir komüniste dönüşmüştür.[243] Cairncross'un gerek ideo-politik yönden komünizmi seçmesi gerekse bunun bir adım ötesine geçerek KGB casusu olmasının altında, Cambridge'li diğer casus arkadaşlarına nazaran çok daha basit ve anlaşılır bir neden yatmaktadır. Sovyet-Rus kaynaklarına göre sosyo-ekonomik açıdan elit tabakadan gelmeyen Cairncross genç yaştan itibaren, sınıf farkının belirgin bir şekilde hayata aksettiği İngiltere'deki sosyal ayrımcılığa karşı nefret duymuş ve bu nedenle sınıfsız bir toplum öngören komünist ideolojiyi benimsemiştir.[244]

John Cairncross'un iş hayatı da eğitimi gibi parlak ve başarılı geçmiştir. 1936 yılında Cambridge Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimini bitiren Cairncross aynı yıl Dışişleri Bakanlığına diplomat statüsünde girerek Merkez Dairesi'nde işe başlamış, fakat 2 yıl sonra buradaki işini bırakmak zorunda kalmıştır.[245] Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrılsa da kamu görevine devam etmiş ve 1938 yılında Hazine Müsteşarlığı'na geçiş yapmıştır.[246] II. Dünya Savaşı'nın çıkması Cairncross'un hayatını da kaçınılmaz olarak

---

[242] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetssluyb*, s. 275.

[243] Dolgopolov, *Kim Filbi*, s. 172.

[244] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 152.

[245] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 181-182.

[246] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 661.

etkilemiştir. Ancak bu etkileme olumsuz anlamda değil, tam tersine paha biçilmez bir yönde gerçekleşmiştir. Zira 1940 yılında Cairncross, "Savaş Kabinesi'nde" (War Cabinet) Devlet Bakanlığı görevini yürüten ve aynı zamanda doğrudan Churchill'e bağlı istihbarat üst kurulunun başında bulunan Lord Maurice Hankey'in özel kalemine getirilmiştir.[247] Böylesine stratejik bir görevi 2 yıl kadar ifa eden Cairncross 1942 yılında, en az bu görev kadar önemli bir başka işe atanmıştır. Cairncross'un yeni işinin adresi, Bletchley Park'taki "Hükümet Kod ve Şifre Okulu'nda" Alman gizli yazışmalarını deşifre eden Enigma operasyonu olmuştur.[248]

Savaşın bitimine müteakip genelde İngilizlerin çoğu savaş öncesindeki işine dönerken Cairncross için şartlar buna elvermemiştir. Aslında Hazine Müsteşarlığı'ndaki işine dönmemesi Cairncross adına bir bakıma daha iyi olmuştur. Çünkü savaşın bitimine doğru SIS'te görevlendirilmiş ve bu kurumun Almanya Dairesi'nde çalışmıştır. Bu dairede, Almanya'ya ilişkin gelen istihbarat raporlarını analiz etme görevi verilmiştir. Ancak Almanya'nın yenilmesi ve Kızıl Ordu'nun bu ülkeyi işgal etmesiyle örtüşen bir zamanda SIS'ten ayrılarak Maliye Bakanlığı'nın savaş sonrası askeri koşullarına uyarlanan İngiliz savunma doktrininin bütçesini ayarlayan birimine geçiş yapmıştır.[249] Maliye Bakanlığı Cairncross'un son çalışma yeri olmuş ve 1952 yılında erken yaşta emekli edilene kadar buradaki görevine devam etmiştir. Nedeni ancak Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra anlaşılacak olan erken emeklilik öyküsünün belirmesi üzerine İngiltere'den ayrılmış ve akademisyen olarak çalışacağı Kanada'ya göç etmiştir.[250] 1967 yı-

---

[247] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 361.

[248] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 275.

[249] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 661.

[250] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 190.

lında Kanada'dan ayrılarak İtalya'ya yerleşmiş ve 1970 yılına kadar buradaki Birleşmiş Milletler Misyonu'nda çalışmıştır.[251] 1970 yılında Fransa'ya yerleşmiş ve Soğuk Savaş'ın bitimine kadar bu ülkede yaşamıştır. 1952 yılında ayrıldığı ülkesine ancak ilerleyen yaşında geri dönmüş ve 8 Ekim 1995 tarihinde burada hayata gözlerini yummuştur.

Açık kaynaklarda yer alan bilgilerin derlenmesi sonucunda KGB tarafından Cairncross'a "Moliere", "List" ve "Karel" kod adlarının verildiği anlaşılmaktadır.

3.3. CAMBRIDGE BEŞLİSİ'NİN DEVŞİRİLME VE YETİŞTİRİLME SÜRECİ

Cambridge Beşlisi'nin KGB tarafından devşirilme sürecine ilişkin olarak açık kaynaklarda yer alan bilgilere değinmeden önce, anılan Gizli Servisin Soğuk Savaş döneminde ajan devşirme ve angaje etme tarzına yönelik açığa çıkan bazı önemli bilgilerin paylaşılması, konuya giriş aşamasında kayda değer ipuçları sunacaktır. Bu minvalde, Amerikan İstihbaratının ele geçirdiği bir belgeye göre KGB tarafından ajan devşirilirken izlenen başlıca yöntemler şunlardır;[252]

- *"Devşirilecek kişi öncelikle hedef ülkenin Hükümet, Dışişleri, askeri ya da istihbari organları bünyesinde çalışan ve gizli bilgilere ulaşabilecek yetkinlikte biri veya bu tür kişilere yakınlığı olan, dolayısıyla sosyal çevresi sayesinde önemli bilgilere ulaşabilecek düzeyde biri olmalıdır.*
- *Devşirilecek adayın "ajan" potansiyeline ve bu potansiyelini Sovyet İstihbaratı ile paylaşacak kadar güçlü motiflere (ideolojik, psikolojik ve kabiliyet anlamında) sahip olması gerekmektedir.*

---

[251] A.g.e., s. 190.

[252] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 29, 30, 31.

- *Devşirilecek aday özellikle ideo-politik yönden SSCB ve komünist düşünceye sempatisi olan ya da kapitalist devletlerin uygulamalarına karşı büyük rahatsızlık duyan biri olmalıdır.*
- *Devşirme işlemi için mutlaka hedef ülkenin "karşı istihbaratının" dikkatini çekmeyecek yerler seçilmelidir.*
- *Devşirilmeden önce aday dikkatlice ön testlere tabi tutulmalı, özellikle ideolojik açıdan angajmana hazır olup olmadığına dair mimlenmelidir.*
- *Devşirme yeri olarak Ruslar kütüphane, tiyatro, konser salonu, üniversite ve benzeri kültürel mekânları tercih etmektedir; bu sebeple Rus istihbaratçıları edebiyat, tarih, bilim ve sanat gibi derin ihtisas isteyen alanlarda yoğun bir şekilde eğitim alıp entelektüel kapasitelerini artırırlar."*

Ele geçirilen bu bilgiler ışığında hareket ettiği anlaşılan Sovyet İstihbaratı Cambridge Beşlisi'ni keşfetme ve devşirme sürecinde acele etmeden, son derece temkinli davranmış ve "adayların" etraflıca araştırılması için diğer casuslarına talimat vermiştir. SSCB'nin Londra eski Büyükelçisi Viktor İvanoviç Popov, KGB arşivlerine dayalı olan "Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya" (Kraliçenin Danışmanı: Kremlin'in Süper Ajanı) isimli çalışmasında, Cambridge Üniversitesi'nde dekan ya da profesör düzeyinde bir akademisyenin KGB'ye, burada okuyan gençlerin kişiliği ve siyasi düşüncelerine dair bilgi aktardığını vurgulamaktadır.[253] Yine Cambridge Üniversitesi'nde öğrenim gören "Mer" kod adlı KGB casusu James Klugmann da "navodçik" (mimleyici) olarak hareket ederek sol görüşlü gençler arasında Sovyet İstihbaratına ajanlık yapma potansiyeli olan adayları mimlediği bilinmektedir.[254] Cambridge'li öğrenciler arasında potansiyel

[253] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 32.

[254] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, S. 81. "Mer" kod adlı James Klugmann'ın Cambridge'li komünist gençler arasında saygınlığı o kadar çoktur ki, KGB tarafından devşirildikten sonra ko-

ajan arayan KGB, (şimdilik) bilinen bu iki kaynağı sayesinde belli isimleri hedefine almış ve İngiliz istihbaratçıların saptamasına göre hedef gençlere devşirilme hissi vermeden oldukça rahat, usta ve sabırlı bir şekilde yaklaşmıştır.[255]

Cambridge Beşlisi arasında hangi ismin ilk olarak devşirildiği ve şebekede yer alan gençlerin birbirine yönelik nasıl bir etkileşim içerisinde olduğu, konuya ilişkin KGB arşivlerinin çoğunun hala kamuoyundan saklı tutulması nedeniyle, tartışmaya açık bir olgu olarak ortada durmaktadır. Bununla birlikte konuyla ilintili olarak uzun bir süredir incelenen hatırat, arşiv çalışması ve diğer açık kaynaklardan alınan notların akla yatkın bir şekilde derlenmesi sonucunda bir takım önemli bilgilere ulaşmak mümkün olabilmiştir. Bu çerçevede, Cambridge Casusluk Şebekesi'nde yer alan ve deşifre edilen bu beş kişi arasında Kim Philby ilk devşirilen isim olarak öne çıkmaktadır.

Philby'nin devşirilme tarihine dair henüz kesin bir yargıya varılamamasına rağmen, uzun süreli araştırmalar kapsamında bu olayın 1933 veya 1934 yılında meydana gelme olasılığı bir hayli yüksek gözükmektedir. Bu iki tarihten birinin net olarak ileri sürülememesindeki başlıca neden ise Kim Philby'nin kendisinden kaynaklanmaktadır. Philby kitabında, inandığı davasına hizmet etmeye 1933 yılının Haziran ayında, Orta Avrupa'da[256] başladı-

---

münist görüşleri ve çevresinden uzaklaşması talimatı verilen Burgess zamanla komünist arkadaşlarınca hakkında "dönek" olduğunun dile getirilmesine daha fazla dayanamayarak kontrolörü Deutsch'tan, en azından hala davasına sadık olduğunu "Mer'in" bilmesine izin vermesini ısrarla istemiş, lakin bu teklifi rededilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 260.

[255] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 32.

[256] 1968 yılında yayınlanan "My Silent War" (Gizli Savaşım) isimli hatıra kitabında devşirilmesine dair ayrıntılı bilgi vermekten kaçınan Kim Philby'nin "Orta Avrupa'dan" kastı Avusturya'dır.

ğından bahsetmektedir.[257] Benzer şekilde Rusya Dış İstihbarat Servisi'nin resmi internet sitesinde yer alan biyografisinde de Philby'nin komünist ideoloji bağlamında devşirilme tarihi olarak 1933 yılı gösterilmektedir.[258] Fakat Philby ölümünden kısa bir süre önce (1988) Moskova'da kendisini ziyaret eden araştırmacı–yazar Phillip Knightley'e verdiği mülakatta, KGB adına çalışma tarihi olarak 1934 yılını işaret etmiştir. Avrupa gezisinin ardından İngiltere'ye dönen Philby'e kısa süre sonra "Rus olmayan biri" tarafından "komünist davaya hizmet etmesi" önerilmiş, Philby de bu öneriyi kabul etmiştir.[259] Görüldüğü üzere Philby tarafından iki farklı zaman diliminde ortaya atılan tarihler birbiriyle uyuşmamakta ve bu tutarsızlık olay üzerindeki sis perdesinin, KGB arşivleri açılana kadar, aralanmasını engellemektedir.

Philby'nin devşirilme tarihi ve öyküsüne ilişkin ikinci şık olan 1934 yılına ait daha fazla bilgi ve genel bir uzlaşının olduğunu belirtmek gerekir. Sovyet-Rus kaynaklarına göre Philby, 1934 yılının Temmuz ayında KGB casusu olmuş ve bu tarihten itibaren gizli yazışmalarda ona, Almanca "evlat" anlamına gelen "Söhnchen" (Сынок) kod adı verilmiştir.[260] Bu veriyi Cambridge Beşlisi ile uzun süre "case officer" olarak çalışmış olan Yuriy Modin'in hatıraları da teyit etmektedir. Kitabında Philby'nin devşirilmesini ayrıntılı bir şekilde anlatan Modin, onun hem inanmış bir komünist olmasında hem de KGB'ye angaje edilme-

---

[257] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 20.

[258] Slujba Vneşney Razvedki, "Garold Andrian Rassel "Kim" Filbi", http://svr.gov.ru/history/fil.htm (Erişim: 10.01.2012).

[259] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 59. Philby'nin KGB'ye angaje olma hikâyesinde açık konuşmaktan özenle kaçındığı anlaşılmaktadır. Oysa Philby'yi Londra'ya döndükten sonra Avusturya kökenli bayan arkadaşı Edith Tudor Hart,'ın "Rus olmayan biriyle", yani KGB'nin Londra'daki "verbovşik" görevlisi Arnold Deutsch ile tanıştırdığı artık alenen bilinmektedir. Bkz. Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 291.

[260] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 291.

sinde en başat rolü Avusturya Yahudilerinden olan ilk eşi komünist Litzi Friedmann'ın oynadığını öne sürmüştür. Modin, aslen KGB ajanı olmayan Litzi'nin üyesi olduğu Komintern'e "davaya yararı dokunabilecek ilginç bir İngiliz'le tanıştığını" bildirmesi üzerine Philby'nin KGB macerasının başladığını belirtmiştir.[261] Modin'in ifadesine göre, Philby'yle birlikte İngiltere'ye gelen Litzi, aralarında Edith Tudor Hart gibi KGB ajanlarının bulunduğu Londra'daki gizli Komintern üyeleriyle temasa geçmiş ve böylelikle Moskova Merkez'e "Viyana'da davaya hizmet etmiş, Londra'ya döndükten sonra da hizmet etmeyi sürdüren uygun bir adayın" varlığına dair bir rapor gönderilmiştir.[262] Modin devamında, Moskova Merkez'den olumlu talimat gelmesi üzerine KGB ajanı Arnold Deutsch'un Philby ile (E. T. Hart aracılığıyla) tanışmasına Litzi'nin önayak olduğunu ileri sürmüştür.[263]

KGB arşivlerine dayalı bir başka çalışmada, 1934 yılının Haziran ayında E. T. Hart'ın Philby'ye, "gerçekten komünist hareketin içinde yer almayı istiyorsa kendisini çok önemli bir kişiyle tanıştırabileceğini teklif ettiği, Philby'nin bu teklife olumlu yaklaşmasına binaen onu Regent's Park'a, bahsettiği önemli kişinin yanına götürdüğü anlatılmaktadır.[264] Bu suretle Hart, Philby'nin devşirilme operasyonu kapsamındaki "aracı" görevini başarıyla yerine getirmiş ve sıra Philby'yi devşirmekten sorumlu olan "yabancıya" (Arnold Deutsch) gelmiştir. Philby'e selam veren Deutsch, muhatabıyla tanışmıyormuşçasına aynı bank-

[261] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 61.

[262] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 63. KGB arşivlerine dayalı bir başka çalışmada da Litzi'nin eşi Philby'yle birlikte 1934 yılının Mayıs ayında Londra'ya dönmesinden kısa süre sonra birlikte Edith Tudor Hart'a konuk olduğu ve Edith'in Philby'den Arnold Deutsch'a bahsettiği ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 149.

[263] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 63.

[264] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 152.

ta aralıklı oturarak bir süre Almanca sohbet etmiş, daha sonra Philby'ye, sıradan bir komünist olup sokaklarda Daily Worker gazetesi satmak yerine, isterse "gizli bir anti-faşist örgüte" katılıp eğitimine uygun bir işte çalışarak komünizme çok daha yararı dokunabileceğinden bahsetmiştir.[265] Philby, kendisiyle ilgili çok fazla bilgi sahibi olan ve son derece temkinli konuşan bu kişinin teklifini yaklaşık yarım saat düşündükten sonra kabul etmiştir.[266] Gerçek isminin Arnold Deutsch olduğunu ancak SIS'te çalışırken öğrenen Philby, kaderini etkileyen bu yabancı için yıllar sonra "*o zamanlar onun (Deutsch) doğrudan SSCB için çalıştığını bilmiyordum, gerçi bilseydim de bu hiçbir şeyi değiştirmezdi*" yorumunu yapacaktır.[267]

Psiko-analiz alanında ihtisas sahibi olan ve KGB tarafından İngiltere'de "verbovşik" (devşirici) görevine getirilen "Otto" (A. Deutsch), başarılı bir operasyon sonucunda devşirilen bu genç komünist hakkında vakit kaybetmeden Moskova Merkez'e şöyle bir rapor yollamıştır;[268]

---

[265] A.g.e., s. 153.

[266] Boris Nikolayeviç Sopelnyak, "Voshojdenie" isimli romanında komünist kahramını simgeleyen Deutsch'un genç İngiliz aristokrat Philby'yi devşirmesini de gerçek hayattan alıntı yaparak kurgulamıştır. Söz konusu eserde Deutsch, Philby'yi ikna ederken özellikle İngiltere işçi sınıfı ya da Komünist Partisi hakkında yeterince bilgi sahibi olmalarına karşın asıl iş adamları, basın dünyası veya üst düzey siyasi yöneticiler arasında komünist arkadaşlarının olmayışından yakınmakta ve onun Britanya siyasetinin belirleniş mekanizmasında kariyer yaparak kendilerine yardımcı olabileceğini dile getirmektedir. Buna karşılık Philby romanda "*yanlış anlamıyorsam benim büyük bir sızma operasyonunda ajan olarak yer almamı istiyorsunuz, öyle mi*" diye tepki vermektedir. Ardından da elini Deutsch'un eline götürerek "*tamam, kabul ediyorum*" der. Bkz. Boris Nikolayeviç Sopelnyak, *Voshojdenie*, Moskova: Terra, 2008, s. 170-171.

[267] Tsarev, "Krestnıy Otets Kembridjskoy Pyaterki", *Krasnaya Zvezda*,

[268] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 163.

"Sınok" (Philby) özgün bir ailenin çocuğudur. Babası günümüzün en önemli Arap dünyası uzmanlarından sayılmaktadır. Birkaç Arap lehçesi bilen babası kendi isteğiyle Müslümanlığa geçmiştir. Hırslı ve gaddar bir adam olan babası, oğlunu kendi arzuları doğrultusunda büyük bir insan olarak yetiştirmek istemiş. Bu yüzden "Sınok" çok çekingen, kararsız ve toy biridir. Biraz kekeliyor ve bu onun kendine olan güvensizliğini daha da artırıyor. "Sınok" tipik masa başı bilim adamı: çok okumuş, eğitimli, ciddi ve birikimli. Toy biri ve insanlara mesafeli duruyor. Kekelemesi yüzünden komik duruma düşmek istemediği için genelde konuşmaktan çekiniyor. Yalan söylemeyi beceremez. "Sınok" Marksist öğretiyi derinlemesine benimsemiş ve genelde her şeyi çok iyi öğrenen, ancak hep çok az bildiğini söyleyen bir kişidir. Tarih, coğrafya ve ekonomi alanında oldukça bilgilidir, aynı zamanda müzikten anlar ve onu sever. Tartışmasız centilmen biri, fakat babasının verdiği terbiye ve İngiliz burjuvazi yaşamının bir sonucu olarak onun bu yönü biraz abartılı. Mütevazı biri, parayla çok fazla işi olmaz ve doğru düzgün kullanmasını bilmez, ancak bizim tarafımızdan tahsis edilen parayı çok ihtiyatlı kullanıyor. Ciddi ve dürüst olması sebebiyle kendisine duyulan sevgi ve saygıyı değerlendirmektedir. Tereddütsüz bizim için her şeyi yapmaya hazır ve davamız için tüm ciddiyet ve özeni ortaya koymaktadır. Yumuşak huylu ve iyi bir insan. Kadınlara karşı düşkünlüğü yok. Dış görünümüne dikkat etmez. Karakteristik açıdan kötümserliğe eğilimli, bu sebeple devamlı cesaretlendirilmeye ihtiyacı var."

Bu tarihten itibaren KGB'nin güdümüne giren Philby'ye Deutsch tarafından verilen ilk görev tüm komünist geçmişinden arınması, Cambridge Üniversitesi'nden "davaya" yararı dokunabilecek arkadaşlarını belirlemesi ve kariyer planlamasını gelecek-

te "davasına" faydalı olabilecek şekilde kurgulaması olmuştur.[269] "Gizli bir anti-faşist" yapılanmaya katıldığını sanan Philby, davaya hizmet etme potansiyeli bulunan 7 kişinin (Burgess ve Maclean dâhil) ismini Ruslara vermiştir.[270] Bunun üzerine genç komünistte "ilk şebekeyi" (первичное звено) kurabilecek imkân ve yeteneği keşfeden "Otto" (Deutsch) Philby'yi harekete geçirmiş, Philby de Viyana'daki faşist tehlikenin ürkütücü boyutlarından bahsettiği Guy Burgess'i ikna ederek "Otto'nun" onu devşirmesine zemin hazırlamıştır.[271] Philby'nin aracı olması sayesinde KGB'nin Cambridge Casusluk Şebekesi'ne katılan Burgess'in devşirilme tarihi olarak açık kaynaklarda yer alan bilgi 1934 yılını işaret etmektedir. Örneğin "Rusya Gizli Servisleri Ansiklopedisi'nde", Komintern bağlantısıyla Almanya ve SSCB'ye yaptığı ziyaretten sonra Londra'ya dönen Burgess'in bu dönemde (1934 yılı) KGB tarafından devşirildiğinden bahsedilmektedir.[272] Benzer şekilde Rusya Dış İstihbarat Servisi resmi internet sitesindeki biyografisinde de devşirilme tarihi 1934 olarak gösterilmekte, hatta A. Deutsch'la 1933 yılından itibaren tanış olduğu ve yaklaşık bir yıl Deutsch tarafından "gözetim altında" tutulduktan sonra devşirilmesinin kararlaştırıldığının altı çizilmektedir.[273] Burgess'in 1934 yılında devşirilmesine dair bir diğer önemli ipucunu da KGB'nin Londra Istasyonu ile Moskova Merkez arasındaki gizli yazışmalar sağlamaktadır. Zira "Mädchen" (Türkçesi "kız") kod adı verilen Burgess 1934 yılının Aralık ayından itibaren KGB'nin gizli

---

[269] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpiom*, s. 291.

[270] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 203.

[271] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 64.

[272] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 52.

[273] Slujba Vneşney Razvedki, "Berjes Gay", http://svr.gov.ru/history/ber.htm (Erişim: 10.01.2012).

yazışmalarında yerini almıştır.[274] Guy Burgess'den de "davaya" yararı dokunabilecek kişilere dair isim ve bilgi talep edilmiştir. Bu bağlamda Burgess'in, Sovyet İstihbaratı'na pek çok değerli ajan angaje ettiği ifade edilmektedir.[275] Hatta KGB'ye ajan angaje edilmesi noktasında Cambridge Beşlisi arasında en büyük payın Burgess'e ait olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim Burgess'in eşcinsel kişiliği sayesinde KGB'ye, İngiliz siyasi ve toplumsal düzeninde belirli bir statüye erişmiş olan, ancak gizli eşcinsel yaşam süren yaklaşık 200 kişiden oluşan bir liste bile hazırladığı bilinmektedir.[276]

Hiç şüphesiz, Cambridge Beşlisi arasında devşirilme tarihi ve öyküsü hakkında en fazla belirsizliklerin bulunduğu kişi Donald Maclean'dir. Diğer çoğu açık kaynak gibi "Rusya Gizli Servisleri Ansiklopedisi'nde" de Maclean'in devşirilme tarihi üniversiteden mezun olduğu 1934 yılı olarak gösterilmektedir.[277] Bu tarihte KGB'ye angaje edildiği öne sürülen Maclean'in devşirilme öyküsüne dair tek bilinen bu operasyonu Arnold Deutsch'un gerçekleştirdiğidir. Deutsch 1934 yılının Ağustos ayında devşirdiği

---

[274] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 255, 257. Bir başka Batılı kaynakta ise Philby'nin KGB'ye verdiği 7 kişilik listenin başında Maclean'in, sonunda da Burgess'in yer aldığı ifade edilmektedir. Bkz. Duff, *A Time For Spies: Theodore Stephanovich Mally and The Era Of The Great İllegals*, s. 92.

[275] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpiony*, s. 124.

[276] Burgess'in KGB için hazırladığı eşcinseller listesinde Dennis Proctor, Prof. Trevilyan, Lord Keynes, Dennis Robertson, Dışişleri Bakanlığı'ndan Piter Hatton ve Con O'Neil, Muhafazakâr Parti'den Lord Cemrose, George Joseph Ball, Harold Nicolson, Mayor Jake MacNamara ve Engus Hambro, Almanya'nın Londra Büyükelçiliği'nde görevli Ataşe Verner von Friz, Almanya Savunma Bakanlığı'ndan Tom While gibi önemli şahsiyetlerin ismi geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 257.

[277] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 307.

Maclean'e komünist düşüncelerini gizlemesini ve kariyer planlamasını İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na girecek şekilde yapmasını tavsiye etmiştir.[278] Hatta KGB, Cambridge mezunu, başarılı bir öğrenci olmasına karşın üniversite yıllarında komünist görüşleriyle bilinmesinin Dışişleri Bakanlığı'na girmesini zorlaştıracağını varsayarak Maclean'e, olabildiğince çok referans bulmasını telkin etmiş, Maclean de annesi aracılığıyla dönemin İngiltere Başbakanı Stanley Baldwin'den referans mektubu almıştır.[279] Tüm bu veriler Maclean'in, Dışişleri Bakanlığına giriş yılı olan 1935 senesinden önce devşirildiğini göstermektedir. Üstelik kader arkadaşı Kim Philby'nin 1988 yılında yayınlanan bir mülakatında, "kendisinin Burgess ve Blunt'tan önce devşirildiğini bildiğini, ancak Maclean'ın durumundan emin olmamakla birlikte onun daha üniversite öğrencisiyken devşirildiğinden kuşkulandığını"[280] söylemesi konuyu daha da karmaşık hale getirmektedir. Aynı şekilde Maclean'ın Deutsch tarafından devşirilme operasyonunun kimin aracılığıyla ne zaman gerçekleştirdiği de hala belirsizliğini koruyan bir diğer konudur. Bu konuda gündeme gelen bazı iddialar, Maclean'i kadim arkadaşı James Klugmann'ın[281], Guy Burgess'in ya da Kim

---

[278] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 123. Dışişleri Bakanlığı'ndaki mülakatı esnasında Maclean'e "*üniversitedeyken komünist düşüncelerinizin olduğunu biliyoruz, hala aynı görüşlere sahip misiniz*" şeklinde bir soru yöneltilmiş, Maclean de "*Evet, bu tarz görüşlerim vardı, hala bu görüşlerimin hepsinden vazgeçmiş değilim*" diye cevap vermiştir. Bu cevabına rağmen komisyon üyelerinin hakkında olumsuz kanaat kullanmamasını yıllar sonra yorumlayan Maclean, "*açık sözlülüğüm hoşlarına gitmiş olmalı*" demiştir. Bkz. Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", *Populyarnaya Entsiklopediya*, s. 305.

[279] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 214.

[280] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 61.

[281] Eski KGB görevlisi Yuriy Modin hatıralarında Cambridge Üniversitesi'ndeki komünist yapılanmanın kurucusu olarak bahsettiği James Klugmann için KGB ile sıkı işbirliği içerisinde olan ancak mensubu olduğu İngiliz Komünist Partisi'nden talimat gelmediği sürece

Philby'nin[282] KGB'ye angaje ettiği yönündedir.[283] Deutsch tarafından devşirilme operasyonu başarıyla yerine getirilen Maclean'e Ruslar, "yakın zamanda babasını kaybeden" / "yetim" anlamına gelen "Waise" (Сирота) kod adını vermiştir.[284]

Cambridge Beşlisi'nin dört numaralı ismi Anthony Blunt'ın devşirilme öyküsü hemen bütün Sovyet-Rus kaynaklarında aynı konu üzerinde yoğunlaşırken, devşirilme tarihi tartışmaya açık bir olgu olarak ortada durmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki Blunt'ın resim ve sanata yönelik duyduğu derin entelektüel ilgi KGB tarafından fark edilmiş ve bu eğilim üzerinden devşirilme operasyonuna kalkışılmıştır. Sovyet İstihbaratı Komintern aracılığıyla Blunt'a SSCB'deki Batılı ve Sovyet ressamların koleksiyonlarından oluşan sanat galerilerini tek tek gezdirilerek "komünizmin sanata verdiği değer" üzerinden onun devşirilmesini

---

KGB'nin hiçbir isteğini yerine getirmeyen bir komünist diye bahsetmektedir. Modin, KGB'nin İngiltere soylu sınıfından gelen bu komüniste (James Klugmann) sözünü geçirmek için sık sık Komünist Partisi Genel Sekreteri Harry Pollit'e müracaat ederek Klugmann'a işini yaptırdığını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 154.

[282] Philby'nin Maclean'i KGB'ye angaje edişiyle ilgili ortaya atılan iddiaları destekler nitelikteki bir senaryoya göre bu angajman şöyle gerçekleşmiştir. Philby arkadaşına, aleni bir komünist olup "Daily Worker" gazetesi satmasının komünizm için pek bir fayda getirmeyeceği, oysa Dışişleri Bakanlığı'na girerek Sovyetler Birliği'ni ilgilendiren bilgileri paylaşması durumunda komünizme çok büyük faydasının dokunacağı hususunda telkinde bulunmuştur. Bunun üzerine Maclean, Philby'ye Sovyetler Birliği'ne mi yoksa Komintern'e mi çalışacağını sormuş, Philby ise cevaben, kendisinin de açıkcası bunu bilmediğini ancak irtibatlı olduğu zatların Moskova'yla bağlantılı, çok önemli kişiler olduğunu söylemiştir. Sonuç itibariyle Maclean arkadaşı Philby'nin teklifini kabul etmiş, ancak Ruslarla doğrudan görüşmek istediğini de belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 208.

[283] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 138.

[284] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 207.

sağlamıştır.[285] Deutsch tarafından devşirildiğine dair genel bir kanı bulunan Blunt'ın ne zaman ve nerede devşirildiği konusu üzerindeki sis perdesi hala aralanmış değildir. Bazı Batılı kaynaklara göre KGB Blunt'ı 1933 yılında devşirmiş, Blunt da Guy Burgess, Donald Maclean ve Michael Straight gibi arkadaşlarını, eşcinselliklerini koz olarak kullanarak KGB'ye angaje etmiştir.[286] Cambridge Beşlisi'yle birlikte uzun yıllar çalışan KGB'nin eski görevlisi Yuriy Modin ise Guy Burgess'in Blunt'ı "Otto" (Deutsch) ile tanıştırdığını ve bu yolla KGB'ye angaje edildiğini yazmıştır.[287] Blunt'ın devşirilme tarihine ilişkin farklı bir iddia da N. A. Ermakov'un KGB arşivlerine dayalı çalışması "Sovetnik Korolevı" (Kraliçenin Danışmanı) isimli makalesinde yer almaktadır. Ermakov adı geçen makalesinde, Blunt'ın SSCB ziyaretinin hemen ardından KGB'nin ona ilk temasını gerçekleştirdiğini, ancak devşirilme operasyonunun 1937 yılında (Burgess aracılığıyla Deutsch tarafından) tamamlandığını belirtmektedir.[288] Blunt'ın SSCB angajmanında üzerinde durulması gereken son husus, onun ilk zamanlar KGB'ye değil de Komintern yapılanmasında yer aldığını düşünmesidir.[289]

Cambridge Beşlisi'nin elitist profiline aykırı tek isim olan John Cairncross'un devşirilme operasyonuna ilişkin birinci elden bilgiye Yuriy Modin'in hatıralarında rastlamak mümkündür. Modin, KGB'nin Cairncross'u 1936 yılında devşirdiğini, buna da Cambridge'li ünlü komünist James Klugmann'ın önayak olduğunu yazmıştır.[290] Fakat Cambridge Üniversitesi'nde yüksek lisans öğ-

---

[285] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 30.

[286] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 16.

[287] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 64-65.

[288] Ermakov, "Sovetnik Korolevı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 193-194.

[289] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 101.

[290] Modin hatıralarında, KGB'nin Cairncross'u devşirmeden önce

renimi gördüğü sırada "komünistlerce" keşfedilen Cairncross'un devşirilme sürecinde asıl rolü, aynı üniversitede araştırma görevlisi olan Blunt oynamış ve devşirilme operasyonu kapsamında olası bir aksaklığa karşı komünist olduğu herkesçe bilinen James Klugmann'ı devreye sokmuştur.[291] İlginçtir ki Blunt ve Deutsch tarafında devşirmeye uygun görülen Cairncross için aynı isteği Moskova Merkez hemen göstermemiştir. Zira bazı KGB'li yetkililer, köken itibariyle avam tabakasından gelen Cairncross'un kamu görevlisi olması durumunda devletine sadık kalma duygusunun ağır basacağını savunmuş, bu yüzden devşirilmesi konusunda kararsızlığa düşülmüştür.[292] Büyük olasılıkla istihbari açıdan katkısı dokunabileceğini düşünen Deutsch'un ısrarcı olması sonucunda devşirilmesine karar verilen Cairncross'la ilgili "Otto" tarafından Moskova Merkez'e şöyle bir rapor gönderilmiştir:[293]

> *"Moliere" (Cairncross), İskoçyalı küçük bir burjuvazi aileye mensuptur. İskoçyalılar dindar bir halktır. Hayatları bir hayli zor olduğu için, çok çalışkan ve tutumlu insanlardır. İskoçyalılar, İngilizleri sevmezler. "Moliere" bu özelliklerden bazılarını taşımaktadır. Titiz, becerikli, gayretli ve tutumlu bir kişidir. Mütevazı ve sade biri. İyi eğitimli, ciddi ve inanmış bir komünist. Bizimle çalışmaya hazır olduğunu hemen gösterdi ve davamıza karşı son derece sorumlu yaklaşıyor. Bizim partimizin tüm uygulamalı ve kuramsal sorunlarıyla ilgileniyor ve bunları kavramakta güçlük çekmiyor. Çok merakh biri. Sade, bazen saf ve biraz taşrah bir kişilik. Çok çabuk kanan ve gerçek duygularını gizleyeme-*

Philby, Blunt, Burgess ve Maclean'a ayrı ayrı görüş sorduğunu, bunun üzerine Dörtlünün hemen hepsinin Cairncross'un sosyal seviyesine atfen Şebeke için yetersiz kalacağını, dolayısıyla olumsuz kanaat belirtiğini ifade etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. A.g.e., s. 153-154.

[291] Popov, *Sovetnik Koroleva: Superagent Kremlya*, s. 256.

[292] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 180.

[293] A.g.e., s. 181.

yen bir kişidir. Görünüşü çok sıradan ve sevimli. Kadınlarla ilişkisi normal düzeyde. Disiplinli ve ihtiyatlı. Bize tamamen güveniyor ve onun üzerinde büyük bir otoritemiz var."

Usta ajan Arnold Deutsch tıpkı diğer Cambridge'li casusları yönlendirdiği gibi Cairncross'a da tavsiyelerde bulunmuş ve devlet kademesinde iyi bir mevkie gelmesi konusunda onu hazırlamıştır. Bu çerçevede Cairncross'a tüm komünist geçmişinden arınmasını, akademik kariyer yerine en kısa sürede kendisini Dışişleri Bakanlığı'na sokmasını, İskoçyalı aksanının kariyerinde yükselmesine engel olma ihtimalinin bulunduğunu, bu sebeple diksiyonunu düzeltmesini ve kesinlikle zengin bir bayanla evlenmemesini telkin etmiştir.[294] Benzer şekilde Cairncross da diğer Cambridge'li arkadaşları gibi ilk zamanlar Komintern adına çalıştığını sanmıştır.[295]

Sonuç olarak Cambridge Beşlisi 1930'lu yılların konjonktüründe hızla yayılan komünist hareketin akımına kapılmış ve etkin bir şekilde siyasetin içinde yer alarak dünya görüşlerini hayata geçirmenin yollarını aramıştır. Arayış içerisinde olan bu gençler farkında olmadan "birilerinin" dikkatini çekmiş ve bu "gizli el" tarafından mezkûr arayışlarının giderilmesi noktasında önlerine bir seçenek sunulmuştur. Ne var ki bu seçenek komünizm adına aleni bir şekilde faaliyet göstermeyi değil, gizli bir yapılanmaya katılıp dünya görüşü konusunda olabildiğince takiye yapmayı öngörmüştür. Zira KGB ajanı Aleksandr Orlov Moskova Merkez'e gönderdiği bir raporunda belirttiği gibi "komünist hareketin içinde yer alma ve partiye katılma planı yapan İngiliz gençlerine aleni bir şekilde davaya hizmet etmek yerine "devrimci yapılanmaya" katılmaları durumunda davaya çok daha büyük yararlarının dokunacağı anlatılmıştır".[296]

---

[294] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 110.

[295] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 661.

[296] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 138.

***

Gizli Servisler açısından uygun bulunan bir aday ya da adayların başarılı bir şekilde devşirilmesi sonucunda operasyon bitmeyip, deyim yerindeyse daha yeni başlamaktadır. Zira sıra devşirilen adayın bağlı olduğu Gizli Servisçe saptanan hedefler doğrultusunda hazırlanmasına gelmektedir. Benzer bir süreçten tabiatıyla KGB'nin "çiçeği burnunda" Cambridge'li casusları da geçmiştir. Fakat Cambridge Beşlisi'nin üniversite yıllarında sol partilere üye olması ya da komünist hareketle ilintili faaliyetlerde yer alması, "Rus yoldaşları" tarafından kendilerine atfedilen "yarının üst düzey devlet görevlileri" hedefinin önünde aşılması gereken bir engel olarak durmuştur. Bu engelin aşılması adına Deutsch ilk önce durum hakkında bir rapor hazırlayarak Moskova Merkezi bilgilendirmiştir. Bahsi geçen raporunda, "bu üniversitelerde komünist hareketin çok yaygın oluşunu ve gençlerin o partiden bu partiye sıklıkla geçiş yaptığının", dolayısıyla "hem gençlerin yakınlarının hem de siyasi partilerin kolayca bu durumu unuttuğunun" altını çizmiştir.[297]

Deutsch ikinci aşamada devşirilen gençlere, Sovyet İstihbaratı tarafından önlerine koyulan hedefe erişebilmeleri için imaj tazeleme stratejisini uygulatmıştır. Biyografisinden hatırlanacağı üzere KGB tarafından Philby'nin önüne İngiliz Gizli Servisi'ne girme hedefi koyulmuş, Philby de bu hedefin bir basamağı olarak öncelikle Dışişleri Bakanlığı'nda işe başlamayı tasarlamıştır.[298] Bu amaçla Cambridge Üniversitesi'nde ekonomi dersleri veren ünlü İngiliz iktisatçısı Sir Dennis Holme

---

[297] Deutsch ayrıca, bu gençlerin komünist hareketle ilişkisinin ortaya çıkması durumunda, özellikle elit kesimden gelenlerin, bunun sadece gençlik hevesi olduğunu öne sürmesinin siyasal geçmişine yönelik imaj tazeleme için yeterli olacağına dem vurmuştur. Bkz. Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 81.

[298] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 292.

Robertson'a kendisine referans olması için müracaat etmiş, fakat sosyalist görüşleri nedeniyle ret cevabı almıştır.[299] Bu durum neticesinde Philby'nin çevresine bıraktığı "solcu" imajının onun kamu görevlisi olmasını sekteye uğratacağı anlaşılmış ve kontrolörü Deutsch'un yönlendirmesine binaen Nazi Almanya'sıyla birleşme fikrini savunan "Anglo-Alman Kardeşliği Derneği'ne" katılmıştır.[300] İngiltere'deki komünizm karşıtları, faşistler ve muhafazakâr görüşlü kişilerin merkezi haline gelen bu derneğe, faşizmi Britanya için model alan ve Hitler Almanya'sını Avrupa'da komünizmin yayılması karşısında bir set olarak gören pek çok siyasetçi de katılmıştır.[301] Bu suretle KGB bir taraftan Philby'nin solcu kimliğini değiştirmesine ortam yaratmış, diğer taraftan onun vasıtasıyla böyle bir derneğe sızarak İngiltere'deki "pro-Germen" çevrelerin Hitler Almanya'sıyla olan ilişkileri hakkında bilgi temin etmiştir.[302]

Philby'e kıyasla "imaj tazeleme" işini daha kısa sürede atlatıp Dışişleri Bakanlığı'nda diplomatşk statüde işe başlayan Maclean'in ise casus yönünün biraz daha geliştirilmesi ihtiyacı doğmuştur. 1936 yılından itibaren Maclean'in kontrolörü olan "Mann" (Teodor Maly) ona bilgiye erişim ve elde edilen bu bilginin ulaştırılması, bu süreçte dikkatleri üzerine çekmeme ve sabırlı olma gibi temel istihbari konularında eğitim vermiş, öte yandan önceliğinin ajanlık yapmak değil kariyerinde olabildiğince yükselmek olduğu hususunda Maclean'i tekrar tekrar uyarmıştır.[303]

---

[299] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 146.

[300] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 10.

[301] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 225.

[302] Philby'nin söz konusu dernek vasıtasıyla dönemin Almanya'sının Londra Büyükelçisi von Ribbentrop ile sık sık bir araya gelip Britanya-Almanya ilişkilerinin gelişimi üzerine görüştüğü de ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. A.g.e., s. 225.

[303] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 140-141.

3.4. CAMBRIDGE BEŞLİSİ'NİN CASUSLUK FAALİYETLERİ

1930'lu yılların başlarında devşirilen ve KGB tarafından ajanlık için özenle yetiştirilen Cambridge Beşlisi komünizme hizmet etme adına tarihte eşine az rastlanır bir başarıya imza atmıştır. Komünizmin kalesi olarak gördükleri Sovyetler Birliği'ni korumak ve dünya devriminin gerçekleşmesine katkıda bulunmak için başta İngiltere olmak üzere Doğu Bloğu karşısında yer alan hemen bütün ülkelere dair ulaştıkları "top secret" (çok gizli) bilgi ve belgeleri Ruslara sızdırmışlardır. Şahsi hayat ve kariyerlerini hiçe sayarak var güçleriyle KGB'ye çalışan bu kişilerin açık kaynaklarda yer alan tüm casusluk faaliyetleri kronolojik sıra gözetilerek "1935-1939", "1939-1945" ve "1945-1963" olmak üzere üç dönem çerçevesinde işlenmeye çalışılacaktır.

3.4.1 1935–1939 Yılları Arasında Yürütülen Casusluk Faaliyetleri

KGB'nin Cambridge'li casuslarına verdiği görevler kuramsal açıdan dış politika ve istihbarat arasında mutlak suretle olması gereken derin ilinti ve uyumu yansıtması bakımından takdire şayandır. İspanya'da faşist ve sol görüşlü cumhuriyetçiler arasında ideolojik bir savaşın patlak vermesinin ardından Sovyetler Birliği'nin dış politika güncesinin merkezine "İberya Ekseni" oturmuştur. Bu minvalde SSCB'nin Ispanya'daki gelişmeleri sadece yakından takip etmekle yetinmeyip, sahip olduğu istihbari gücü sonuna kadar kullandığı "Cambridge Beşlisi" özelinde anlaşılmaktadır.

İspanya'daki sağ-sol çatışmalarının 1936 yılında bir iç savaşa dönüşmesi Cambridge Beşlisi için, "uygun adayları fişleme" görevlerinin dışındaki ilk ciddi ve riskli faaliyetlerin habercisi olmuştur. Bu çerçevede, "Anglo-Alman Kardeşliği Derneği'ne"

katılan Kim Philby 1936 yılının Aralık ayında Arnold Deutsch ile Berlin'de bir araya gelmiştir. Bu görüşme sırasında KGB tarafından yeni bir vazife kapsamında İspanya'da görevlendirildiğini öğrenen Philby, Moskova Merkez'le güvenli bir şekilde haberleşmesinin sağlanması için Sovyet gizli yazışma sistemine ilişkin Deutsch'un rehberliğinde özel bir eğitim almıştır.[304] KGB ayrıca, Philby'nin eşi Litza'yı Portekiz'e göndermiş ve olağanüstü bir gelişme olması durumunda Moskova Merkez'le irtibatını Lizbon'daki eşi aracılığıyla kurmasını sağlamıştır.[305] Philby'nin bağımsız bir gazeteci kisvesi altında İspanya'da görevlendirilmesine önayak olan KGB'nin Londra'daki "illegal rezidanı" T. Maly bu suretle hem genç ajanın buradan bilgi aktarmasını hem de İspanya'ya dair yazılar yayınlayarak İngiliz Gizli Servisi'nin dikkatini çekmesini amaçlamıştır.[306] Böylece bir taraftan Philby gazeteci kisvesi altında faşizmi savunan General Franko'ya yakın durarak bu kesimin içinde istihbarat toplamış, diğer taraftan Dışişleri Bakanlığı'nda diplomat olarak çalışan Donald Maclean ve John Cairncross bu kurumun İberya Dairesi'ne geçerek resmi bilgi ve belgeleri sızdırmıştır.[307] Kitabında bu yıllara ilişkin anılarını da paylaşan Philby, İspanya iç savaşı sırasındaki görevinin General Franko önderliğindeki faşist kesimin askeri hedefleri-

[304] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 183.

[305] A.g.e., s. 183.

[306] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 293. Burada belirtmek gerekir ki gazetecilik mesleğinin Philby'nin İngiliz Gizli Servisi'ne girmesinin önünü açacağına ilişkin görüş sadece Teodor Maly'ye ait değildir. Gerek "Şved" (Aleksandr Orlov) gerekse "Otto" (A. Deutsch) Philby'yle çalıştıkları süre zarfında sürekli gazetecilik mesleğine devam etmesini tembihlemiş, gerekçe olarak da gazeteciliğin ileride "davaya" yararı dokunacak önemli fırsatları beraberinde getireceğini öne sürmüşlerdir. Bkz. Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 169. Bu Rusların, dış istihbarat faaliyetlerinde gazetecilik mesleğinden çokca istifade eden İngilizlerin çalışma tarzını ne kadar iyi analiz ettikleri göstermektedir.

[307] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 72-73.

ne dair birinci elden bilgi toplayıp, Fransa ve İngiltere'de bulunan KGB ajanlarına aktarmak olduğunu söylemiştir.[308] Nitekim Philby'nin Ispanya'daki başarılı çalışmaları, kontrolörlüğünü yapan KGB ajanı Aleksandr Orlov tarafından Moskova Merkez'e gönderilen bir raporda şöyle övülmüştür;

> *"Bir kez daha tekrarlıyorum; "Söhnchen" (Philby) şaşırtıcı bir şekilde ilerleme kaydetmiştir. Çok ciddi biri ve istihbari işlere karşı oldukça yatkın, ileride çok büyük ve değerli bir eleman olacaktır".*[309]

"İberya sorununa" yönlendirilen bir diğer Cambridge'li casus Maclean'in, KGB'ye temin ettiği istihbarata dair veriler Philby'ninkinden daha somuttur. Maclean Dışişleri Bakanlığı'ndaki mesleki kariyerinin daha ilk yıllarında İngiltere'nin "çok gizli" sırlarına erişim olanağı bulmuştur. Öyle ki, İngiliz Ordusu'nun olası bir savaş durumunda ülke sanayisinin ve ulaşım hizmetlerinin askeri koşullara intibak ettirilmesi planlarının yer aldığı "Ordu İkmal ve Lojistik Belgesi", Almanya ile Uzak Doğu ve Avrupa'da 1934-1939 yılları arasında muhtemel bir savaş yaşanması halinde İngiliz savunma ve askeri planlarının yazılı olduğu belge, benzer şekilde İngiltere-SSCB arasında bir savaş çıkması durumuna yönelik İngiliz askeri planlarını içeren belge ile 20 Aralık 1936 tarihli Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan tüm gizli kararlar bu sırların başında gelmektedir.[310] Yine bu dönemde Maclean, 1933 yılında Ingiltere'nin Moskova Büyükelçiliği'nde diplomat kisvesiyle çalışan Harold Gibson'ın Sovyetler Birliği Dışişleri Komserliği'nde (Bakanlığı) görevli "Gibby" kod adlı bir kişiyi devşirdiğini ihbar etmiştir.[311] Maclean'in

---

[308] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 29.

[309] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 178.

[310] A.g.e., s. 225.

[311] A.g.e., s. 228.

bahsi geçen belgeleri KGB'ye sızdırma yöntemi de gayet basittir. Buna göre Maclean, eline geçen bu gizli belgeleri akşam iş çıkışı evine getirip KGB'nin verdiği bir cihazla fotoğrafını çekmiş ve ertesi gün sabah erkenden Bakanlığa geri götürmüştür.[312] Maclean tarafından mikro fotoğraflara kayıt edilen bu belgeler önce "kurye" görevlisi "Gipsy'nin" (Kitty Harris) eline geçmiş, "Gipsy" de alışverişe gider gibi elinde çantalarla tenha bir yerde KGB'nin Londra'daki "legal rezidanıyla" değiş tokuş yapmıştır.[313]

1930'lu yıllarda İtalya, Almanya ve Avusturya'da iktidara gelen faşist yönetimlere İspanya da eklenince, Avrupa kıtasında tehlike çanları çalmaya başlamıştır. 1929 Ekonomik Krizi'nin yol açtığı ekonomik, toplumsal ve siyasal karmaşa ortamında giderek etkinleşen komünist akımın yanı sıra daha köktenci ve saldırgan bir akım olan faşizmin ülke yönetimlerine gelmesi, diğer Batılı kapitalist devletleri beliren bu tehlikeli durum karşısında işbirliğine sevk etmiştir. Bu ülkelerin başında ise, dış güvenlik tehdit algısı bakımından Hitler Almanya'sını birinci dereceden tehlike olarak gören İngiltere ve Fransa gelmiştir. Nitekim Fransız Dalade ve İngiliz Chamberline Hükümetleri arasında Batıda yükselen fa-

---

[312] Sovyet–Rus kaynaklarında, artan belge sayısı karşısında fotoğraflama işlemi için tek gecenin yeterli olmaması üzerine KGB'nin Maclean'e ilgili belgeleri Cuma akşamı evine getirip haftasonu fotoğraflarını çekmesi ve Pazartesi günü sabahleyin Bakanlığa geri götürmesi konusunda talimat verdiğinden bahsedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Antonov ve Karpov, *Rasstrelyannaya Razvedka*, s. 125-126.

[313] Dolgopolov, *Kim Filbi*, s. 133-134. Hatırlanacağı üzere 2010 yılında ABD'de meydana gelen Rus casusluk skandalı kapsamında Anna Chapman başta olmak üzere 10 kişi FBI tarafından yakalanmış ve bir süre sonra FBI kanıt olması için elindeki video kayıtlarını kamuoyuyla paylaşmıştır. Söz konusu kamera görüntülerinde Rus ajanların, tıpkı 1930'lardaki gibi, alışveriş çantalarını tenha yerlerde değiştirdikleri fark edilmektedir. Türk istihbarat geleneğinde de "fırçalama" denilen bu yöntem Gizli
Servisler tarafından tercih edilen arkaik bir uygulamadır.

şist tehdidin Doğudaki komünist tehdit üzerine püskürtülmesine dair gizli görüşmeler yapılmış ve Guy Burgess bu meselede KGB nezdinde son derece kilit bir rol oynamıştır. Fransa ve İngiltere arasında yürütülen bu gizli müzakere sürecinde İngiliz tarafının temas noktası Guy Burgess, Fransız tarafının da Edouard Pfeiffer olmuştur.[314] Böylece Burgess sadece İngiliz ve Fransızlar arasında yürütülen gizli diplomasiye ait sırları Ruslara sızdırmakla kalmamış, 1938 yılında Fransız Başbakan Édouard Daladier'in Pfeiffer ve Franko-Alman Komitesi'nin kurucusu Fernand de Brinon'u Nazilerle gizli müzakereler gerçekleştirmesi için Almanya'ya gönderdiğini de haber vermiştir.[315]

Sovyetler Birliği'nin kuyusunu kazmaya çalışan devletlerin giriştiği böylesine tehlikeli oyunlardan Guy Burgess sayesinde haberdar olan KGB'nin şansı, diğer casuslarının yaşadığı bazı sorunlar nedeniyle sekteye uğramıştır. Zira Dışişleri Bakanlığı'nda diplomat olarak çalışan John Cairncross 1938 yılında bu kurumdan ayrılmak zorunda kalmıştır. İstihbari açıdan son derece stratejik bir kuruma sızılmasına rağmen, böyle bir fırsatın kaçırılmasının arka planında yatan neden, KGB gibi olağanüstü profesyonel çalışan bir teşkilat tarafından, kuşkusuz araştırılmadan bir kenara itilemezdi. Bu nedenle, Cairncross'un Dışişleri Bakanlığı'ndan çıkarılması hakkında yeni "case officer" Gorskiy bir araştırma yapmış ve Moskova Merkez'e şu raporu göndermiştir:[316]

---

[314] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 267.

[315] Yuriy Modin bu dönemde gerek "Otto'nun" (A. Deutsch) gerekse "Hardt'ın" (T. Maly) Moskova'ya geri çağrılması sebebiyle KGB'nin İngiltere'de "Cambridge Beşlisi'nden" sorumlu bir kontrolörünün bulunmadığını, dolayısıyla Burgess'in Moskova Merkez ile temasını ya Fransa'ya yaptığı seyahatler esnasında KGB'nin Paris Rezidanı üzerinden ya da İngiltere'deki bazı kuryeleri aracılığıyla gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 109-110.

[316] Bkz. Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiys-*

"List'in (Cairncross) sözde kötü performansından ötürü "Zakoulka'dan" (İngiltere Dışişleri Bakanlığı) çıkarılma meselesine yönelik şimdilik bir şey söylemem çok güç. "List" özel okul mezunu olmadığı için buradan kovulduğunu, bu eksikliğin ise zippelik ve teamülün kalesi olan "Zakoulka'da" en mükemmel niteliklere sahip bir çömezin bile kariyerini bitirmeye yetecek bir gerekçe olduğunu söyledi. "Stuart" (Maclean) ise bana "List'in" "Zakoulka'dan" kovulmasının sadece ve sadece onun yeteneksiz ama yetkili bir kitle nezdinde sivrilmesi ve istenmemesi nedeniyle meydana geldiğini söyledi. Ben de bu açıklamayı tamamen makul buluyorum."

İngiltere'nin Paris Büyükelçiliği'ne 3. Kâtip olarak atanan Maclean'in yaşadığı ruhsal bunalım da KGB'nin Cambridge Beşlisi'ne ilişkin bu dönemde karşılaştığı sorunlardan bir diğeri olmuştur. Üstelik bu sorun, Maclean'in ileriki yıllarda daha da belirginleşecek olan kişilik bozukluğunun ilk belirtileri olması bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu durumu ilk olarak Paris'teki "Ada" kod adlı KGB görevlisi Kitty Harris fark etmiş ve konuya ilişkin Moskova Merkez'e şu raporu yazmıştır:[317]

"(Maclean) Londra'dayken kafasına göre hareket edebiliyordu. Arkadaşları vardı, okuma açısından imkânları daha genişti. Paris'teki durum ise çok farklı. Burada tamamen başka bir sosyal yaşam sürdürmek zorunda. Öğlen ve akşam yemeklerine katılmak durumunda. Tüm yaşamı konsolosluk çevresine bağımlı bir halde. Bu ortamdan nefret ediyor, fakat burada çalışmak zorunda. Biliyorum ki o (Maclean) çok iyi bir yoldaşımız ve yeni ortam onun üzerinde iyi izlenimler bırakmadı, bununla birlikte "evden" (Moskova Merkez'in kod adı) ona bir mektup gelirse bu onun çok hoşuna gidecektir diye düşünüyorum. Bana büyük bir güven duymakta ve benimle sık sık fikirlerini paylaşmaktadır. Bu

---

koy Vneşney Razvedki, s. 181-182.

[317] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 243.

yüzden olası bir mektubun onun nezdinde ne kadar önemli olacağını iyi biliyorum. İş hakkında talimatlar, bazen de kişisel mektuplar getiriyorum. Bilhassa bu sebeple mektupların onun üzerinde nasıl bir etki bıraktığını biliyorum."

3.4.2 II. Dünya Savaşı Döneminde Yürütülen Casusluk Faaliyetleri

1 Eylül 1939 tarihinde Alman Ordusu'nun Polonya'ya saldırması, buna misilleme olarak da İngiltere ve Fransa'nın Nazi Almanyası'na savaş ilan etmesi sonucunda II. Dünya Savaşı başlamıştır. İnsanlık tarihinin en acımasız ve kanlı mücadelesi olarak anılacak bu savaşın etkilediği milyonlarca kişi arasında komünist öğretiye iman etmiş olan Cambridge Beşlisi de yer almıştır. Üstelik İngiliz Marksist ekolünü temsil eden Britanya Komünist Partisi, işçi sınıfını beklenmedik bir şekilde savaşı sonlandırmaya, burjuva sınıfını lağv etmeye ve sosyalist bir düzen kurmaya çağırmıştır.[318] Yoldaşlarının bu çağrısına sessiz ama can-ı gönülden uyan Cambridge Beşlisi tarafından, gerek Avrupa'nın faşizmin pençesinden kurtulması gerekse "komünizmin kalesinin" (SSCB) Alman istilası sonucunda yıkılmaması için verilen savaşım tarihin sayfalarına kazınmıştır. Bu bölümde, sonucu itibariyle devletlerarası güç mücadelesinin yeni bir evreye taşınmasını tetikleyen II. Dünya Savaşı kapsamında Cambridge Beşlisi'nin oynadığı stratejik rolün tarihsel sürece bağlı kalınarak anlatılması amaçlanmıştır.

Hatırlanacağı üzere KGB, 1936 yılında İspanya İç Savaşı'nın başlamasının ardından süper ajanı Kim Philby'yi burada gazeteci kisvesi altında görevlendirmişti. Önceleri bağımsız bir gazeteci olarak sahadan haber derleyen Philby ise kısa süre içerisinde babasının çevresi sayesinde Times Gazetesi'nin İspanya muhabir-

[318] McKenzi, *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, s. 213.

liğine getirilmişti. Ancak KGB'nin Philby'ye dair taşıdığı gerçek beklenti hiçbir zaman onun gazetecilik mesleğinde yer edinmesi olmamıştır. KGB vizyon sahibi, entelektüel ve son derece profesyonel olan saha ajanları (case officers) aracılığıyla Philby'yi daima tek bir hedefe yönlendirmiştir; İngiliz Gizli Servisi'ne sızmak. Bunun bir sonucu olarak yıllar sonra Batılıların yarasını deşecek bir şekilde, "*Sovyet arkadaşlarım bana önceliğimin Britanya Gizli Servisine girmek olduğunu üstüne basarak söylerlerdi*" diyen Philby kitabında Rus istihbarat tarzının bu yönünü hayranlıkla övecektir.[319]

Bununla birlikte KGB'nin, tüm gizli servisler tarafından imrenilecek bu stratejik hedefine ulaşması ancak orta vadede mümkün olabilmiştir. 1940 yılında İspanya'dan İngiltere'ye kesin dönüş yapan Times Gazetesi muhabiri Kim Philby'yi Savunma Bakanlığı'ndan (War Office) Yüzbaşı Leslie Sheridan aramış ve ona savaş muhabirliği işi teklif etmiştir.[320] Bu teklifi geri çevirmeyen Philby'nin, doğrudan İngiltere devletine bağlı olarak Fransa'da faaliyet göstermesi "asıl hedefe" yönelik ilk ciddi adımı teşkil etmiştir. Öte yandan, ikinci ve bitirici hamle de onun adına arkadaşı Guy Burgess'den gelmiştir. Bu süre zarfına kadar SIS'in "D" Dairesi'nde işe başlayan Burgess arkadaşı Philby'yi üstlerine, Nazilere karşı verilen mücadelenin propaganda ayağında değerlendirilebilecek bir aday olarak sürekli tavsiye etmiştir.[321] Yuriy Modin'in ifadesine göre Burgess, Philby'nin faşizm konusundaki saha deneyimi ve uluslararası ilişkiler bilgisini göz önünde bulundurarak onun öğretmen sıfatıyla Servise aldırılmasının alt yapısını oluşturmuştur.[322] Modin,

---

[319] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 22.

[320] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 197.

[321] Morris Riley, *Philby: The Hidden Years*, Londra: Janus Publishing Company Limited, 1999, s. 2.

[322] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 74.

Burgess'in bu hedefi gerçekleştirirken kendi Şefi yerine SIS'in İnsan Kaynakları Dairesi Başkanı Marjorie Maxse ile görüşerek faşist Almanya'ya karşı yürütülen propagandanın daha da profesyonelleştirilmesi gerektiğini, dolayısıyla bu alanda deneyimli eğitmenlere ihtiyaç olduğunu dile getirdikten sonra satır arasında Kim Philby isimli bir gazetecinin işe yarayabileceğini muhatabına basit bir öneri gibi sunduğunu belirtmektedir.[323] Bayan Maxse, Burgess tarafından önerilen propaganda alanında profesyonelleşme ve faşizm konusunda saha deneyimi olan bir gazeteciden istifade etme fikrini makul bulmuş ve adı geçen adayla yüz yüze görüşmek istemiştir. Bu gelişme üzerine Philby, St. James Parkı istasyonu yakınlarındaki St. Ermin's Hotel'in ön avlusunda Bayan Maxse ile baş başa bir görüşme yapmıştır. Bu ön görüşmenin ardından Bayan Maxse aynı yerde birkaç gün sonra ikince kez buluşmayı önermiş ve bu görüşmeye Philby'nin yakından tanıdığı Guy Burgess'i de beraberinde getirmiştir.[324] Bayan Maxse tarafından uygun bulunan Philby, SIS bünyesinde Almanya'ya karşı yürütülen propaganda ve sabotaj faaliyetlerinde görev alacak ajanların yetiştirilmesinden sorumlu "D" dairesinde sözleşmeli memur statüsünde çalışmaya başlamıştır.[325] Böylece KGB'nin özenle hazırladığı Kim Philby artık "üstlerinin" hedeflediği kurum olan İngiliz Gizli Servisi'ne girme şansını yakalamıştır. Buna karşın Philby'nin SIS'e ilişkin olarak ilk zamanlarda KGB için hazırladığı raporlar Sovyet kontrolörünün, onun Gizli Servis yerine başka bir kuruma girdiğini düşünmesini tetikleyecek kadar önemsiz bilgilerle dolu olmuştur.[326]

---

[323] A.g.e., s. 74.

[324] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 35-36.

[325] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 197.

[326] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 37.

Her şeye rağmen kendine verilen görevleri azimli ve başarılı bir şekilde yerine getiren Philby'nin bir süre sonra kadroya alınması gündeme gelmiştir. Ama bu hususta İngiliz Karşı Casusluk Servisi (MI-5) bazı çekinceler öne sürmüş ve Philby her nasılsa bu durumdan haberdar olmuştur! Zaman kaybetmeden gelişmeleri KGB'yle paylaşan Philby, Cambridge Üniversitesi Sosyalist Topluluğu üyeliği, "Daily Workers" gazetesinde köşe yazıları yazması ve eşinin koyu bir anti-faşist oluşu gibi nedenlerden ötürü SIS'te kadroya geçme olasılığının bir hayli zayıf gözüktüğünü bildirmiştir.[327] Yine de İngiliz İstihbaratı, Philby'nin solcu geçmişine rağmen siyasi görüşlerinin değiştiğini düşünmüş ve bu durumdan emin olmak için babası Saint John'un nabzını yoklamayı tercih etmiştir. Philby'nin babası Saint John'un eski arkadaşı olan SIS Müsteşar Yardımcısı Valentine Patrick Vivian, Philby ve babasıyla beraber katıldığı bir akşam yemeğinde konuyu gündeme getirmiş ve Saint John'dan oğlunun artık "komünist olmadığı teyidini" almıştır.[328] Bu suretle 1941 yılında Philby'nin SIS'in kadrolu personeli olma yolu açılmıştır.

Bu noktada belirtmek gerekir ki bir taraftan Philby SIS'te kadroya geçerken diğer taraftan onun buraya alınmasında payı bulunan Burgess'in işine son verilmiştir. KGB için kaygı verici bu gelişme karşısında BBC'deki işine dönmek zorunda kalan Burgess pes etmemiş, MI-5'in Direktör Yardımcısı Guy Liddell'le kurduğu eşcinsel ilişki sonucunda MI-5'in güdümünde çalışmaya

---

[327] S. M. Golubev, "Tsel Dostignuta", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, (Ed. V. İ. Trubnikov) Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt:4, 1999, s. 173.

[328] Valentine Vivian yemek esnasında bir ara Philby'nin lavaboya gidişinden istifadeyle babası Saint John'a *"Kim, Cambridge'teyken biraz komünist idi değil mi?"* diye sormuş, Philby'nin babası da *"bunların hepsi okul dönemi saçmalıkları. Şimdi bambaşka biri"* diye cevap vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 236-237.

başlamıştır.[329] Burgess'in MI-5 güdümündeki ilk icraatı İsviçre'nin Londra Büyükelçiliği'nde görevli diplomatı Eric Kessler'i (kod adı "Orange" ve "Şveytsarets") devşirmek olmuştur.[330] 1939 yılından itibaren E. Kessler'e yaklaşan Burgess anılan kişiyi devşirerek hem MI-5'i hem de KGB'yi Almanya–İsviçre ilişkileri hakkında çok önemli bilgiler sağlayan bir ajana kavuşturmuştur.[331] Bununla yetinmeyen Burgess MI-5 tarafından kendisine verilen devşirici görevi kapsamında ayrıca, Londra merkezli "Özgür Macarlar" hareketinin lideri Andrea Revoy'u (kod adı "Toffi") İngiliz istihbaratına angaje etmiştir.[332]

"Emperyalist devletlerin" birbirine düştüğü bu süreçte henüz alevlerin sıçramadığı SSCB, küresel hedefleri olan bir güç olarak gelişmeleri yüzeysel bir şekilde izlemek yerine dış istihbarat faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bu kapsamda 1940 yılında Moskova Merkez'den Cambridge Beşlisi'ne ortak bir talimat gönderilmiş ve Sovyet Yönetimi'nin ilgi duyduğu bazı konular hakkında bilgi talep edilmiştir. Söz konusu talimatta İngiltere, Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Fransa'nın (bu tarihte Fransız Milli Bağımsızlık Komitesi'nin) SSCB'ye yönelik taşıdığı planlar, Almanya'ya dair son haberler ve İngiltere'deki Almanya eksenli unsurların bildirilmesi istenmiştir.[333] Diğer ülkelerin SSCB'ye yönelik planları hakkında istihbarat toplayan Ruslara en büyük katkıyı, Alman Ordusu'nun Fransa'yı istilasından sonra Paris Büyükelçiliği'ndeki görevini bırakarak Merkez'e dönen Donald Maclean sunmuştur. 1940 yılından itibaren ABD ve Britanya arasındaki gizli diplomatik yazışmalara erişim imkânına kavuşan Maclean gerek bu belgeleri gerekse Bakanlıkta görüş alış-

---

[329] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 277.

[330] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 81.

[331] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 277.

[332] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 81.

[333] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 70.

Bellevue Otel'indeki odasında ilk bakışta intihar görünümlü bir olay sonucunda ölü olarak bulunmuştur!

İngilizlerin elindeki ikinci önemli kaynak da yine Blunt'ın girişimleri sonucunda KGB tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Blunt İngilizlerin, Moskova'da "X" kod adlı üst düzey bir görevliden 7 yıldır bilgi temin ettiği yönünde bir duyum almıştır. Dosya üzerinde araştırmalarını yoğunlaştıran Blunt, "X'in" Sovyetler Birliği Politbürosu'nda görevli A. İ. Mikoyan olduğunu,[340] İngilizler için hazırladığı istihbaratı Moskova'yı her ziyaret edişinde SIS görevlisi Harold Gibson'a aktardığını öğrenerek KGB'yi bilgilendirmiş ve böylece "X" ortadan kaybolmuştur![341]

KGB'nin süper ajanı Anthony Blunt MI-5'teki ilk zamanlarını başarılı bir şekilde tamamlamış ve 1941 yılında bu kurumun İngiltere'deki yabancı misyonları izlemekle sorumlu B Şubesi'nde görevlendirilmiştir.[342] Nitekim bu görev kapsamında Londra'daki Sovyet Büyükelçiliği'ne yönelik İngiliz Kontrespiyonajının tüm faaliyetlerinin KGB tarafından etkisiz kılınmasını sağlamıştır.[343] Yuriy Modin hatıralarında MI-5'in şüphelileri takip etme yöntemlerini, Sovyet Büyükelçiliği'nde çalışanlar arasında kimlerin "saf değiştirmeye" müsait olduğu ve bunlara ne zaman ve nasıl yaklaşılması gerektiğine dair planlarının hepsini Blunt vasıtasıyla öğrendiklerini yazmıştır.[344]

---

[340] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 635.

[341] Yıllar sonra deşifre olan Blunt'a kamuoyu önünde bir gazeteci tarafından İngiliz ajanı "X'in" ortadan kaybolmasıyla bir alakasının olup olmadığı sorulmuş, Blunt da cevaben; *"O ("X"), oyunun kurallarını biliyordu ve (bu oyunun doğasında olan) tehlike başına geldi"* demiştir. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 98.

[342] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 635.

[343] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 195.

[344] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 127,129.

Bunun dışında KGB, MI-5 tarafından İngiltere Komünist Partisi binasına yerleştirilen "böceklerin" (dinleyici) yerlerini, Partide görevlendirilen provokatör-ajanların kimliklerini, İngiliz komünistler arasında kimlerin istihbarata çalıştığını ve istihbaratın partiye ilişkin ne tür bilgiler topladığına dair bilgiyi de Blunt sayesinde edinmiştir.[345] Bu doğrultuda Ruslar İngiliz yoldaşlarını bilgilendirmiş, toplantı odalarında telefon bulundurmamaları ve telefon görüşmelerinde dikkatli konuşmaları hususunda onları uyarmıştır.[346] Yayınlanan bir SVR belgesine göre KGB'nin eline geçen MI-5'in kadrosunda yer alan görevlilerin listesi de yine Blunt tarafından sızdırılmıştır.[347]

KGB'ye bilgi sızdırma noktasında Blunt'ın hizmetlerini bunlarla sınırlı tutmak mümkün değildir. MI-5 bünyesindeki çalışma süresi boyunca çeşitli görevler icra eden Blunt'ın yabancı ülkelerin diplomatik kuryelerini ele geçirme ve Londra'da görevli diplomatların devşirilmesi gibi sorumluluklar da yüklendiği bilinmektedir. Bu konuya ilişkin olarak taranan Sovyet-Rus kaynakları, İngiliz Kontrespiyonajı tarafından gizli operasyonlar kapsamında ele geçirilen Polonya, Hollanda, Danimarka, İspanya, İsviçre ve İsveç gibi ülkelerin diplomatik kuryelerine ait belge ve bilgilerin "Moskova'ya kadar ulaştığını" işaret etmektedir.[348] Batılı kaynaklarda da Rusların bilhassa Polonya ve Çekoslovakya kuryelerinin taşıdığı bilgi ve belgelere özel önem atfettiği işlenmiştir.[349] Blunt benzer şekilde MI-5 için yabancı ülke vatandaşları arasından devşirdiği kişilerin listesini de KGB'yle paylaşmıştır.[350]

---

[345] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 127.

[346] Peter Wright, *Casus Avcısı*, İstanbul: Kelebek Yayınları, 1987, s. 55.

[347] Slujba Vneşney Razvedki, "Antoni Frederik Blant", http://svr.gov.ru/history/blant.htm (Erişim: 10.01.2012).

[348] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 100-101.

[349] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 18.

[350] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 132.

Sovyet-Rus kaynaklarına göre, 1940 yılından itibaren MI-5 bünyesinde görevli olan Blunt'ın tüm bu belge ve bilgileri genellikle "Hiks" kod adlı bir başka casus aracılığıyla Moskova Merkez'e ulaştırmıştır.[351]

1941 yılında Rusları ayağa kaldıracak bir gelişme yaşanmıştır. Hitler'in yardımcısı ve Nazi Partisi'nin 3 numaralı ismi olan Rudolf Hess 10 Mayıs 1941 tarihinde İngiltere'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Savaş halinde bulunan iki ülke arasında böylesine üst düzey bir ziyaretin gerçekleştiğini tam dört gün sonra öğrenen Philby süratle gelişmelerden Sovyet kontrolörüne bahsetmiştir. KGB Londra İstasyonu'ndan Moskova Merkez'e gönderilen 14 Mayıs 1941 tarih ve 376 sayılı gizli yazıda özetle "Söhnchen'den" (Philby) gelen istihbarata göre Hess'in İngiltere'yi ziyaret ettiği ve herkesten önce 14. Dük Douglas Hamilton'la barış müzakereleri için görüşmek istediği, buna karşın konuya dair henüz ayrıntılı bilgiye sahip olmadıkları" bildirilmiştir.[352] KGB'nin yönlendirmesiyle söz konusu gizli görüşmenin gündemine ilişkin araştırma yapan Philby 18 Mayıs'ta dönüş yapmıştır. "Söhnchen'den" gelen yeni istihbaratta Hess'in Hamilton ile görüşerek İngiliz yönetimine, Almanya'nın SSCB'ye yönelik muhtemel bir saldırısı karşısında İngiltere'nin tarafsız kalması durumunda bu ülkenin ka-

---

[351] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 114. Popov'un "Cambrige Beşlisi'ne" ait arşivleri KGB denetiminde gördüğü ve kendisine ayrıntılı bilgi verilmediği "Hiks" kod adlı ajanın kimliğini bilmemesinden anlaşılmaktadır. Çünkü "Cambridge Beşlisi'nin" bir dönem kontrolörlüğünü yapmış olan Yuriy Modin hatıralarında Beşli'nin KGB'deki kodlamalarını açıklarken Guy Burgess'in kod adlarının "Madchen" ve "Hiks" olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Blunt'ın İngiliz Devleti'ne ait elde ettiği gizli bilgi ve belgeleri KGB'ye ulaştıran kişi Burgess'tir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 50.

[352] Verhovskiy ve Tırmos, *Stalin: Taynıy Tsenariy Naçala Voynı*, s. 325.

derini birlikte belirlemeyi taahhüt ettiği bildirilmiştir.[353] İlginçtir

---

[353] S. M. Golubev, "Za Kulisami Operatsii Overlord", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, (Ed. V. İ. Trubnikov), Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt: 4, 1999, s. 263. Hess konusunda Philby'den gelen bu istihbaratın 2012 yılında SVR'nin izniyle yayınlanan kısmının Türkçe çevirisi aşağıdaki gibidir;

"*(KGB)* Londra İstasyonu Raporu

Çok Gizli

İlgi: 18.5.41 tarih ve 338 sayılı (*Merkez'den gelen telgraf*)

Hess'in İngiltere'ye gelişi hakkında net bilgilerin henüz elimizde olmadığını Vadim *(İstasyon Şefi)* Londra'dan bildirir. "Söhnchen" (Philby) tarafından Tom Dyupri'den (İngilitere Dışişleri Bakanlığı Basın Sözcüsü) elde edilen ve ayrıca bir başka şebekemizden gelen henüz teyit edilmemiş istihbarata göre;

1) Hess 14 Mayıs (1941) gecesine kadar İngilizlerle kayda değer bir bilgi paylaşmamıştır.
2) İngiliz Askeri Gizli Servisi'nin Hess'le yaptığı göüşmede Hess İngiltere'ye savaş halinde olan iki ülkenin giderek zayıflamasına yol açan harbe son vermek ve Britanya İmparatorluğu'nun tamamen yok olmasını önleyerek, güç dengesini sağlamak için ayrı bir barış anlaşması imzalamak için geldiğini öne sürmüştür.
3) Hess, Hitler'e sadık kalmaya devam edeceğini bildirmiştir.
4) Viverbruk ve Iden, Hess'i ziyaret etmişlerdir, ancak resmi açıklamalarla bu inkar edilmekte.
5) Hess, Kirk Patrik'le yaptığı görüşmede iki kuzeyli halk arasında yapılan savaşı suç olarak gördüğünü belirtmiştir. Hess İngiltere'de Churchill karşıtı güçlü bir oluşum olduğunu ve kendisinin İngiltere'ye gelmesiyle bu oluşumun barış yapılması adına önemli bir momentum yakaladığını düşündüğü ifade etmiştir.

"Söhnchen" tarafından "SSCB karşıtı bir Anglo-Germen ittifakının Hess için geçerli olup olmadığını" yönündeki soruya Tom Dyupri, "Hess'in tam da istediği şey bu", diye cevaplamıştır.

Hess İngiltere'ye gelmeden önce Dük Hamilton'a bir mektup yazmış, mektup ise doğrudan İngiliz Kontrespiyonaj Servisi'nin eline geçmiş, 6 hafta kadar Servis'te kalan mektubu Hamilton'a göndermişler. Hamilton da mektubu aldıktan 3 gün sonra İngiliz Kontrespiyonajı'na teslim etmiş.

ki Philby'den gelen istihbarat her ne kadar açıkça Hitler yönetiminin askeri doktrininde değişiklik yaparak Doğuya (SSCB) doğru yönelme planını gösterse de Stalin gerek buna gerekse bu yöndeki diğer pek çok bilgiye, "Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı" nedeniyle itimat etmemiştir.

Tarih Stalin'e ne büyük bir yanılgı içerisinde olduğunu kısa sürede göstermiştir. Hitler'le birlikte fitilini ateşledikleri "Avrupa yangını", Führer'in Nazi Ordusu'na 22 Haziran 1941 tarihinde SSCB'ye taarruz emri vermesiyle "Stalin'in evine" de sıçramıştır. Stalin ve Kızıl Ordu'nun hiçbir şekilde beklemediği bu saldırıya Hitler 5,5 milyon asker (152 Alman, 29 Romen ve Fin tümeni), 4950 uçak, 2800 tank, 47.000 havan topu ve savaş aracıyla hazırlanmıştır.[354] Buna karşılık 4,6 milyon asker sayısı bulunan Sovyet Kızıl Ordusu'nun böylesine bir saldırıya hazırlıksız yakalanması sonucunda Alman Ordusu kısa süre içinde Moskova yakınlarına kadar gelerek SSCB'nin Batı bölgesinin neredeyse tamamını işgal etmiş ve Sovyetler Birliği yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.[355] Tarihsel Rus savunma mitolojisi "anayurt tehlikede" (отечество в опасности) naralarının atılmaya başlan-

---

Parlamentoda Churcill'e herhangi bir (askeri ya da sivil) kurumda Hess'in bulunup bulunmadığı sorulmuştur.

Churcill, Hess üzerinden herhangi bir entrikaya kalkışılmasına karşı olduğunu açıkça belli ederek "Hess benim esirim" diye cevap vermiştir.

"Söhnchen" şuan için herhangi bir barış görüşmesi yapmanın erken olduğunu, ancak savaşın ilerleyen sürecinde Hess'in bir barış anlaşması imzalanması hususunda dönecek entrikaların merkezinde yer alabileceğini ve Hitler ile İngiltere'deki barış yanlısı Parti için yararlı olabileceğini düşünmektedir.

İmza / 22 Mayıs 1941."

[354] Yu. A. Kvitsinskiy, "D'yavol'skiy Pakt ili İgra v Kartı s Çertyami", *Partitura Vtoroy Mirovoy: Kto i Kogda Naçal Voynu*, (Ed. N. A. Naroçnitskaya), Moskova: Veçe, 2009, s. 307.

[355] Kvitsinskiy, "D'yavol'skiy Pakt ili İgra v Kartı s Çertyami", *Partitura Vtoroy Mirovoy: Kto i Kogda Naçal Voynu*, s. 307.

dığı bu dönüm noktasında Rus istihbaratı bütün gücüyle "anayurdun" kurtulması için savaşım vermiştir. Nitekim bu döneme ilişkin KGB arşivlerine dayalı açık kaynaklar da KGB'ce verilen bu savaşımın imrendirici sonuçlarını gözler önüne sermektedir. KGB arşivlerine dayalı "Problemı Mejsoyuzniçeskih Otnoşeniy" (Müttefikler Arasında Çıkan Sorunlar) isimli çalışmasında O. İ. Najestkin, II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet İstihbaratının İngiltere ve ABD'de çok güçlü casusluk ağının bulunduğunu ve bu sayede anılan ülkelerin hem askeri hem de siyasi kurumlarına ait en gizli devlet sırlarına vakıf olduğunu vurgulamaktadır.[356] Najestkin KGB'nin savaş yıllarında sadece İngiltere'den elde ettiği "hâsılatın" (ilmi ve teknik istihbarat hariç) rakamsal olarak 19.709 istihbari materyal (yüzde 90'ını belge) olduğunu açıklamaktadır.[357]

Hiç kuşkusuz bu hâsılatın toplanmasında Cambridge Beşlisi'nin payı büyük olmuştur. Cambridge'li casuslar arasında bu zamana kadar şebekedeki arkadaşlarına kıyasla "davaya" daha az yararı dokunan John Cairncross'un yıldızı birden parlamıştır. Çünkü İngiltere'de II. Dünya Savaş'ında oluşturulan Savaş Kabinesi'nin kilit isimlerinden Lord Maurice Hankey'in özel kalemi olarak çalışmaya başlamış ve bağlı olduğu Bakanının özel konumundan ötürü çok gizli belgelere erişim olanağı bulmuştur. İngiltere tarihi açısından son derece zorlu şartların hâkim olduğu böyle bir süreçte Lord Hankey güvenlik, istihbarat, bilimsel çalışmalar, ulaşım ve iletişim gibi alanlarda adeta en üst düzeyde koordinatör olarak görev yapmış, özellikle 1940 yılının sonuna doğru ABD ile İngiltere arasında atom bombası yapımı için kurulan ortak komisyonun başına getirilmiştir ki Cairncross sayesinde bu çok gizli projeden KGB daha başından haberdar

---

[356] Najestkin, "Problemı Mejsoyuzniçeskih Otnoşeniy", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 279.

[357] A.g.e., s. 281.

olabilmiştir.[358] Cairncross ayrıca, 1941 yılının Mayıs ayında KGB üzerinden Sovyet Yönetimi'ni yaklaşan Alman taarruzu konusunda erkenden uyaran çok sayıdaki Rus casusundan biridir. N. A. Ermakov yaptığı arşiv çalışmasında, Nazi Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldıracağına dair Cairncross tarafından farklı kaynaklardan Moskova Merkez'e çok sayıda gizli belge iletildiğini saptamıştır. Bahsi geçen belgelerin arasında;[359]

- İsviçre'deki İngiliz Büyükelçiliği tarafından Londra Merkez'e gönderilen gizli bir yazı,
- Finlandiya'daki İngiliz Büyükelçiliği'nin burada bulunan Alman askeri sayısı ve Alman–Fin İşbirliği'ne dair gizli bir raporu,
- Türkiye'deki İngiliz Büyükelçiliği tarafından Karadeniz'e nakledilen Alman donanmalarına ilişkin gizli bir rapor,
- İngiltere'nin Vaşington Büyükelçisi'nin ABD Başkan Yardımcısı Henry Agard Wallace ile yaptığı görüşmeye dair hazırlanan gizli bir yazı,
- Hitler ile Yunan Prensi Paul'un arasında geçen bir sohbete ilişkin gizli bir istihbari rapor,
- SIS'in Almanya ve Finlandiya'daki kaynaklarından topladığı istihbarat raporları yer almaktadır.

Tüm bu belgelerde Nazi Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmayı planladığına dair bilgilerin bulunduğu öne sürülmektedir. Hatta Cambridge Beşlisi'nin kontrolörü olarak çalışan Anatoliy Borisoviç Gorskiy'in, Cairncross'tan çok fazla bilgi ve belge geldiği için bunları Merkez'e göndermede zorluk yaşadığından yakındığı bile kaydedilmiştir.[360]

---

[358] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 159-160.

[359] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 182.

[360] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 83.

Nazi Almanyası'nın saldırmasına binaen kaçınılmaz olarak müttefik konumuna gelen SSCB ve İngiltere arasında ortak düşmana karşı ortak mücadele verme adına bir dizi konu görüşülmüştür. Bunların başında da, II. Dünya Savaşı'nın kilit hamlelerinden biri olarak anılacak olan Avrupa'da Almanya'ya karşı "ikinci bir cephenin" açılması gelmektedir. Rus askeri stratejisi olan "ikinci cephe" önerisi ilk defa Stalin tarafından Churchill'e muhatap olarak 18 Temmuz 1941 tarihinde yazılan bir mektupta şu cümlelerle dile getirilmiştir:[361]

> *"Bana öyle geliyor ki eğer Hitler'e karşı Batıda bir cephe açılırsa Sovyet Rusya ve İngiltere'nin içinde bulunduğu savaş koşulları çok daha iyi bir duruma gelir. Fransa'nın kuzeyinde açılacak bir cephe sadece Hitler'e bağlı birliklerin Doğudan püskürtülmesine katkı sağlamaz, aynı zamanda Hitler'in İngiltere'ye saldırmasını da imkânsız kılar. Böyle bir cephe gerek İngiliz Ordusu'nda gerekse halkta memnuniyetle karşılanır. Böyle bir cephenin açılmasının ardında yatan tüm güçlükleri tahayyül edebiliyorum ancak bence, her türlü zorluğa rağmen, bu cephe sadece ortak meselemiz için değil, aynı zamanda İngiltere'nin kendi çıkarları açısından da açılmalıdır".*

Sovyetler Birliği tarafından ısrarla öne sürülen "ikinci cephe" teklifini İngilizler (sonrasında da Amerikalılar) uzun bir süre sürüncemede bırakmış ve bu yüzden konu adeta bir kördüğüme dönüşmüştür. Zira askeri koşullar gereği Almanya'nın Doğu Cephesi'nde SSCB'ye verdiği mücadele kadar Batıda İngiltere ile olan savaş durumu da Ruslar için önem arz etmiştir. Cambridge'li casuslar arasında İngiltere'nin askeri sırlarını ele geçirebilecek en yetkin kişi olan Anthony Blunt'ın devreye girmesiyle Ruslar en azından müttefiklerinin gerçek düşüncelerini öğrenme fırsatı bulmuştur. Blunt'ın abisi Cristopher Blunt'ın, savaş döneminde İngiltere'nin

---

[361] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 282.

tüm askeri plan ve operasyonlarından sorumlu bir üst kurum olarak kurulan SHAEF'de görev alması, İngilizler tarafından savaş kapsamında çok gizli tutulan devlet sırlarını kardeş Blunt'ın ayağına sermiştir.[362] Bu suretle KGB Blunt üzerinden İngiltere ve müttefiklerinin Almanya karşısında geliştirdiği savaş planlarına erişebilmiştir.[363] Bunun dışında Philby de Broadway'deki bir gece nöbeti sırasında Savaş Dairesi'ne ait bir dosyada Moskova'daki Britanya Askeri Heyeti'ne SIS kanalları üzerinden gönderilen kriptoları bularak bunları Moskova Merkez'e göndermiştir.[364]

Ruslar bu dönemde sadece müttefiklerinin Almanya'ya karşı tasarladığı askeri planları öğrenmekle kalmamış, savaş müttefiki olmalarına rağmen İngiltere ve Fransa tarafından Almanya'ya karşı SSCB'den gizlice yürütülen bir operasyonun varlığından da haberdar olmuştur. Bu, II. Dünya Savaşı'nın tartışmasız en başarılı ve hayati önemdeki teknik operasyonu olan "Ultra Operasyonu'dur". 1931 yılında Almanya Savunma Bakanlığı Şifre Bürosu mensubu Hans Thilo Schmidt'in Alman Ordusu'nun gizli yazışma sistemine dair bilgileri para karşılığında Fransız İstihbaratına sızdırması üzerine deşifre çalışmalarına başlayan Fransızlar, Polonyalıların da bu konu üzerinde gizli bir çalışma yürüttüğünü, hatta oldukça ileri bir aşamaya geldiğini 1939 yılında öğrenmiştir.[365] Polonya ve Fransa'nın sırayla Alman işgaline uğraması sonucunda anılan ülke makamlarınca Almanya'nın gizli haberleşme sistemi "Enigma'ya"[366] dair kat edilen tüm bilgi İngilizlerle paylaşılmış,

---

[362] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 115-116.

[363] A.g.e., s. 115.

[364] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 91.

[365] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 29, 55.

[366] Etimolojik açıdan Yunanca "sızma" anlamına gelen "Enigma" II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası ve müttefikleri (İtalya) tarafından kullanılan gizli yazışma / kripto makinesidir. Polonyalı ve Fransız uzmanların şifrelerini kırmak için uğraş verdiğini haber alan İngilizler,

bunun üzerine İngiliz Yönetimi Bletchley Park'taki "Hükümet Kod ve Şifre Okulu'nda", dilbilimci, kriptolog ve matematikçilerin görev aldığı "Ultra Operasyonu'nu" başlatmıştır.[367] Yürütülen "Ultra Operasyonu" kapsamında İngilizler 1 Haziran 1941 tarihinden itibaren, II. Dünya Savaşı'nın gidişatını doğrudan etkileyen, Alman Ordusu'na ait gizli yazışmaları anlık olarak okuma aşamasına ulaşmış, fakat bu işlem için "Hükümet Kod ve Şifre Okulu'ndaki" personel sayısı yetersiz kalmıştır.[368]

Tam bu noktada devreye "istihbaratın üstatları" girmiştir. "Ultra Operasyonu" için personel takviyesi ihtiyacını haber alan Ruslar, kontrolörü "Henry'nin" (Anatoliy Borisoviç Gorskiy) aracılığıyla Cairncross'u "Hükümet Kod ve Şifre Okulu'na" geçiş yapması için 1942 yılında yönlendirmiştir.[369] İyi düzeyde Almanca bilen Cairncross burada, ele geçirilen Alman gizli yazışmalarının analizini yapan birimde görev almıştır.[370] Bu çerçevede "Karel" (Cairncross), deşifre edilmiş Alman yazışmalarından derlenen ve sadece üç yetkiliye (Churchill, Savunma Bakanı ve SIS Direktörü) okuma izni tanınan tüm gizli belgeleri 3 yıl boyunca her hafta, KGB'ye sızdırmıştır.[371]

---

anılan uzmanlarca kat edilen gelişmelerin üzerine giderek sonunda Alman kriptolaşma sistemini çözmüş ve savaş döneminde Almanların gizli yazışmalarını ele geçirebilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Golev, Larin, Trişin ve Şankin, *Kriptografiya: Stranitsı İstorii Taynıh Operatsiy*, s. 167-188.

[367] A.g.e., s. 177.

[368] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 163-164-165.

[369] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 183.

[370] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 299.

[371] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpionı*, s. 124. Burada belirtmek gerekir ki İngilizler, ele geçirilen "Enigma sırlarının" hepsini Ruslardan gizlememiş, "Müttefikinin" de bilmesini istediği haberleri istihbari kaynağının aslını saklı tutup uydurma bir "intelligence source" yaratarak onunla paylaşmıştır. İngilizler gerek duyduklarında "Müttefiki" Ruslara,

Cairncross'un sızdırdığı bu olağanüstü önemdeki bilgi ve belgeler arasında özellikle Kursk Meydan Muhaberesi'yle ilgili olan istihbaratın Sovyetler Birliği nezdindeki yerinin apayrı olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Doğu Cephesi'ndeki savaşın beklenenden uzun sürmesi yüzünden moral bozukluğuna uğrayan Almanlar, 2 milyon asker, yeni tasarımları olan "Tiger", "Panter" ve "Ferdinand" marka tank ve silahlarla yeni bir taarruza geçmiştir. Bletchley Park'taki görevi sayesinde Almanların Kursk'ta yeni bir taarruza hazırlandığını öğrenen Cairncross bahse konu taarruza ait tüm koordinat ve zamanlama verilerini vakit kaybetmeksizin Rus yoldaşlarına göndermiştir.[372] İlginçtir ki "Karel'den" (Cairncross) gelen bu istihbarat Sovyet Yönetimini çok şaşırtmıştır. Çünkü o ana kadar Kızıl Ordu'nun öngörüsü ve savaş planlaması Almanların "Velikie Luk" hattından taarruza geçeceği yönündedir.[373] Bu istihbarat üzerine Kızıl Ordu süratle yeni savunma planlaması geliştirmiştir. Ancak Almanların da istihbarat toplama konusunda boş durmadığı, Kızıl Ordu'nun değişen yeni savunma planlarını haber almasından anlaşılmaktadır. İki düşman arasındaki bu istihbarat savaşına son noktayı koyan Cairncross, Almanların Kursk Meydan'ında konuşlanan Kızıl Ordu Birlikleri'nin mevzii, sayısı ve son durumuna ilişkin ayrıntılı istihbarata sahip olduğu konusunda Rusları uyarmıştır.[374] Cairncross'un Ruslara Kursk Meydan Muharebesi'ndeki katkısı bununla da sınırlı kalmamıştır. En

---

"Avusturya'daki ajanımız X ya da Ukrayana'daki Nazi Ordusu'nda bulunan Y'den gelen istihbarata göre" diye asıl kaynağını saklı tuttukları ancak doğru bilgileri paylaştırkları belgeleri de vermişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 165.

[372] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 184.

[373] Golev, Larin, Trişin ve Şankin, *Kriptografiya: Stranitsı İstorii Taynih Operatsiy*, s. 200.

[374] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 299.

önemli teknik özelliği kalın zırhı olan Tiger marka tankın üstünlüğüne güvenerek anılan muharebeye giren Nazilerin bu stratejisi, Cairncross'un söz konusu tanka ilişkin tüm teknik verileri KGB'ye bildirmesi, Rusların da onun zırhına tesir edebilecek yeni mermiler üretmesi sonucunda etkisiz kılınmıştır.[375] Sonuç olarak Almanlar, istihbari açıdan ultra donanımlı olan Ruslar karşısında 30 tümen, 1500 tank ve 650 uçak zayiat vererek geri çekilmek zorunda kalmış ve II. Dünya Savaşı'ndaki üstünlük artık Ruslara geçmiştir.[376] Bu durum asıl savaşın "cephe gerisinde" verilmesi gerektiği yönündeki kanıya somut bir örnek teşkil etmiştir.

Sovyet-Rus kaynaklarına göre "Hükümet Kod ve Şifre Okulu'nda" çalışan Cairncross ayrıca, Sovyet diplomatik ve askeri gizli yazışma sistemine yönelik hem İngiltere'nin hem de Almanya ve Japonya'nın ortaklaşa yürüttüğü deşifre çalışmaları hakkında Moskova Merkez'i uyarmıştır.[377] Nitekim Alman-Rus varoluşsal savaşının dönüm noktasındaki bu stratejik yardımlarından ötürü, Sovyet Yönetimi tarafından SSCB'deki en değerli madalya olan "Kızıl Bayrak Nişanı" ile ödüllendirilmiştir. Yuriy Modin kitabında, Cairncross'a "Kızıl Bayrak Nişanı'nı" kontrolörü "Kreşin'in" (Boris Mihayloviç Kreşin) Londra'da takdim ettiğini, bu durum karşısında Caircross'un gözlerinin dolduğunu ve sonrasında "Kreşin'in" nişanı kutusuna koyarak Moskova'ya geri yolladığını anlatmaktadır.[378]

Devletlerin karşılıklı olarak gizli yazışmalarını deşifre etme çalışmaları bağlamında Cairncross'un yanı sıra Donald Maclean'in

---

[375] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 127.

[376] N. D. Kuznetsov, M. İ. Kuznetsov ve Kasatkin, *İstoriya SSSR*, s. 252-253.

[377] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 185.

[378] Ayrıntılı bilgi için bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 167-168.

de Ruslara önemli yardımı dokunmuştur. Sovyet-Rus kaynaklarına göre Blunt, İngilizlerin zikredilen çalışmaları sayesinde Alman İstihbaratı Abwehr'in İskandinavya, Türkiye ve Ortadoğu ülkelerindeki yapılanma ve faaliyetleri hakkında etraflıca bilgi temin etmiş, özellikle İsveç'te görevli tüm Abwehr ajanları (125 kişi!) ile buradaki kaynaklarını net bir şekilde öğrenerek KGB'yle paylaşmıştır.[379] Ayrıca İngilizler ARKOS baskınında sonra yeniden tasarlanan Sovyet gizli haberleşme sistemini deşifre etmeye yönelik çalışmalar başlatmış, ancak KGB'nin Dışişleri Bakanlığı'ndaki casusu "Homer'in (Maclean) durumu bildirmesinin ardından Ruslar gerekli önlemleri almıştır[380] Üstelik "Rusya Gizli Servisler Ansiklopedisi'nde" yer alan bir bilgiye göre Maclean, Ingiltere Dışişleri Bakanlığı'nın yurt dışındaki temsilcilikleriyle olan gizli yazışma sistemine ait kripto şifrelerini KGB'ye ifşa etmiştir.[381]

1943 yılı savaşın iki cephe de Nazi Almanyası aleyhinde gelişim göstermesi açısından kritik bir tarihe karşılık gelmiştir. Zira 14-24 Şubat 1943 tarihleri arasında Casablanka'da ABD ve İngiltere üst düzey siyasetçi ve askeri görevlilerinin katılımıyla gerçekleşen gizli bir konferansta, Temmuz ayında Sicilya'ya çıkarma operasyonu yapılmasına karar verilmiştir.[382] Ruslar her ne kadar müttefik devletler arasında süre giden savaşla ilgili bir konferansın düzenlendiğini bilse de bu konferans kapsamında nelerin konuşulup karara bağlandığına dair bir haberi yoktur. Bu aşamada Rus yoldaşlarının yardımına Guy Burgess koşmuştur. Cambridge Üniversitesi'nde öğrenim gördüğü sırada gizli Apostol Cemiyeti'ne katılan sosyalist görüşlü Dennis Proctor,

darkmalt

[379] Dolgopolov, *Kim Filbi*, s. 154.

[380] Golev, Larin, Trişin ve Şankin, *Kriptografiya: Stranitsı İstorii Taynih Operatsiy*, s. 224.

[381] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 307.

[382] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 243.

mezuniyeti sonrasında (1931) kamu sektöründe işe başlamış ve 1935 yılında dönemin İngiltere Başbakanı Stanley Baldwin'in danışmanlığına kadar yükselmiştir.[383] Apostol Cemiyeti'nin toplantılarına katılmayı ihmal etmeyen ve aralarında eşcinsel ilişkinin bulunduğu Başbakanlık Müsteşarı Dennis Proctor'dan Burgess, sadece Casablanka konferansında müttefik kuvvetlerince 1943 yılının Temmuz ayında Sicilya'ya çıkarma yapılmasının kararlaştırıldığı haberini almakla kalmamış, ayrıca bahse konu konferans sırasında Roosevelt ve Churchill arasında geçen gizli görüşmenin ayrıntılarını, ABD–İngiltere ilişkilerinin bilinmedik yönlerini ve 1944 yılının sonuna doğru Fransa'ya da bir çıkarma (Overlord Operasyonu) yapılmasının düşünüldüğünü dahi öğrenmiştir.[384] Büyük olasılıkla Burgess'in en değerli bilgi kaynaklarından biri olan Proctor bunun bir sonucu olarak ileride, Burgess ve Maclean'in SSCB'ye kaçmasının ardından, bilinmeyen bir sebepten ötürü görevinden hemen ayrılacaktır.[385]

Nitekim müttefik kuvvetlerinin 10 Temmuz 1943 tarihinde Sicilya'ya askeri çıkarma yapmasının hemen üstüne Ağustos ayında Qubec'te bir başka konferans düzenlenmiş ve burada Fransa'nın kuzeyine, Normandiya'ya yönelik İngiltere-ABD ortak çıkarma harekâtı olan "Overlord Operasyonu'nun" planlaması yapılmıştır.[386] Bu sefer de Blunt ve Philby birbirinden bağımsız bir şekilde konuyu araştırarak edindikleri bilgileri Moskova Merkez'le paylaşmıştır.[387]

Cambridge Beşlisi'nin bunca hizmetine karşın savaşın ortasında beklenmedik bir gelişme daha yaşanmıştır. Bu kez söz konusu gelişme "Batı cephesinde" değil, "Doğuda" vuku bulmuş-

---

[383] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 258.

[384] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 123-124.

[385] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 51.

[386] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 282-283.

[387] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 116.

tur. Tarihsel Rus paranoyası yeniden hortlayarak bu sefer hedefine Cambridge Beşlisi'ni koymuştur. 25 Ekim 1943 tarihinde Moskova Merkez'den KGB'nin Londra İstasyonu'na gönderilen "Cambridge Grubu" ile ilgili bir talimatta İstasyon görevlilerini şoke edecek şu cümleler yazılıdır;[388]

> *"İstihbarat sağlayan casuslar grubunun icraatlarına yönelik yürütülen titiz değerlendirme sonrasında, bu casusların SIS ve Kontrespiyonaj (MI-5) tarafından bilindiği, bu teşkilatların bilgisi ve talimatı doğrultusunda hareket ettikleri sonucuna varılmıştır. Daha bizimle irtibatları olmadan önce onların, MI-5 tarafından Cambridge Üniversitesi'ndeki sol görüşlü öğrenciler arasında görevlendirildiklerini ileri sürecek temel dayanaklar bulunmakta ki özellikle bu çıkarım onların Komünist Partisi'ne katılmaları ve sol görüşlü olmalarını açıklamaktadır. Ayrıca hiç şüphe yok ki MI-5 "Edit" (Edith Tudor Hart) ve "Stefan'ın" (Arnold Deutsch), genç İngiliz Aristokratlarıyla olan bağlantısını bilmektedir. Eğer bunlar (Cambridge'li casuslar) SIS ve MI-5'in bilgisi dahilinde hareket etmiyorlarsa, (anılan kurumların) geçmişte Sol Parti ve faaliyetlere bulaşmış bu kişilere böylesine önemli görevleri emanet etmesi mümkün gözükmemektedir."*

Böylelikle Moskova Merkez tarafından KGB'nin Londra İstasyonu'na, bundan sonraki haber getirme işleminde inisiyatifin Cambridge'li casuslara verilmesi ve bu süreçte KGB'nin hangi konular üzerine odaklandığının belli edilmemesi emredilmiştir.[389] Sonuç itibariyle KGB, bu tarihten 1945 yılına kadar olan süre zarfında Cambridge'li casuslarından gelen istihbarata "düzmece

---

[388] Golubev, "Tsel Dostignuta", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 176.

[389] Golubev, "Tsel Dostignuta", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 176.

bilgi" şüphesiyle yaklaşmış, bilginin güvenilirliğini ölçmek için devamlı İngiltere ve ABD'deki diğer casuslarından gelen istihbaratla karşılaştırmıştır.[390] Yapılan "cross-check" işlemi sonucunda Cambridge'li casusların gönderdiği bilgi ve belgelerin doğruluğu saptanacak ve ekibe yeniden güven duyulacaktır.

KGB, Kursk Meydan Muharebesi'nden sonra süper ajanı John Cairncross'a "Hükümet Kod ve Şifre Okulu'ndaki" görevinin bittiği talimatını vermiştir.[391] Buna binaen Cairncross da en az önceki işi kadar stratejik önemi SIS'e geçiş yaparak, bu kurumun Balkanlar ve Doğu Avrupa kısmına bakan 5. Şube'de yeni işine başlamıştır.[392] Sovyet-Rus kaynaklarının aktarımına göre Cairncross bu dönemde KGB'ye, Alman İstihbaratına bağlı casusluk şebekeleri ve İngiltere'nin Doğu Avrupa, Balkanlar ve SSCB'de yürüttüğü casusluk faaliyetleri hakkında düzenli olarak bilgi vermiş, ayrıca bu bölgelerde faaliyet gösteren İngiliz ajanlarının tam listesini de sızdırmıştır.[393]

KGB'nin bir diğer süper ajanı Kim Philby de bu süreçte boş durmamış ve İngiliz İstihbaratında telafisi mümkün olmayacak ağır hasarlara yol açmıştır. SIS'in İberya Dairesi'nde çalışan Philby, kurumun arşivine girerek hem İngiliz Gizli Servisi'nin İberya Yarımadası ve Sovyetler Birliği yapılanmasına dair resmi kayıtları, hem de yurt dışında faaliyet gösteren ajanlara ait bilgileri temin ederek bunları Rus yoldaşlarıyla paylaşmıştır.[394] Bununla da yetinmeyen Philby, SIS'in Doğu Avrupa'daki tüm faaliyetlerini ve ajanlarını saptayarak KGB'ye ihbar etmiştir.[395]

---

[390] A.g.e., s. 177.

[391] Layner, *Pogonya za Enigmoy*, s. 299.

[392] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 186.

[393] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpionı*, s. 125.

[394] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 90.

[395] Akar, *Casuslar: Derin Savaşın Sıra dışı Neferleri*, s. 279.

KGB eski görevlisi Yuriy Modin kitabında, Philby'den gelen bilgilere göre SIS ajanlarının 5 kod adı bulunduğunu, dolayısıyla Moskova Merkez'de bunların deşifre edilmesi için KGB uzmanlarının çok emek harcadığını, buna karşın Philby sayesinde dünya üzerindeki neredeyse tüm İngiliz ajanlarını deşifre ettiklerini yazmıştır.[396]

Jeopolitik çıkarları ve ulusal güvenliği açısından Doğu Avrupa'ya büyük önem atfeden Kremlin'e bir destek de Dışişleri Bakanlığı'ndaki casusu Maclean'den gelmiştir. 1943 yılında İngilizler, Polonya Geçici Hükümet Lideri Vladislav Sikorskiy ile bir dizi gizli görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerde İngilizlerin, Stalin'in "Katin Katliamı'nın" uluslararası kamuoyunun gündemine getirilerek olayın aydınlatılmasına yönelik Lehlerle ileriye dönük ortak planlar yaptığı konusunda Sovyet Yönetimini uyarmıştır.[397]

Aslında İngilizlerin savaş süresince "müttefiki" Rusların arkasından çevirdiği oyunlar Polonya meselesiyle sınırlı kalmamıştır. Örneğin Philby, SIS'in İberya Dairesi Başkanıyken tamamen bir rastlantı sonucunda SIS Şefi Sir Stewart Menzies ile Abwehr Başkanı Amiral Wilhelm Canaris arasında süregelen bir irtibatın olduğunu ve zaman zaman karşılıklı olarak temasa geçildiğini öğrenmiştir. İlk aşamada inanılması güç gözüken, savaş halindeki iki ülke istihbarat şeflerinin düzenli bir şekilde görüşme yapıyor olması yönündeki haberi duyan Ruslar Philby'den, yapılan tüm görüşmeleri rapor etmesini ve olası bir işbirliği ihtimalini de mutlaka baltalamaya çalışmasını istemiştir.[398] Esas itibariyle ne Philby ne de KGB savaş halinde olan iki gizli servisin bir araya gelerek neleri görüştüklerini bilmemektedir. Fakat "Canaris dosyası" üzerine yoğun bir şekilde araştırma yürütmeye başlayan

---

[396] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 78-79.

[397] A.g.e., s. 145.

[398] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 132.

Philby kısa sürede meselenin iç yüzünü öğrenip KGB'yi bu konuda bilgilendirmiştir. Stalingrad Muharebesi'nde Ruslara karşı ağır yenilgi alınmasını doğrudan Hitler'in hatası olarak değerlendiren bazı üst düzey Alman yetkililerin gizli bir yapılanmaya giderek Führer'i devirmeyi, ardından İngiltere ve ABD ile barış yapıp sadece SSCB'ye karşı savaşmayı planlamıştır.[399] Böylesi bir senaryoyu hayata geçirmek için Canaris önderliğindeki Alman cuntası İngilizlere, İspanya ve Portekiz'de bu konuyu müzakere etmeyi öneren bir "harekât planı" sunmuş, ancak Servisin İberya Dairesi Başkanı sıfatıyla Philby yetkisini kullanarak süreci tıkamasını bilmiştir.[400]

II. Dünya Savaşı devam ederken "Faşist Blok" ile "Anti-Faşist Blok" arasındaki tek gizli barış görüşmesi Amiral Canaris vasıtasıyla gerçekleşmemiştir. Sovyet-Rus kaynaklarına göre Amiral Canaris'in infaz edilmesinden sonra Abwehr Başkanı olan Himler'in de istihbari kanallar aracılığıyla İngiliz ve Amerikalılarla Batı cephesinin kapatılması ve sadece doğu cephesinde savaşın sürmesi amacıyla görüşmüş, ama Blunt meseleyi öğrenir öğrenmez durumdan KGB'yi haberdar etmiştir.[401] Salt Alman inisiyatifiyle başlatılan bu görüşmelerin dışında Batı Bloğu'nun da öncülüğünü çektiği müzakere süreçleri yaşanmıştır. Bunların başında hiç şüphesiz 1942 yılında Ankara'da, 1943'te Vatikan ve İstanbul'da, 1944-1945 yıllarında ise İsviçre'de yürütülen gizli barış görüşmeleri gelmektedir ki bunların hepsi Philby tarafından KGB'ye bildirmiştir.[402] Yine İtalya'da hükümet kurmak için Papa tarafından Mussolini'nin yerine atanan Mareşal Badollo'yla 1943 yılının Eylül ayında Vatikan'da Amerikan ve İngiliz resmi

---

[399] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 244.

[400] A.g.e., s. 244.

[401] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 195.

[402] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 705.

temsilcileri arasında gizli barış müzakereleri yapılmaya başlanmıştır. Bunu duyan Blunt'ın Rus yoldaşlarını harekete geçirmesi üzerine bizzat Stalin muhataplarına, Hitler Almanyası'nın etkisinden kurtulmak isteyen ülkelerin geleceğine yönelik birlikte karar alınması gerektiğini hatırlatmış ve söz konusu barış müzakerelerine SSCB'nin de dâhil olmasını sağlamıştır.[403]

1944 yılından itibaren savaşın sonu, kazanan ve kaybeden tarafların netleşmeye ve savaş sonrası planların yapılmaya başlandığı bir yıl olmuştur. Aynı yıl KGB'nin Dışişleri Bakanlığı'ndaki süper ajanı Donald Maclean de Vaşington Büyükelçiliği'ne Başkâtip olarak atanmıştır. Yeni görevine başlayan Maclean bu dönemde, Churchill ve Roosevelt arasındaki savaş planları ve savaş sonrası politikalara ilişkin gizli yazışmaların birer kopyasını Sovyet İstihbaratına sızdırmıştır.[404] Ayrıca Sovyetler Birliği'ni ilgilendiren iki kritik konu hakkında da gelişmeleri yakından takip etmiş ve ele geçirdiği resmi nitelikli belgelerin örneklerini Moskova Merkez'e göndermiştir. Bu belgelerden biri, Nazi Almanyası'nın Dışişleri Bakanı Ribbentrop tarafından Dublin'deki Almanya Büyükelçisi'ne yollanan ABD ve İngiltere ile barış yapma planlarını içeren gizli yazı, diğeri ise İngiltere Başbakanı Churchill tarafından Roosevelt'e yollanan, Polonya ve Romanya meselelerinde İngiltere'nin pozisyonu anlatan gizli yazıdır.[405]

Aynı yıl KGB, Guy Burgess'den çevresini kullanarak Dışişleri Bakanlığı'na girmesini istemiş, bu talimat doğrultusunda Burgess

---

[403] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 195. Ayrıca bkz. Slujba Vneşney Razvedki, "Antoni Frederik Blant", http://svr.gov.ru/history/blant.htm (Erişim: 10.01.2012).

[404] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", *Populyarnaya Entsiklopediya*, s. 307.

[405] Golev, Larin, Trişin ve Şankin, *Kriptografiya: Stranitsı İstorii Taynih Operatsiy*, s. 225.

de buranın Enformasyon Dairesi'nde işe başlamıştır.[406] Ancak kısa süre sonra, 1945 yılında İngiltere Dışişleri Bakan Yardımcısı olan, 1946 yılında da Dışişleri Bakanlığı görevine yükselen İngiliz siyaset adamı Hector McNeil'in özel kalemine getirilmiştir. KGB'nin bile büyük olasılıkla beklemediği bu yükselişi sayesinde Burgess, Dışişleri Bakanlığı'nın tüm diplomatik yazışmalarına erişim imkânına kavuşmuştur. Sovyet-Rus kaynaklarına göre Burgess bu görevi kapsamında eline geçen belgeleri akşam gizlice dışarı çıkarıp KGB kontrolörü "Kreşin" ile birlikte onların fotoğrafını çekmiş ve ertesi gün mesai başlamadan Bakanlığa geri getirmiştir.[407] Üstelik Hector McNeil'in Dışişleri Bakanı koltuğuna oturmasının ardından yasalar gereği, İngiltere'yi ilgilendiren çok gizli meselelerin görüşüldüğü "Privy Council" (Kraliyet Danışma Meclisi) üyesi olmuş, böylelikle Burgess, İngiltere'nin en mahrem sırlarına ("top secret") ulaşabilme ve bunları KGB'ye sızdırma fırsatı yakalamıştır.[408] Öyle ki savaş sonrası Almanya'nın geleceğini kararlaştırma amacıyla 1946 yılının Nisan ayında Paris'te düzenlenen "Büyük Dörtler" (ABD, SSCB, Fransa, İngiltere) konferansına dair İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nca hazırlanan belgeleri konferanstan önce SSCB Dışişleri Bakanı Molotov'a ulaştırmıştır.[409] Bunun dışında dış politika bağlamında Sovyetler Birliği'ni yakından ilgilendiren ABD, İsveç, Fransa ve Türkiye gibi ülkelerin başkentlerinde bulunan İngiliz elçiliklerinin Londra Merkez'le yaptığı gizli yazışmaları da KGB'ye aktarmıştır.[410] Nitekim 1954 yılında Avusturya'daki görevi sırasında Batıya iltica eden KGB haberleşmecisi Vladimir Petrov'un

---

[406] Slujba Vneşney Razvedki, "Berjes Gay", http://svr.gov.ru/history/ber.htm (Erişim: 10.01.2012).

[407] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 194.

[408] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 150-151.

[409] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 196.

[410] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 633.

ifadesine göre Burgess tarafından ulaştırılan bilgi ve belgeler o kadar çoktur ki Sovyet Elçiliği'nde görevli tüm haberleşmeciler bunları Moskova'ya göndermekle uğraşmaktadır![411]

Savaşın sonlarına doğru Anthony Blunt İngiliz Kontrespiyonaj Sistemi'ndeki eski gözetleme ve karşı casusluk yöntemlerinde bazı değişikliklere giderek yeni bir konsept hazırlamış ve hazırladığı bu konsept MI-5 yetkililerince takdirle karşılanmıştır. MI-5 için hazırladığı bu yeni güvenlik konseptinden haberdar olan Ruslar Blunt'tan konuyla ilgili bilgi talep etmiş, karşılığında ise İngiliz Kontrespiyonajının karşı casusluk faaliyetleri kapsamında kullanmayı kabul ettiği yeni yöntem ve teknikleri ayrıntılarıyla öğrenmiştir.[412] Hiç kuşkusuz, KGB'nin eline geçen bu istihbarat, İngiltere'de faaliyet gösteren Rus ajanlarının rahatça hareket etmesi açısından inanılmaz bir kolaylık sağlamıştır. Zaten Blunt da savaşın bitimine müteakip MI-5'den ayrılacak ve KGB'ye artık eskisi kadar stratejik desteği olmayacaktır.

Savaşı kazanmakta olan Ruslara çifte bayram yaşatacak asıl önemli gelişme ise Philby cephesinde meydana gelmiştir. İngiliz Gizli Servisi'nde Müsteşar Yardımcısı olan Valentine Patrick Vivian, ülke yönetiminin karar alma mekanizmalarında bulunan yetkililer için hazırladığı raporda savaş sonrasında İngiltere'nin başlıca düşmanının Sovyetler Birliği olacağı öngörüsünde bulunmuş, bu bağlamda hem Sovyet istihbaratı hem de komünist hareketle mücadele adına SIS'te yeni bir birim kurulmasını önermiştir.[413] Nitekim Vivian'ın bu önerisi İngiltere devleti tarafından olumlu karşılanmış, bu doğrultuda Servis kaynaklarının büyük bölümünün SSCB'ye sızma ve komünizmle mücadele etme uğruna IX. Şube bünyesine kaydırılmıştır.[414] Böylesine yetkili ve

[411] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 138.

[412] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 245.

[413] A.g.e., s. 83-84.

[414] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 123.

operasyonel bir birimin başına kimin geleceği ise henüz belirlenmemiştir. Bu konu SIS bünyesinde yeni terfi ve atamaları saptama amacıyla 25 Ağustos 1944 tarihinde düzenlenen üst düzey bir toplantıda dile getirilmiştir. Toplantıda SIS 5. Şube Şefi Felix Cowgill, Servisin gelecek vaat eden istihbaratçısı Kim Philby'nin, Berlin'deki SIS İstasyonu'nun başına getirilerek Nazilerin gayriresmi oluşmalarını tasfiye etmesini önermiş, buna karşılık Vivian yeni kurulacak olan IX. Şube'nin başına Philby'nin getirilmesini savunmuştur.[415] İberya Dairesi'nden alınarak başka bir birimde görevlendirilmesinin konuşulduğunu haber alan Philby, vakit kaybetmeden son gelişmeleri Sovyet kontrolörü "Kreşin'e" anlatarak Rus yoldaşlarının görüşünü sormuştur.[416] KGB'nin Londra legal rezidanı "Kreşin" durumu Moskova Merkez'e rapor etmiş, Merkez'den yanıt olarak yeni kurulacak "komünizmle mücadele biriminde" Philby'nin yüksek bir konuma gelip gelememe olasılığı sorulmuştur.[417] Philby'yle temasa geçen "Kreşin" Merkez'in sorusunu yöneltmiş ve karşılığında birimin şefi olma ihtimalinin bulunduğu yanıtını almıştır. Son durumu iletmek için yeniden Moskova Merkez'le temasa geçen "Kreşin'e", Philby'nin mutlaka IX. Şubenin başına geçmesi yönünde bir yönerge gelmiştir.[418]

Philby'ye ne pahasına olursa olsun IX. Şube'nin başına geçmesini dikte eden KGB'nin bu yönergesi, aynı görev için güçlü bir aday olarak fırsat kollayan Felix Cowgill'in ayağının bir şekilde kaydırılması anlamını taşımıştır. Dolayısıyla Philby, Servis içerisinde çeşitli entrikalar çevirerek Cowgill'i gözden düşürmeye ça-

---

[415] Golubev, "Tsel Dostignuta", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 175.

[416] Golubev, "Tsel Dostignuta", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 175.

[417] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 124.

[418] A.g.e., s. 125.

balamış ve sonunda rakibini bertaraf etmiştir.[419] Philby'nin hedefine ulaşma amacıyla izlediği kurnaz yöntem, SIS eski Müsteşarı Sir Maurice Oldfield'in *"Philby her zaman büyük bir entrika ustası olmuştur"* sözünü haklı çıkarır niteliktedir.[420] Böylece öncülüğünü Vivian'ın yaptığı "komünizmle mücadele birimi" 1944 yılının sonuna doğru faaliyete başlamış ve bu birimin başına da emrine 100 kişilik bir ekip verilen Kim Philby getirilmiştir.[421] Buna bağlı olarak artık Cambridge Casusluk Halkası'nın 1951 yılındaki "ilk kırılmasına" kadar Philby'den gelen her türlü istihbarat doğrudan Beriya (KGB Başkanı), Molotov (Sovyet Dışişleri Bakanı) ve Stalin'e (Sovyet Devlet Başkanı) arz edilecektir.[422]

Sonuç olarak, Marksist bakış açısına göre "II. Büyük Paylaşım" savaşı sona ermiş ve her ne kadar Marksist kuram doğrultusunda hareket ettiğini söylese bile Sovyetler Birliği de bu paylaşımdan ciddi oranda pay almıştır. Bu payı almasında, savaş koşullarına rağmen istihbari açıdan olağanüstü bir başarı sergileyen KGB ve onun süper şebekesi Cambridge Beşlisi'nin oynadığı rol tartışmasız takdire şayandır. Nitekim KGB'nin bu başarısı yıllar sonra CIA eski Direktörü Allen Dulles'e şu yorumu yaptıracaktır;[423]

> *"II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet Gizli Servisleri tarafından elde edilen ve SSCB askeri organlarının işine çokça yarayan istihbarat, herhangi bir ülkenin gizli servisinin hayal bile edemeyeceği düzeydedir."*

---

[419] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 125.

[420] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 18.

[421] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 11.

[422] Dolgopolov, *Kim Filbi*, s. 58.

[423] Antonov ve Karpov, *Taynıe İnformatorı Kremlya*, s. 21.

3.4.3 1945–1963 Yılları Arasında Yürütülen Casusluk Faaliyetleri

Savaş sırasında "Hükümet Kod ve Şifre Okulu'ndaki" görevinden ayrılarak SIS'e geçen John Cairncross savaştan hemen sonra Maliye Bakanlığı'ndaki işine geri dönmüştür. Buna rağmen 1948 yılında KGB'nin yönlendirmesiyle Savunma Bakanlığı'na kısa süreliğine geçiş yapacak, fakat tekrar Maliye Bakanlığı'na geri dönerek buradan erken emekliliğe ayrılacaktır. Böylece Cairncross, 1952 yılında emekli olana kadar ağırlıklı olarak İngiltere'nin ekonomik durumu ve dış ticaret politikalarıyla ilgili eline geçen tüm belge ve bilgileri, genelde Blunt'ı kurye olarak kullanarak KGB'ye ulaştıracaktır.[424] KGB eski görevlisi Yuriy Modin'in aktarımına göre Cairncross bu süre zarfında İngiltere'nin;

- Genel askeri bütçesi,
- SSCB ile olası bir savaş için saklanan özel ödeneği,
- Yeni model tank, uçak yapımı ve nükleer silah üretimi için ayrılan mali ödeneğine dair elde ettiği istihbaratı KGB'ye sızdırmıştır.[425]

Cairncross'un istihbari değerinin görece azaldığı bu dönemde Philby'nin konumu ve değeri bir o kadar yükselmiştir. Buna bağlı olarak KGB 7 Nisan 1945 tarihinde Londra İstasyonu'na bir yönerge göndererek Philby ile doğrudan temaslarda bazı değişikliklere gidilmesini istemiştir. Buna göre Londra İstasyonu ile Philby arasındaki temas süresinin en fazla ayda bir kez olması ve bu temasın sadece "bilgi alma talimat verme" şeklinde icra edilmesi, ayrıca üç ayda bir kere genel siyasi konular, uluslararası meseleler ve casusun kişisel sorunları hakkında görüşülmesi emredilmiştir.[426] Bu çerçevede yürütülen casusluk faaliyetlerinin

---

[424] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 111.

[425] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 227.

[426] Golubev, "Tsel Dostignuta", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Raz-*

ana gündem maddesini SIS tarafından komünizmle mücadele adına düzenlenen operasyonlar teşkil etmiştir. Zira savaştan sonra İngilizler, yeni düşman Sovyetler Birliği'ne sızabilmek için bir dizi istihbari operasyon düzenlemiş, IX. Şube'nin Şefi Kim Philby de, doğal olarak, bu operasyonların tam merkezinde yer almıştır. Sovyet-Rus kaynaklarına göre büyük oranda Baltık ülkeleri merkezli düzenlenen bu operasyonların istisnasız hepsi Philby'nin önceden haber vermesi sayesinde Sovyet istihbaratınca etkisiz kılınmıştır.[427] Örneğin IX. Şube Şefi Philby, 1945 yılında Feliks Rumnieks isimli SIS ajanını Letonya ve diğer Baltık ülkelerinde Sovyet karşıtı casusluk ağı kurmakla görevlendirmiş, buna karşın eş zamanlı olarak durumu KGB'ye bildirerek bölgedeki tüm SIS ajanlarının yakalanmasını sağlamıştır.[428] İlk bakışta inanılması güç gözüken, düşmana karşı verilen mücadelenin başında aslında bizzat düşmanın olması gibi bir durum, istihbarat tarihinde eşine ender rastlanan bir başarıdır.

Bir taraftan kendisini hedef alan operasyonlarla mücadele eden Sovyet İstihbaratı diğer taraftan da ülkesinin dış politika yapım sürecine olan katkısını sürdürmüştür. Bu çerçevede, savaştan ağır kayıpla ayrılan Fransa'nın Afrika ve Ortadoğu'daki kolonilerinin geleceğine ilgi duyan Kremlin'deki yöneticilerin merakını gidermek, küresel politikalar güden her büyük gücün sahip olması gereken en etkili organa, istihbarata düşmüştür. Siyasi karar alma mekanizması tarafından önüne koyulan bu hedef için KGB de Cambridge'li casuslarına yönelmiştir. Bu kapsamda ilk olarak Dışişleri Bakanlığı'ndaki casusu "Homer'e" (Maclean)

---

vedki, s. 177. Tabii burada belirtmek gerekir ki bu düzenleme sadece KGB ile Philby'nin doğrudan görüşmelerini kapsamıştır. Çünkü gerek Philby'nin gerekse diğer Cambridge'li casusların organize bir yapı halinde hareket ederek birbirlerinin kuryeliğini yaptıkları yürütülen casusluk faaliyetleri çerçevesinde pek çok kez dile getirilmiştir.

[427] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 189.

[428] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 157.

talimat vermiş ve kısa sürede konu hakkında birinci elden net bilgiler temin etmiştir.[429] KGB'nin bu konu için devreye soktuğu bir diğer Cambridge'li casus ise Anthony Blunt'tır. Savaşın sonlanmasının ardından KGB'nin de rızasını alarak MI-5'ten ayrılan Blunt, asıl ilgi alanı olan sanata dönüş yapmıştır.[430] Üstelik sadece sanat alanında akademik çalışmalara başlamakla kalmamış, bu dönemde kendisine önerilen Kraliçe II. Elizabeth'in sanat danışmanlığı teklifini de kabul etmiştir. İngiliz toplumunun elitist değer algıları bakımından böylesine saygın bir mesleğe getirilmesi Blunt'ın kamu ve siyasi arenada üst düzey konuma sahip kişilerle olan dostluk ilişkisini daha da pekiştirmiştir.[431] Nitekim Blunt'ın geniş çevresini iyi bilen KGB dönemin "case officer'ı" Yuriy Modin aracılığıyla, savaş sonrası Afrika ve Ortadoğu'daki koloni ülkeleri ve İngiltere'nin bu konudaki planlarına yönelik "Kraliçe'nin danışmanına" istihbarat toplatmıştır.[432] Burada belirtmek gerekir ki Sovyet-Rus kaynaklarında yer alan bilgiye göre

---

[429] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 146.

[430] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 198.

[431] A.g.e., s. 198.

[432] Yuriy Modin KGB tarafından İngiltere'de Cambridge Beşlisi'nin kontrolörü olarak görevlendirilmesinin üzerine burada 1947 yılında Londra İstasyonu'nda diplomatik kisve altında çalışmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Londra eski Büyükelçisi V. İ. Popov, Anthony Blunt hakkında hazırladığı "Sovetnik Korelevı: Superagent Kremlya" isimli kitabı için Yuriy Modin'le yüz yüze bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Modin, Blunt'la ilk buluşmasında aralarında şu diyaloğun geçtiğini bahsetmiştir (bu anekdot Rus istihbaratının Cambridge Beşlisi'ne yaklaşımını yansıtması bakımından ilgi çekicidir):
Yuriy Modin; "*Siz benden 15 yaş daha büyük, istihbaratta benden daha çok çalışmış ve daha fazla deneyime sahipsiniz. Sizi yönetmeye kalkışmıyorum ve kalkışmayacağım. Size sadece ülke yönetiminin hangi meselelerle ilgilendiği söyleyebilirim*". Bkz. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 154.

Blunt'ın en önemli haber kaynağı MI-5'in iki numaralı ismi Guy Lidell'dır. MI-5'teki görevini bırakmasına rağmen Lidell'la olan yakın ilişkisini devam ettirmiş, bu minvalde Lidell'ı "özel konuğu" sıfatıyla sık sık MI-5'in ana karargâhında ziyaret etmiş ve ondan öğrendiği önemli gelişmeleri yaklaşık 6 yıl daha KGB'ye iletmiştir.[433]

1947 yılı Philby isminin tekrar İngiliz Gizli Servisi geçeneklerinde anılmaya başlandığı bir tarih olmuştur. Philby isminin yeniden gündeme gelmesinin başlıca nedeni ise Rusların bile hayal edemeyeceği kadar şaşırtıcıdır. Cambridge Beşlisi hakkında gerek Batı gerekse Rusya'da yapılan çalışmalarda İngiliz Gizli Servisi'ndeki üst düzey yetkililerin Kim Philby'de bir istihbaratçı olarak büyük potansiyel gördüğü ve onun SIS'in gelecekteki patronu olmasını hayal ettikleri vurgulanmaktadır.[434] Nitekim KGB eski görevlisi Modin'in ifadesine göre, üst düzey İngiliz istihbaratçılarının katıldığı bir toplantıda SIS Direktörü Stuart Menzis yerine aday olarak Philby'yi işaret etmiş, hatta dönemin MI-5 Direktör Yardımcısı Roger Hollis de "*Philby'nin SIS Direktörlüğüne teorik açıdan uygun, pratik yönden ise saha deneyimine ihtiyacı olduğunu*" savunmuştur.[435] Yine Sovyet-Rus kaynaklarına göre Philby saha deneyimi kazanması için II. Dünya Savaşı sonrasında komünizmle mücadele üssüne dönüşen Türkiye'de görevlendirilmiştir. 1947–1949 yılları arasında

---

[433] A.g.e., s. 152.

[434] İstihbarat alanında yaptığı çalışmalarla ün yapmış İngiliz araştırmacı-yazar Phillip Knightley de Philby'nin SIS Direktörü olmasına ramak kaldığını, Maclean ve Burgess'in SSCB'ye kaçmasından sonra bu ihtimalin ortadan kalktığını belirtmiştir. Knightley'in ifadesine göre, hem SIS Direktörü Stuart Menzis hem de yardımcısı Hu Sinkler dönemin İngiltere Başbakanı'na Menzis emekliye ayrıldıktan sonra Servisin (SIS) başında Philby'yi görmek istediklerini bildirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Atamanenko, İ. G., *Şpionskiy Pas'yasns*, s. 174.

[435] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 190.

Türkiye'de görev yapan Philby'nin bu yıllara ait öyküsü ve casusluk faaliyetleri başka bir başlık altında işleneceği için burada ayrıntıya girilmeyecektir.

Philby'nin Türkiye'ye atandığı yıl Vaşington'da diplomatik görevini ifa eden Maclean son derece stratejik bir konuma gelmiştir. Maclean'in yeni görevi atom bombası yapımını kapsayan bir üst kurul yöneticiliğidir. Aslında Batılı devletlerin atom bombası üretme çalışmaları 1940'ların başına kadar dayanmaktadır. KGB tarafından "Enormoz" kod adı verilen atom bombası çalışmalarına ilişkin ilk istihbarat 1941 yılında John Cairncross'dan gelmiş, aynı yılın Eylül ayında Maclean de İngiltere'nin atom bombası üretimi hususunda "Tube Alloys" projesine başlama kararı aldığını Ruslara bildirmiştir.[436] 1945 yılında İngilizlerin "Tube Alloys" ile Amerikalıların "Manhatton Projesi'nin" birleşimi üzerine Maclean Vaşington'daki "Anglo-Amerikan Atom Silahları Programı" Koordinatörü olmuştur.[437] 2 yıllık görev süresinde başarılı bir performans sergileyen Maclean 1947'de, ABD, İngiltere ve Kanada arasında oluşturulan "ortak atom politikaları" koordinatörlüğüne yükselmiş ve bu suretle bahsi ge-

[436] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 123.

[437] Rusların ABD'nin atom bombası sırları hakkındaki tek kaynakları Cairncross ya da Maclean değildir. 1953 yılında Amerika'da KGB ajanı olmakla yargılanan ve idam cezasına çarptırılan ünlü çift Ethel Greenglass Rosenberg ve Julius Rosenberg olmak üzere Ethel'in erkek kardeşi David Greenglass, Harry Gold, Morton Sobell, Proje Başkanı Robert Oppenheimer (ajan "Yıldız"), bilim adamı Klaus Fuchs, Nunn May ve Bruno Pentecorvo da Sovyet casusu olmakla itham edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 367-368. Örneğin Anglo-Amerikan atom sırlarını SSCB'ye sızdıran casuslardan biri olan Allan Nunn May de Cambridge Üniversitesi'nde öğrenim görürken, tıpkı Cambridge Beşlisi gibi, bu üniversitedeki Komintern bağlantılı "komünist yapılanmaya" dâhil olmuş ve zaman içerisinde GRU'nun kendisine yaptığı "faşizimle birlikte mücadele" teklifini kabul etmiştir. Bkz. Zigunenko, *Razvedçiki i Şpioni*, s. 309, 311.

çen troyka arasındaki tüm gizli yazışma ve görüşmeleri Ruslara sızdırmıştır.[438] Bunun doğal bir sonucu olarak Sovyet-Rus kaynaklarında, SSCB'nin Atom Bombası Projesi'nin teknik ve siyasi tüm yönlerini istisnasız bir şekilde bildiği yazmaktadır.[439]

Atom Bombası sırlarına vakıf olan KGB en az bunun kadar önemli bir başka gizli konu sayılan Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün (NATO: North Atlantic Treaty Organization) kuruluşunu da Cambridge'li casusları sayesinde öğrenmiştir. 1948 yılında Maclean sayılı Amerikan, Kanadalı ve İngiliz üst düzey kamu görevlileri tarafından Pentagon'da düzenlenen ve komünizme karşı ortak hareket etmeyi öngören "çok gizli" toplantılara katılmış, bu çerçevede NATO'nun kuruluşuna dair daha ilk belirtilerden Rusların kulağına çıtlatmıştır.[440] Batılı güçlerin Sovyetler Birliği'ne karşı ortak bir güvenlik paktı oluşumuna yöneldiğini sezen Kremlin, kendi ulusal güvenlik doktrinini sarsan bu yeni Bloğa yönelik daha fazla bilgi sahibi olmayı istemiş ve Gizli Servislerini bu yönde harekete geçirmiştir. Bu görev karşısında KGB yine nokta atışı yaparak NATO'ya dair tüm sırları Moskova'ya taşımasını bilmiştir. 1948 yılının Sonbaharı'nda Cairncross Savunma Bakanlığı'nın, kurulması planlanan Kuzey Atlantik İttifakı'nın bütçesine bakan bir dairesine atanmış ve bu suretle daha NATO resmen kurulmadan; örgüte dâhil edilmesi planlanan ülkeler, bu ülkelerin her biri tarafından örgüt bütçesine sağlanması öngörülen mali destek, örgütün kara, hava ve deniz kuvvetlerinin sayısı ile bu kuvvetlerin hangi ülkelerde konuşlanacağı gibi konularda Kremlin'i aydınlatmıştır.[441] Bu dönemde Ruslar ayrıca, Beyaz Saray Yönetimi tarafından Türkiye, Norveç, İspanya ve İtalya'daki üsler için ayrılması planlanan mali kayna-

---

[438] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 177.

[439] A.g.e., s. 173.

[440] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 185.

[441] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 255.

ğı, İngiltere'nin bu üslere yapacağı teknik desteğin boyutunu, söz konusu örgütte hangi ülkeden ne kadar görevli olacağı ve bunların maaş durumlarını da öğrenmiştir.[442]

Öte yandan aynı yıl, NATO oluşumuna doğru yol alan İngiltere, Fransa, ABD ve Benelüks ülkeleri Londra'da bir konferans düzenlemiştir. Savaş sonrası Avrupa'nın geleceğini belirleme adına organize edilen bu konferansa Sovyetler Birliği davet edilmemiştir. Yuriy Modin kitabında, bu gelişme karşısında deliye dönen SSCB Dışişleri Bakanı Molotov'un KGB'ye "*ne yapıp edin, orada neler görüşüldüğünü bana bildirin*" dediğini, bunun üzerine KGB'nin, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'ndaki casusu Burgess aracılığıyla konferansın gizli gündemini teşkil eden Batı Almanya'nın otonomlardan oluşan Federal Almanya'ya dönüştürülme planından Kremlin'i haberdar ettiğini anlatmaktadır.[443]

1949 yılında Türkiye'deki görevini tamamlayan süper ajan Kim Philby beklenmedik bir şekilde Vaşington'a SIS, CIA ve FBI arasındaki eş güdümden sorumlu yönetici olarak atanmıştır. Anılan kurumların eş güdümünü gerektiren konu komünizmle mücadele olunca, Batılı devletlerin anti-komünist mücadelesinin kilit ismi Philby'ye de kuşkusuz büyük iş düşmüştür. Öyle ki Soğuk Savaş çanlarının giderek daha gür çalmaya başlandığı bu dönemde Anglo-Sakson ülkelerin Gizli Servisleri arasında "komünist Rusya'ya" karşı ortak hareket tarzının geliştirilmesi gündeme gelmiş ve bu çerçevede bir takım stratejik kararlar alınmıştır.[444] Ancak bu sürecin önde gelen sorumlularından biri olan Philby, Anglo-Sakson Gizli Servisleri arasında geliştirilen ve SSCB'ye karşı olası bir savaş durumunda ABD ve İngiltere'nin ortak hareket tarzını içeren çok gizli belgeleri KGB'ye ifşa

---

[442] A.g.e., s. 262.

[443] A.g.e., s. 236-237-238.

[444] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 175.

etmiştir.[445] Philby benzer şekilde anılan Gizli Servisler tarafından yürürlüğe konan ortak hareket stratejisinin operasyonel ayağına da çomak sokmayı becermiştir. Örneğin Anglo-Sakson Gizli Servisleri Arnavutluk'u sosyalist bloktan ayırmak için bir karşı devrim operasyonuna kalkışmıştır. Batılı istihbaratçılar tarafından hava ve denizden çıkarma harekâtı olarak iki yönlü planlanan bu operasyon tam bir felaketle sonuçlanmıştır.[446] Philby karşı devrim harekâtına kalkışılmadan önce operasyonun planlarını KGB'ye sızdırmış, KGB de durumu hemen Stalin'e arz etmiştir.[447] Bunun üzerine Stalin güya Avrupa'nın faşizmden kurtuluşunu tebrik etme adına Enver Hoca'ya bir yıldırım mesajı yollamıştır. Stalin'in mesajında yalnızca "yere inmeden yok et" ifadesini gören Enver Hoca zaman kaybetmeksizin gerekli önlemleri almış ve havadan salınan 700 karşı devrimci paraşütçüyü daha yere inmeden vurdurmuştur.[448] Aynı şekilde kıyıdan çıkarma harekâtı da Arnavutluk Kontrespiyonajı'nın karşı devrimci mültecilerin içine sızması sonucunda etkisiz kılınmıştır.[449]

Batı ve Doğu Bloğu arasındaki asimetrik savaş bütün acımasızlığıyla sürerken Uzak Doğu'da Marks'ın devrimci öngörülerini ikinci kez boşa çıkaran bir olay yaşanmıştır. 1949 yılında Mao Zedong önderliğindeki Çinli komünistler iç savaşın galip tarafı olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmiş ve ülkedeki tüm özel kurum ve kuruluşları hızla devletleştirmiştir. KGB eski görevlisi Yuriy Modin kitabında, Çin'de komünist devrimin yaşanması karşısında ABD'nin sert bir tutum sergileyerek bu ülkeye aske-

---

[445] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 191.

[446] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 190-191.

[447] İ. G. Atamanenko, "Angliyskie Aristokratı: Luçşie Sovetskie Razvedçiki", *Nezavisimaya Gazeta*, 14.01.2011, http://svr.gov.ru/smi/2011/ng-nvo20110114.htm (Erişim: 23.02.2012).

[448] Atamanenko, *Şpionskiy Pas'yasns*, s. 172.

[449] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 196-197.

ri bir müdahalede bulunmayı gündeme getirdiğini, sorunun bir krize dönüşmemesi için İngiltere'nin devreye girerek ABD'yi yatıştırma stratejisi güttüğünü, KGB'nin ise tüm bu süreci Guy Burgess üzerinden izlediğini belirtmiştir.[450] Modin'in ifadesine göre Burgess, Dışişleri Bakanlığı'ndaki mesai arkadaşları arasında ABD'nin Çin politikasına yönelik mesnetsiz ithamlarda bulunarak "kuzenlerin" arasına nifak tohumu eklemeye çalışmış ve bu çabasında da bir ölçüde başarılı olmuştur.[451]

1950 yılı, 20. asrın en önemli casuslarından olan Kim Philby ve Guy Burgess'in uzun soluklu "gizli savaşlarının" kırılma noktasını teşkil etmiştir. Zira KGB son derece stratejik bir hata yaparak Burgess'in Vaşington'a tayin olmasına önayak olmuş ve bu aşamadan sonra olaylar birbirini izleyerek sonunda telafisi mümkün olmayacak bir soruna dönüşmüştür. Moskova Merkez'in Burgess'i Vaşington'a yönlendirmesinin altında yatan temel neden, üst düzey konumu gereği Philby'yle KGB'nin doğrudan temasının riskli olması ve bu riski en aza indirecek bir "ulağa" ihtiyaç duyulmasıdır.[452] İstihbari açıdan Burgess gibi aşırı hareketli bir kişiliğin Philby'nin konumundaki birinin yanına verilmesi her iki casusla birden çalışan kontrolör için büyük risk taşımıştır. Nitekim Burgess'in aşırılığını iyi bilen Philby arkadaşına göz kulak olabilmek için onu evine almak zorunda kalmıştır.[453] Üstelik aynı dönemde FBI tarafından başlatılan ve Sovyet gizli yazışmalarını deşifre etmeyi amaçlayan bir operasyon (VENONA) ortaya

---

[450] İngilizler ABD'yi Çin'e karşı sert tutum içerisinde olmama hususunda defaatle uyarmış ve ıslarla Çinlilerin devrim heyecanını üstünden atıp kısa sürede Ruslarla ihtilafa düşeceklerini savunmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 264-265.

[451] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 266.

[452] A.g.e., s. 288.

[453] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 806.

çıkmıştır. VENONA Operasyonu kapsamında FBI, İngiltere'nin Vaşington Büyükelçiliği'nde KGB'ye çalışan "Homer" kod adlı bir köstebeğin varlığını açığa çıkarmıştır. "Homer" kod adlı KGB casusunun gerçek kimliğini bilen Philby durumu hemen KGB'ye bildirmiş ve Maclean'in yakalanmadan kaçması için Burgess ile birlikte plan yapmıştır.[454] Ne var ki KGB Maclean'le beraber Burgess'in de kaçırılmasını sağlayınca Philby kaçınılmaz olarak topun ağzına atılmıştır. Çünkü Amerikalılar köstebeğin kaçışından Philby'yi sorumlu tutmuş ve bu zan altında MI-5 tarafından sorgulanarak erken emekliye sevk edilmiştir.[455]

Biyografisinde de belirtildiği üzere Philby'nin hayatı bu aşamadan sonra tam bir kâbusa dönüşmüş ve bir daha eskisi gibi olmamıştır. Aleyhinde somut kanıt ortaya konamamış olsa da hayatının geri kalan dilimini KGB'nin "üç numaralı" (Third Man) casusu olma ithamı altında sürdürmek zorunda kalmıştır. Ayrıca işsiz kalması sonucunda maddi açıdan hayatını idame ettiremez durumu gelmiştir. Ancak bu kötü günleri yaklaşık 4 yıl sürmüş ve yerini Philby'nin en yetenekli olduğu casusluk işine bırakmıştır. 1956 yılında İngilizler, Amerikalı dostlarına haber vermeksizin Philby'yi yeniden işe almış ve gazeteci kisvesi altında Beyrut'ta görevlendirmiştir.[456] Philby'nin yeniden SIS tarafından görevlendirilmesi çokça tartışılmış ve konuya ilişkin yapılan çalışmalarda genelde farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bazı yorumlara göre erken emekli edilen Philby'nin bu süre zarfında aleyhinde hiçbir kanıt bulunmadığı için Servis'teki bazı yakın arkadaşları onun tekrar işe alınması yönünde yoğun bir şekilde ısrarcı olmuştur. Bazı yorum-

---

[454] İ. G. Atamanenko, "Angliyskie Aristokratı: Luçşie Sovetskie Razvedçiki", *Nezavisimaya Gazeta*, 14.01.2011, http://svr.gov.ru/smi/2011/ng-nvo20110114.htm (Erişim: 23.02.2012).

[455] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 705.

[456] Dienko, "Razvedka i Kontrrazvedka v Litsah", *Entsiklopediçeskiy Slovar' Rossiyskih Spetsslujb*, s. 512.

lara göre de SIS Direktörü Dick White, Philby'yi tekrar işe alarak aslında bir oyun oynamış, zira bu suretle hem Philby ile KGB arasında bir bağlantının olup olmadığını aydınlatmayı hem de böyle bir bağlantı varsa, İngiltere'nin Orta Doğu politikaları bağlamında KGB'ye düzmece bilgiler göndermeyi amaçlamıştır.[457] Ancak açık kaynaklarda yer alan bilgiler çerçevesinde süper ajan Philby'nin her şeye rağmen bu dönem de KGB'ye önemli bilgiler sızdırdığı anlaşılmaktadır. Örneğin CIA tarafından bilgi paylaşım yasası kapsamında kamuoyuna açıklanan belgelere göre Kim Philby'ye, anılan kurumun bazı gizli operasyonlarına yönelik bilgi sağlayan üst düzey bir CIA görevlisi vardır. Çünkü Philby, 1956 yılında Suriye'deki yönetimin devrilmesi ya da 1957 yılında Lübnan'daki seçimleri Batı yanlısı Şamil Şamun'un kazanması adına yürütülen gizli çalışmalar gibi Ortadoğu ve Latin Amerika'daki pek çok CIA operasyonunu öğrenebilmiştir.[458] Son olarak, 1956 yılından itibaren Ortadoğu'da çalışmaya başlayan Philby'den KGB'nin Lübnan İç Savaşı, Irak devrimi, Mısır–İsrail ihtilafı ve İngiltere'nin bu soruna yaklaşımı hakkında bilgi talep ettiği bilinmektedir.[459]

Sonuç itibariyle deşifre olana kadar Cambridge Beşlisi, İngiliz ve Amerikan Gizli Servislerinin Doğu Bloğu'ndaki ajanlarını ifşa edecek resmi verilere erişmiş ve bunları hayatlarını adadıkları komünist davanın öncüleri olarak gördükleri Rus yoldaşlarına sızdırmıştır.[460] İngiliz Gizli Servisi'nde kilit bir konumda çalışan Philby'nin ajan deşifre etme meselesindeki rolü, doğal olarak diğer Cambridge'li arkadaşlarına nazaran daha fazla ön plana çık-

---

[457] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 195.

[458] CIA'in tespitine göre Philby'nin anılan Servis'teki kaynağı CIA'in Orta Doğu ve Afrika'daki operasyonları kapsamında uzman olarak çalıştırdığı Wilbur Crane Eveland'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Knightley, Phillip, (1992), a.g.e., s. 256.

[459] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 194.

[460] Popov, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 224.

maktadır. Zaten Philby'nin şahsi ifadesine göre onun döneminde Batı Bloğu Gizli Servisleri tarafından SSCB'ye karşı girişilen hiçbir başarılı operasyon olmamıştır.[461] Philby'nin bu iddiasını, Cambridge Beşlisi'yle hem "case officer" hem de "desk officer" olarak çalışan KGB eski görevlisi Yuriy Modin de doğrulamıştır. Modin anılarını paylaştığı kitabında, Anglo-Sakson Gizli Servisleri tarafından Ukrayna, Belarus, Türkiye ve Baltık ülkeleri baz alınarak hava, kara veya deniz yoluyla Sovyetler Birliği'ni hedef alan tüm sızma operasyonlarını Philby sayesinde önceden öğrenip gerekli önlemi aldıklarını yazmıştır.[462] Üstelik Philby yüzünden Anglo-Sakson Gizli Servisleri arasına telafisi mümkün olmayacak bir şekilde "güvensizlik tohumları" ekilmiştir.[463]

3.5. CAMBRIDGE BEŞLİSİ'NİN DEŞİFRE OLMA SÜRECİ

Cambridge Beşlisi'nin uzun yıllara dayanan KGB casusluğu süreci her zaman mükemmel bir şekilde gelişmemiş, bazen deşifre olmalarına ramak kala başlarına gelen tehlikelerden sıyırmayı başarmış, bazen de şansları yaver gitmeyerek yakayı ele vermişlerdir. Dolayısıyla bu bölümde, Cambridge Beşlisi'nin deşifre olmaktan son anda kurtulduğu durumlar ile istem dışı gelişen ve sonucunda deşifre olmaları kaçınılmaz olan olaylar silsilesi kronolojik etken dikkate alınarak işlenmeye çalışılacaktır.

Aslında Cambridge Casusluk Şebekesi'nin kuruluşunun daha ilk yıllarında deşifre edilmesi noktasında önemli bir olay yaşanmış, fakat ne SIS ne de MI-5 olayın üzerine gitmeyerek tarihi bir hataya yol açmıştır. Söz konusu olay 1937 yılında Valter

---

[461] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 139.

[462] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 188-189.

[463] Atamanenko, "Angliyskie Aristokratı: Luçşie Sovetskie Razvedçiki", *Nezavisimaya Gazeta*.

Krivitskiy[464] adında üst düzey bir GRU görevlisinin Batıya iltica etmesiyle başlamıştır. 1936-1938 yılları arasında Sovyet İstihbarat tarihine "Büyük Temizlik Operasyonu" olarak geçen soruşturma kapsamında diğer pek çok Sovyet istihbaratçısı gibi yurt dışı görevi esnasında Moskova'ya davet edilen Valter Krivitskiy başına nelerin geleceğini bilerek 1937 yılında Fransız İstihbaratına sığınmış, kendisi ve ailesine Fransız pasaportu verilmesi karşılığında Fransızlara KGB'nin bu ülkedeki faaliyetlerini anlatmayı önermiştir.[465] Fransa'da kendini güvende hissetmeyen Krivitskiy aynı yıl New York'a kaçmış ve burada da FBI'a konuşmuştur.[466] Krivitskiy bu soruşturmasında 61'i İngiltere'de olmak üzere 100'ü aşkın KGB casusunun Batıda faaliyet göstermekte olduğunu söylemiştir. Krivitskiy'in ifadeleri en çok İngiltere'yi ilgilendirdiği için durum FBI tarafından MI-5'e bildirilmiştir. Buna binaen Krivitskiy İngiltere'ye getirilmiş ve burada dönemin MI-5 Direktör Yardımcısı Guy Lidell ile Sovyet İstihbaratı Uzmanı Jane Archer tarafından sorgulanmıştır.[467] Nitekim bu sorgu esnasında verdiği bilgiler ışığında İngiliz Kontrespiyonajı, KGB'nin İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda haberleşmeci olarak çalışan "Mag" kod adlı casusu John King'i deşifre etmiştir.[468] Krivitskiy ayrıca, İspanya İç Savaşı sırasında gazeteci kisvesi altında KGB'ye çalışan genç bir İngiliz komünistin olduğunu, ama bu casusun kimliğine ilişkin başka bir bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir.[469]

---

[464] İngilizce Walter Krivitsky olarak geçmektedir.

[465] Simbirtsev, *Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939*, s. 221.

[466] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 303.

[467] Peter Day ve Michael Smith, "Mi6 Officer Suspected of Being Soviet Spy Was Never Questioned", *The Telegraph*, 04 Mart 2003, http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1423660/MI6-officer-suspected-of-being-Soviet-spy-was-never-questioned.html (Erişim: 26.02.2012).

[468] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 662.

[469] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy*

Hiç kuşku yok ki MI-5 bu tanımlamaların üzerine gidip araştırmasını derinleştirseydi Kim Philby'nin deşifre edilmesi çok daha erken bir tarihte olacaktı. Ancak her nedense MI-5 Krivitskiy'in ifadelerini derinlemesine incelememiş ve bir kenara itelemiştir! Üstelik bu konuda en hassas davranan kişilerin başında gelen Sovyet İstihbaratı Uzmanı Jane Archer, yayınlanan İngiliz arşivlerine göre "söz dinlememe" nedeniyle kısa süre sonra MI-5'ten kovulmuş[470] ve ortalama 4 yıl sonra Kim Philby tarafından "Sovyet İstihbaratını en iyi bilen kişi olması nedeniyle" SIS'in komünizmle mücadele dairesi olan IX. Şube'ye alınmıştır![471] Sonuç itibariyle Krivitskiy olayını öğrenen MI-5'teki Rus casusu Blunt hemen KGB'yi uyarmış,[472] Ruslar da ABD'de yaşamakta olan Krivitskiy'in izini bularak onunla birkaç kez temasa geçmiştir.[473] En kritik dönemde Sovyet İstihbaratında görev alan ve Batıyı saran Sovyet casusluk faaliyetleri hakkında çok şey bilen Valter Krivitskiy 10 Şubat 1941 tarihinde Vaşington'da kalmakta olduğu Bellevue Hotel'in odasında ölü olarak bulunmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın başında yaşanan Krivitskiy olayının ardından bir önemli gelişme de savaş sonunda meydana gelmiştir. Ancak bu sefer Ruslar sorunun Krivitskiy olayındaki gibi uzamasına izin vermemiş ve yaklaşık bir ay içerisinde kökten çözülmesini sağlamıştır. İstanbul'daki Sovyet Muavin Konsolosu Konstantin Volkov 1945 yılının Eylül ayında İstanbul'daki İngiliz Başkonsolosluğu'na başvurarak aslen KGB ajanı olduğunu

---

ot Lenina do Gorbaçeva, s. 467.

[470] The National Archives, "Security Service Records Release 25-26 November 2002", http://www.nationalarchives.gov.uk/documents/nov2002.pdf (Erişim: 26.02.2012).

[471] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 467.

[472] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 197.

[473] Simbirtsev, *Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939*, s. 221.

öne sürmüş ve İngilizlerden yardım talep etmiştir. Konstantin Volkov İstanbul'daki İngiliz Başkonsolosluğu'ndaki mevkidaşına, İngiltere Devleti'nin ona ve eşine siyasi mülteci hakkı tanıması karşılığında KGB'nin ikisi Dışişleri Bakanlığı'nda, biri İngiliz Kontrespiyonaj Dairesi yönetici olan üç önemli İngiliz casusunun ismini ve KGB'nin Türkiye'deki casuslarının tam listesini vermeyi teklif etmiştir.[474] Bununla yetinmeyen Volkov İngilizlerin iştahını daha fazla kabartma adına Moskova'da, içinde çok önemli belgelerin bulunduğu bir dairenin yerini ve anahtarını vermeyi de taahhüt etmiştir.[475] Son olarak, KGB'nin İngiliz diplomatik yazışmalarının çoğu şifresini kırdığını belirtmiş, bu yüzden durumu Londra'ya bildirmek için telgraf yerine diplomatik kurye kullanılmasını ısrarla telkin etmiştir.[476]

Durumu çok acele Londra'ya bildiren SIS'in İstanbul İstasyonu, Merkez'den yönerge beklemeye başlamıştır. Diplomatik kuryeyle gönderilen rapor doğrudan SIS Direktörü Sir Stewart Menzis'in eline ulaşmış, Menzis de dosyayı "Komünizmle Mücadele Dairesi" Başkanı Philby'ye havale ederek ondan İstanbul'da anılan kişiyi sorgulamasını ve onu Londra'ya getirmesini istemiştir.[477] Philby Volkov meselesini öğrenir öğrenmez soluğu Sovyet kontrolörü "Kreşin'in" (Boris Mihayloviç Kretenşild) yanında almış ve acilen durumu Moskova Merkez'e rapor etmesini istemiştir.[478] Böylece Volkov meselesini halletmek üzere İstanbul'a gönderilen Philby daha bu şehre varmadan anılan kişi ansızın ortadan kaybolmuştur.[479] Bu anlamda Volkov'un KGB tarafından sus-

---

[474] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 184.

[475] Barry Rubin, *İstanbul Entrikaları*, İstanbul: Doğan Kitap, 3. Baskı, 2007, s. 273.

[476] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 151-152.

[477] Robert J. Lamphere ve Tom Shachtman, *The FBI-KGB War: A Special Agent's Story*, Georgia: Mercer University Press. 1995, s. 235.

[478] Zigunenko, *Razvedçiki i Şpionı*, s. 297.

[479] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 159-160-161.

turulduğuna yönelik en ufak bir kuşku yoktur, ancak nasıl susturulduğu konusu hala gizemini korumaktadır. Bununla birlikte bazı kaynaklara göre bir görgü tanığı o tarihlerde İstanbul'a inen Sovyet uçağına paramparça bir cesedin konduğuna tanık olmuş,[480] bazılarına göre de vücuduna uyuşturucu bir madde enjekte edilmesi sonucunda bayıltılan Volkov bir sedyeye bağlanmış halde infaz edilmek üzere Moskova'ya kaçırılmıştır.[481]

Bu iki kritik beladan kurtulan KGB ve onun Cambridge'li casuslarının şansı bir dahaki sefere bu kadar yaver gitmemiş ve sonunda şebekenin iki önemli ismi açığa çıkmıştır. Söz konusu olayın yaşanmasında bu kez insani etken öncelikli neden olmamış, bunun yerine istihbarat sektöründe büyük gelişim gösterecek olan kriptoloji rol oynamıştır. Tarih boyu devletler yabancı ülke diplomatik temsilciliklerinin kendi ülkesiyle olan gizli yazışmalarını öğrenmeye çalışmış ve bu amaçla çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Bu çerçevede, ABD'de II. Dünya Savaşı döneminde Sovyet casusluk faaliyetleriyle bağlantılı olduğu düşünülen bir takım gizli yazışmalar toplanmış, ama şifreleme sistemi çözülemediği için bunlar bir türlü okunamamıştır. Buna karşın Nazi Almanyası'nın müttefiki konumunda bulunan Finlandiya'da KGB'ye ait bir kod kitapçığının ele geçirildiği ve bu suretle Sovyet şifreleme sisteminin çözüldüğü haberini alan FBI yetkilileri hemen harekete geçerek Finlilerden bu çalışmayı devralmıştır.[482] İngiliz ve Amerikalı kriptoloji uzmanlarının ortak çalışmaları sonucunda Sovyetlerin 1943-1948 arasındaki gizli yazışmaları çözülerek Başkan Roosevelt'in en yakın arkadaşı ve danışmanı olan Harry Hopkins (kod adı "A 19") başta olmak üzere pek çok KGB ajanı deşifre edilmiştir.[483]

---

[480] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 12.

[481] Rubin, *İstanbul Entrikaları*, s. 273.

[482] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 361.

[483] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 361.

Adına "VENONA Operasyonu" koyulan bu çalışma kapsamında FBI, Sovyet gizli yazışmalarında "Homer" kod adlı, konumu ve saygınlığı yüksek bir KGB köstebeğinden sıkça bahsedildiğini tespit etmiştir.[484] "Homer" üzerine araştırmalarını yoğunlaştıran FBI bu kişinin, Vaşington'daki İngiliz Büyükelçiliği'nde çalıştığını ve 1944-1945 yıllarında Truman ile Churchill arasındaki gizli yazışmaları KGB'ye sızdırdığını saptamıştır.[485] "Homer" kod adlı KGB casusuna dair bir başka önemli ipucuna göre "Homer" Vaşington'dan New York'a hasta ve hamile olan eşini görmeye gitmiştir.[486] 1949 yılından itibaren Vaşington'da İngiliz ve Amerikan Gizli Servisleri koordinatörü olarak çalışan Philby, FBI'ın VENONA Operasyonu'nu ve "Homer" kod adlı casusun varlığını duyar duymaz gerçekte kimin izinin sürüldüğünü hemen anlamıştır. Zaman kaybetmeden olağanüstü bu gelişmeyi Sovyet kontrolörüne bildirmiş ve yoldaşları Maclean'in açığa çıkmadan biran önce SSCB'ye kaçırılması gerektiği konusunda plan yapmaya başlamışlardır.[487] Philby anılarını yayınladığı "Sessiz Savaş" isimli kitabında bu konunun aciliyetini şu ifadelerle anlatmıştır;[488]

> *"ABD'ye 2 yıllık göreve gelmiştim ve görevi bıraktıktan sonra Maclean meselesiyle ilgili bilgi edinebileceğim yeni bir göreve geleceğim belli değildi, yani ben ABD'den gitmeden Maclean meselesi çözülmeliydi. Bu sebeple Maclean'ın en geç 1951 yılının ortalarında kaçırılması gerekiyordu."*

Philby'nin kurgusuna göre öncelikle, başına geleceklerden habersiz bir şekilde Dışişleri Bakanlığı'nda Amerikan Dairesi

---

[484] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 202.

[485] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 184.

[486] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 13.

[487] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 157.

[488] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 204.

Başkanı görevini yürüten Maclean'in uyarılması gerekmektedir. Bunu yapabilecek en uygun aday olarak da Burgess'i görmüştür. Ancak bu noktada atlanmaması gereken bir sorun beliriyordu; Vaşington'daki İngiliz Büyükelçiliği'nde diplomat olarak çalışan Burgess ABD'den kendi isteğiyle ayrılıp Londra'da Maclean ile görüşürse durum hemen anlaşılırdı. Bu yüzden Burgess'in bir şekilde kendisini ABD'den kovdurması gerekmiştir. Üstelik bu durum, Dışişleri Bakanlığı'nda Amerikan Dairesi Başkanı olan (Maclean) biriyle görüşmesine de son derece uygun bir bahane sunacaktır. Hemen harekete geçen Burgess planlı bir şekilde Virjinya Eyaleti'nde üç kez aşırı hız yapmış, akabinde de Virjinya Valisi'nin sert bir protesto mektubu Vaşington'daki İngiliz Büyükelçiliği'ne ulaşmıştır.[489] Diplomatik bir kriz yaşanmaması için Londra Merkez'e dönmesi kararlaştırılan Burgess ABD'deki son gecesinde Philby'yle bir Çin restoranında buluşmuştur. İki arkadaş burada yüksek sesli müzik eşliğinde Maclean'ın kaçırılışına dair yaptıkları planı son kez adım adım gözden geçirmiştir; "Burgess, Londra'ya varır varmaz Sovyet kontrolörü ile buluşup onu yapılan kaçırma planına ilişkin bilgilendirecek, sonrasında ise Bakanlıkta Maclean'ı ziyaret edip masasına buluşma saat ve yerinin yazılı olduğu gizli bir kâğıt bırakacaktır.[490]

Burada belirtmek gerekir ki her ne kadar Philby 1967 yılında yayınlanan kitabında Blunt'ın ismini bilerek vermese de Philby, Burgess ve Maclean üçgeninde kurulan bu senaryonun Moskova Merkez'e aktarılma ve KGB'nin de bu senaryoya dâhil edilme görevi aslında Blunt'a düşmüştür. Burgess Londra'ya gelir gelmez Blunt'la buluşmuş, ona Maclean meselesindeki gelinen aşamayı anlatmış ve durumdan KGB'yi haberdar etmesini istemiştir.[491] Bu süre zarfında "Homer" kod adlı KGB casusu olma ihtimali

---

[489] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 204.

[490] A.g.e., s. 206.

[491] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 309.

bulunan kişilerden oluşan listeye dâhil edilen Maclean, henüz yasal izin çıkmadığı için MI-5 tarafından evi izlenmese de, iş yerindeki telefonları dinlenmeye başlanmıştır.[492] Durumun giderek tehlikeli bir hal almaya başladığı bu süreçte Burgess elini çabuk tutmuştur. 25 Mayıs 1951 tarihinde (Cuma akşamı) Burgess kiralık bir arabayla Maclean'in evine gelmiş, kendini Dışişleri Bakanlığı'ndan Roger Steil olarak tanıttıktan sonra Maclean'i alıp beraber önce bir restoranta, ardından da İngiltere'nin güneyinde yer alan liman kenti Southampton'a girmiştir.[493] Buradan bir gezi teknesine binen Burgess ve Maclean Fransa'nın kuzeyinde yer alan liman kenti Saint Malo'ya gelmiş ve buradan Paris'e geçmiştir. Paris'ten trenle İsviçre'ye giden Maclean ve Burgess'e SSCB'nin Bern Büyükelçiliği tarafından Sovyet pasaportu verilmiştir.[494] Daha sonra ikili Zürih'ten uçağa binerek Prag'a gelmiştir. Prag'da kendilerini KGB ajanları karşılayarak Sovyetler Birliği'ne götürmüştür.

Maclean'in Sovyetler Birliği'ne kaçma olayında Philby açısından beklenmedik gelişme Burgess'in de ortadan kaybolması olmuştur. Çünkü Philby ve Burgess'in geliştirdiği ortak plana göre Burgess, Maclean'ın kaçırılmasına sadece yardım edecekti.[495] Buna rağmen Vaşington'da bulunan MI-5 görevlisi Jeff Patterson'dan Maclean ile birlikte Guy Burgess'in de kaçtığını öğrenen Philby adeta küçük dilini yutmuştur.[496] Zira Burgess'in deşifre olması Philby'nin de açığa çıkması anlamına

---

[492] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 800-801.

[493] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 157.

[494] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 802.

[495] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 207.

[496] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 806.

gelmektedir ve bundan sonraki süreçte olayların gelişimi bunun ne kadar doğru bir çıkarım olduğunu ispatlamıştır. Nitekim bu operasyonu düzenleyen KGB görevlilerinin başında gelen Yuriy Modin yıllar sonra Burgess'in kaçışışını büyük bir hata olarak değerlendirmiş, bunun altında yatan nedeni de Maclean'in yalnız başına kaçmaya yanaşmamasını ve çözüm olarak Moskova Merkez'in Burgess'den Maclean'e refakat etmesini istemesine bağlamıştır.[497] Moskova Merkez'in bu isteğini Burgess "*Philby beni Maclean'le kaçmamam konusunda defaatle uyardı ve benden bu konuda söz aldı, bu yüzden gelemem*" diyerek reddetmiş, ancak KGB kontrolörü "Korovin" onu sadece belli bir noktaya kadar eşlik etmesi, sonrasında geriye döneceği hususunda ikna etmiştir.[498] Bu şartla yola çıkan Burgess Prag'a kadar Maclean'a eşlik etmesine karşın geri dönmemiş ve soluğu SSCB'de almıştır. Philby hayatını karartan bu kaçış operasyonu hakkında yıllar sonra yaptığı bir yorumda "*Sovyet arkadaşları Burgess'e, kalması halinde diğer dava arkadaşlarına zararı dokunabilir diye onun sahneden çekilmesinin en iyi yol olduğunu söylemiş olabilirler*" ifadesini kullanmıştır.[499] Philby'nin sıkı sıkı tembihlemesine rağmen Burgess'in Maclean'le kaçması Cambridge Beşlisi'ne dair bir başka belirsiz ve gizemli noktayı teşkil etmektedir. Bu bağlamda konuya ilişkin çok sayıda Rusça kaynak taranmış, ama Modin'in yorumları dışından sadece bir kaynakta kayda değer bir bilgiye rastlanmıştır. "Rusya ve SSCB'nin Gizli Servisleri"

---

[497] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 314.

[498] Burgess'in nasıl Maclean ile birlikte kaçmaya razı olduğuna kafa yoran Modin hatıralarında, KGB'nin Burgess'i Prag'dayken "*Rusya'ya kadar arkadaşınla birlikte gel, sonra seni İngiltere'ye geri göndeririz*" diye kandırmış olabileceğini, Burgess'in ise normal koşullarda buna inanacak kadar aptal olmadığını fakat böyle bir OHAL durumunun getirmiş olduğu psikolojik baskı altında buna inanmış olabileceğini öne sürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. A.g.e., s. 315, 324.

[499] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 215.

isimli bir ansiklopedide Burgess hakkında 1940'ların sonlarına doğru yazıldığı anlaşılan bir raporda "*bu tiksindirici adamdan ne kadar erken kurtulursak bizim için o kadar iyi olacak*" diye bahsedilmektedir.[500]

İki İngiliz diplomatın ortadan kaybolması hem bu kişilerin yakın çevresinde hem de kamuoyunda büyük yankı yapmıştır. Örneğin Burgess İngiltere'den ayrılmadan birkaç saat önce Oxford Üniversitesi mezunu gazeteci-yazar Goronwy Rees'i aramıştır. Burgess'in kaçma haberini alır almaz korkuya kapılan Rees, Burgesss'le ortak arkadaşları olan (aynı zamanda MI-5'te çalışan) David Futman'ı[501] arayıp "onların kaçışıyla bir alakası olmadığını" MI-5 Direktör Yardımcısı Guy Lidell'a iletmesini istemiştir![502] Bununla da kalmayıp Guy Lidell'i aramış, fakat telefonlarına cevap vermemesi üzerine Anthony Blunt'la temasa geçmiştir. En sonunda Guy Lidell ve Anthony Blunt birlikte Goronwy Rees'i bir öğle yemeğinde ağırlamış ve Burgess hakkında çok şey bilen Rees'e MI-5'e bildiklerini anlatmasının sadece aptallık olacağını ve kendisini zan altında bırakacağını söylemiştir.[503] Benzer şekilde Burgess'in kız arkadaşı olan Edebiyatçı Rosamond Lehmann da "kaçış olayından" sonra SIS Direktörü Mackenzie'yi

---

[500] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", *Populyarnaya Entsiklopediya*, s. 307.

[501] Burgess'in İngiliz istihbaratçısı David Futman ile tanışıklığı BBC'de radyo programcılığı yaptığı döneme dayanmaktadır. Burgess radyo programlarından birine Sovyetler Birliği'ndeki halklarla ilgilenen Futman'ı davet etmiş ve kısa süre sonra "bu kadar bilgili kişinin" SIS'in Siyasi İstihbarat Birinci Şube Müdürü olduğunu öğrenmiştir. Nitekim Futman 1938 yılında SIS'te işe başlayan Burgess'in ilk Şeflerinden biri olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 107-108.

[502] Popov, *Sovetnik Koroleva: Superagent Kremlya*, s. 193-194

[503] Jenny Rees, *Looking for Mr. Nobody: The Secret Life of Goronwy Rees*, New Jersey: Transaction Publishers, 2000, s. 165.

telefonla arayarak Burgess'e yönelik bazı bilgiler iletmek istediğini belirtmiş, Mackenzie ise bir hafta boyunca küçük kızını okula götürmesi gerektiğini öne sürerek Lehmann'ı kabul edemeyeceğini söylemiştir![504] Tüm bu alıntılar Maclean ve Burgess olayının dönemin yetkilileri tarafından üzerine gidilerek aydınlatılması gerekirken, olası bir soruşturmanın kendilerine ve makamlarına ucu dokunmasın diye nasıl ört bas edilmeye çalışıldığını gözler önüne sermektedir.

Açıkça görülüyor ki KGB Maclean'le birlikte Burgess'i de Sovyetler Birliği'ne kaçırarak tarihi bir hataya imza atmıştır. Üstelik önüne çıkan bir fırsatı değerlendirmiş olsa, belki Maclean'i kaçırmasına bile gerek kalmayacaktı. Zira Maclean gerçek düşüncelerini gizlemek zorunda kaldığı casusluk psikolojisi altında çalışmaya daha fazla dayanamayarak Kahire'de görevli olduğu sırada aşırı alkol tüketimine ve giderek saldırganlaşmaya başlamıştır.[505] Diplomatik resepsiyon ve partilerde sarhoş oluncaya kadar içen Maclean artık diplomatların refah içerisindeki yaşamlarıyla Mısır nüfusunun yüzde 90'ının yoksul durumunu aleni bir şekilde tartışma konusu bile yapar olmuştur.[506] Böylesine açık bir ruhsal bunalım dönemi geçiren Maclean KGB'nin Kahire İstasyonu'na "Amerikan emperyalizmiyle mücadele edebileceği en uygun yer olan Moskova'ya" gelmeyi istediğini belirten bir mektup vermiş, KGB ise onun bu isteğini değerlendirmeye bile almamıştır.[507]

---

[504] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 236.

[505] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 793.

[506] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 192.

[507] Yuriy Modin kitabında, eğer KGB yöneticilerinin Maclean'in bu mektubunu dikkate alıp onun Moskova'ya gelme isteğine onay verselerdi 1951 yılındaki kaçırma operasyonuna gerek kalmayacağını, dolayısıyla Cambridge Şebekesi'nin açığa çıkmayacağına dem vurmuştur. Bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 252. İlginçtir ki Guy Burgess'in başına gelen bir olayda da KGB benzer bir yaklaşım

Deşifre edilmesi an meselesi iken İngiltere'den kaçmayı başaran Maclean ve hiç hesapta yokken ona eşlik eden Burgess olayının yaşanması Londra ve Vaşington'u tam bir şoka uğratmıştır. Bu olayın yaşanmasından "kuzenlerine" oranla çok daha rahatsızlık duyan Amerikalı yetkililer CIA ve FBI'a ayrı ayrı rapor hazırlatmıştır. Hazırlanan her iki rapor da anılan KGB casuslarını önceden uyaran bir başka "üçüncü kişinin" (Third Man) varlığına işaret etmiş ve bu doğrultuda açıkça Kim Philby'yi hedef göstermiştir.[508] Özellikle FBI görevlisi William King (Bill) Harvey 13 Haziran 1951 tarihinde hazırladığı raporunda, "Volkov Meselesi'nin" başında bulunan ve Arnavutluk Operasyonu'nu yöneten kişinin Philby oluşuna, "Homer" kod adlı casusun araştırılmasına dair tüm gelişmeleri bilmesine ve Burgess'le aynı evi paylaşmasına dikkat çekerek bu kişinin Sovyet casusu olduğunu öne sürmüştür.[509] Gerçekten gerek Amerikalıların gerekse İngilizlerin Vaşington'da aynı evi paylaşan Philby ile Burgess'in yakın dostluğunu bilmesi işi çıkılmaz bir hale sokmuştur. Burgess, arkadaşı Philby İspanya'dayken ona kuryelik yapmış, 1934'te Philby Avusturya'dayken onun için para biriktirmiş, İngiltere'ye dönen "yoldaşının" SIS'e girmesine yardımcı olmuş, ayrıca 1948 yılında SIS'in İstanbul İstasyon Şefi

---

sergilemiştir. Bir keresinde David Futman, SIS Direktör Yardımcısı Valentine Vivian ile görüşmesinde Burgess'ten övgüyle söz etmiş, hatta Burgess'in geçmişte komünist olduğunu, dolayısıyla Komünist harekete ve Marksist teoriye yönelik derin bir birikimi bulunduğunu bahsetmiştir. Bunu öğrenen Vivian'ın aklına Burgess'i Moskova'ya diplomatik kisve altında ajan olarak gönderme fikri gelmiştir. Gelişmelerden haberdar edilen Burgess ise durumu hemen KGB'ye bildirmiştir. KGB de aynı Maclean örneğinde görüldüğü gibi, Burgess'in Moskova'da görevlendirilmesine karşı çıkmıştır. Bkz. A.g.e., s. 116-117.

[508] Tsarev ve Costello, *Rokovie İllyuzii*, s. 130.

[509] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 220.

iken buraya gelerek onu ziyaret etmiştir![510] Philby ve Burgess arasındaki bu sıkı bağ ister istemez göze çarpmış ve Philby'yi ciddi bir şekilde zan altında bırakmıştır.

Sonuç itibariyle CIA Şefi Walter Bedell Smith işbirliği halindeki SIS'e Philby'yi artık Vaşington'da görevli olarak görmek istemediklerini iletmiş ve böylece Philby apar topar Londra'ya dönmek zorunda kalmıştır.[511] Döner dönmez iki KGB casusunun kaçışında payı bulunduğu şüphesiyle MI-5 tarafından sorguya alınmıştır. Sorguya katılan MI-5 görevlileri Arthur Martin ve H.J.P. Milmo, Philby'yi beklenmedik bir noktadan açığa çıkarmaya çalışmıştır. İki yetkili Philby'ye, Volkov'un itiraflarının Londra'ya ulaştırılmasından iki gün sonra, KGB'nin gerek Londra–Moskova gerekse İstanbul–Moskova arasındaki telsiz haberleşmesinde göze çarpan bir artışın olmasını, benzer bir durumun "Homer" meselesine ilişkin haberinin Londra'ya ulaşmasının ardından KGB'nin Vaşington–Moskova hattında da yaşanmasını sormuştur.[512] Yani açıkça bir köstebeğin KGB'yi uyardığı ve bunun üzerine KGB İstasyonlarının hemen Moskova Merkez'le irtibata geçtiği ima edilmiştir. Philby ise sadece "bunun nedenini bilmediğini" söylemekle yetinmiştir. Böylelikle SIS'in gelecekteki patronu olarak görülen efsane ajan Kim Philby, KGB'nin tarihe geçen "Burgess hatası" yüzünden, 1952 yılında SIS tarafından erken emekliye ayrılmıştır. SIS mevzuatı gereği erken emekliye ayrılan Philby'ye tazminat olarak 200.000 Sterlin peşin verilmiş, 3 yıllığına da 5.500 Sterlin emekli maaşı bağlanmıştır.[513]

Burada belirtmek gerekir ki Maclean ve Burgess olayının faturası sadece Philby'ye kesilmemiştir. SIS'te görevli olan

---

[510] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 200.

[511] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 806-807.

[512] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 222.

[513] Atamanenko, *Şpionskiy Pas'yasns*, s. 174.

10 kişi daha ihmali bulunduğu gerekçesiyle erken emekliye ayrılmıştır.[514] Üstelik bu skandal bir başka Cambridge'li casusu daha zor durumda bırakmış ve "davaya" hizmet etme yolundan alıkoymuştur. Bu kişi Dışişleri Bakanlığı'ndayken Maclean'le iyi arkadaşlık ilişkisi bulunan John Cairncross'dan başkası değildir. Bu nedenle 1951 yılının Eylül ayında MI-5 yetkilileri Cairncross'u gözaltına alarak sorgulamıştır. Sorguda Cairncross'a, Maclean'le olan arkadaşlık ilişkisi ve üniversite öğrencisiyken Komünist Parti üyeliği sorulmuş, buna karşılık Cairncross, Bakanlıkta iken Maclean'in iyi anlaştığı bir arkadaşı olduğunu söylemiş ve parti üyeliğini inkâr etmeyerek üniversite sonrasında organik bir bağının kalmadığını ifade etmiştir.[515] Cairncross'un da sorguya alındığını haber alan KGB, gözetim altında olma ihtimaline karşı casusuyla görüşmelerini seyrekleştirme kararı almış ve bunu bildirmek için onunla temas kurmaya çalışmıştır. Uzun uğraşlar sonunda 23 Ekim 1951 tarihinde KGB Cairncross'la bağlantı kurarak gelişmeleri paylaşmış ve yeni temas zamanı olarak 23 Şubat 1952 tarihini önermiş, fakat bu görüşme ancak 1952 yılının Mart ayında gerçekleşebilmiştir.[516] Cairncross bu buluşmada MI-5 tarafından yeniden sorguya alındığını söylemiştir. KGB durumu giderek kritikleşen Cairncross'a yeni temas tarihini 3 ay sonra olarak belirlese de Cairncross buluşma yerine gelmemiş, bunun üzerine Philby'den anılan kişi hakkında bir araştırma yapması istenmiştir. Gizlice durumu inceleyen Philby, Burgess'in evinde yapılan araştırmada elle yazılmış istihbari değere haiz bir belge bulunduğunu, yürütülen kovuşturma sonunda bu belgenin Cairncross'a ait olduğunun saptandığını, sorguda

---

[514] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", *Populyarnaya Entsiklopediya*, s. 308.

[515] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 188.

[516] A.g.e., s. 188-189.

Cairncross'un bunun yabancı bir devletle alakası olmayan sadece iki resmi devlet görevlisi arasında bir bilgi alış verişi olduğunu söylediğini KGB'ye açıklamıştır.[517] Görünürde aleyhinde somut bir kanıt bulunmamasına rağmen 1952 yılında Cairncross Maliye Bakanlığı'ndaki görevinden açığa alınmış ve yurt dışına gitmesine izin verilmiştir.[518] Sonuç olarak KGB Cairncross'un başına tam olarak ne geldiğini ilk zamanlar öğrenemeyecek ve bu konu bir bilmece olarak ortada duracaktır.

Aslında Cambridge Casusluk Şebekesi'nde yer alan bir üye MI-5 tarafından Burgess'in evinde araştırma yapılmadan önce gerekli önlemleri almıştır. Maclean-Burgess olayının patlak vermesinin ardından KGB'ye bile haber vermeden "yoldaşlarının" arkasını toplamaya koyulan kişi Kraliçe'nin sanat danışmanı Sir Anthony Blunt'tan başkası değildir. Blunt yakın dostu olan MI-5 Direktörü Dick White'tan Burgess'in evinin anahtarını almış ve evde bulunan suç teşkil edecek tüm sakıncalı belgeleri temizlemiş, ardından da anahtarı tekrar White'a teslim etmiştir.[519] Blunt söz konusu temizlik esnasında Philby ve Cairncross'a ait el yazısı bazı notların yanı sıra Burgess'in kendisine yazdığı aşk mektuplarını da bulmuş ve bunları ortadan kaldırmıştır.[520] MI-5 Direktörü Dick White'ın Blunt'a böyle bir iyilik yapmasının altında yatan neden, Blunt ve Burgess arasındaki eşcinsel ilişkinin MI-5 Yönetimi tarafından biliniyor olmasıdır. Bu durumun farkında olan KGB'nin Londra'daki "legal rezidanı" "Piter'e" (Yuriy Modin) MI-5 sorguya almadan Blunt'ın da SSCB'ye kaçırılması talimatını vermiş, buna karşın Blunt "*SSCB'de insanların na-*

---

[517] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 189.

[518] Popov, *Sovetnik Koroleva: Superagent Kremlya*, s. 109.

[519] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 803.

[520] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 19.

insan ortaya çıkmıştır. Buna rağmen Sovyet rejiminin vatandaşlarının Doğu Bloğu haricinde yurt dışına çıkmasını engellemesi nedeniyle çoğu kişi bu şansı yakalayamamıştır. Fakat meslekleri gereği hayatlarının büyük bir bölümünü yurt dışında geçiren Sovyet Gizli Servis ve Dışişleri Bakanlığı görevlileri böyle bir engelle karşılaşmamıştır. Bunun bir sonucu olarak Sovyet tarihinde "predateli" (satıcılar / hainler) terimiyle anılan, bir dizi Batı Bloğu'na sığınma girişimi yaşanmış ve bu suretle KGB'nin gizli faaliyetleri ağır darbe almıştır. Batı Bloğu'na kaçan bu kişilerin başında ise SSCB'nin Canberra Büyükelçiliği'nde haberleşmeci olarak çalışan ve Avustralya makamlarına siyasi mülteci olarak sığınan Vladimir Petrov gelmektedir.[524] Dış misyonlarda haberleşmeci konumunda çalışan kişilerin Merkez'le olan açık ya da gizli tüm yazışmaların iletim ve alımından sorumlu olmaları, onlara bu yazışmalarda yer alan bilgileri okuma imkânı sağlamaktadır. Dolayısıyla Vladimir Petrov da konumu gereği Batılı Gizli Servisler için önemli bir bilgi kaynağı teşkil etmiş ve bu anlamda konuşturulmuştur. Bu kapsamda Petrov, Maclean ve Burgess'in İngiltere'den kaçırılmasında bilgi sızdıran ve buna yardım eden kişinin, Kim Philby olduğu yönünde beyanat vermiştir.[525] Üstelik Petrov'un bu beyanatı basına yansımış ve Philby'nin ismi ilk kez kamuoyuna sızmıştır. Bu dönemde İngiliz parlamentosunda Milletvekilli olan Marcus Lipton kamuoyu baskısı altında kalarak konunun aydınlığa kavuşturulması için parlamentoda Başbakan Sir Anthony Eden'e bir gensoru önerisi vermiştir.[526]

1952 yılında erken yaşta emekli edilmesinin ardından kendini zor bir hayatın içinde bulan Philby yaşanan son gelişmeyle

---

[524] Yaşar Arısan, *Sovyet Casusluk Ağı*, İstanbul: Orkun Yayınevi, 1976, s. 101.

[525] Atamanenko, *Spionskiy Pas'yasns*, s. 175.

[526] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", *Populyarnaya Entsiklopediya*, s. 308.

birlikte iyice köşeye sıkışmıştır. Kamuoyu baskısı altında kalan İngiliz güvenlik güçleri 1955 yılında apar topar Philby'yi yeniden sorguya almak zorunda kalmıştır. Bu sefer SIS Karargahı'nda gerçekleştirilen bu sorguya teknik imkân sağlayan ve yan odadan sorguyu dinleyen MI-5 görevlilerinden Peter Wright hatıralarında bu anı şöyle anlatmıştır;[527]

> *"Philby'yi iyi tanıyan üç meslektaşı artık herkes tarafından bilinen o hikâyeyi ona kibarca tekrar ettirdiler. Önce Philby'nin eskiden komünist oluşu, sonra SIS'teki meslek hayatı ve Guy Burgess ile olan dostluğu... Philby kekeliyor ve suçsuz olduğunu söylüyordu. Şaşaladığı zaman memurlardan biri Philby'nin imdadına yetişip, makul bir cevap vermesine yardımcı oluyordu".*

Görüldüğü üzere MI-5'in bazı yetkilileri Philby'nin sorgulanış biçiminden rahatsızlık duymuş ve "SIS Philby'yi temize çıkarmaya çalışıyor" diye durumu üstlerine rapor etmiştir. MI-5 görevlilerinin bu çabası sonuç vermemiş ve birkaç gün sonra Dışişleri Bakanı Macmillan Avam Kamarası'nda Kim Philby'nin KGB casusu olduğuna dair aleyhinde hiçbir somut kanıtın bulunmadığını, dolayısıyla anılan şahsın suçsuz olduğunu açıklamıştır.[528] Böylece köşeye sıkışan Philby'nin talih yüzüne bir kez daha gülmüştür. Philby zaman kaybetmeksizin çeşitli basın-yayın kuruluşunu davet ederek bir basın açıklaması düzenlemiş ve son zamanlarda kamuoyuna aleyhinde yansıyan haberlerin asılsız olduğunu yinelemiştir.[529] SIS'teki mesai arkadaşları da kamuoyu

---

[527] Wright, *Casus Avcısı*, s. 44.

[528] Peter Wright'ın bu durum karşısında kitabında yazdığı şu cümle aslında her şeyi özetlemektedir; *"Ben ilk kez o zaman "Ayna Dünyası'na" katılmış olduğumu anladım. Bu dünyada basit ama hoşa gitmeyen gerçekler ortadan kaldırılıveriyordu."* Bkz. Wright, *Casus Avcısı*, s. 44.

[529] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", *Populyarnaya Entsiklopediya*, s. 308.

önünde aklanan Philby'nin Servise yeniden alınması için üstlerine rica etmiş ve bu suretle anılan kurum tarafından müttefiki olan diğer Amerikan Gizli Servislerine haber verilmeksizin 1956 yılında Beyrut'ta görevlendirilmiştir.[530] Herşeye rağmen pandoranın kutusu bir kere açılmıştı. Artık ne Philby'in ne de olayı kapatmak için uğraş veren İngiliz devletinin çabası Batı Bloğu'na yeni ilticaların olması karşısında bir anlam ifade edecektir.

22 Aralık 1961 tarihinde Anatoliy Golitsin isimli bir KGB görevlisi ABD'nin Helsinki Büyükelçiliği'ne müracaat ederek kendini tanıtmış ve ABD'nin ilgisini çekecek bilgilere sahip olduğunu öne sürerek sığınma talebinde bulunmuştur.[531] Helsinki Büyükelçiliği'nde görevli olan ABD'li yetkililer durumu ciddiye almış ve Golitsin'i uçakla Vaşington'a göndermiştir. KGB'nin İngiltere ve Amerika operasyonları kapsamında görev aldığını öne süren Golitsin, FBI'ya Sovyet casusluk ağına dair bildiklerini anlatmıştır. Batı Bloğu'na sığınan diğer KGB ajanları gibi Golitsin'in ifadeleri de ağırlıklı olarak KGB'nin İngiltere yapılanmasıyla ilgilidir. Bu bağlamda Golitsin, İngiltere'de faaliyet gösteren Sovyet ajanlarına ilişkin 10 ayrı dosya hazırlamış, bu dosyaların birinde de "Beşler Çetesi" isimli bir ekipten bahsetmiştir.[532] Golitsin'in ifadelerinden hareketle MI-5, "Beşler Çetesi'nin" iki üyesinin Maclean ve Burgess olduğunu saptamış; "Stanley" kod adlı, KGB'nin Ortadoğu'daki operasyonlarıyla bağlantılı üçüncü casusun Kim Philby; dördüncü casusun da Anthony Blunt olmasından kuşkulanmış; ancak beşinci casusu bir türlü belirleyememiştir.[533] Golitsin'in Batı Bloğu'na iltica etmesinden kısa süre sonra Anthony Blunt, Ortadoğu'da sanat tarihi alanında ders vermeye başlamış ve bu kapsamda Beyrut'a

---

[530] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 8.

[531] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 195.

[532] Wright, *Casus Avcısı*, s. 135-136.

[533] A.g.e., s. 135-136.

gitmiştir! Daha da ilginç olanı Beyrut'tayken, aynı zamanda arkadaşlık ilişkisi bulunan İngiltere'nin Beyrut Büyükelçisi Sir Mur Croswhite'ın misafiri olmuş ve bu ülkede gazeteci kisvesi altında faaliyet gösteren Kim Philby'yle Büyükelçilik'te görüşmüştür.[534]

Philby için çember giderek daralmaktadır. Tüm bu gelişmelerin üstüne hiç beklenmedik, hala esrarını korumakta olan bir gelişme daha yaşanmıştır. 1962 yılının Ağustos ayında Cambridge Beşlisi'nin üniversite ve Apostol Cemiyeti'nden yakın arkadaşları olan Victor Rothschild İsrail'deyken Rusya göçmeni Flora Solomon isimli bir Yahudi bayanla tanışmıştır. Sözde Observer Gazetesi'nde İsrail aleyhinde yazdığı yazılar nedeniyle Philby'ye kızan Solomon, Philby'nin gizli bir komünist ajanı olduğunu 1930'lardan beri bildiğini Victor Rothschild'a söylemiştir.[535] Tesadüfen tanıştığı bu bayanın şaşırtıcı itiraflarını dinleyen Victor da, Solomon'u Londra'ya getirip MI-5 yetkilileriyle görüştürmüştür.[536] Solomon'un itiraflarını dinleyen SIS yetkilileri bunun Philby'yi tutuklamak için yeterli bir kanıt teşkil etmediğini, bu hususta Philby'nin de itirafta bulunmasının gerekli olduğunu öne sürmüştür.[537] Bu doğrultuda Philby'nin konuşturulması için SIS'ten yakın arkadaşı Nicholas Elliott 10 Şubat 1963 tarihinde Beyrut'a gönderilmiştir. Philby'yle olan dostluğu II. Dünya Savaşı yıllarına kadar dayanan N. Elliott, Maclean ve Burgess olayından sonra zor günler geçiren arkadaşına hep destek olmuş, hatta 1956 yılında Philby'nin yeniden SIS'e

---

[534] V. İ. Popov "Kraliçenin Danışmanı: Kremlin'in Süper Ajanı" isimli çalışmasında Blunt'ın planlı bir şekilde Beyrut'ta ders vermeye gittiğini, asıl amacının Philby'yi gelişmelerden haberdar edip uyarmak olduğunu ifade etmektedir. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 211-212.

[535] Wright, *Casus Avcısı*, s. 147.

[536] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 197.

[537] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 874.

alınması hususunda çaba sarfetmiştir.[538] Buna karşın Philby aleyhinde patlak veren "Golitsin ve Solomon" olayları ne Elliott'da ne de SIS'teki diğer dostlarında Philby'ye sahip çıkacak yüz bırakmamıştır. Beyrut'a gelen Elliott, hemen ilk görüşmesinde Philby'ye aleyhinde gelişen son iki olaydan ve bunların onun yıllarca hapis cezasına çarptırılmasına yeteceğinden bahsetmiş, ancak suçunu kabullenmesi ve bağlantılı olduğu tüm KGB ajanlarını ifşa etmesi halinde kendisine "yargı dokunulmazlığının" sağlanacağını taahhüt etmiştir.[539] Şahsına yöneltilen suçlamaları sözlü olarak kabul eden, ama herhangi bir belge imzalamaya yanaşmayan Philby ailevi durumunu gözden geçirme bahanesiyle Elliott'tan düşünmek için biraz zaman istemiştir.[540] İkinci kez Philby'yle bir araya gelen Elliott bu görüşmeden de istenilen sonucu alamayarak Londra'ya dönmüştür.[541]

İlerleyen bölümlerde ayrıntılı bir şekilde analize tabi tutulacak olan Philby'nin bu sorgulanışı, görüldüğü üzere herhangi bir sonuç vermemiştir. Artık iyice köşeye sıkışan Philby'nin geriye iki seçeneği kalmıştır; ya SIS tarafından zorla götürülmediği İngiltere'ye kendi rızasıyla dönmek ya da Maclean ve Burgess gibi 30 yıldır canı pahasına hizmet ettiği Sovyetler Birliği'ne kaçmak. Rus yoldaşlarının ikinci seçenekte ısrar etmesi üzerine Philby kaçış için hazırlıklara başlamıştır. 23 Şubat 1963 tarihinde İngiltere'nin Beyrut Büyükelçiliği Başkâtibi Glen Balfour Paul evinde bir ak-

---

[538] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 194.

[539] Aleksandr Pronin, "Superagent po Prozvişhu "Sınok", *Bratişka Dergisi*, 25.01.2004, Moskova, Sayı: 1.

[540] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 201-202.

[541] Burada belirtmek gerekir ki konuyla ilgili hemen tüm Sovyet-Rus kaynaklarında Elliott'un İngiltere'ye eli boş döndüğü yazılıyken, dönemin MI-5 yetkilisi Peter Wright anılarında, Elliott'un Beyrut'tan bir hafta sonra elinde Philby'nin "1934 yılından beri KGB casusu olduğunu itiraf ettiği" bir belge ile geri döndüğünü bahsetmektedir. Bkz. Wright, *Casus Avcısı*, s. 150.

lik FBI soruşturmasında 1930'larda Cambridge Üniversitesi'nde öğrenim görmesi, Komünist Partisi'ne üye olması ve bazı Cambridge'li casuslarla dostluğunun bulunması gibi şüpheli yönlerin ortaya çıkacağından kaygı duyarak kendiliğinden FBI'a başvurmuştur.[547] FBI'daki ifadesinde bir zamanlar KGB adına casusluk yaptığını ve Cambridge Üniversitesi'ndeki öğrencilik yıllarında tanışdığı Anthony Blunt'ın kendisini bu işe bulaştırdığını itiraf etmiştir.[548] Yeni bir İngiliz vukuatıyla daha karşılaşan Amerikalılar çaresiz bir şekilde durumu Londra'ya bildirmekle yetinmişlerdir. ABD'de M.Straight'i sorgulaması için Londra'dan MI-5 yetkilisi Artur Martin görevlendirilmiştir. Straight sorgusunda kendisini KGB'ye angeje eden ve ABD'de görev almasını teşvik eden kişinin Blunt olduğunu anlatmakla kalmamış, Leo Long ve Cambridge Üniversitesi mezunu birkaç kişinin daha Ruslar tarafından devşirilmesine yardım ettiğini açıklamıştır.[549] Straight'in itiraflarını dinleyen Artur Martin Londra'ya döndükten sonra Blunt'tan önce John Cairncross'u sorguya almış ve Cairncross'a, kendisini KGB'ye angaje eden kişinin Cambridge'li komünist James Klugmann olduğunu ama bu işi aslında Blunt'ın planladığını itiraf ettirmiştir.[550]

Bu noktada ortaya şöyle bir soru çıkmaktadır; Cairncross 1964 yılındaki sorgusunda mı deşifre oldu, yoksa MI-5 tarafından açığa çıkarılma tarihi çok daha öncelere mi varmaktadır? Bu bağlamda Rusların uzun süre kesin bir bilgiye erişemediğini, buna karşılık Cairncross'un 1952 yılında deşifre olmasından kuşkulandıklarını belirtmek gerekir. Hatırlanacağı üzere 1952 tarihi Cairncross'un Maliye Bakanlığı'ndan erken yaşta emekliye ayrıldığı ve yurt dı-

---

[547] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 199-200.

[548] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 19.

[549] Popov, *Sovetnik Koroleva: Superagent Kremlya*, s. 256.

[550] A.g.e., s. 256.

şına yerleştiği bir zamandır. Cairncross'un başına gelen bu duruma bir anlam veremeyen KGB konu hakkında araştırma yapmıştır. Dönemin önemli aktörlerinden sayılan Yuriy Modin'in 1997 yılında yayınlanan kitabının incelenmesinden KGB'nin, Cairncross'un MI-5 tarafından 1951 yılının Haziran ayından itibaren takibe alınması, 1952 yılında sorgulanması ve son olarak bu tarihten sonra yurt dışına yerleşmesine rağmen birkaç kez daha sorgulanması dışında başka bir bilgiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır.[551] Nitekim Yuriy Modin yıllar sonra, kişisel düşüncesinin Cairncross'un 1952 yılında MI-5'e "dokunulmazlık ve yargı muafiyeti" karşılığında tüm bildiklerini konuştuğu yönünde olduğunu yazmıştır.[552] Bu anlamda Rusların söz konusu kuşkusunu destekleyen İngiliz kaynaklarının olduğunu belirtmekte yarar vardır. Buna göre MI-5 1952 yılında, Burgess'in evinde yapılan arama sırasında bulunan el yazısı notlardan yola çıkarak Cairncross'u köşeye sıkıştırmış, Cairncross da casus olmadığını fakat bazı belgeleri Ruslara verdiğini kabul etmiştir.[553] Bu senaryo hem ortada somut bir gerekçe yokken, hem de KGB'nin onayını almadan Maliye Bakanlığı'ndaki işini bırakması ve yurt dışına gitmesi meselesini de aydınlığa kavuşturmaktadır. Son olarak, MI-5'te yeterli sayıda köstebeği olmasına karşın KGB'nin bu durumu öğrenemediğini gösteren böyle bir senaryo, MI-5'te birilerinin Servis içinde "Rus sızmasından" kuşkulandığını, dolayısıyla "Cairncross dosyasını" içerideki çoğu yetkiliden bile gizli tutarak yürüttüğü iddiasını da peşinden getirmektedir ki bu önemli konuya ileride ayrıca değinilecektir.

Michael Straight ve John Cairncross'un ikisinin birden Anthony Blunt'ı ifşa etmesi üzerine artık sıra Blunt'ın sorguya alınmasına

---

[551] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 337-338.

[552] A.g.e., s. 337-338.

[553] Bkz. Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 805.

gelmiştir. Bu kapsamda 1964 yılında sorguya alınan Blunt'a MI-5, suçunu kabul etmesi ve bildiklerini anlatması karşılığında "dokunulmazlık ve yargı muafiyeti" teklif etmiştir.[554] Sorgu esnasında Blunt, Ruslara bilgi sızdırdığını inkâr etmemiş ve "faşizme karşı birlikte mücadele etmeyi" öneren Guy Burgess'in onu KGB'ye angaje ettiğini öne sürmüştür.[555] Buna karşın casusluk suçlamasını reddederek "her vatansever ve faşizm karşıtının SSCB'ye yardım etmesini ve İngiltere'nin müttefiklik ilişkisi uyarınca bu ülkeyle paylaşması gerektiği halde sakladığı bilgileri vermesini bir vazife olarak gördüğünü" ifade etmiştir.[556] Ruslara çalışan başka kimleri bildiği sorusuna yanıt olarak Philby, Straight, Leo Long ve Cairncross'un isimlerini vermiştir.[557] Dikkat edileceği üzere Blunt ya çoktan SSCB'ye kaçmış ya da ölmüş olan, dolayısıyla MI-5 tarafından sorgulanması mümkün olmayan kişilerin, bir başka ifadeyle "etkisiz elemanların" isimlerini ifşa etmiştir.[558] Ayrıca sorulması üzerine, KGB'nin "Cambridge Şebekesi'yle" çalışan son kontrolörünün "Piter" (Yuriy Modin) isimli Sovyet Basın Ataşesi olduğunu söylemiştir.[559] Bu suretle Blunt'a, hukuki açıdan gelecekte büyük tartışma yaratacak olan "yargı muafiyeti" ayrıcalığı tanınmıştır. Üstelik ülkesine ihanet etmiş birine devletle işbirliği yapması sonucunda "yargı muafiyeti" tanınmasından dönemin Baş Savcısı Elvin Johns'un bile 6 yıllık görev süresinde hiç haberi olmamıştır.[560] Hala tartışmaya açık bir olgu olarak ortada duran bu konuya iliş-

---

[554] A.g.e., s. 805.

[555] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 28.

[556] Najestkin, "Problemı Mejsoyuzniçeskih Otnoşeniy", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 280-281.

[557] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 635.

[558] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 200.

[559] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 374.

[560] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 23.

kin Rus İstihbaratının düşüncesi, Blunt'ın sahip olduğu akrabalık bağı nedeniyle Kraliyet ailesinin şanını lekelememek için MI-5'in dosyanın üstünü örtmeyi tercih ettiği yönündedir.[561]

Öyle ya da böyle Cambridge Beşlisi arasında açığa çıkıpta ülkesini terk etmeyen tek kişi Blunt olmuştur. Devlet tarafından kendisine tanınan "dokunulmazlık zırhı" sayesinde deşifre olmadan önceki hayatına ve işine yaklaşık 15 yıl daha devam etmiştir. Geçirdiği tüm bu rahat günlere rağmen en sonunda, yargı önünde olmasa da en azından kamuoyu huzurunda hesap vermesi gerekeceği gün çıkagelmiştir. 1979 yılında Andrew Boyle tarafından kaleme alınan "The Climate of Treason" isimli kitapta Maclean, Burgess ve Philby olayında "Maurice" kod adıyla bahsedilen dördüncü (Fourth Man) bir kişinin daha olduğu öne sürülmüştür.[562] Kamuoyuna bomba gibi düşen bu iddia peşinden ciddi tartışmaları getirmiş ve kitapta "Maurice" olarak tanıtılan kişinin aslında Anthony Blunt'ı işaret ettiği yönünde dedikodular yayılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine kamuoyunca Margaret Thatcher Hükümeti'nden konunun aydınlatılması adına resmi bir açıklama beklenmiştir. Bu doğrultuda 21 Eylül 1979 tarihinde Başbakan Thatcher tarafından parlamento kürsüsünden yapılan bir konuşmada, "Profesör Blunt'ın Sovyet casusu olduğunun resmen bildirildiği" açıklanmış ve böylelikle Anthony Blunt'ın Cambridge Casusluk Şebekesi'ndeki "dört numaralı" kişi olduğu kamuoyu önünde ilk kez ifşa edilmiştir.[563] Thatcher konuşmasının devamında, "Profesör Blunt'ın Rus İstihbaratı tarafından savaştan önce, Cambridge Üniversitesi'nde öğrenciyken devşiril-

---

[561] Slujba Vneşney Razvedki, "Antoni Frederik Blant", http://svr.gov.ru/history/blant.htm (Erişim: 10.01.2012).

[562] Hekma, Oosterhuis ve Steakley, *Gay Men and The Sexual History of The Political Left*, s. 274.

[563] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 201.

diğini, 1940 yılında MI-5'e "double agent" (çift taraflı ajan) olarak sokulduğunu, bu görevi kapsamında eline geçen gizli bilgi ve belgeleri Ruslara sızdırdığını, bununla birlikte İngiliz güvenlik güçlerinin henüz "hasar tespiti" yapamadığını belirtmiştir.[564]

"Demir Lady" Thatcher'in tarihe geçen bu konuşmasını dinleyen parlamento üyeleri büyük bir şaşkınlık içerisinde kalmış ve meraklarını giderme adına bazı sorular sormuştur. Özellikle Kraliçe II. Elizabeth'in konu hakkında bilgisinin olup olmadığının sorulması bunları arasında tartışmasız en can alıcı olanıdır. Bayan Thatcher yanıt olarak, İçişleri Bakanlığı Müsteşarının gelişmelerden Kraliyet Özel Sekreterine bahsettiğini ve bu görüşmede, güvenlik güçleriyle anlaşan Blunt'a "dokunulmazlık" tanınması konusunun da ele alındığını söylemiştir.[565] Thatcher söz konusu görüşmeye ilişkin ayrıntıları da parlamento üyeleriyle paylaşmıştır. Thatcher'in aktarımına göre Kraliyet Özel Sekreteri, İçişleri Bakanlığı'nın bu konudaki tavsiyelerini sormuş, buna karşılık İçişleri de, Kraliyet Ailesi tarafından herhangi bir önlem alınması durumunda Rusların ürkütüleceği ve bunun diğer Sovyet casuslarının deşifre edilmesini olumsuz etkileyeceğini öne sürmüş, dolayısıyla mevcut duruma devam edilmesinde yarar olduğu yönünde tavsiyede bulunmuştur.[566]

Bu aşamadan sonra artık tüm gözler büyük bir şaşkınlık ve merak içerisinde, Kraliçe'nin danışmanı Sir Anthony Blunt'a dönmüş ve ondan "neden" sorusuna yanıt vermesini beklemiştir. Çaresiz bir şekilde aleyhindeki ithamları kabul etmek durumunda kalan Blunt, merakla beklenen "neden" sorusuna şu yanıtı vermiştir;[567]

---

[564] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 15-16.

[565] A.g.e., s. 18.

[566] A.g.e., s. 18.

[567] Andrew ve Gordievsky, KGB: *İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 393.

> *"1930'lu yıllarda ben ve birçok akranım, Batılı demokrasiler Almanya'ya karşı belirsiz ve uzlaşmacı politikalar geliştirdiği için (Rus) Komünist Partisi ile Rusya'nın faşizme karşı tek ve son kale olduğunu düşünüyorduk. Guy Burgess beni, eğer onunla birlikte Ruslara çalışırsam anti-faşist harekete en iyi şekilde hizmet edeceğim konusunda ikna etti."*

Kamuoyu önünde alenen deşifre olmasına rağmen Anthony Blunt hakkında, zamanında kendisine tanınan "yargı muafiyeti" nedeniyle hiçbir yasal işlem yapılmamıştır. Ancak Kraliyet bağını belirten "Sir" sıfatı ile Profesörlük ünvanı geri alınmış, ayrıca Kraliçenin sanat danışmanlığı görevinden de uzaklaştırılmıştır.[568]

---

[568] Atamanenko, *Spionskiy Pas'yasns*, s. 165.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
CAMBRIDGE OPERASYONU'NUN ANALİZİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CAMBRIDGE OPERASYONU'NUN ANALİZİ

KGB tarafından 1930'lu yıllarda gerçekleştirilen Cambridge Operasyonu kapsamında devşirilen ve tartışmasız 20. asrın gidişatına damgasını vuran bu kişilerin casusluk öyküsünün sadece istihbari değil, psikolojik, sosyolojik ve hatta medeniyetsel açıdan da analizinin yapılmasına ihtiyacı vardır. Buna karşın bu çalışma istihbarat disiplini temelinde hedeflendiği ve yukarıda dile getirilen alanlar başlı başına ayrı birer disiplini teşkil ettiği için burada konunun yalnızca istihbari yönünün işlenmesine özen gösterilecektir. Bu kapsamda önce böylesine tarihi bir başarıya imza atan Rus Istihbaratının çalışma tarzına yönelik bazı önemli tespitlere yer verilmesi, sonrasında Cambridge Beşlisi'ni casusluğa iten etkenlerin ve Cambridge Casusluk Şebekesi'nin gerçek boyutunun irdelenmesi amaçlanmaktadır.

4.1. RUS İSTİHBARATINI BAŞARILI KILAN YÖNLER

Hiç kuşkusuz, Cambridge Beşlisi gibi İngiltere toplumunun elit tabakasına mensup, yarının İngilteresi'nde üst düzey görevlere gelme olasılığı yüksek olan bu insanlara uzun yıllar casusluk yaptırabilmek bir Gizli Servisin başarısını ortaya koymaktadır. Nitekim Rusların bu başarısında var olan tüm Gizli Servisler açısından bugün bile örnek alınacak yönler bulunmaktadır. Bunların başında da Rus istihbaratının Cambridge Beşlisi özelinde başından sonuna kadar gösterdiği disiplin gelmektedir. Rus İstihbaratı anılan Cambridge'li casusları hem devşirme hem de

onları SSCB'nin çıkarlarına faydalı olacak sektör ya da kurumlara yerleştirme sürecinde inanılmaz sabırlı davranmış ve casuslarını ideo-psikolojik açıdan karşılaşılan tüm zorluklara rağmen çok iyi motive etmiştir. Örneğin Philby, Rus yoldaşlarının bu yönünü anılarında şu ifadelerle övmüştür;[1]

> *"(Rus) Üstlerim tarafından gösterilen sonsuz sabrı, sadece onların istihbarat geleneğine uyan sabrı, hala hayretle hatırlarım. Her hafta Londra'nın uzağında kalan açık alanların birinde ya da diğerinde buluşurduk; randevulara elim boş gider ve oradan yoğun bir şekilde özenli tavsiye, tembih ve cesaretlendirmelerle ayrılırdım. Faydalı bir şeyler elde edeceğime dair umudumu çok sık kaybederdim ama dersler devam etti ve gitgide derinleşti. Ciddi çalışmaların zamanı geldiğinde, kendimi gerekli zihni donanımların çoğuna sahip olmuş halde buldum".*

Yine Philby'nin anlatımına göre, 1934-1939 yılları arasında faşist Almanya ve İspanya'da zor şartlar altında görev alan Philby'ye bunların KGB nezdinde sadece bir deneme süreci olduğu sonradan söylenmiştir.[2] Nitekim devşirilen kişilerin adaylık süresini uzun tutan Ruslar, bu zaman diliminde acele etmeksizin onları yetiştirmeye öncelik tanımıştır. Bu minvalde Philby'nin, FBI tarafından yürütülen "Homer" soruşturmasından Burgess'e Moskova Merkez'den talimat gelmesi üzerine bahsetmesi[3] verilen bu disiplinli eğitimin başarılı bir sonucudur. Benzer şekilde Cambridge Beşlisi'nden hiçbirinin kendileriyle temas halinde olan KGB görevlilerinin gerçek isimlerini, nerede yaşadıklarını, hatta İngiltere'de ikamet edip etmediklerini bile bilmemesi[4] Rus İstihbaratının disiplinel yönüne ilişkin bir diğer göstergedir.

---

[1] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 23.

[2] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 23.

[3] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 272.

[4] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 280.

Cambridge Beşlisi özelinde Rus İstihbaratına dair öne çıkan bir özellik de Servis–casus ilişki döngüsünde denetimin sürekli, Moskova Merkez'i temsil eden "kontrolörde" (case officer) tutulmasıdır. Bir başka ifadeyle Ruslar otoritenin hep kendi elinde olmasına, casuslarının inisiyatif almamasına önem vermiştir. Bu anlamda Guy Burgess'in yakın arkadaşlarından oluşan, kendisinin ekip lideri olacağı ve yalnızca gruptakileri kendisinin bileceği bir casusluk ağı kurmayı KGB'ye teklif etmesine karşılık Rusların bu teklifi geri çevirmesinin[5] altında, kontrol mekanizmasını sekteye uğratmama güdüsünü aramak gerekir. Nitekim bu sayede gelişmeler karşısında karar alıcı tek makam olarak kalabilmiş ve casuslarına sözünü geçirebilmiştir.

Buna karşın casuslarının özel yönleri ve zevklerine saygı göstermiş, ideolojik açıdan sakıncalı görülmeyen her türlü alışkanlıklarına azami derecede müsamahalı davranmıştır. Bu konuda gösterilebilecek en uç örnek Burgess ve Blunt'ın eşcinsel bir hayat sürmelerine KGB'nin karışmamasıdır. Sovyet-Rus kaynaklarına göre KGB "Cambridge Beşlisi" arasında Blunt ve Burgess gibi eşcinsel olan ajanlarının özel hayatlarına yönelik hiçbir müdahalede bulunmamış, hatta bu konu, bir olay dışında, mevzu bahis bile olmamıştır.[6] İstisnai olan durum ise doğrudan anılan kişilerin eşcinsel yönleri nedeniyle gelişmemiş, güvenlik kaygısıyla gündeme gelmiştir. Şöyle ki Blunt ve Burgess'in bir ara aynı evi paylaşmasına, o dönemdeki kontrolörleri "Henry" (Anatoliy Gorskiy) bunu güvenli bulmadığı için karşı çıkmaya kalkışmış, fakat gerek Moskova Merkez, gerekse ikili buna izin vermemiştir.[7]

KGB'nin Cambridge Beşlisi'ni devşirme ve yetiştirme süreci bağlamında son olarak değinilmesi gereken bir konu da uzun vadeli yaklaşımın esas alınmasıdır. Sovyet İstihbaratının özellikle

---

[5] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 100.

[6] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 116.

[7] A.g.e., s. 120.

birinci kuşak görevlileri son derece iyi eğitim almış, insan psikolojisi, siyaset bilimi ve felsefe alanında derin bir birikime sahip kişilerdir. Yüksek kapasiteli olan ve dünya devrimine hayatları pahasına samimi bir şekilde iman etmiş bu görevliler Cambridge Beşlisi'ni daima uzun vadeli değerlendirmişlerdir. Bu kapsamda KGB görevlisi Theodore Maly'nin Maclean'i bilgiye erişim ve elde edilen bu bilginin ulaştırılması gibi temel istihbari konularda eğitirken ona her seferinde, önceliğinin ajanlık yapmak olmadığını, asıl sorumluluğunun kariyerinde yükselmek olduğunu tembihlediği hatırlanacaktır.[8] KGB benzer bir yaklaşımı Philby'ye karşı da sergilemiştir. Yuriy Modin'in aktarımına göre Philby'yi SIS'in en tepesinde görmeyi planlayan KGB Yönetimi bu casustan gelen ihbarları değerlendirilirken onun zor duruma düşmemesi ve açığa çıkmaması için karşı istihbarat faaliyetlerini titizlikle yürütmüştür.[9] Aynı şekilde Stalin'in isteği üzerine KGB Başkanı Yejov tarafından 1937 yılında İspanya'da bulunan Maly'ye General Franko'a suikast düzenlenmesini ve Philby'nin bunda görev almasını bildiren bir talimat gelmiş,[10] fakat Maly inisiyatif kullanarak Philby'nin böyle bir olayda heba edilmesine izin vermemiştir.[11]

4.2. CAMBRIDGE BEŞLİSİ'Nİ CASUSLUĞA İTEN İDEO-POLİTİK SAİKLER

KGB'nin Cambridge Beşlisi'ni devşirme ve casusluk faaliyetlerine angaje etmesinde Sovyet İstihbaratının profesyonelliğinin yanı sıra 1930'lu yılların sunmuş olduğu inanılmaz elverişli koşulların da büyük etkisi olmuştur.[12] Bu yıllar Batıda, bir taraftan

---

[8] Andrew ve Gordievsky, KGB*: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 462-463.

[9] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 189.

[10] Andrew ve Gordievsky, KGB*: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 468.

[11] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 188.

[12] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 31.

1929 Ekonomik Krizi nedeniyle kapitalist sisteme karşı nefret ve hayal kırıklığının bir arada yaşandığı, diğer taraftan da komünist düşüncenin hızla yaygınlaştığı ve Sovyetler Birliği'ne yönelik büyük bir ilginin gösterildiği bir döneme denk gelmiştir. Yine bu dönemde hızla yükselişe geçen faşist ideolojinin insanlık dışı uygulamalarına tanıklık edinilmiş, dolayısıyla sorumluluk duygusuna sahip geniş kitlelerde "anti-faşist" görüşler köktenci bir şekilde keskinleşmiştir. Böylesine elverişli bir konjonktörü iyi değerlendiren Ruslar, İngiltere bağlamında özellikle aristokrat gençleri önüne hedef olarak koymuştur. Nitekim 1926-1937 yılları arasında Sovyet Dış İstihbaratı'nda görev yapan ve "Cambridge Beşlisi" dâhil pek çok yabancı gencin KGB'ye angaje olmasında payı bulunan Aleksandr Orlov, Stalin döneminde başlatılan "Büyük Temizlik" Operasyonu'nda infaz edilmemek için kaçtığı ABD'de yazdığı kitabında bu konuyu şöyle ele almıştır;[13]

> *"Genç nüfus özgürlükçü düşüncelere karşı duyarlı, dünyayı faşizmden kurtarmayı ve insanın insanı sömürmesini ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Bu bağlamda KGB de anlamsız yaşamından sıkılmış, kendi sınıfının ortamından tiksinmiş gençleri hedef kitle olarak belirledi. Komünist Partiye katılmaya niyetlenen bu gençlere, partiden uzak durup, siyasi görüşlerini gizlemeleri ve (gizli) komünist yapılanmaya katılmaları halinde çok daha yararlı olacakları söylendi."*

KGB'nin yönlendirmesiyle "gizli komünist yapılanmaya" katılan bu gençler, hiç kuşkusuz, samimi bir şekilde komünizmin en ideal düzen olduğuna ve bu uğurda mücadele edilmesi gerektiğine inanmıştılar. Bu körü körüne iman etmişlik duygusu nedeniyle Rus yoldaşlarının isteklerini yerine getirmeye çalışmış ve bu kapsamda kişisel isteklerini "davaları" uğruna bir kenara bırakmıştırlar. Cambridge Beşlisi özelinde bu gençlerin komüniz-

[13] Antonov ve Karpov, *Rasstrelyannaya Razvedka*, s. 122.

me olan sarsılmaz inancını tek tek görmek mümkündür. Örneğin Philby tarafından sarf edilen *"SIS görevimi tamamen bir kılıf olarak değerlendirdim ve komünist hareketin kalesi olarak gördüğüm ve tam bağlı olduğum SSCB'ye daha iyi bir hizmet verebilmek için SIS'teki vazifemi yeteri kadar iyi yaptım"* cümlesi onun ideo-politik yönden komünizme nasıl bir bağlılık duyduğunu gözler önüne sermektedir.[14] Aynı şekilde, kocasının peşinden 1964 yılında Moskova'ya giden Eleanor'un birgün kendisine "hayatında ben ve çocukların mı yoksa Komünist Parti mi daha önemli" sorusuna Philby'nin hiç duraksamadan "tabi ki Parti" demesi de onun ideo-politik yönünü ortaya koymaktadır.[15] Hatta komünizme olan bu bağlılığını ömrünün sonuna kadar sürdürdüğü, ölümünden kısa bir süre önce pişmanlık duyup duymadığına hususunda kendisine yöneltilen bir soruya verdiği şu yanıttan anlaşılmaktadır;[16]

> *"Ben kimseyi satmadım. Benim görüşlerim hep aynıydı; "Tek Tanrım" vardı. Ben daima diğer istihbarata (SIS'e) nüfuz etmiş bir ajandım. Eğer diğer taraf son derece saf ise, bana inandıysa, bu onun sorunu."*

Cambridge Beşlisi'nin bir diğer aristokratik üyesi Donald Maclean'in kamuda çalışma ya da diplomat olma gibi bir idealinin aslında bulunmadığı, sırf Rus yoldaşlarının "davaya" bu şekilde daha iyi hizmet edeceğine ikna etmesi üzerine bu işe girdiği hatırlanacaktır. Kişisel gönülsüzlüğüne rağmen sırf "davası" uğruna istemediği bir işte çalışan Maclean'in komünizme olan inancını anlamak için, 29 Aralık 1940 tarihinde KGB'ye gönderdiği şu mesajına göz atmak yeterlidir;[17]

---

[14] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 23.

[15] Knightley, *Asrın Casusu: Philby*, s. 260-261.

[16] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 16.

[17] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 247.

> *"Bu iş sizin için ne kadar önemliyse benim içinde o kadar önemli, hatta daha fazla, zira bu iş benim hayatım ve onu tehlikeye atacak herhangi bir hata yapmamak için tüm gücümle çalışacağım. İşimin hoşuma gittiğini söyleyemem, ancak bunun bizim* ***büyük mücadelemiz*** *için yerine getirilmesi gereken görevlerden biri olduğunu ve benim en çok bu işe yatkın olduğumu kabul ediyorum. Kovulana kadar bu işte sebat etmeye niyetliyim."*

Enerjik yapısı ve iletişim kurma yetisiyle tanınan Guy Burgess'in de komünizm için aynı aşk ve şevkle çalıştığına kuşku yoktur. Hemen hemen bütün çevresini bu amaç doğrultusunda değerlendirmeye kalkışmış ve aynı şebeke içinde olduğu arkadaşlarının devamlı yardımına koşmuştur. Cambridge Beşlisi'yle uzun süre çalışan KGB eski görevlisi Yuriy Modin hatırat niteliğindeki kitabında Burgess'in ideo-politik yönüne dair şu yorumu yapmıştır;[18]

> *"Bizimle sadece inandığı ideolojisi uğruna çalışan Burgess, kendini çok önemli bir iş yapan profesyonel ajan olarak görüyor, dünya (komünist) devriminin kaçınılmaz olduğunu ve Rusya'nın bu süreçte katalizör görevi ifa edeceğini düşünüyordu".*

Cambridge Beşlisi'nin gönüllü bir şekilde, salt komünist ideoloji uğruna Sovyetler Birliği'ne çalıştığı tezini kuvvetlendiren bir başka gösterge de, Gizli Servis–casus ilişkisinde genellikle aracı olarak kullanılan maddi önerilere karşı Beşli'nin takındığı tutumdur. Cambridge Beşlisi'nin hiçbir üyesi kendisine teklif edilmesine rağmen KGB'den para ya da herhangi bir maddi yardım istememiş, sadece maddiyat gerektiren bazı faaliyetlerin icra edilme aşamasında, kişisel imkânlarının yetersiz kaldığı durum-

[18] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 233.

larda, birkaç kez küçük miktarda "operasyon yardımı" almıştır.[19] Örneğin, Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı'nı kazanmasında son derece stratejik bir rol oynayan Cairncross'a KGB yıllık 1000 pound değerinde "emekli maaşı" teklif etmiş, fakat Cairncross kazancının hayatını idame ettirmeye yeterli olduğunu söyleyerek bu parayı almayı redetmiştir.[20] Hatta maddi bir beklenti içinde olmama hallerinin hayatlarının sonuna kadar sürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun en iyi örneğini SSCB'ye kaçtıktan sonra hayatını idame ettirmesi için KGB tarafından kendisine tahsis edilen cüzi bir miktar aylık maaş yerine Andropov'un KGB Başkanlığı döneminde yıllık toplam maaşına tekabül eden bir miktarda aylık maaş verilmesine karar verilmiş, fakat Philby aylığının geçimi için yeterli olduğunu söylerek bu teklifi geri çevirmiştir.[21]

1930 yılların sosyo-ekonomik ve siyasi koşulları altında Marksist öğretiye yoğun bir ilgi duyan Cambridge Beşlisi'nin sıradan bir komünist olmanın ötesine geçerek köktenci bir şekilde SSCB taraftarlığını seçmelerinde İngiltere Devleti'nin de rolünün bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İngiliz Entelijansiyasının önemli bir çoğunluğunun karşı çıkmasına rağmen İngiltere'nin Nazi Almanyası'na yönelik izlediği duyarsız, SSCB'ye karşı ise düşmancıl politikaların sosyalist akımın güçlü olduğu bu dönemde ters tepkilere yol açtığı görülmektedir. Buna ek olarak gerek İngiltere gerekse diğer ülkelerdeki komünistlerin siyasi yolla "dünya devriminin" gerçekleşmeyeceği, bunun için siyaset dışı bir mücadelenin verilmesi gerektiği düşüncesine kapıldığı da söylenebilir. Sonuç itibariyle topyekün olarak (kapi-

[19] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 199.

[20] A.g.e., s. 188.

[21] Kalugin, *Spymaster: My Thirty-Two Years in Intelligence and Espionage Against the West*, s. 154.

talist) sistemin kusurlu bulunması ve ona karşı bir tepkilenmenin hızla artması Cambridge Beşlisi gibi pek çok gencin devletine olan güvenini yitirmesine yol açtığı anlaşılmaktadır. Nitekim (tıpkı Beşli gibi) Cambridge Üniversite'sinde öğrenim gördüğü sırada Marksist ideolojiyle tanışan ve bilimsel alanda Marksizm üzerine çalışmalar yapan Edinburgh Üniversitesi Tarih Profesörü Victor Gordon Kiernan tarafından kendisinin de dâhil olduğu "30 Kuşağının" savunmasını yaparcasına kapitalist sisteme yöneltilen şu eleştiri yeterince meseleyi özetlemektedir;[22]

> *"Akıl sahibi herkes Britanya'nın temel politikasının yeniden silahlanmış Almanya'yı Doğuya (SSCB'ye) saldırtmak olduğunu biliyordu. Örneğin tam bir anarşist olduğum o dönemde herhangi bir hükümetin dürüst ve onurlu olabileceğine dair ümidim kalmamıştı. Dolayısıyla Philby, Burgess ve Maclean gibi kişilerin taşıdığı benzer nefretin onları daha etkin bir karşı koymaya sevk ettiğini çok iyi anlıyorum ki bu durumun başlıca sorumlusu onların da bir parçası olduğu sistemdir".*

Cambridge Beşlisi'nin köktenci bir anlayışı benimsemesi bağlamında, ait oldukları İngiliz kültürel dokusunun başlı başına yan etken olarak göz önünde bulundurulmasında yarar vardır. Sadece komünizmin değil diğer pek çok dini veya siyasi görüşün körü körüne algılanış biçimine zemin hazırlayan bir sosyal dokunun oluşu, birinci dereceden olmasa bile atlanmaması gereken bir etken olarak ortada durmaktadır. Bu anlamda, faşist Avusturya'daki Anti-semitist baskı ve uygulamalar yüzünden 1938 yılında eşiyle birlikte Londra'ya göç eden yazar Elias Canetti'nin İngiltere günlüğünde geçen, "*dünyada eşi örneği zor bulunur inanç aşırılıklarına burada rastlamak mümkündür*" sözü[23] İngiliz toplu-

---

[22] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 218-219.

[23] Elias Canetti, *Soylu Sınıfın Sonbaharı*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2011, s. 51.

munun "aşırıcılığa" elverişli yönüne dair bir ipucu niteliğindedir. Tüm bu yan etkenlere son olarak, Cambridge Beşlisi'nde var olan keskin bir Amerikan karşıtlığını da eklemek mümkündür.[24] Öyle ki Kahire'deki görevi sırasında birgün Donald Maclean sarhoş bir haldeyken ABD Büyükelçisi'nin sekreterinin odasına zorla girmiş ve "*bu lanet olası kız Amerikalı*" diyerek onu tartaklamaya kalkışmıştır.[25]

Cambridge Beşlisi'ni SSCB güdümüne sokan ideo-politik saiklerin analizi kapsamında mutlaka üzerinde durulması gereken bir konu da eşcinsellik olgusudur. 1930'lu yılların İngiliz toplumsal düzenine aykırı bulunan eşcinsellik bu dönemde bir suç olarak görülmüş ve bu nedenle gizli tutulması gerekmiştir.[26] Örneğin ünlü İngiliz Matematikçisi Alan Mathison Turing'in bu yıllarda eşcinsel özelliğine yönelik yoğun bir eleştiri alması ve bu hususta toplumsal baskı görmesi sonucunda intihar ettiği kaydedilmektedir.[27] Hem toplumsal hem de kanuni bir baskı altında yaşayan eşcinsellerin bu zaafiyetleri KGB'nin dikkatinden kaçmamıştır. Dolayısıyla KGB, hayatlarını büyük bir gizlilik içerisinde yaşayan İngiliz eşcinsellerini sahip oldukları toplumsal statü doğrultusunda "informatör" (bilgi kaynağı) olarak değerlendirmeyi amaçlamıştır.[28] Üstelik bu dönemde Batılı devlet adamları arasında azımsanmayacak oranda kimliğini gizleyen eşcinselin bulunuşu, KGB'nin onların bu yönünü şantaj unsuru olarak kullanmasına adeta davetiye çıkarmıştır.[29] Kanlı Stalin rejiminden canını zor kurtaran KGB eski görevlisi Aleksandr

---

[24] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 426.

[25] Knightley, Asrın Casusu: Philby, s. 192.

[26] Wilson, *Kukla Ustaları*, s. 359.

[27] Verhovskiy ve Tırmos, *Stalin: Taynıy Tsenariy Naçala Voynı*, s. 326.

[28] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 253.

[29] A.g.e., s. 253.

Orlov'un aktarımına göre Sovyet İstihbaratçıları eşcinseller arasında karşılıklı saygı ve samimi bir sadakat duygusu oluşturmayı başarmıştır.[30] Bunun en canlı örneğini hiç şüphesiz Anthony Blunt ve Guy Burgess teşkil etmiştir. Mahalle baskısı ve azınlık psikolojisi altında yaşayan, haliyle birbirlerine karşı derin bir saygı ve sevgi besleyen bu kişiler arasındaki gizli yaşam deneyiminin istihbarat faaliyetlerine uygun parametreleri barındırdığı açıktır. Hepsinden önemlisi birbirlerine olan bağlılıkları nedeniyle bir Gizli Servis tarafından rahatlıkla kullanılmaya müsaittirler. Üstelik varlıklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan faşizme karşı kıyasıya mücadele etmede aralarındaki bu dayanışma daha da keskinleşmiştir. Sonuç itibariyle bu zaafiyet KGB ve onun İngiliz eşcinsel casusları arasında da ortaya çıkmış ve Ruslar bu "kanal" sayesinde önemli kazanımlar elde etmiştir.

Sovyet-Rus kaynaklarına göre KGB bu kazanımlar arasında bilinen en önemli getiriye, Anthony Blunt'ı MI-5'in iki numaralı yetkilisi Guy Lidell'a yanaştırmayı başarması sonucunda ulaşmıştır.[31] Bu durumu doğrulayan Batılı kaynaklara göre Blunt, Guy Lidell ile yaşadığı eşcinsel ilişki sayesinde MI-5'e kendi gibi diğer eşcinsel arkadaşlarını soktırabilmiştir.[32] Eşcinseller arası sağlam dayanışmayı gösteren bu olay tartışmasız İngiltere Devleti'ne pahalıya mal olmuştur. Zaten Blunt da kamuoyu önünde ifşa olmasından sonra kendisiyle yapılan bir röportajda MI-5'e girmesine referans olan kişinin (Guy Lidell) gerçekte onun komünist düşünceye sahip olduğunu bildiğini itiraf etmiştir.[33]

---

[30] A.g.e., s. 253-254.

[31] Ermakov, "Taymı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 194.

[32] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 17.

[33] Popov, *Sovetnik Koroleva: Superagent Kremlya*, s. 275.

4.3. İNGİLİZ GÜVENLİK KURUMLARININ ZAFİYETLERİ

Eşcinsel yöneticilerin kadrolaşmasına seyirci kalan İngiliz güvenlik kurumlarının Cambridge Beşlisi olayındaki tek kusurunun bununla sınırlı tutulması pek olası gözükmemektedir. İstihbarat alanında dünyanın önde gelen bir ekolüne mensup İngilizler, Sovyet İstihbaratı ülkenin çoğu stratejik kurumuna sızarken hiçbir şekilde durumun farkında değil miydi? İngiltere'nin başlıca üniversitelerinde Sovyet İstihbaratı tarafından yürütülen aleni faaliyetlerden hiç mi haberleri yoktu? Konunun Sovyet-Rus kaynaklarına yansıyan kısmı kadarıyla İngiliz güvenlik güçlerinin Cambridge ve Oxford gibi İngiltere'nin önde gelen üniversitelerinde gizli komünist yapılanmalara gidilmesini sezdiği, fakat buna karşı yeterli düzeyde önlem almadığı anlaşılmaktadır. Zira bizzat Direktör Yardımcısı Vivian SIS'te çalıştığı dönemde (1938-1940) Burgess'e, İngiliz Komünist Partisi'nin dışında Cambridge ve Oxford Üniversiteleri'nde de gizli komünist yapılanmaların olduğunu ve bunların mutlaka deşifre edilmesi gerektiğini anlatmıştır.[34]

II. Dünya Savaşı'nın bitimine doğru İngiliz Deniz İstihbaratı komutasında, Berlin tam anlamıyla Müttefik Devletleri tarafından işgal edilmeden buradan bazı önemli Alman gizli belgelerinin Londra'ya kaçırılması amacıyla bir operasyon planlanmıştır. Bu operasyonun icra edilmesi sürecinde Deniz İstihbaratına

---

[34] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 269-270. İngiliz güvenlik güçlerinin gizli komünist yapılanmalar karşısında aciz kalmasının nedenlerine ilişkin farklı bir iddia da Yuriy Modin tarafından öne sürülmüştür. Modin ifadesine göre, MI-5 tarafından yürütülen İngiltere'deki komünistleri fişleme çalışması kapsamında oluşturulan dosyalar, II. Dünya Savaşı esnasında Almanların Londra'yı bombalaması sonucunda çıkan yangında yanmış ve James Klugmann gibi pek çok ateşli komünistin kamu alanında çalışmasının önünde hukuki bir engel kalmamıştır. Bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 155.

Anthony Blunt ve Roger Hollis önerilmiştir. Söz konusu operasyon kapsamından görev alan Cristopher Creighton 1996 yılında anılarını yazdığı "The Last Great Secret of The Second World War" (II. Dünya Savaşı'nın Son Büyük Sırrı) isimli kitabında Blunt'ı bu görev için uygun bulmamalarına rağmen önce İngiltere'nin Güney Asya Ordu Komutanı'nın, sonrasında ise bizzat Kral IV George'un onun ismi üzerinde ısrarcı olduğunu, dahası bir defasında Blunt'ın Deniz İstihbaratın Karargâhında izinsiz gizli bir takım belgeleri okurken yakalandığını, ama kısa süre sonra hiçbir ceza almadan şaşırtıcı bir şekilde serbest bırakıldığını yazmıştır.[35] Böylesine büyük bir suç işlemesine karşın Blunt'ın hiçbir cezaya çarptırılmaması, Kraliyet Ailesi'yle bağı olan birine karşı İngiliz güvenlik güçlerinin ne kadar kayırmacı yaklaştığını gösteren somut bir örnektir.

Sovyet İstihbaratının sızmalarına karşı yetersiz kalınması yetmezmiş gibi hem Batıya iltica eden Sovyet yetkililerinin ifadeleri derinlemesine incelenmemiş hem de 1951 yılında Maclean ve Burgess'in İngiltere'den kaçışlarının ardından gündeme gelen "şebeke" iddialarının üzerine gidilmemiştir. Bu çerçevede Krivitskiy, Volkov, Petrov ya da Golitsin'den elde edilen bilgiler önemli ipuçları taşımasına rağmen ayrıntılı bir şekilde incelenmemiştir. Benzer şekilde Maclean ve Burgess olayının yaşanmasından sonra MI-5 görevlisi Artur Martin'in Amerikalı meslektaşlarına sunduğu raporda Maclean, Burgess ve Philby'nin komünist geçmisiyle ilgili pek çok ortak noktanın tespit edildiğinin görülmesine karşın[36] sorun köklü bir şekilde araştırılmamıştır. Hatta MI-5'in başarılı uzmanlarından Artur Martin, Rusların 1930'lu yıllarda Cambridge Üniversitesi'ne sızmış olabileceğini öne sü-

---

[35] Kitabın Rusça çevirisi için bkz. Cristopher Creighton, *Zagadka Bormana,* Smolensk: Rusiç, 1998, s. 211-218.

[36] Ayrıntılı bilgi için bkz. Lamphere ve Shachtman, *The FBI-KGB War: A Special Agent's Story*, s. 232-245.

rerek bunun araştırılmasını ısrarla savunmuş, buna izin vermeyen MI-5 yönetimi en sonunda Martin'i İngiltere kolonisi olan Malaya'ya tayin edilmiştir.[37] Görüldüğü üzere İngiliz güvenlik güçleri her defasında konunun üzerine gitmek yerine dosyanın kapanmasını tercih etmiştir. İngiltere'nin soylu kişilerinin Sovyet ajanı olmasının yarattığı şaşkınlık içerisinde daha fazla skandalın patlak vermesine hiçbir yetkili cesaret edememiş, bir başka ifadeyle üst düzey görevliler kişisel konumlarını böylesine riskli dosyalar için tehlikeye atmaktan imtina etmiştir. Sonuç itibariyle İngiliz güvenlik güçlerinin üst yönetiminin Sovyet sızmalarını açığa çıkarma konusunda gösterdiği bu isteksiz tavır Artur Martin, Peter Wright, Stephen De Mowbray[38] gibi bazı İngiliz istihbaratçılarının kurumlarıyla arasının açılmasına bile neden olmuştur.

İstihbarat alanında hemen her ülkede görülen kurumlar arası eşgüdüm eksikliği veya her kurumun olaya kendi penceresinden bakma eğiliminin de İngiliz güvenlik sistemini zora sokan bir diğer etken olduğunu belirtmek gerekir. FBI'ın KGB şifreli yazışmalarını kırmasının ardından ortaya çıkan İngiltere Dışişleri Bakanlığı'ndaki "Homer" kod adlı casusu meselesinde şüpheliler listesine alınan Donald Maclean'in Kontrespiyonaj tarafından izlenebilmesi için Dışişleri Bakanı'nın yasal izninin alınması ge-

[37] Aslında Artur Martin'in Cambridge Beşlisi olayınında daha başından itibaren MI-5 Yönetimiyle yıldızlarının barışmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira KGB'nin Dışişleri Bakanlığı'nda "Homer" kod adlı bir casusunun olduğu öğrenildiğinde, onun sıradan bir sekreter, temizlikçi veya memurun olmasından süphelenen meslekteşlarının aksine Martin üst düzey bir diplomatın olma ihtimalini savunmuştur. Wright, *Casus Avcısı*, s. 103.

[38] Bu isimlerden, Stephen De Mowbray, İngiliz üstlerinin olayların açığa kavuşturulması noktasında kayıtsız kalmasına dayanamayarak 1979 yılında MI-5'ten ayrılmıştır. Bkz. Corera, Gordon, (2010), "Former 'Mole-Hunter' Stephen De Mowbray Speaks Out", BBC News, 26 Ocak 2010, http://news.bbc.co.uk/2/hi/8479807.stm (Erişim Tarihi: 5 Mart 2012).

rekmiş[39] ve bu durum henüz hiçbir izlenmeye takılmadan anılan casusun kaçabilmesine fırsat sunmuştur. Daha da kötüsü, İngiltere'de diplomatik kisve altında casusluk faaliyeti gösteren Rus ajanlarının "persona non grata" (istenmeyen adam) edilmesi konusunda Dışişleri Bakanlığı ile MI-5 arasında anlaşmazlık yaşanmıştır. Dönemin önemli tanıklarından Peter Wright'in anlatımına göre Dışişleri Bakanlığı, MI-5'in diplomatik kisve altında casusluk suçu işlemekte olan KGB ajanlarını (legal rezindanları) ülkeden atma talebini Sovyet-İngiliz ilişkilerinin bozulacağı gerekçesiyle çoğu kez geri çevirmiştir.[40]

4.4. CAMBRIDGE CASUSLUK ŞEBEKESİNİN GERÇEK BOYUTU

Cambridge Beşlisi olayının analizi yapılırken atlanmaması gereken belki de en önemli konu bu şebekenin sayısal yönünün irdelenmesidir. İstihbaratın özünde yer alan ve bir ölçüde Rusları düşünsel yönden bu alana yatkın kılan ırksal özelliklerinin başında gelen kuşkuculuk bağlamında akla gelen ilk soru Cambridge Casusluk Şebekesi'nin sadece 5 kişiden mi ibaret olduğudur? Acaba bugüne kadar deşifre olmayan ya da tarafların ısrarla ifşa etmekten kaçındığı başka önemli casuslar da bu şebekeye eklemlenmiş miydi? Hatta Rusların 1930'lu yılların sunduğu elverişli konjonktörde hedef aldıkları genç kesim sadece Cambridge Üniversitesi öğrencileri miydi? İlk bakışta paranoya gibi gözüken tüm bu sorulara, konuyla ilgili ulaşılan hem Sovyet-Rus hem de Batılı kaynaklardan tamamen nesnel bir şekilde elde edilen bileşenlerin bir araya getirilmesiyle yanıt aranmıştır. Uzun soluklu ve biraz da dedektif vari yöntemler izlemeyi gerektiren bu çalış-

---

[39] Lamphere ve Shachtman, *The FBI-KGB War: A Special Agent's Story*, s. 232-245.

[40] Wright, *Casus Avcısı*, s. 106.

ma sonucunda ortaya çıkan tablo 20. yüzyılın, belki de istihbarat tarihinin en büyük sızma faaliyetlerinin, üstelik İngiltere gibi istihbarat alanında duayen bir ülkede gerçekleştirildiği tezini ortaya çıkarmaktadır.

Ukraynalı İstihbarat tarihçisi İ. G. Atamanenko, MI-5'in bu konuda iki gruba ayrıldığını, "iyimser" grubun Ruslar tarafından 1930'lu yıllarda devşirilen İngiliz casuslarının sayısının 30'dan fazla olmadığını varsaydığını, buna karşılık "kötümser" gruba göre bu sayının en az 100 olduğunu belirtmektedir.[41] Rusya Dış İstihbarat Servisinin resmi açıklamasına göre İngiltere'de görev yaptığı süre zarfında sadece Arnold Deutsch 20 İngilizi devşirmiş ve 29 Sovyet casusuyla temas halinde olmuştur.[42] Bir başka Sovyet–Rus kaynağında da 1940 yılında KGB'nin Londra İstasyon Şefi olarak atanan Anatoliy Veniaminoviç Gorskiy'in idaresine 18, ilmi / teknik istihbarattan sorumlu Şef yardımcısı olarak 1941 yılının Şubat ayında görev alan Vladimir Borisoviç

---

[41] Atamanenko, *Şpionskiy Pas'yasns*, s. 164.

[42] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 80. Oleg Tsarev'in 22 Mayıs 2004 tarihinde Krasnaya Zvezda gazetesinde yanınlanan "Krestnıy Otets Kembridjskoy Pyaterki" (Cambridge Beşlisi'nin Manevi Babası) isimli makalesinde de Arnold Deutsch tarafından devşirilen İngilizlerin casuslarının kod adlarına yer vermiştir. Adı geçen casuslar şunlardır; *"Sınok"* (Kim Philby), *"Madchen"* (Guy Burgess), *"Atilla" (?), "Otets" (?), "Ber" (?), "Helfer" (?), "Saul"(?), "James" (?), "Skott" (?), "Sokrates" (?), "Moliere"* (John Cairncross), *"Poet" (?), "Toni"* (Anthony Blunt), *"Naygel" (?), "Şofer" (?), "Molli" (?) ve "Om" (?)*. Bkz. Tsarev, Oleg, (2004), "Krestnıy Otets Kembridjskoy Pyaterki", Moskova: Krasnaya Zvezda, 22 Mayıs 2004, http://www.redstar.ru/2004/05/22_05/5_02.html. Bunların dışında hala deşifre olmadığı öne sürülen "Nahfolger" (Naslednik-?) kod adlı bir casusun daha varlığı açık kaynaklarda geçmektedir. "Ber", "Atilla" ve "Nahfolger" kod adlı casusların çok stratejik öneme haiz oldukları ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 422.

Barkovskiy'e (kod adı Den) 20 ve 1941 yılının yaz döneminde işe başlayan kimliği belirsiz diğer iki Sovyet istihbaratçısının da idaresine 20'şer casus verildiğinden bahsedilmektedir.[43] Bu veriler göz önüne alındığında sadece 1940-1945 yılları arasında Sovyet İstihbaratına çalışan İngiliz casusların rakamının toplamda 78 olduğu anlaşılmaktadır. Yine 12 Mart 1939 tarihli bir rapordan, Sovyet İstihbaratının İngiltere'de üst düzey kamu görevine gelme olasılığı bulunan İngiliz gençleri arasında devşirme faaliyetlerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır;[44]

> *"Üniversite öğrencileri arasında yürütülen çalışma olağan üstü önemdedir, zira bu sistem üzerinden düzenli olarak, ileride kamu görevine gelecek kişileri, çok geç olmadan ve Servisin (KGB) güvenli bir mekânında devşirip yönlendirebilmekteyiz. Elbette en önemli iki üniversite Oxford ve Cambridge'tir. Buralarda faaliyet yürütebilmemiz için öğrencilerle bağlantısı bulunan birilerine ihtiyacımız var."*

Benzer şekilde "Rusya ve SSCB'nin Gizli Servisleri" isimli ansiklopedide de Rus istihbaratının sadece Deutsch tarafından devşirilen, ama süreç içerisinde deşifre olan bazı casusları ifşa ettiği, oysa bugüne kadar deşifre olmayan diğer İngiliz casuslarının kimliklerini hala gizli tuttuğu vurgulanmaktadır.[45] O. İ. Najestkin de KGB arşivlerine dayalı bir çalışmasında II. Dünya Savaşı döneminde KGB'nin Londra İstasyonu'nun tarihe geçen bir başarıya imza attığını, bu tarihi başarıda büyük katkısı bulunan Philby, Maclean, Burgess, Blunt ve Cairncross'un dışındaki KGB casuslarının kimliklerinin ise Ruslarca ifşa edilmesinin

---

[43] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 82-83.

[44] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 281.

[45] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", Populyarnaya Entsiklopediya, s. 305.

henüz mümkün olmadığını ifade etmektedir.[46] Sonuç olarak gerek Sovyet-Rus gerekse Batılı kaynakların incelenmesinden hem Cambridge Casusluk Şebekesi'nin sayısal yönden daha kalabalık olduğu, hem de KGB'nin Cambridge'in dışında başlı başına Oxford Casusluk Şebekesi'nin (Oxford Spy Ring) bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Tüm bu sızmalara karşı tarihi bir mağduriyet içerisinde olan İngiliz tarafının konuya dair bildiklerini olabildiğince saklamaya çalışacağı, Rus tarafının ise aradan uzun bir zaman geçmesine rağmen istihbari açıdan operasyonlarının devam etme olasılığı yüzünden ya da en azından ilkesel olarak bu casusların yakınlarını zor durumda bırakmama kaidesi gereği söz konusu kişileri deşifre etmeyeceği açıktır.[47] Bununla birlikte bir şekilde ifşa olan veya bir takım ipuçlarına dayanarak anılan şebekelerle bağlantısı bulunan bazı isimlerin tespit edilmesi mümkün olmuştur. En kötü ihtimalle ünlü İngiliz istihbarat tarihçisi John Castello'un belirttiği gibi KGB'nin Oxford Şebekesi'nin bile başta İngiltere olmak üzere Batı Bloğu'na ne denli büyük zararlar verdiği tahmin edilebilir;[48]

> *"Stalin'in "Oxford'lu köstebekleri" de Cambridge'liler gibi Britanya Devleti'ne doğru yönlendirilmiş olmalılar. Bunların çoğu Moskova'ya yaptıkları casusluk hizmetine ilişkin sırları beraberinde mezara götürmüştür. Bununla*

---

[46] Najestkin, "Problemı Mejsoyuzniçeskih Otnoşeniy", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 279. Cambridge Casusluk Şebekesi'nde yer alan diğer gizli komünistlerin "güvenlik" gerekçesiyle açıklanmasının mümkün olmayışını öne süren Sovyet-Rus kaynakları da vardır. Bkz. Stavinskiy, *Zarubina: Semeynaya Rezidentura*, s. 203.

[47] Benzer bir görüşe, yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın kitaplaştırılma sürecinde
Nikolay Dolgopolov'un "Kim Filbi" isimli eserinde de rastlanılmıştır. Bkz. Dolgopolov, *Kim Filbi*, s.
13.

[48] Antonov ve Karpov, *Rasstrelyannaya Razvedka*, s. 124.

birlikte ne kadar üst düzey göreve yükseldiklerini ve hangi gizli İngiliz kurumuna girdiklerini tahmin etmek zor değildir!".

Bu çerçevede açık kaynaklardan derlenen bilgilerin birleşimi sayesinde bazı önemli tespit, çıkarım ve hatta isimlere de ulaşılmıştır. Öncelikle birbirleriyle bir şekilde ilintili olan Cambridge ve Oxford Casusluk Şebekeleri'ne (özellikle gizemli kalan Oxford ayağına) dair bazı verilerin burada sunulması faydalı olacaktır. Bu kapsamda, Sovyet İstihbaratı'nın Cambridge ve Oxford Üniversiteleri'nde casusluk şebekesi kurma aşamasında Cambridge'ten "Toni" (Anthony Blunt), Oxford'tan da "Gross'un (Goronwy Rees) burada okuyan gençler arasında uygun adayları tespit etmede, buna karşılık Guy Burgess'in de bahsi geçen uygun adayların KGB'ye angajmanında kilit bir rol oynadığı bilinmektedir.[49] Eşcinseller ve hayat kadınlarının haklarını savunma amaçlı kurulan "Departmental Committee on Homosexual Offences and Prostitution" isimli komitenin üyeliğini yapan Goronwy Rees'in Guy Burgess'le olan yakın dostluğu nedeniyle Oxford Casusluk Şebekesi'nin kurulmasında rol aldığı anlaşılmaktadır. G. Rees'le ilgili Batılı kaynaklarda geçen bu iddiayı KGB eski görevlisi Yuriy Modin de doğrulamakta ve Rees'in Burgess tarafından KGB'ye angaje edildiğini ifade etmektedir.[50] Nitekim Rees ölümünden kısa bir süre önce yazılı olarak KGB casusu olduğunu kabul etmiş ve Guy Liddell'ın da aynı şekilde Sovyet casusu olduğunu öne sürmüştür.[51]

Goronwy Rees'in "Gross" kod adıyla yer aldığı Oxford Casusluk Şebekesi'nin 1936 yılında yine Arnold Deutsch tarafından oluş-

[49] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 134, 282.

[50] Bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 99.

[51] Richard C. S. Trahair, *Encyclopedia Of Cold War Espionage, Spies, And Secret Operations*, California: Greenwood Publishing Group, 2004, s. 169.

turulmaya başlandığı ve başında "Skott" kod adlı bir ajanın bulunduğu bilinmektedir.[52] Deutsch tarafından devşirilen "Skott" kod adlı casusla ilgili ulaşılan Sovyet-Rus kaynaklarında sadece, 12 Haziran 1941 tarihinde Britanya'ya donanmalarının durumuna ilişkin bir takım belgeleri Sovyetler Birliği'ne sızdırdığı bilgisine rastlanılmıştır.[53] Bunun dışında "Skott" ile ilgili Batıda daha somut iddialar göze çarpmaktadır. Örneğin The Telegraph gazetesinde Peter Day ve Michael Smith imzalı 4 Mart 2003 tarihinde yayınlanan "MI6 Officer Suspected of Being Soviet Spy Was Never Questioned" (Sovyet Casusu Olmasından Şüphelenilen MI-6 Görevlisi Hiç Sorgulanmadı) isimli makale tamamen bu konuyu ele almıştır. Adı geçen yazarlar, Valter Krivitskiy tarafından "SSCB'ye para karşılığında değil, ideolojisi uğruna çalışan, Eton ve Oxford'ta okumuş, İskoçya kökenli yakışıklı ve zengin bir genç" diye tanımlanan kişinin SIS (MI-6) eski görevlisi Sir Colville Barclay'in olduğunu ima etmektedirler.[54] Zira Krivitskiy'in tanımlamalarından hareketle yola çıkan yazarlar "Skott'un" Oxford Üniversitesi'nden mezun olma tarihi (1937) ile Sir Barclay'in mezuniyetinin örtüştüğünü, "Skott" kod adlı KGB casusunun Dışişleri Bakanlığı'na ait resmi belgeleri bu kurumda çalışan babasının eve getirmesi sayesinde elde etme olasılığının bulunduğunu belirten Krivitskiy'in ifadesiyle Sir Barclay'in babasının diplomat olmasının uyumluluk gösterdiğine işaret etmektedir.[55]

SSCB'nin Londra eski Büyükelçisi (1980-1988) Viktor

---

[52] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 284.

[53] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 127.

[54] Peter Day ve Michael Smith (2003), "MI6 Officer Suspected of Being Soviet Spy Was Never Questioned", The Telegraph, 04 Mart 2003, http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1423660/MI6-officer-suspected-of-being-Soviet-spy-was-never-questioned.html (Erişim tarihi: 26 Şubat 2012).

[55] Day ve Smith, "MI6 Officer Suspected of Being Soviet Spy Was Never Questioned".

İvanoviç Popov'un KGB arşivlerini baz alan çalışmasında, Arnold Deutsch tarafından KGB'ye angaje edilen Oxford Üniversiteli kişiler arasında İşçi Partisi Yöneticisi Tom Driberg ve Muhafazakar Parti'den Milletvekili olan Bernard Floud'un isimleri verilmiştir.[56] Bu konuya değinen başka bir Sovyet-Rus kaynağında da İngiltere İşçi Partisi'nin yaklaşık 25 yıllık üyesi olan ve 1957-1958 yıllarında bu partinin Başkanlığı'nı yapan Tom Driberg'in (kod adı Lepaj), 1968 yılına kadar KGB'ye partideki gelişmeler ve Sovyetler Birliği'ne yönelik partinin üst düzey üyelerinin düşüncelerini ihbar ettiği yazmaktadır.[57] Aynı zamanda bir eşcinsel olan ve Moskova'ya gelerek ölümünden kısa bir süre önce yakın arkadaşı Guy Burgess'i ziyaret eden[58] Driberg'in bu ziyareti KGB'nin eşgüdümünde gerçekleştirdiği de iddia edilmiştir.[59] İş ve özel hayatında zor günler geçirerek 10 Ekim 1967 tarihinde intihar eden Bernard Floud'la birlikte kardeşi Peter Floud (Victoria ve Albert Müzesi eski Müdürü) ve Oxford Üniversitesi'nde akademisyen olan Jenifer Hart'ın da aynı şebekede yer aldığı ileri sürülmektedir.[60] 1936 yılında İngiltere İçişleri Bakanlığı'nda işe başlayan ve 1939 yılında Müsteşar Sir Alexander Maxwell'in sekreterliğine getirilen Jenifer Hart (MI-5 eski görevlisi Herbert Hart'ın eşi!) 1933 yılında katıldığı Komünist Partisi'ndeki arkadaşlarının "davaya daha iyi hizmet edebileceğine" inandırmaları üzerine kamu sektörüne girdiğini, bu sürede "Otto" (A. Deutsch)

---

[56] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 69.

[57] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 171.

[58] Hekma, Oosterhuis ve Steakley, *Gay Men and The Sexual History of The Political Left*, s. 283-284.

[59] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 1047-1048.

[60] "KGB's Oxford Spy Recruiter Unmasked As Distinguished Civil Servant Arthur Wynn", The Australian Gazetesi, 14 Mayıs 2009,http://www.theaustralian.com.au/news/world/kgbs-oxford-spy-recruiter-unmasked/story-e6frg6so-1225711932977 (Erişim Tarihi: 18 Mart 2012).

adında yabancı bir komünistle de görüştüğünü kabul etmiş, buna karşın Ruslara casusluk yapmadığını savunmuştur.[61]

Blunt'ın Marksist felsefeye ilgi duymasını sağlayan kişilerin başında gelen, Cambridge Üniversitesi ve Apostol Cemiyeti'nden yakın arkadaşı olan Alister George Douglas Watson'ın[62] da KGB casusu olduğu Yuriy Modin'in hatıratından anlaşılmaktadır. Deniz Bakanlığı'nda "Su Altı Araçlarını Araştırma ve İzleme Bölümü" Başkanı olarak çalışan Alister Watson'ın İngiltere'nin savunma alanındaki pek çok gizli nitelikli bilimsel araştırmasını 1967 yılına kadar KGB'ye sızdırdığı tahmin edilmektedir.[63] 1967 yılında MI-5 tarafından yürütülen soruşturma sonrasında A. G. D. Watson bu birimden alınarak herhangi bir gizli yönü olmayan "Okyanus Araştırmaları Bölümü'ne" kaydırılmıştır.[64] Cambridge Casusluk Şebekesi'nde yer alan Watson'ın söz konusu şebekenin diğer üyeleriyle nasıl bir ilişki içerisinde olduğu belirsizliğini korumaktadır.

1941 yılında SIS'in yenilenen kadrosunda kendisine yer verilmeyen Burgess BBC'ye dönmüş ve savaş zamanında Britanya'nın yeni müttefiki SSCB lehine propaganda içerikli bir dizi radyo prog-

---

[61] "Jenifer Hart", The Telegraph, 9 Nisan 2005, http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1487412/Jenifer-Hart.html (Erişim Tarihi: 18 Mart 2012). Bir başka kaynakta ise 1935 yılında Komünist Parti'nin yönlendirmesiyle siyasi görüşlerini saklayarak İçişleri Bakanlığı'na girmeyi başaran Jenifer Hart'ın gerçekten Oxford Casusluk Şebekesi'nde yer aldığı, Orta Avrupa kökenli (A. Deutsch) bir yabancıyla belirli aralıklarla gizlice buluştuğu, ancak 1938 yılında bu durumdan kuşkulanarak söz konusu yapılanmadan ayrıldığı iddia edilmektedir. Bkz. Richard Langhorne, *Diplomacy and Intelligence During the Second World War: Essays in Honour of F. H. Hinsley*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985, s. 27-28.

[62] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 53.

[63] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 810.

[64] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 810.

ramı düzenlemiştir. Yuriy Modin'in hatıratındaki ifadeleri doğrultusunda Burgess'in bu faaliyetleri yalnız yürütmediği, Blunt ve bir diğer KGB casusu olan Peter Smollett'in (ya da Smolka) Burgess'e destek verdiği açıklığa kavuşmaktadır.[65] 1934 yılında Viyana'dan Londra'ya dönen Philby, bu dönemde P. Smollett ile birlikte "London Continental News" isimli bir haber ajansı açmış, fakat buranın işletmesini beceremeyerek bir süre sonra kapatmışlardır.[66] Basın sektöründe başarısız olan Smollett Londra'dan ayrılmamış ve İngiliz vatandaşlığına geçmiştir. Sovyet-Rus kaynaklarının aktarımına göre, Philby ve eşi Litza tarafından Sovyet İstihbaratına angaje edilen Smollett (kod adı Abo), 1941-1943 yılları arasında İngiltere Enformasyon Bakanlığı'nın Rusya Dairesi Müdürü olarak her konuda SSCB'nin çıkarlarını kollamıştır.[67]

Cambridge Casusluk Şebekesi'nin bir diğer üyesi de ABD uyruklu Michael Straight'tir. 1937 yılının Şubat ayında Blunt ve Burgess, Amerikalı bir milyonerin oğlu olan ve Cambridge Üniversitesi'nde Ekonomi Bölümü'nde öğrenim gören Michael Straight'i devşirme listelerine almış, M. Straight SSCB'yi faşizm karşısındaki tek güç olarak gördüğünü ifade edene kadar da sabırla beklemişlerdir.[68] Bu aşamadan sonra Straight'in devşirilmeye uygun bir durumda olduğuna kanaat getiren Blunt onu "Otto" (Deutsch) ile tanıştırmış, Deutsch ise Straight'e tüm komünist geçmişinden arınıp "davaya hizmet için" ABD'ye dönmesini telkin etmiştir.[69] Deutsch ile koordinasyon içinde olan Blunt da Straight'i ABD'de ticari sektörde iyi bir pozisyona gel-

---

[65] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 122.

[66] Duff, *A Time For Spies: Theodore Stephanovich Molly and The Era Of The Great İllegals*, s. 91.

[67] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 82.

[68] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 102-103.

[69] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 67.

mesi için ikna etmeye çalışmış ama başarılı olamamıştır.[70] Çünkü ABD'ye dönen Straight burada ticari sektör yerine kamu alanında çalışmayı tercih ederek Devlet Bakanlığı'nda işe başlamış ve bahse konu işi sayesinde KGB'ye Nazilerin mali imkânları hakkında istihbarat temin etmiştir.[71] 1939 yılında Amerikan Savaş Bakanlığı'na geçen Straight burada da "davaya hizmet etmeyi" sürdürerek Alman-Sovyet ilişkileri kapsamında ele geçirdiği gizli belgeleri "Mihail Grin" kod adlı Rus kontrolörüne sızdırmıştır.[72] Ancak Straight'in KGB casusluğu diğer kader arkadaşları gibi çok uzun sürmemiştir. 1939 yılının Kasım ayında SSCB'nin Finlandiya'ya saldırması üzerine Straight'in Sovyetler Birliği ve komünizme olan inancı derinden sarsılmış, 1942 yılında da Rus kontrolörü "Mihail Grin'e" konuşmama sözü vererek KGB ile irtibatını kesmiştir.[73]

Cambridge Casusluk Şebekesi'nin genişlemesinde yadsınamaz bir payı bulunan Blunt'ın ekibe kazandırdığı kişiler M. Straight'le sınırlı değildir. 1935 yılında Cambridge Üniversitesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı bölümüne kaydolmuş, babası uzun yıllar işsiz kalan ve bu durumdan ötürü sosyal adaletsizliğe karşı tepkili olan Leo Long'u devşirerek Cambridge'teki gizli komünist yapılanmaya eklemlemiştir.[74] Bu suretle Cambridge Casusluk Şebekesi'ne katılan Leo Long'un "davaya" katkısı, Sovyet-Rus kaynaklarının aktarımına göre özellikle İngiliz Askeri İstihbaratı'nda (M-14)

---

[70] A.g.e., s. 244.

[71] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 103.

[72] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 247.

[73] Straight, Burgess'in ölüm tarihi olan 1963 yılına kadar susmuş ancak bu tarihten sonra FBI'a KGB'ye ajanlık yaptığını gönüllü olarak itiraf etmiştir. Yuriy Modin bu tarihe kadar Straight'in konuşmamasını KGB'den korkmasına bağlamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 104-105.

[74] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 102.

çalıştığı dönemde olmuştur. Long 1940 yılının Aralık ayında M-14'te istihbarat teyit ve analiz biriminde işe başlamış ve savaş döneminde düşmana yönelik ele geçirilen gizli bilgilere erişim imkânı bulmuştur.[75] Bu dönemde Long'la irtibata geçen Blunt, Ruslara faydalı olabilecek her türlü bilgi ve belgeyi paylaşmasını istemiş, buna karşılık Long genellikle haftada bir gün, belirli kapalı mekânlarda Blunt'la buluşarak istenen bilgilerin paylaşımını gerçekleştirmiştir.[76] Sovyet-Rus kaynaklarına yansıyan kısmı kadarıyla bu buluşmalarda Long (kod adı Elli), Almanya'ya dair ele geçirilen tüm stratejik değerdeki istihbarat ile İngiliz subayların analizlerini içeren belgeleri Blunt'a sızdırmış, Blunt da Moskova Merkez'e ulaştırmıştır.[77] 1951 yılında erken emekliye ayrılan Long'u, 1964'teki sorgusu sırasında Blunt ifşa etmiş, Long da MI-5 ile "yargı muafiyeti" karşısında anlaşmıştır.[78]

Sovyet-Rus kaynaklarında Blunt tarafından KGB'ye angaje edilen son bir casusun ismi daha geçmektedir. Üstelik bu kişi istihbari açıdan, kamu alanındaki kariyeri nedeniyle "süper ajan" tanımlamasını hak edecek düzeyde bir görevlidir. "Rusya ve SSCB'nin Gizli Servisleri" ansiklopedisinde yer alan biyografisine göre Blunt, Cambridge Üniversitesi'nde okuyan ve Kanada'nın Mısır nezdinde Büyükelçisi olan diplomat Egerton Herbert Norman'ı devşirerek KGB'ye angaje etmiştir.[79] Bununla birlikte

---

[75] Golev, Larin, Trişin ve Şankin, *Kriptografiya: Stranitsı İstorii Taynıh Operatsiy*, s. 201.

[76] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 621-622.

[77] Leo Long deşifre olduktan sonra sorgusu sırasında sadece Blunt'a bilgi sızdırdığını, hiçbir Sovyet ajanı ile buluşmadığını söylemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 105, 106, 107.

[78] Degtyarev ve Kolpakidi, *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, s. 676.

[79] Sizenko, "Spetsslujbı Rossii i SSSR", Populyarnaya Entsiklopediya, s. 305.

Herbert Norman'ın Cambridge Casusluk Şebekesi'yle hangi aşamaya kadar beraber hareket ettiği ve Ruslara net olarak hangi bilgileri sızdırdığı belirsizliğini korumaktadır. Kanada'nın Mısır Büyükelçisi iken 1957 yılında Kanada Kontrespiyonaj Servisi tarafından deşifre edilmesi üzerine Ottawa'ya çağrılan Norman "*Kanada'ya dönemem. Aksi halde yüzlerce arkadaşımı satmak durumunda kalırım*" diyerek kaldığı evin camından atlayıp, intihar etmiştir.[80] Norman'ın 1939 yılında girdiği Kanada Dışişleri Bakanlığı'nda Büyükelçilik konumuna yükselmiş olmasına rağmen kişisel kariyeri yerine "davasını" düşünerek intiharı göze alması bile bu dönemin KGB casuslarının ideo-politik yönden komünizme ne kadar bağlı olduklarını göstermesi bakımından yeterli bir örnektir.

Cambridge Casusluk Şebekesi'yle ilintili olarak adı açık kaynaklarda geçen son kişi de Maclean'in eşi Merlinda Marling'tir. KGB eski görevlisi Yuriy Modin hatırlarında Maclean'in KGB kurallarını ihlal ederek evlenmeden önce Sovyet casusu oluşunu eşi Merlinda Marling'e söylediğini ve Merlinda'nın da bunu bilerek evlenmeyi kabul ettiğini ileri sürmektedir.[81] Modin'in kitabında geçen bu bilgi, KGB arşivlerinde yer alan ve Maclean tarafından kişisel olarak hazırlanan biyografisine atfen başka bir Batılı kaynakta da teyit edilmektedir. Buna göre Maclean, bürokratik yaşamın rutinliğinden kısa sürede sıkılarak kendisinden ayrılmak isteyen Merlinda'yı ikna etmek için, sıradan ve sıkıcı gibi gözüken yaşam tarzına aldanmamasını, aslında bir ajan olduğunu açıklamış ve böylece Merlinda da ilişkisini sürdürme kararı almıştır.[82] Bu minvalde Modin, Maclean'in Kahire Başkonsolosluğu sıra-

---

[80] Blunt MI-5 yetkililerince sorguya çekildiği esnada kendisine Herbert Norman meselesi sorulunca "*Herbert bizden biriydi*" yanıtını vermiştir. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 107-108.

[81] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s.142.

[82] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 245.

sında burada görevli KGB "legal rezidanıyla" anlaşmazlık yaşadığını, bu durum karşısında Kahire'deki bir başka KGB ajanının eşiyle Merinda Maclean'in kuaför vb. yerlerde buluşarak Maclean ile KGB arasındaki teması sağladığını anlatmaktadır.[83] Bu çerçevede ayrıca Maclean'in Vaşington'da görevli olduğu süre zarfında eşi Merlinda Marling'in onunla birlikte burada kalmak yerine New York'ta yaşayan ailesinin yanına yerleşmeyi tercih etmesinin nedeni de aydınlanmaktadır. Çünkü Maclean'in Rus kontrölörü "Henry" (Gorskiy) Vaşington'da değil New York'ta görevlendirilmiş, dolayısıyla Maclean, haftada en bir kez "eşini görme" bahenesiyle New York'a giderek Sovyet kontrolörü ile temasa geçebilmiştir.[84]

Bu kişilerin dışında Cambridge Casusluk Şebekesi'ne ilişkin olarak ne Rus ne de İngiliz tarafının resmen ifşa ettiği başka bir isim henüz bulunmamaktadır. Ancak bu bölümün başında belirtildiği gibi gerek 1930'lu yıllarda KGB sızmasının boyutlarının sayısal yönden çok daha fazla olması, gerekse Cambridge Beşlisi'ne yönelik yapılan bu çalışma kapsamında şüphe çeken 3 önemli kişinin daha tespit edilmesi, araştırmanın bu aşamada sürdürülmesini gerekli kılmaktadır. Zira bir yandan açık kaynakların taranması sonucunda elde edilen verilerin bileşimi, diğer yandan Cambridge Beşlisi yapbozuna istihbarat merceğinden bakıldığında eksik kalan parçaların görülmesi bu kişilerin de Cambridge Beşlisi dosyasına dâhil edilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda sırasıyla MI-5 eski Direktörü Sir Roger Henry Hollis, MI-5 eski Direktör Yardımcısı Guy Maynard Liddell ve bir dönem MI-5'te de çalışmış olan, dünyanın en zengin ailelerinden Rothschild'ların veliahtı Baron Victor Rothschild'ın anılan casusluk şebekesiyle ilintisi irdelenecektir.

---

[83] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 252.

[84] A.g.e., s. 173-174.

4.4.1. MI-5'te Görevli Üst Düzey "Rus Köstebeği" Dosyası

Uzak Doğu'daki ticari kariyerinden sonra 1938 yılında MI-5'e giren ve 1953-1956 yılları arasında Servisin Direktör Yardımcılığına, 1956-1965 yılları arasında ise en tepesine yükselen[85] Sir Roger Henry Hollis, Cambridge Beşlisi olayında son derece büyük tartışmaların odağında kalmış bir istihbaratçıdır. Roger Hollis'in KGB'nin MI-5'teki üst düzey casusu "Elli" olarak zan altına girmesi ve kamuoyunda adının geçmesinde özellikle meslekteşı Peter Wright'ın payı büyük olmuştur. Roger Hollis'in KGB casusu olma ihtimaline yönelik Rus cephesinden de SSCB'nin Londra eski Büyükelçisi V. İ. Popov'un kayda değer tespitleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde adı geçen yazarların çalışmaları baz alınarak Roger Hollis'in KGB casusu olma ihtimali incelenecektir.

Burada belirtmek gerekir ki ön planda Peter Wright'ın gözüktüğü ama arka planda bazı başka İngiliz istihbaratçıların da bulunduğu bir grup yetkilinin kendi kurumlarının başındaki kişi hakkında böylesine tehlikeli düşüncelere kapılması öylesine bir takım bireysel çekişmelerden dolayı olmamış, uzun soluklu bir "acı deneyim" ve zihinsel sorgulama sonucunda meydana gelmiştir. Çünkü bu İngilizleri MI-5 Direktörü Roger Hollis ya da yardımcısı Graham Mitchell'in KGB casusu olabileceğini düşünmeye sevk eden iki başat etken vardır. Bunlardan ilki İngiliz Kontrespiyonaj Servisinin İngiltere'de komünizmle mücadele adına giriştiği hemen hemen bütün operasyonların ilginç bir şekilde başarısız olması, diğeri de Batıya iltica eden Rus görevlilerin ısrarla MI-5'te üst düzey bir Sovyet casusunun olduğunu ileri sürmesidir. Bu kapsamda önce açık kaynaklara yansıyan kısmı

[85] MI-5'in resmi internet sitesinde yer alan kısa biyografisinden alınmıştır. Bkz. "Sir Roger Hollis (Director General 1956–65)", https://www.mi5.gov.uk/output/sir-roger-hollis.html

kadarıyla başarısız olan MI-5 operasyonlarının anlatılması, ardından da Roger Hollis'e yönelik bazı iddia ve bulguların tartışılmasında fayda görülmektedir.

1941 yılında Sovyet yanlısı yayın yaptığı gerekçesiyle Daily Worker gazetesinin kapatılmasına öncülük eden Savaş Dönemi Kabinesi üyesi Herbert Morrison benzer şekilde İngiltere Komünist Partisi'ni de kapatmak istemiş, bu nedenle somut bir takım kanıtlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda MI-5'in "uluslararası komünizm uzmanı"[86] Roger Hollis'in şefliğinde Komünist Parti binasına "böcekler" yerleştirilmiş, fakat yapılan dinlemeler sonucunda İngiliz komünistlerin sadece faşist Almanya'nın yenilmesi hakkında konuştukları tespit edilmiştir.[87] Böylelikle Komünist Partisi'nin kapatılmasını ümit eden İngiliz yöneticiler herhangi bir bahane bulamayarak bu hayalden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Peter Wright'ın aktarımına göre MI-5 Bayswater Road'daki Rus Konsolosluğu'na "Koro Operasyonu" çerçevesinde "böcek" yerleştirmiş, ama bu böcekten 6 ay sonra hiçbir şekilde dinleme yapılamamıştır. Bunun üzerine Rus Konsolosluğu'na yeniden giren MI-5 görevlileri böceğin yerleştirildiği duvarın sıvandığını fark etmiş ve deliği açmış, buna karşılık Ruslar odayı yeniden dekore edip duvarın önüne de ses geçirmeyen panolar koymuştur.[88]

MI-5'te "Rus köstebeği" olmasından kuşkulanılmasını haklı çıkartan diğer bir olay Maclean ve Burgess'in İngiltere'den kaçırılışıdır. "Homer" kod adlı KGB casusu olduğuna dair somut kanıtların ortaya çıkmasına binaen Maclean hakkında soruşturma başlatmak için dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Herbert

---

[86] Guy Maynard Liddell ve Nigel West, *The Guy Liddell Diaries: MI5's Director of Counter-Espionage in World War II*, Oxford: Routledge, Cilt: 2, 2005, s. ix (9).

[87] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 138.

[88] Wright, *Casus Avcısı*, s. 57, 58, 59, 60.

Morrison yasal izin vermiş, ancak bu iznin üzerinden sadece 45 dakika geçmiştir ki Burgess ve Maclean ortadan kaybolmuştur.[89] 45 dakika gibi son derece kritik bir zamanlamayla iki KGB ajanının ortadan kaybolması fevkalade düşündürücüdür. Zira Dışişleri Bakanı Morrison'un Maclean için soruşturma izni verişini yanlızca az sayıdaki yetkilinin bilmesi mümkündür.[90] Bu olay esnasında ABD'de bulunan Kim Philby'nin söz konusu gelişmeyi öğrenme olasılığının düşük oluşu göz önünde tutulduğunda ikilinin nasıl haberdar edildiği sorusu belirsizliğini korumaktadır. Bu can alıcı soruya CIA eski yetkilisi George A. Carver kendince şu yanıtı getirmiştir:[91]

> *"Morrison'un Maclean'ın soruşturmasına izin verdiğini bilen kişi sayısı çok az olduğu için, "bilgi sızmasının" bilhassa bu dar çevreden kaynaklandığını tahmin etmek oldukça mantıklı. Acaba bu sızmayı Blunt mı yaptı, her ne kadar bu olaydan birkaç yıl önce MI-5'ten çıkmış olsa da? Olayların gelişimi üzerine ben hep, SIS'te ya da daha kuvvetli ihtimalle MI-5'te üst düzey yöneticilik yapan ama bugüne kadar deşifre olmayan bir casusun daha bu şebekede yer aldığını düşünmüşümdür."*

MI-5'te "Rus köstebeği" kuşkusunu pekiştirecek şekilde açık kaynaklarda yer alan bilgiler çerçevesinde İngiliz Kontrespiyonajının Ruslara karşı başarısızlıkla sonuçlanan girişimlerinin İngiltere sınırlarını dahi aştığı anlaşılmaktadır. Örneğin Roger Hollis'in Servisin başına geçtiği yıl olan 1956'da Kanada Kraliyet Atlı Polisi (KKAP) MI-5'ten Ruslara karşı yapmayı planladığı "Kırağı Solucanı Operasyonu" için yardım istemiştir. Uzun süren ortak çalışmalar sonucunda MI-5 ve KKAP,

---

[89] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 801.

[90] Knightley, *Asrın Casusu: Philby*, s. 196-197.

[91] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 212.

Kanada'da bulunan Sovyet Büyükelçiliği'ndeki KGB ve GRU'nun "güvenli odasına"[92] (strong room) böcek koymayı başarmış, ancak Ruslar 48 saat sonra bu odayı kullanmayı bırakmıştır.[93] Üstelik kısa süre içinde buraya SSCB'den "temizlikçi" bir ekip gelerek söz konusu odayı tam 20 gün boyunca aramış, buna rağmen "böcek" ve kablolarını bulamamıştır. MI-5 eski görevlisi Peter Wright, "temizlikçilerin" tam 8 yıl sonra tekrar Kanada'daki Sovyet Büyükelçiliği'ne geldiklerini ve bu kez doğrudan "böceklerin" olduğu odaya girerek onları tek seferde bulduklarını şaşkın bir şekilde anlatmıştır.[94] P. Wright'ın da altını çizdiği gibi bu durum Rusların gelmeden önce "böceklerin" yerini bir şekilde öğrendiklerini göstermektedir!

Ülkelerinde bulunan Doğu Bloğu temsilciliklerine karşı başarısızlıkla sonuçlanan bunca operasyonlara rağmen pes etmeyen Batı Bloğu Gizli Servisleri ertesi yıl başka bir operasyona daha kalkışmıştır. MI-5 ve KKAP bu kez Polonya Hükümeti'nin Kanada'nın Montreal Şehri'nde bir Konsolosluk açacağı haberini almıştır. Lehler Konsolosluk binası için eski bir ev satın alıp onu onarmaya başlamıştır. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen MI-5 ve KKAP yeni yapılmakta olan duvarlara "Köstebek Operasyonu" kapsamında iki "böcek" yerleştirmeyi başarmıştır. Ancak Lehler daha binayı kullanmaya başlamadan, yani "Köstebek Operasyonu'ndan" sadece on beş gün sonra böceklerin yerleştirildiği duvarı yıkıp yerine yeni bir duvar yapmıştır. Büyük bir şaşkınlık içerisinde kalan MI-5, Polonya Büyükelçiliği'ndeki bir

[92] "Güvenli oda" terimi yurt dışında bulunan temsilciliklerin gizli yazışmalarının yapıldığı ve saklandığı bölmenin adıdır. Bu bölmeler genelde biri çelik olmak üzere en az iki kapılı, iç içe geçmiş odalardan oluşmaktadır. Bu şekilde görev yapılan ülkenin Karşı Casusluk Servisi'nin temsilciliğe ait gizli belgeleri temin etme girişimlerinin boşa çıkarılması amaçlanmaktadır.

[93] Wright, *Casus Avcısı*, s. 63.

[94] A.g.e., s. 63-64.

muhbirinden Rusların Leh yoldaşlarını "böcek" konusunda uyardığını öğrenmiştir.[95]

Roger Hollis'in MI-5 Direktörü iken Batı Bloğu'nun sonu kanlı biten bir operasyonu da kayıtlarda bulunmaktadır. 1956 yılında İngiltere'de düzenlenen diplomatik bir konferansa Rus yetkililer gemileriyle gelmiştir. SIS ve MI-5 yetkilileri Portsmouth'da liman alan gemilerin alt tarafının denetlenmesini istemiş, fakat dönemin İngiltere Başbakanı Anthony Eden buna karşı çıkmıştır. Başbakana haber vermeden inisiyatif alan İngiliz İstihbaratçıları, tarihe "Buster Crabb" Operasyonu olarak geçecek olan "Ordkhonikidze" adındaki Sovyet kruvazörüne cihaz yerleştirilmesine karar vermiştir. Söz konusu operasyonun ayrıntılarını belirlemek üzere SIS'ten John Henry, MI-5'ten de Roger Hollis görevlendirilmiştir.[96] Bu kapsamda Lionel Crabb adında bir su altı dalgıcı ile operasyon süresince ona eşlik etmesi amacıyla SIS'ten "Bernard Smith" ve Edward Davies adında iki kişi görevlendirilmiştir. Üç İngiliz ajanı operasyon gününden bir gün önce olay yerine yakın olan Sally Port Otel'ine yerleşmiştir. 18 Nisan günü saat 07.30'da Crabb, SIS görevlisi E. Davies'in gözetiminde suya dalmış, fakat bir daha çıkmamıştır.[97] İşlerin yolunda gitmediğini anlayan E. Davies hemen arkada hiçbir kanıt bırakmamak için otele dönmüş, ama bu kez de diğer SIS görevlisi "Bernard Smith'in" kalp krizi geçirdiğini görmüştür.[98] Böylece sadece operasyon başarısızlıkla sonuçlan-

---

[95] Wright, *Casus Avcısı*, s. 64-65.

[96] James Rusbridger, *The İntelligence Game: The İllusions and Delusions Of İnternational Espionage*, Londra: I. B. Tauris & Co Ltd, 1991, s. 65.

[97] Chapman Pincher, "Britain's Biggest Ever Traitor: Red Sonia, Christine Keeler and The Final, Damning Evidence", The Daily Mail, 07 Mayıs 2011, http://www.dailymail.co.uk/news/article-1384646/Red-Sonia-Christine-Keeler-final-damning-evidence-Britains-biggest-traitor.html (Erişim Tarihi: 7 Mart 2012).

[98] Rusbridger, *The İntelligence Game: The İllusions and Delusions Of*

makla kalmamış, bizzat Kruşçev tarafından konferans esnasında Sovyet kruvazörünün etrafında casusluk yapan bir dalgıcın görüldüğünün açıklanarak İngiltere'nin "barış görüşmelerinde" itibarının zedelenmesine yol açılmıştır.

Tüm bu operasyonların başarısızlıkla sonuçlanması MI-5'te ciddi bir bilgi sızıntısının olma ihtimalini güçlendirmektedir. Üstelik Batıya iltica ederek bu bloğun Gizli Servisleriyle işbirliği yapan tüm Rus istihbaratçıları MI-5'te üst düzey bir casusun varlığını işaret etmiştir. Bunların arasında özellikle Sovyet Askeri İstihbaratı (GRU) ajanı İgor Guzenko'nun ayrıcalıklı bir yerinin olduğunu belirtmek gerekir. SSCB'nin Ottowa Büyükelçiliği'nde haberleşmeci olarak çalışan GRU ajanı İgor Guzenko 5 Eylül 1945 tarihinde Kanada Devletine siyasi mülteci olarak sığınmıştır. Batılı Gizli Servisler tarafından sorguya alınan Guzenko, SSCB'ye Atom Bombası sırlarını sızdıran kişiler arasında bilim adamları Allen Nann Mey ve Claus Fuks'un bulunduğunu ifşa etmiş, buna ek olarak MI-5'te KGB ve GRU'ya birden çalışan "Elli" kod adında üst düzey bir casusun olduğunu da söylemiştir.[99]

Böylesine hayati bir bilgi hemen İngilizlerle paylaşılmıştır. SIS Direktörü Sir Stuart Menzis, Guzenko'yu sorgulaması için "Komünizmle Mücadele Dairesi" Başkanı olan Kim Philby'ye teklifte bulunmuştur. Zaman kaybetmeksizin gelişmelerden KGB'yi haberdar eden Philby'ye, Moskova Merkez'den bu sorguya gitmemesi hususunda bir talimat gelmiştir.[100] Bunun üzerine Philby sorgulamaya gitme işinden bir şekilde kendisini sıyırmayı başarmıştır. SIS'ten bir yetkili sorguya gitmeyince iş MI-5'e kalmış ve MI-5 de Guzenko'yu sorgulaması için Roger Hollis'i görevlendirmiştir. Sorgulama kaidesince en az iki kişi olması gere-

---

İnternational Espionage, s. 66.

[99] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 622-623.

[100] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 175.

kirken şaşırtıcı bir şekilde tek başına Kanada'ya giden R. Hollis, Guzenko'un hayati derecede önemli bilgiler paylaşmasına karşı ilgisiz davranmış, hatta kayıt cihazını bile açmamıştır![101] Oysa Hollis'in sadece not tutmakla yetindiği Guzenko'nun ifadelerinde "Elli" kod adlı casusa ilişkin önemli ipuçları yer almaktadır. Buna göre KGB ve GRU'ya birden çalışan "Elli", Blenheim Palace'ta (MI-5'in Anakarargahı) kayıtlı olan SSCB topraklarında görevli İngiliz casuslarına ait belgelere ulaşan ve MI-5'teki üst düzey konumu nedeniyle herhangi bir Rus kontrolörüyle buluşmayıp elde ettiği belgeleri sadece posta kutularına bırakan bir casustur.[102] Hatta Guzenko'nun belirtiğine göre MI-5'te sahip olduğu üst düzey konum itibariyle "Elli'den" gelen şifreli bilgilerin Moskova Merkez'de açılması işlemi için özel olarak bir bayan görevlendirilmiştir ki bu bayan, "Elli'den" gelen istihbaratın önemi doğrultusunda doğrudan Stalin'i bilgilendirmek zorundadır.[103]

Guzenko tarafından öne sürülen bu şaşırtıcı iddialar her ne kadar İngilizleri pek ikna etmese de "Okyanus Ötesi'nde" sular bir türlü durmamıştır. Çekoslavakya'nın Vaşington Büyükelçiliği'nde haberleşmeci olarak çalışan Frantisek Tisler'i angaje etmeyi başaran FBI, bu kişiden Guzenko'yu doğrulayan bir bilgi almıştır.

---

[101] Yaklaşık bir yıl sonra (1946'nın başında) tekrar Kanada'ya Guzenko'yu sorgulamaya giden Hollis'in (bizzat Guzenko'nun ifadesine göre) "Rus mülteciye" otur bile demeden ayaküstü birkaç dakika görüşür. Bkz. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 176.

[102] Guzenko'nun ifadelerinden yola çıkan V. İ. Popov, Blunt'ın Londra'da çalıştığını, dolayısıyla Blenheim Palace'dan bilgi temin etmesinin ihtimal dışı olduğunu, bir diğer KGB casusu Leo Long'un Blenheim Palace'da çalışmasına rağmen böylesine önemli belgeleri görme yetkisinin bulunmadığını, oysa Roger Hollis hem Blenheim'da çalıştığına hem de konumunun bu belgeleri görmesine imkân tanıdığına dikkat çekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 176, 179.

[103] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 623.

Her ne kadar Roger Hollis "Servisin moralinin" bozulmasına yol açacağı gerekçesiyle MI-5'teki "Rus köstebeğinin / Elli'nin" araştırılmasına rıza göstermese de bu yönde yeni iddiaların ortaya çıkması karşısında fazla bir seçeneği kalmayacaktır. Çünkü 22 Aralık 1961 tarihinde ABD'nin Helsinki Büyükelçiliği'ne siyasi mülteci olarak sığınan KGB görevlisi Anatoliy Golitsin'in ifadeleri de uzun bir süredir kuşku duyulan "MI-5'teki Rus köstebeği" ihtimalini iyice pekiştirmiştir. İngilizlerin kafasını kurcalayan, su dalgıcı Crabb'ın Sovyet gemilerine yönelik düzenlenen operasyon sırasında hayatını kaybetmesi olayı hakkında bilgisi sorulan Golitsin yanıt olarak Sovyet Deniz İstihbaratı'nın bu operasyonu önceden haber aldığını söylemiştir![107] Sorgusunda ayrıca, bir tanesi MI-5'te kullanılan tüm teknik araç gereçle ilgili olmak üzere bu Servise ait çok sayıda gizli belgenin KGB'ye ulaştığını ifade etmiş ve KGB'nin Londra'daki Sovyet Büyükelçiliği'nde Özel Güvenlik Subayı bulundurmaya ihtiyaç duymayacak kadar MI-5'e sızdığını vurgulamıştır![108] Gerçekten de KGB'nin savaşın ardından Anthony Blunt'ın MI-5 gibi stratejik bir kurumdan kendi isteğiyle ayrılmasına izin vermesi[109] bile başlı başına Golitsin'in bu iddiasını doğrulamaktadır.

Bkz. Wright, *Casus Avcısı*, s. 108-109.

[107] Golitsin'in bu ifadesini doğrulayan bir başka kaynak daha vardır. Bir başka Sovyet casusluk şebekesi olan Portland Spy Ring'in üyesi Harry Houghton açığa çıkıp 15 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Sorgusunda Rus kontrolörünün bir keresinde "Crabb Olayına" değindiğini ve Rusların önceden istihbarat almaları sayesinde su dalgıcı Crabb'ı etkisi hale getirmeyi başardığı anlattığını söylemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rusbridger, *The İntelligence Game: The İllusions and Delusions Of İnternational Espionage*, s. 67.

[108] Wright, *Casus Avcısı*, s. 146-147.

[109] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 198.

Golitsin tarafından öne sürülen bu iddialar doğrultusunda Batı Bloğu Gizli Servislerinin gözü artık kaçınılmaz olarak MI-5'teki "Rus köstebeğine" odaklandığı bir sırada son derece ilginç bir olay meydana gelmiştir. 1962 yılının Ağustos ayında İsrail'de yaşanan bu olay, "Elli" dosyasının deyim yerindeyse kaderini değiştirmiştir. Söz konusu tarihte Victor Rothschild, Rus mülteci Flora Solomon'la tanışmış, bu esnada adı geçen Yahudi bayan Kim Philby'nin Sovyet casusu olduğunu 1930'lardan beri bildiğini söylemiştir. Flora Solomon'a bu itirafı yaptıran gerekçe ise Philby'nin Observer gazetesinde yayınlanan sözde İsrail aleyhindeki yazılarına karşı duyduğu rahatsızlıktır. Solomon'un itiraflarını dinleyen Victor Rothschild zaman kaybetmeksizin onu Londra'ya getirip MI-5 yetkilileriyle görüştürmüştür. Sorguya alınan Solomon, İspanya'da Times muhabiri olarak çalışan Philby'nin Londra'da bulunduğu bir dönemde beraber yemek yerken kendisine "barış için tehlikeli bir görev yaptığını, Komintern ve Ruslara çalıştığını, onun (Solomon) da bu yapılanmaya katılmasını teklif ettiğini" anlatmıştır.[110] Böyle bir tanığın ifadesiyle yetinmeyen İngiliz Gizli Servisi, Philby'yi yasal ya da yasa dışı yollarla İngiltere'ye getirmesi mümkünken Beyrut'a "suçunu itiraf ettirmesi amacıyla" Nicholas Elliott'u göndermiştir. N. Elliott'un Philby'yle yaptığı görüşmeler sonuç vermemiş, aksine birkaç gün içinde Philby'nin Beyrut'tan kaçmasına neden olmuştur.[111] İngiliz Gizli Servisi'nin "komünizmle

---

[110] Wright, *Casus Avcısı*, s. 148.

[111] Bu noktada, KGB'nin MI-5'te olup bitenlerden nasıl haberdar olduğunu göstermesi bakımından, Philby'nin SSCB topraklarına girişi esnasında onu karşılamaya gelen KGB görevlisiyle arasında geçen diyaloğa değinilmesinde fayda vardır. Philby *"... geldiğim için özür dilerim. Batıda kalıp görevime devam etmek isterdim, lakin şartlar buna zorladı"* diyerek üzüntüsünü belli edince Rus meslektaşı *"Kim, görevini tamamladın. Bizim Serviste bir deyim vardır; Kontrespiyonaj sana yönelik ilgi duymaya başlarsa, bu sonun başlangıcıdır. İngiliz Kontrespiyona-*

mücadele dairesinin" başında bulunan yetkilinin aslında gizli bir komünist olduğu gerçeğinin kamuoyuna yansımasının ardından artık İngiltere'de yeni bir üst düzey Rus casusu olayını ortaya çıkarmaya kimsenin cesareti kalmamıştır.[112] Böylece "MI-5'teki Rus köstebeği" dosyası bir süre daha ertelenmek durumunda kalmıştır.

İstihbari açıdan meseleye bakıldığında tam bu noktada akıllara şöyle bir soru gelmektedir; tüm gözler "MI-5'teki Rus köstebeğine" çevrilmişken Philby olayının birdenbire patlak vermesi bir "lifting operasyonu"[113] mudur? Böylesine önemli bir Rus casusunun araştırılma ihtiyacı belirmişken, Philby'nin aile dostu olan ve ikinci eşi Aileen ile evlendiğinde nikâh şahitliğini yapan Flora Soloman'ın[114] yıllar sonra ansızın ortaya çıkması oldukça şaşırtıcı bir gelişmedir. Daha da ilginç olanı ise Philby'nin KGB casusu oluşunu yaklaşık 30 yıldır bilen Solomon'un arkadaşını ele verirken öne sürdüğü gerekçenin gerçekle bağdaşmamasıdır. Solomon'un bu gerekçesini merak ederek konuyu inceleyen araştırmacı-yazar Phillip Knightley, Philby'nin Observer Gazetesi'nin Ortadoğu muhabirliği süresinde İsrail karşıtı yazılar yazmadığını tespit etmiş ve Solomon tarafından öne sürülen "kızgınlık gerekçesinin" mantıklı olmadığını belirtmiştir.[115]

---

jının daha 1951 yılında sizin isminizi çizdiğini biliyoruz. Şimdi 1963 yılındayız. Aradan 12 yıl geçmiş. Sevgili Kim, ne için özür diliyorsunuz?" diyerek onu teselli etmiştir. Bkz. Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 266.

[112] Wright, *Casus Avcısı*, s. 150-151.

[113] "Lifting Operasyonu" Gizli Servisler tarafından hedef ülkenin ilgili bir kurumunda bulunan birden fazla ajanı arasında istihbari açıdan daha değerli olanının deşifre edilmesi söz konusu olduğu durumlarda ondan daha önemsiz olan diğer ajanı kendiliğinden deşifre etmesine denilmektedir.

[114] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 173.

[115] A.g.e., s. 258-259.

SIS'in kendisini yakalamak yerine neden kaçmasına göz yumduğunu merak eden Philby yıllar sonra kendince şu çıkarıma varmış ve bunu ölümünden kısa bir süre önce Moskova'ya gelerek onu ziyaret eden P. Knightley'le paylaşmıştır. Philby verdiği mülakatta, Ortadoğu muhabirliğini yaptığı Observer Gazetesi'nin yöneticisine bir mektup yazarak senelik iznini 1963 yılının Temmuz ayında kullanmak istediğini ve gazeteden de bu yönde izin aldığını itiraf etmiştir. Bu noktadan hareket eden Philby zaten birkaç ay sonra Londra'ya senelik iznini kullanmak için gideceğini, dolayısıyla SIS'in Elliott'u Beyrut'a göndermesinin gerekmediğini, bu şekilde aslında İngilizlerin ona kaçması için bir sinyal verdiğini düşündüğünü itiraf etmiştir.[116] Büyük olasılıkla Philby bile son nefesine kadar kendisi için de pek çok gizemli yön bulunan SSCB'ye kaçış nedenini sorgulamıştır. Ancak operasyonu gerçekleştiren gizli gücün (KGB) başından sonuna kadar bu hamleyi planlı yaptığı anlaşılmaktadır. Çünkü daha SIS Philby'yi sorgulaması için N. Elliott'u Beyrut'a göndermeden KGB görevlisi Yuriy Modin buraya gelmiş ve Philby'ye SIS'e konuşmasını tembihlemiştir.[117] Bu KGB'nin Philby'yi çoktan gözden çıkardığını göstermektedir. Eğer gerçekten MI-5'te Ruslara çalışan üst düzey görevli bir casus varsa onu perdelemek için Philby'den daha iyi bir kurban herhalde bulunamazdı. Çünkü Philby'nin istihbari açıdan önemi 1952 yılında büyük ölçüde bitmişti, dolayısıyla daha önemli bir başka casusun perdelenmesi için pekâlâ feda edilebilirdi. Üstelik İngiliz tarihinde ender görülen böylesine büyük bir casusluk vakasının soruşturulması gündemdeyken, tüm dikkatleri alt üst edecek ve herkesi tam bir paranoyaya sürükleyecek bir olay gerekmiştir ki "komünizmle mücadele dairesinin" şefinin gizli bir komünist olduğunun ifşa olması kadar bu amaca hizmet edebilecek herhalde başka bir skandal daha olamazdı.

---

[116] A.g.e., s. 261-262.

[117] Volkman, *Kara Sanatın Ustaları: Casuslar*, s. 14.

Öyle ya da böyle 1963 yılında Philby olayının patlak vermesi herkesi şaşkınlığa ve ağır bir psikolojik yıkıntıya uğratmıştır. Bir taraftan Philby gibi İngiltere'nin saygın kesimine mensup birinin Sovyetler Birliği adına casusluk yaptığı ortaya çıkarken, diğer taraftan bazı İngiliz istihbaratçılarının zihinlerini kemiren üst düzey Rus casusu kuşkusunun hafife alınmayacak kadar ciddi bir sorun olduğu anlaşılmıştır. Bu kişilerin başında gelen MI-5 yetkilisi Peter Wright da Philby'nin SSCB'ye kaçmasından sonra artık "Elli'nin" varlığına iyice inanmaya başlamıştır. P. Wright böyle bir ruh hali içerisinde özel dosyalarının birisi tarafından kurcalandığını bile düşünmüş ve bunu anlamak için basit bir yöntem geliştirmiştir; bu tarihten itibaren özel dosyalarına kurşun kalemle hafif bir işaret koyarak kasasına yerleştirmiştir. Nitekim bir sabah kasayı açtığında dosyaların kurcalandığını fark etmiştir ki MI-5'te o dönem tüm kasaları sadece Servisin Direktörü (Roger Hollis) veya Yardımcısı (Graham Mitchell) açabilmektedir.[118] Sonuç olarak P. Wright ve Artur Martin gibi isimlerin bastırması üzerine önce MI-5 Direktör Yardımcısı Graham Mitchell, sonra da Direktör Roger Hollis hakkında formaliteden bir soruşturma yapılmış ve doğal olarak adı geçenlerin Sovyet casusu olduğuna dair bir bulguya rastlanmadığı açıklanmıştır.[119]

Pekiyi bugün hayatta olmayan Roger Hollis aslında kimdi; haksızlığa uğrayan bir mağdur mu yoksa diğer Cambridge'li arkadaşları gibi ömrünü komünist davaya adayan gizli bir savaşçı mı? Henüz Rus tarafının resmi düzeyde suskun kalmayı tercih ettiği şu aşamada böylesine can alıcı bir soruya yanıt bulana-

[118] Wright, *Casus Avcısı*, s.153.

[119] Roger Hollis hakkında MI-5 Direktörlüğü'nden emekli olduktan sonra (1965) başlatılan soruşturma sonucunda Komite kararında "Hollis'in suçsuzluğu kanıtlanamadıysa bile onu İngiliz yargısına taşıyacak her hangi bir kanıta da ulaşılamamıştır" ifadesi geçmektedir. Bkz. Rosamund M. Thomas, *Espionage and secrecy: the Official Secrets Acts 1911-1989 of the United Kingdom*, Londra: Routledge, 1991, s. 187.

bilmesi adına görünen tek çıkış yolu, 20. asrın en büyük casusu olmaya aday bu kişinin geçmişine yönelik bazı bulguların paylaşılmasıdır.

Oxford Üniversitesi'ndeki öğrenimini yarıda bırakan Roger Hollis 1927 yılında Çin'e gitmiş ve burada önce İngilizce yayın yapan gazetelerde köşe yazarlığı yapmıştır.[120] Gazetecilik mesleğinde tutunamayan R. Hollis kısa süre sonra British American Tobacco şirketinin Şangay'daki Şubesi'nde kendine yeni bir iş bulmuştur.[121] 1936 yılına kadar Çin'de yaşayan Hollis geçirdiği tüberküloz hastalığı nedeniyle bu tarihte İngiltere'ye dönmüş ve 1938 yılında da MI-5'te çalışmaya başlamıştır.[122] Chapman Pincher'in ifadesine göre Hollis yeni eşi Eve Swayne'nin çevresi sayesinde MI-5'te görevli yetkililerle tanışma fırsatı bulmuş ve bu suretle anılan kuruma girmiştir.[123] 1960'lı yıllara kadar hakkında sadece bu kadar bilgi bulunan Hollis'in söz konusu dönemden sonra Sovyet casusu olmakla itham edilmesi nedeniyle sil baştan geriye dönük bir soruşturma başlatılmıştır. Bu bağlamda Oxford Üniversitesi'ndeki öğrencilik yıllarında herhangi bir siyasi ya da sosyal faaliyete katılmayan, benzer şekilde eşcinsel eğilimi bulunmayan bir kişi olduğu tespit edilmiştir.[124] Söz konusu soruşturma kapsamında Çin'de kaldığı yıllarda araştırılmış, fakat yaklaşık 30 yıl öncesine ilişkin somut bir takım bulgulara rastlamak pek mümkün olmamıştır.

---

[120] David P. Hornstein, *Arthur Ewert: A Life For The Comintern*, New York: University Press of America, 1993, s.133.

[121] Pincher, "Britain's Biggest Ever Traitor: Red Sonia, Christine Keeler and The Final, Damning Evidence".

[122] Robert Whymant, *Stalin's Spy: Richard Sorge And the Tokyo Espionage Ring*, Londra: I.B.Tauris & Co Ltd., 2006, s. 38.

[123] Pincher, "Britain's Biggest Ever Traitor: Red Sonia, Christine Keeler and The Final, Damning Evidence".

[124] Hornstein, *Arthur Ewert: A Life For The Comintern*, s. 135.

Buna karşılık 1930-1931 yılları arasında Çin'de yaşayan ve Hollis'le aynı apartmanda oturan bir İngiliz Subayın izine rastlanmıştır. Sorguya alınan İngiliz Subay, Hollis'i düzenli olarak ziyaret eden Agnes Smedley ve Arthur Ewert isimli iki arkadaşının olduğunu ifade etmiştir.[125] Ömrünün önemli bir kısmını Roger Hollis'in Rus casusu olduğunu ispatlamak için harcayan araştırmacı-yazar Chapman Pincher da Arthur Ewert isimli Komintern üyesinin aynı zamanda Ruth Ursula Kuczynski'yle bağlantısının bulunduğunu vurgulamaktadır.[126] V. İ. Popov da Çin'de yaşadığı süre zarfında Hollis'in komünist görüşleriyle tanınan (aynı zamanda ABD'de Komintern üyesi olup KGB'ye çalışmakla suçlanan) Amerikalı gazeteci–yazar Agnes Smedley ve Oxford Üniversitesi ile London School of Economics'de Ekonomi Profesörü Robert René Kuczynski'nin kızı Ursula Kuczynski ile dostluğunun olduğunu doğrulamaktadır.[127] Ailecek Sovyet ajanı olduğu bilinen Ursula, bir diğer ünlü Sovyet casusu Richard Sorge tarafından Sovyet Askeri İstihbaratı'na (GRU) angaje edilmiş ve "Sonya" kod adıyla ömrünün sonuna kadar SSCB'ye hizmet etmiştir.[128] Aynı şekilde Agnes Smedley'le de ilişkisinin

---

[125] Hornstein, *Arthur Ewert: A Life For The Comintern*, s. 135-136. Komintern ve GRU ajanı olan Arthur Ewert'in Şangay'da yaşayan Roger Hollis'e yanaştığını doğrulayan Sovyet-Rus kaynakları da bulunmaktadır. Bkz. Viktor Boçkarev ve Aleksandr İvanoviç Kolpakidi, *Superfraza iz GRU*, Moskova: Olma Press, 2002, s. 67.

[126] Pincher, "Britain's Biggest Ever Traitor: Red Sonia, Christine Keeler and The Final, Damning Evidence".

[127] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 266.

[128] Nikolay Şvarev, *Nelegalı Vneşney Razvedki*, Moskova: Zvonnitsa – MG., 2008, s. 293–306. Ursula "Sonya" kod adıyla GRU Merkez'e gönderdiği bir raporunda "*Ajanlarımdan hiçbiri para talep etmiyor. Onların hepsi Sovyetler Birliği'ne sempati duyuyor... İngiliz ajanlarımdan hiçbiri kendini casus olarak görmüyor. Onlar zor ve büyük özveri isteyen bir savaş içerisinde bulunan müttefik bir ülkeye yardım ediyor*" şeklinde yazmıştır. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s.

olduğu bilinen Richard Sorge'un o dönemde Şangay'da yaşayan ve "Sovyet Uzak Doğu Casusluk Halkası'nda" yer alan iki kişiyle arkadaşlığı bulunan Roger Hollis ile tanışmaması pek olası gözükmemektedir.[129]

Roger Hollis, Agnes Smedley, Arthur Ewert ve Ursula Kuczynski arasında kesin olarak var olan dostluk ilişkisinin[130] özellikle Hollis–Ursula ayağının incelenmesi sonucunda ortaya bazı ilginç veriler de çıkmaktadır. Şöyle ki biyografisinden hatırlanacağı üzere Hollis, 1927-1936 yılları arasında Çin'nin Şangay şehrinde British American Tobacco şirketinin buradaki işletmesinde çalışmış, 1938 yılında "tedavi amaçlı" İsviçre'ye gitmiş ve aynı yılın sonunda İngiltere'ye dönmüştür. Benzer şekilde "Sonya" da (Ursula Kuczynski) Hollis'in Şangay'da yaşadığı yıllarda GRU hesabına Richard Sorge'un yönetiminde Çin'de casusluk faaliyetlerine katılmış, 1938 yılında GRU'nun talimatıyla İsviçre'de görevlendirilmiş ve 1940 yılında da İngiltere'ye gönderilmiştir.[131] Roger Hollis–Ursula Kuczynski arasındaki bu

---

266.

[129] Whymant, *Stalin's Spy: Richard Sorge And the Tokyo Espionage Ring*, s. 38.

[130] Keza esasında KGB'nin "seks timinin" (команда секс) rol oynadığı tarihteki pek çok "ballı tuzak" (Honeytrap) operasyonunu anlatan İnna Sveçenovskaya'nın "Seksual'nıe Lovuşki Dlya Şpionov" (Casuslar İçin Seksi Tuzaklar) isimli çalışmasında da Richard Sorge'la ilgili bölümde R. Sorge, A. Smedley ve U. Kuczynski arasında Sovyetler Birliği'ne hizmet etme noktasında örgütsel bağın bulunduğu bahsedilmektedir. Amerikalı gazateci Smedley'in 1928 yılında Moskova'daki VI. Komintern kongresine katıldıktan sonra Çin'e görevli olarak gönderildiği ve bu ülkede Sorge ile "gerekli kişilerin" tesipiti ve onlar üzerinden istihbarat toplama faaliyetlerini organize ettiği anlatılmaktadır. Bkz. İnna Sveçenovskaya, *"Seksual'nıe Lovuşki Dlya Şpionov"*, Moskova: Olma Media Grupp, 2013, s. 370-371.

[131] Şvarev, *Nelegalı Vneşney Razvedki*, s. 293–300.

tesadüfler zincirine bir ekleme daha yapan V. İ. Popov, her ikisinin de İngiltere'de Woodstock Road şehrinde ikamet ettiğini vurgulamaktadır.[132] Hollis olayında son olarak değinilmesi gereken husus Guzenko tarafından "Elli" kod adlı Sovyet casusuna dair verilen "Rusya ilintisi" ipucusudur. "Elli" kod adlı Sovyet casusundan gelen belge ve bilgileri okuyan Guzenko'nun çıkarımına göre, söz konusu casusun geçmişinde bir "Rusya ilintisi" vardır; "Elli" ya köken itibariyle Rus, ya Rusya'da bir yakını var veyahut Rusya'da bulunmuş biridir.[133] Bu önemli ayrıntıdan hareket eden V. İ. Popov, Roger Hollis'in Çin'de yaşadığı süre içerisinde 2 haftalığına SSCB'ye geçtiğinin tespit edildiğini yazmıştır![134]

Roger Hollis'in Sovyet casusu olma ihtimalini güçlendiren iddia, veri ve bulguları bunlarla sınırlı tutmak da pek mümkün gözükmemektedir. Örneğin İngiltere siyasi tarihinde büyük yankı uyandıran olaylardan biri olan Bakan John Profumo skandalının yaşanmasında da dönemin MI-5 Direktörü Roger Hollis'in payının bulunduğu öne sürülmektedir. İngiltere'de Muhafazakâr Parti'yi iktidardan eden bu skandalın gelişimi kısaca şöyle olmuştur. Muhafazakâr Parti'den Savunma Bakanı olan Profumo, 1961 yılından itibaren 19 yaşındaki Christine Keeler ile yasak ilişki yaşamaya başlamıştır. Oysa aynı bayanla İngiltere'de görevli Sovyet Askeri Ataşesi Yevgeniy İvanov'un da bir ilişkisi vardır.

---

[132] Popov, Richard Sorge tarafından Moskova'ya gönderilen Ursula Kuczynski'nin burada o dönemde istihbarat servislerince gizli iletişim kurma amaçlı kullanılan "radyo bağlantıları" üzerine eğitim aldığının altını çizerek Moskova Merkez'in Ursula'yı Woodstock Road şehrinde görevlendirerek Hollis'in Moskova ile bağlantı sağlama misyonu vermiş olabileceğine dikkat çekmektedir. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 266-267.

[133] Andrew ve Gordievsky, *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, s. 622-623.

[134] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 269.

Ataşe İvanov, C. Keeler'i "medovaya lovuşka"[135] (ballı tuzak) olarak kullanarak Batı Bloğu'nun savunma sanayi hakkında Bakan Profumo'nun ağzından laf aldırmayı amaçlamış ve bunda da başarılı olmuştur. MI-5 Direktörü Hollis'in Savunma Bakanının yasadışı ilişkisini bilmesine rağmen hiçbir İngiliz yetkiliyi uyarmaması sonucunda 1963 yılında Profumo'nun bu ilişkisi kamuoyuna sızmış ve Muhafazakâr Parti iktidardan düşerek yerine İşçi Partisi gelmiştir.[136] Nitekim bu tuzağın aktörlerinden olan Christine Keeler 2001 yılında yayınlanan "The Truth At Last" isimli kitabında kendisini John Profumo'yla tanıştıran Stephen Ward'ı, Roger Hollis'i ve Anthony Blunt'ı bir şebeke halinde Sovyetler Birliği adına çalışan casuslar olarak tanımlamıştır.[137]

Benzer şekilde ömrünün büyük bir bölümünü Roger Hollis'in Sovyet casusu olduğunu ispatlamaya ayıran araştırmacı-yazar Chapman Pincher'in da bu konuda dikkate alınması gereken bir tespiti vardır. Hollis'in Sovyet casusu olduğunu savunan C. Pincher bu savını bir görgü tanığının ifadesiyle desteklemektedir. Birkaç yıl önce "Roger Hollis konusunda" Michael J. Butt isimli eski bir komünistin kendisiyle temasa geçtiğinden bahseden Pincher, Comrade Bridget (Brigitte Kuczynski: Ursula Kuczynski'nin kız kardeşi) ile 1960'larda aynı evi paylaşan M. J. Butt'un bazı akşamlar eve esrarengiz bir kişinin geldiğini anlattığını belirtmektedir. Butt'un ifadesine göre Comrade Bridget bu esrarengiz kişi gelmeden önce onu sıkı sıkı uyarır ve sadece "iyi akşamlar" diye seslenen bu misafire kim olduğunu sormadan ka-

---

[135] Söz konusu terimin yer aldığı bir başka çalışma için bkz. Ferit Temur, "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Rusya–Amerika Ajan Krizi", Stratejik Düşünce Dergisi, Sayı: Ağustos-2010, s. 69-71.

[136] Pincher, Chapman, (2011), a.g.m.

[137] Derek Brown, "1963: The Profumo Scandal", The Guardian, 10 Nisan 2001, http://www.guardian.co.uk/politics/2001/apr/10/past.derekbrown (Erişim Tarihi: 13.03.2012).

pıyı açmasını tembihlermiş. Butt, bahsi geçen esrarengiz kişinin ancak yıllar sonra Pincher'in Roger Hollis'i KGB casusu olmakla suçlayan "Too Secret Too Long" isimli kitabındaki fotoğraflarından Hollis olduğunu teşhis etmiştir.[138]

Son olarak Hollis'in Guzenko'yla ilgili tuttuğu kayıtlar ve genel anlamıyla "Guzenko dosyasının" MI-5'te tamamen ortadan kaybolması, KGB kontrolörünün Anthony Blunt'a Hollis'in başında bulunduğu birim hariç diğer tüm birimlerden bilgi getirmesi talimatı vermesi gibi hususlar da Hollis'i ciddi bir şekilde zan altına sokmaktadır.[139] Hollis'i açık bir şekilde Sovyet casusu olmakla itham eden bu kişilere FBI eski görevlisi Robert J. Lamphere'i de eklemek mümkündür. R. J. Lamphere kitabında, 1944-1945 yılları arasında "birinin" KGB'yi gizli yazışmalarının FBI tarafından okunduğu yönünde uyardığını, önceleri bu kişinin Philby olduğunu varsaydıklarını, ancak yıllar sonra başka bir "köstebeğin" daha olması gerektiğini anladıklarını ve bunun Roger Hollis'ten başkası olamayacağını düşündüğünü yazmıştır.[140]

4.4.2. Cambridge Casusluk Şebekesi ve Victor-Tess Rothschild Bağlantısı

Cambridge Casusluk Şebekesi üzerine yürütülen bu araştırma boyunca ünlü Rothschild ailesinin veliahtlarından Victor

---

[138] Pincher, "Britain's Biggest Ever Traitor: Red Sonia, Christine Keeler and The Final, Damning Evidence".

[139] Tabi burada işin en ilginç yanı Guzenko'nun kendisini sorguya çeken "İngiliz'in" tavırlarına ve sorgulamaya dair aldığı alakasız notlara şaşırmış ve *"bu İngiliz kim bilmiyorum ama Rus ajanı olduğunu düşünüyorum"* demiştir. Nitekim Guzenko yıllar sonra *"Elli'nin" bizzat Hollis olduğundan şüpheleniyorum"* şeklinde yorum yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 177-178.

[140] Lamphere ve Shachtman, *The FBI-KGB War: A Special Agent's Story*, s. 244.

Rothschild'ın adına sıkça rastlanmaktadır. Cambridge Beşlisi olayı başından sonuna gözden geçirildiğinde bu ismin söz konusu sızma operasyonunun hep en kritik aşamalarında ortaya çıkması dikkat çekmektedir. Nitekim 1980'lerden itibaren Maclean, Burgess, Philby ve Blunt'la birlikte aynı şebekede yer alan "beşinci kişinin" (Fifth Man) kamuoyunca izine düşüldüğü bir dönemde Victor Rothschild'ın ismi de gündeme gelmiştir. Bu anlamda araştırmacı-yazar Roland Perry 1994 yılında yayınlanan "The Fifth Man" isimli kitabında açıkça Victor Rothschild'ı "beşinci kişi" olarak Sovyetler Birliği'ne hizmet etmekle suçlamıştır. Bu bölümde anılan kişinin Cambridge Casusluk Şebekesi'yle olan bağlantısına ilişkin veri ve bulgular ortaya koyularak, KGB casusu olma ihtimali sorgulanmaya çalışılacaktır.

Cambridge Üniversitesi'nde öğrenim gören ve 1928 yılında Apostol Cemiyeti'ne katılan[141] Lord Nathan Mayer Victor Rothschild, 1937 yılında babası Lionel Walter Rothschild'ın ölümünün ardından "Bank of England'ın" başına geçmiştir.[142] II. Dünya Savaşı süresince MI-5'te sabotaj ve savunma uzmanı olarak çalışmıştır.[143] İkinci evliliğini aynı kurumda çalışan Tess (Teresa) Rothschild'la yapmıştır. Savaş sonrasında MI-5'ten ayrılmasına karşın hayatı boyunca bu kurumun bilimsel ve teknik araştırmalarına danışmanlık yapmış, önde gelen SIS ve MI-5 yöneticileriyle yakın ilişki kurmuştur. Aynı şekilde İngiltere'yi yöneten siyasal erkle de sıkı bir işbirliği içerisinde olmuştur. Bu ilişki ağı sayesinde İngiltere Başbakanı Harold Wilson döneminde kurulan ve günümüz düşünce kuruluşlarının (Think-Tanks) ilk formal biçimini oluşturan "Uluslararası İlişkiler ve Strateji Merkezi'nin" başına getirilmiştir.[144]

---

[141] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 51.

[142] Armstrong, *Rothschild: Para İmparatorluğu*, s. 40-41.

[143] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 75.

[144] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 58.

Kısa biyografisinden anlaşılacağı üzere dünyanın önde gelen birkaç zengin ailesinden birine mensup olan ve her türlü sosyo-ekonomik imkânı bulunan Victor Rothschild, akranları gibi gizli bir Markist olarak KGB'ye gerçekten hizmet etmiş olabilir mi? Elbette bu sorunun kesin yanıtı yanlızca Rus arşivlerinin açılmasıyla netlik kazanacaktır. Bununla birlikte Roger Hollis dosyasında olduğu gibi bazı bulguların varlığı bu kuşkuyu artırmaktadır. Bu bağlamda öncelikle değinilmesi gereken husus Victor'un daha üniversite yıllarında Philby, Blunt ve Burgess ile yakın bir dostluk ilişkisine sahip olmasıdır. Örneğin üniversite yıllarında çekingen kişiliği nedeniyle az sayıda arkadaşı bulunan Philby'nin Victor Rothschild'la iyi anlaşabilmesi[145] anılan kişilerin hangi ortak yönleri paylaştığı sorusunu doğurmaktadır. Victor, aynı şekilde hem üniversiteden hem de Apostol Cemiyeti'nden arkadaşları olan Burgess ve Blunt'a Londra'daki (Bentinck Street) üç katlı evini verecek kadar yakınlık duyduğu bilinmektedir.[146] Hatta Victor'un MI-5 görevlisi olan ikinci eşi Tess'in de bir zamanlar Burgess ve Blunt'la aynı evi paylaşacak kadar adı geçenlerle samimi bir ilişkisi olmuştur.[147] Burgess'i aile danışmanlığına getiren de, Blunt'ın MI-5'e girmesini sağlayan da Victor Rotshchild'tır. Bu kişilerin İngiltere'nin önde gelen isimleri olan Guy Lidell, Dick White, Hector McNeil, Winston Churchill gibi yetkililerle tanışarak önemli bağlantılar kurmasının önünü açan da Victor Rotshchild'tan başkası değildir. Dolayısıyla KGB'nin en başından beri hedeflediği stratejik kamu kurumlarına sızma amacı Victor'un Burgess ve Blunt'ın, Burgess'in de bu sayede Philby'nin önünü açmasıyla gerçekleşmiştir.

---

[145] Riley, *Philby: The Hidden Years*, s. 162.

[146] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 99.

[147] Holzman, *James Jesus Angleton, The CIA, and The Craft Of Counterintelligence*, s. 102.

Pekiyi aynı Victor Rotshchild gençlik yıllarından itibaren yakın ilişki içerisinde olduğu Blunt, Burgess ve Philby'nin Sovyet eğilimli siyasi görüşlerini bilmiyor muydu? Bu pek olası gözükmemektedir. Çünkü Victor Rotshchild, Blunt ve Burgess'in Apostol Cemiyeti'ne katıldığı dönemde söz konusu gizli oluşum, Komintern'le (doğal olarak KGB'yle) bağlantılı kişilerin egemenliğine girmişti. Ayrıca bahse konu cemiyetin üyelerinin birbirinin her sırrını bilme ama topluluk dışında hiçbir suretle bunları konuşmama gibi temel bir ilkesinin olduğu da unutulmamalıdır! Dolayısıyla Victor ve eşi Tess'in Burgess ve Blunt'ın hem eşcinsel hem de Marksist kişiler olduğunu bilmemesi pek mümkün değildir. Öyleyse neden bu kişilerin İngiltere'nin üst düzey şahsiyetleriyle tanışmasına göz göre göre yardımcı olmuş ve bu suretle ülkenin stratejik kurumlarına girmelerini sağlamıştır?

Victor ve Tess Rothschild'ı zan altına sokan ikinci bir husus da Sovyet gizli yazışmalarını deşifre etme operasyonu (VENONA) kapsamında FBI tarafından kod adlarına ulaşılan yüzlerce Sovyet casusu arasında MI-5'te görev yapan "David ve Rosa" kod adlı iki kişiye rastlanılmasıdır. 1962 yılında bu konuda yardımı istenen eski Sovyet ajanı Anatoliy Golitsin dosya üzerinde bir süre çalıştıktan sonra MI-5'e "David ve Rosa" kod adlı casusların Victor Rothschild ve eşi Tess Rothschild olması gerektiğini ifade etmiştir.[148] Golitsin bu saptamayı yaparken şu iki noktadan hareket etmiştir; bu kişiler genelde hep birlikte anılan, büyük olasılıkla biri erkek diğeri bayandır. Dolayısıyla ya sevgili ya da karı koca olmaları muhtemeldir. Ayrıca "David ve Rosa" isimleri Museviliği (Hz. Davut ve Gül) çağrıştırmaktadır ki gerek Victor gerekse eşi Tess Yahudi kökenli kişilerdir! Cambridge Beşlisi olayına kuzenleri İngilizlere nazaran daima daha fazla hassasiyetle yaklaşan Amerikalılar da V. Rothschild'a kuşkuyla yaklaşmakta-

[148] Riley, Morris, *Philby: The Hidden Years*, s. 164.

dır. Bu anlamda Amerikalı karşı casusluk uzmanlarının Maclean, Burgess, Philby ve Blunt'ın içinde yer aldığı şebekenin 25 kişiden (Circle of 25) meydana geldiğini tahmin ettikleri ve Victor Rothschild'ı da bu yapılanmanın bir üyesi olarak değerlendirdikleri belirtilmektedir.[149]

Roland Perry ve Anatoliy Golitsin'in dışında Victor Rothschild'ı Sovyet casusu olmakla itham eden başka kişiler de bulunmaktadır. Bu kişilerin başında yer alan Kenneth de Courcy'e göre Sovyet İstihbaratının İngiltere'nin önde gelen ailelerine mensup gençlerini devşirmesinde ve Roger Hollis'in MI-5 Direktörü olmasında en kilit rolü Victor Rothschild oynamıştır. Courcy'in çıkarımına göre Yahudi kökenli Rothschild, Hitler Almanyası'nın gelecekte büyük bir tehdit oluşturacağını sezmesi ve bu anlamda Sovyetler Birliği'nin mutlaka desteklenmesi gerektiğini düşünmesi sonucunda Ruslarla işbirliği yapmıştır.[150] Gerçekten de meseleye bu açıdan bakıldığında Victor'un Ruslarla işbirliği yapmayı tercih etmesi gayet doğal gözükmektedir. 1933 yılında Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte Almanya'da Rothschild'ların soydaşı olan Yahudilerin uğradığı mezalim ortadadır. Üstelik Naziler Avusturya'da yönetimi ele geçirir geçirmez, ünlü Rothschild ailesinin buradaki uzantısı Baron Louis Rothschild'ı hapse atmış, Avusturya'daki holding şirketi "S. M. Von Rothschild'ın" sahip olduğu tüm mal varlıklarına el koymuş, Merck, Finck & Co adındaki özel bankaları ve paha biçilmez aile mücevherlerini yağmalamıştır.[151] Rothschild dosyasına ilişkin son olarak Troçki suikastını yöneten KGB eski görevlisi Pavel Sudoplatov'un hatıratından bir kesite yer vermekte fayda vardır. Sudoplatov, Victor'u savaş boyunca hem bilgi edinme hem de İngilizlere çarpıtıl-

[149] A.g.e., s. 160.

[150] A.g.e., s. 164.

[151] Parker, *Büyük Çöküş*, s. 255.

mış bilgi (disinformation) sızdırma amacıyla kullandıklarını ve bu durumun 1980'li yıllara kadar devam ettirildiğinden bahsetmektedir.[152]

1930'lu yılların ideo-politik ortamında, Marksist gizli bir cemiyete üye olan ve pek çok komünist arkadaşı bulunan Yahudi kökenli genç Rothschild'ın anti-faşist duygularının son derece kabarık olması gerekmez midir? Diğer tüm arkadaşları gibi ona da "anti-faşist gizli yapılanmaya" katılması hususunda bir teklif gelmişse, asıl bu teklifi redetmesi bir Yahudi için tuhaf kaçmaz mıydı? Victor Rothschild gibi kapitalizm sayesinde paha biçilemeyen bir servet edinen hanedanın mensubunun inanmış bir komünist olmasa bile Yahudi ırkının "kökünü kazımayı" öngören faşizme karşı düşman kesilmesi son derece doğaldır. Hele ki bu dönemde başta Arnold Deutsch olmak üzere çok sayıda Yahudi, eşitliği savunan komünizmi ve onun yegâne merkezi SSCB'yi desteklerken! Bu bağlamda James Rusbridger'in aktarımına göre Victor Rothschild gençliğinde sosyalist oluşunu (Marksist değil!) zaten kabul etmiş ve faşizm karşısında Rusya'nın duruşunu takdir ederek bu yıllarda İngiltere'nin, Alman gizli yazışmalarını kıran Ultra Operasyonu'ndan elde edilen bilgiler dâhil Rusya'ya yardımı dokunacak her türlü istihbaratı paylaşması gerektiğini savunduğunu inkâr etmemiştir.[153]

Victor Rothschild'ın şu veya bu sebepten ötürü bir dönem KGB'ye çalıştığının ortaya çıkması Cambridge Casusluk Şebekesi'ne dair pek çok soruyu da aydınlığa kavuşturacaktır. Örneğin 1962 yılında Golitsin'in "Elli", "David ve Rosa" gibi Sovyet casuslarını deşifre etmeye çabaladığı bir dönemde Philby olayının patlak vermesinin ve bunda başrolü Flora Solomon ile

---

[152] Pavel Sudoplatov, *Raznıe Dni Taynoy Voynı i Diplomatii: 1941 Goda*, Moskova: Olma Press, 2001, s. 37.

[153] Rusbridger, *The İntelligence Game: The İllusions and Delusions Of İnternational Espionage*, s. 188-189.

Victor Rothschild'ın oynamasının asıl nedeni ortaya çıkacaktır. Veyahut 1958 yılında bizzat Hollis'in, KGB'nin MI-5'e sızma dosyasına bakan yetkili Peter Wright'ı o sıralar Shell Petrol Şirketi'nin Araştırma Bölümü Başkanlığı'nı yürüten Victor Rothschild'la tanıştırmasının[154] da sinsi bir plan olduğu açığa kavuşacaktır. Peter Wright'ın kitabı dikkatlice okunduğu zaman fark edilen, MI-5'teki KGB sızmasına dair Victor'un her fırsatta P. Wright ile bir araya gelip ondan bilgi almaya çalışması, hatta emekli olurken Wright'a bu işleri boş verip emekliliğinin tadını çıkarmasını tavsiye etmesinin ardından yatan istem dışı güdülenmişlik hali de daha iyi anlaşılacaktır.

Eldeki bulgular ışığında oluşturulan varsayımlara dayalı tüm bu değerlendirmelerin doğruluk payı ancak ve ancak KGB ya da (düşük bir ihtimal de olsa) MI-5 arşivleri kamuoyuna açıldığı zaman sınanabilecektir. Aksi halde resmi bir doğrulama gelene kadar sadece birer çıkarım olarak ortada kalacaktır. Ayrıca Victor'un KGB casusu olduğu kuşkusu gerçek olsa bile Rothschild ailesinin devletler üstü gücüne rağmen İngiliz veya Rus tarafının resmi düzeyde bunu ifşa etmeye cesaret edip edemeyeceği de başlı başına bir tartışma konusudur.

4.4.3. Cambridge Casusluk Şebekesi ve Guy Liddell'ın Sovyet Casusu Olma Olasılığı

Cambridge Casusluk Şebekesi'ne bir yapboz olarak bakıldığında Roger Hollis ve Victor Rothschild gibi bu yapbozun bir şekilde parçası olan bir kişi daha göze çarpmaktadır; Guy Maynard Liddell. I. Dünya Savaşı'nda İngiliz Kraliyet Topçu Birliği'nde (Royal Field Artillery) subay olarak görev yapan Guy Liddell savaştan sonra İngiltere'deki komünist faaliyetlerle mücadele eden Özel Şube'de (Special Branch) bir süre çalıştıktan

[154] Wright, *Casus Avcısı*, s. 100.

sonra 1927 yılında MI-5'e geçmiş[155] ve burada 1947-1952 yılları arasında MI-5'in Direktör Vekili mertebesine kadar yükselmiştir. Kim Philby'nin ifadesine göre G. Liddell ince zekâlı, hafızası kuvvetli, işinin erbabı, sayılı MI-5 uzmanlarındandır.[156] Ardından böylesine başarılı bir istihbaratçı izlenimi ve kariyeri bırakan Liddell'ın buna rağmen Sovyet casusu olmasından kuşkulanılmasına neden olan bazı önemli hususlar bulunmaktadır. Bunların başında da Liddell'ın Burgess ve Blunt'la olan eşcinsel ilişkisi gelmektedir.

Sovyet-Rus kaynaklarında Victor Rothschild tarafından Anthony Blunt'la tanıştırılan Liddell'ın Londra'daki Rothschild'ların evinde kalan Burgess ve Blunt'ı en sık ziyaret eden kişi olduğu ve aralarındaki bu özel ilişki sayesinde Blunt'ın Lidell'den pek çok gizli bilgi temin ettiği bahsedilmektedir.[157] Batılı kaynaklar da Blunt, Burgess ve Liddell arasındaki bu özel ilişkiyi doğrulamaktadır.[158] Hatta ev ortamının dışında da Liddell ve Blunt'ın boş zamanlarda çok sık bir araya geldiği, birlikte resim galerileri ve tablo mağazalarına gittikleri kaydedilmiştir.[159] Dolayısıyla bu üçlü arasında yoğun bir eşcinsel ilişkinin varlığı yaygın bir kabul görmektedir. Zaten Blunt kamuoyunda deşifre olduktan sonra bir mülakatında kendisini MI-5 alan kişinin (Liddell) onun aslında komünist biri oluşunu bildiğini söylemiştir. Demek ki kariyerinin büyük bir bölümünü İngiltere'deki komünist faaliyetlere karşı mücadele vermekle geçiren Liddell, bir kişinin komünist oluşunu bilmesine

---

[155] William E. Duff, *A Time For Spies: Theodore Stephanovich Mally and The Era Of The Great İllegals*, Nashville: Vanderbilt University Press, 1999, s. 133.

[156] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 97.

[157] Ermakov, "Taynı Deşifrovalnoy Slujbı", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, s. 194.

[158] Trahair, *Encyclopedia Of Cold War Espionage, Spies, And Secret Operations*, s. 168.

[159] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 97.

rağmen onu MI-5 gibi stratejik bir kuruma almıştır. Liddell'ı zan altında bırakan diğer hususlar da şunlardır;

- Anthony Blunt, Roger Hollis, Graham Mitchell (KGB casusu şüphelisi) ve Tommy Harris'i[160] (KGB casusu şüphelisi) MI-5'e alan, Burgess ve Philby'nin de SIS'te işe başlamasına yardımcı olan kişi Guy Liddell'dır.[161]
- Burgess'in SSCB'ye kaçışından sonra Goronwy Rees'in MI-5'e konuşmasını Blunt'la birlikte engelleyen kişi yine Guy Liddell'dır. Nitekim Rees ölümünden kısa bir süre önce yazılı olarak KGB casusu olduğunu kabul etmiş ve Guy Liddell'ın da aynı şekilde Sovyet casusu olduğunu öne sürmüştür.[162]
- Roger Hollis'in MI-5'te yükselmesinin önünü açan kişi Guy Liddell'dır.[163]

---

[160] Tommy (bazı kaynaklarda Tomas olarak geçmektedir) Harris yarı İspanyol kökenli bir ressamdır. Ressamlığı bırakarak sanat eserleri alım satım işiyle bir süre uğraşmış, ardından MI-5'te çalışmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı sırasında evi SIS ve MI-5 görevlilerinin bir kulübü haline dönen Harris'in Philby, Burgess, Blunt ve Victor Rothschild ile yakın dost olduğu bilinmektedir. Bu isimler arasında özellikle Philby'yle olan samimiyeti özel bir nitelik taşımaktadır. Zira SIS'te henüz sözleşmeli personel statüsünde çalışmakta olan Philby'nin bu kurumun İberya Dairesi'ne alınması için Daire Başkanı Brooman White nezdinde ilk girişimleri başlatan kişinin T. Harris olduğu kayıtlarda geçmektedir. Aynı şekilde 1946 yılındaki ikinci evliliğinde Philby'nin nikâh şahitlerinden biri olan Harris (diğer şahit Flora Solomon idi!) arkadaşı Sovyet casusu olduğu şüphesiyle işsiz kaldığı dönemde ona maddi yardımda bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Knightley, *Asrın Casusu: Philby*, s. 86, 87, 88, 159, 218.

[161] Tom E. Mahl, *Espionage's Most Wanted: The Top 10 Book of Malicious Moles, Blown Covers and Intelligence Oddities*, Washington: Potomac Books, Inc., 2003, s. 208.

[162] Trahair, *Encyclopedia Of Cold War Espionage, Spies, And Secret Operations*, s. 169.

[163] A.g.e., s. 169.

- Philby'nin SIS'in IX. (Komünizme Mücadele) Dairesi Başkanı olmasının önündeki en büyük rakibi olan Feliks Cowgill'in bu görev için yetersiz olduğunu savunarak Philby'nin bahsi geçen göreve gelmesine destek veren Liddell'dır.[164]

Acaba ünlü İngiliz istihbarat tarihçisi John Costello'nun iddia ettiği gibi Guy Liddell aslında "Sovyet Köstebeklerinin Atası"[165] (The grandfather Soviet mole) mıydı? Bu soruya net bir yanıt getirmese de Liddell'ın Sovyet casusu olma ihtimalinin göz ardı edilmemesini gerektiren bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Örneğin Konstantin Volkov'un 1945 yılında sonu faciayla biten İngiltere'ye siyasi mülteci olarak sığınma girişiminde ikisi Dışişleri Bakanlığı'nda, biri de İngiliz kontrespiyonaj dairesi yönetici olan üç önemli Sovyet casusunu deşifre edeceğini söylemesi anımsanacaktır. Volkov'un "kontrespiyonaj dairesi yöneticisinden" kastının Kim Philby olduğu yönünde yaygın bir inanış vardır. Oysa Philby SIS'in espiyonaj birimi olan (kontrespiyonaj değil!) "komünizmle mücadele" dairesinde şef olarak çalışmıştır. Üstelik Volkov'un ifadeleri Philby'nin çalıştığı konumu hedef alsa dönemin SIS Direktörü Sir Stewart Menzies bunu bile bile Volkov'u sorgulaması için Philby'yi İstanbul'a göndermez, bu işi ondan saklı tutarak başka birini görevlendirirdi. Dolayısıyla Volkov'un kast ettiği sızma daha çok MI-5'le ilgili gözükmektedir. Bu bağlamda II. Dünya Savaşı boyunca MI-5'in karşı casusluk faaliyetlerini yürüten "B" Dairesi'nin[166] şefinin Guy Liddell oldu-

---

[164] Guy Liddell'in Feliks'ten hiç haz almamasını onun hatıratında yazdığı şu cümleden anlaşılmaktadır: "MI-5 Feliks'i sadık ve çok çalışkan olarak değerlendirirken biz onu tam bir baş belası ve uyumsuz biri olarak görüyorduk". Bkz. Hugh Trevor Roper ve Richard Davenport Hines, *The Wartime Journals*, New York: I.B.Tauris & Co. Ltd., 2012, s. 170.

[165] Mahl, *Espionage's Most Wanted: The Top 10 Book of Malicious Moles, Blown Covers and Intelligence Oddities*, s. 208.

[166] James Rusbridger'in çalışmasında MI-5 Karşı Casusluk Dairesi ola-

ğunu belirtmek gerekir.[167] Volkov'un ifadesi doğrultusunda belki Roger Hollis de şüpheliler listesine alınabilinir, ancak Hollis'in o yıllarda MI-5'teki konumuna kıyasla Guy Liddell "yönetici" ipucuna daha fazla uygun düşmektedir.

Dikkatleri Liddell ismi üzerine çeken bir başka bulgu ise KGB'nin MI-5'te çalışan istihbaratçıların kimliklerini bildiğini gösteren Blunt'ın ifadesidir. Bir mülakat esnasında kendisine yöneltilen, bir ara MI-5'in insan kaynakları dairesinde çalışmasından ötürü KGB'nin İngiliz istihbaratçılarını deşifre etmesine çok yararlı olup olmadığı sorusuna "*sanmam, çünkü Ruslar zaten çoğunu biliyordu*" şeklinde yanıt vermiştir.[168] Blunt'ın MI-5'te 1940-1945 yılları arasında çalıştığı göz önüne alınırsa KGB'nin en geç bu tarihlerde belirli konumdaki MI-5 çalışanlarının kimliklerini tespit edebildiği ortaya çıkmaktadır. Sovyet casusu olması yüksek ihtimal gözüken Hollis'in Blunt'tan sadece birkaç yıl önce Servise girdiği ve bilindiği kadarıyla insan kaynakları dairesinde çalışmadığına göre onun KGB'ye bu bilgileri temin etmesi zayıf bir ihtimaldir. Buna karşın MI-5'in saygın yöneticilerinden Liddell'ın kurumda çalışan meslektaşlarının kimliklerini bilmese bile öğrenebilme olanağının bulunduğu açıktır. Yine de Liddell'ın salt eşcinsel zaafları nedeniyle mi yoksa aslında kendisinin de bir Sovyet casusu olduğu için mi KGB'nin Cambridge Casusluk Şebekesi'ne göz yumduğu sorusu resmi arşivlerin kamuoyuna paylaşılmasıyla netlik kazanacaktır.

---

rak "B" verilmesine karşın pek çok İngilizce kaynakta anılan Servisin karşı casusluğa bakan birimi olarak "F" gösterilmektedir. Bu nedenle Liddell'ın kariyeri boyunca karşı casusluk faaliyetleriyle, özellikle de sol grup, parti ve oluşumlarla mücadeleyle uğraştığı hususunda bir kuşku yokken, kurum içinde hangi dairenin şefi olduğu konusu teyit edilmeye muhtaçtır.

[167] Rusbridger, *The İntelligence Game: The İllusions and Delusions Of İnternational Espionage*, s. 56.

[168] Popov, *Sovetnik Koroleva: Superagent Kremlya*, s. 276.

4.5. "MY SILENT WAR" İSİMLİ KİTABIN ANALİZİ: PROPAGANDA MI YOKSA GİZLİ BİR ŞİFRE Mİ?

Sovyetler Birliği'ne kaçan diğer iki arkadaşı tüm meraklı gözlere rağmen anılarını saklamayı tercih ederken, Philby bunu yapmamış ve Sovyet casusu oluşunun gün yüzüne çıkmasının Batıyı şoke etmesi yetmezmiş gibi bir kez daha "bu tarafı" sarsacak şekilde bir girişimde bulunmuştur. Philby'nin Batıda 1968 yılında yayınlanan "My Silent War" (Sessiz Savaş) isimli kitabı ilk bakışta onun tüm macerasını açıklığa kavuşturacağı yönünde bir beklenti verse de eserin sonuna gelindiğinde bu beklenti hüsrana dönüşmektedir. Ancak bu eserin KGB'nin rızası alınarak onun denetiminde yazıldığı göz önüne alınırsa o zaman kitabın bu "kusuruna" karşı müsamaha gösterilmesi gerektiği fikri destek bulacaktır. Kitabın asıl ilginç ve gizemli yönü ise yaklaşık 2 yıl kesintisiz süren Cambridge Beşlisi birikimi çerçevesinde yeniden incelenmesi sonucunda fark edilmiştir. Böylece kitaptaki bu esrarengiz yön için başlı başına bir bölüm ayrılması ihtiyacı doğmuştur. Bunun da Cambridge Casusluk Şebekesi'nin gerçek boyutunu inceleyen bir üst bölümle bağdaşması nedeniyle özellikle burada işlenilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Normal koşullarda KGB'nin Philby'ye bu kitabı yazdırma (ya da Philby'nin yazmak istemesine izin verme) amacının Batı Bloğu'nu psikolojik olarak etkilemek istemesi, eski terimle propaganda yapması şeklinde yorumlamak mümkündür. Nitekim kitabın Batı Bloğu'nda yankılanış şekli de büyük ölçüde "propaganda" amacı güttüğü yönünde olmuştur. Ancak ortada ya büyük bir amatörlük ya da ilk bakışta "komplo teorisi" olarak değerlendirilebilecek gizli bir mesaj gönderme yöntemi göze çarpmaktadır. Şöyle ki eserinde "propaganda amacı güden" Philby ilginç bir şekilde MI-5'i övmektedir. Oysa yukarıdaki tespitler ışığında Sovyet İstihbaratının SIS'ten daha çok MI-5'e sızdığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Yani Philby "propaganda amaçlı" Rusların ci-

rit attığı bir kurumu ön plana çıkarmaktadır. Üstelik bununla da yetinmeyip MI-5'in başarısını Guy Liddell, Anthony Blunt, Roger Hollis, Herbert Hart ve Victor Rothschild gibi çalışanlarına bağlamaktadır.[169] Bilhassa Hollis'le ilgili sarf ettiği şu sözler oldukça düşündürücüdür;[170]

> *"MI-5'te, benim pozisyonumun karşılığı olan birimde, Sovyetler ve komünizm meseleleriyle ilgilenen birimin başında bulunan R. Hollis ile iyi anlaşıyorduk. Birbirimizden hiçbir şey saklamadan bilgi alverişinde bulunuyorduk. Üstlerimize ya da Dışişlerine sorumlu olduğumuz meseleyle ilgili birlikte hesap verirken hiçbir zaman başarısız olmadık".*

Eğer salt propaganda amacıyla bu kitabın yazılmasına karar verdiyse neden o halde MI-5'in diğer pek çok çalışanı olmasına rağmen özellikle bu görevlilerinin ismini vermiştir? İlginç bir tesadüftür ki Blunt, Philby'yle aynı şebekede yer alan bir KGB casusu, Liddell, Hollis ve Rothschild'ın da KGB casusu oldukları yönünde iddia ve kuşkular hala geçerliliğini korumaktadır! Ayrıca II. Dünya Savaşı döneminde MI-5'te çalışan, daha sonra Oxford Üniversitesi'nde akademisyenliğe geçen ünlü hukuk felsefecisi Herbert Hart'ın (Yahudi kökenli) da KGB casusu olmasından kuşkulanılmaktadır. Zira Herbert'ın eşi Jenifer Hart'ın Oxford Üniversitesi'nde öğrenciyken Goronwy Rees ve Bernard Floud'la birlikte Arnold Deutsch kontrolörlüğünde Oxford Casusluk Şebekesi'nde yer aldığı bilinmektedir. Dolayısıyla Philby'nin MI-5'i başarılı kılan kişiler olarak gösterdiği tüm isimler ciddi anlamda Sovyet casusu olmasından kuşkulanılan görevlilerdir!

Philby'nin 30 yıl boyunca uğrunda hayatını harcadığı komünist davasından pişmanlık duyması anlamına gelen bu varsayımı destekleyen gerekçelerin de var olduğunu belirtmek gere-

---

[169] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 97.

[170] A.g.e., s. 138.

kir. Sonuç bölümünde ayrıntılı bir şekilde değinileceği üzere ne Philby ne de diğer iki arkdaşı SSCB'ye kaçtıktan sonra umduğunu bulabilmiştir. KGB hayatlarını hiçe sayarak "dünya devrimi" için kendisine hizmet eden bu kişilere hiçbir zaman güvenmemiş ve onları iyi bir şekilde değerlendirmemiştir.[171] Üstelik 1964 yılında Kruşçev'in iktidardan düşürülmesinden sonra Philby'ye karşı KGB'de nedeni belirsiz bir kuşkulanma hali meydana gelmiş ve bu durum onu psikolojik bir bunalıma sürüklemiştir.[172] Bu durumun doğal bir sonucu olarak ölümünden önce Phillip Knightley'e verdiği bir mülakatında SSCB'ye kaçışından nasıl pişmanlık duyduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir;[173]

> *"Geriye dönük bakıldığında bizim nerede hata ettiğimiz rahatlıkla görülüyor; Maclean dâhil hiçbirimizin (İngiltere'den) kaçmasına gerek yoktu. Kaçmak bir hataydı..."*

Böyle bir ruh hali içerisinde yaklaşık 5 yıllık Sovyet yaşamı deneyiminde ve KGB'nin sıkı denetimi altında başka bir yolla haber göndermesi neredeyse imkânsızken kaleme aldığı bu kitabında belki de şifreli bir şekilde uyarıda bulunmak istemiş olabilir. Philby'nin sahip olduğu keskin zekâsı ve istihbaratçı yönü onun bu sinsiliği düşünmesini pekâlâ mümkün kılmaktadır. Bu nedenle Cambridge Casusluk Şebekesi dosyasına vakıf Gizli Servisler tarafından bugünkü taze bilgiler ışığında Philby'nin kitabının bir de bu gözle tekrar incelenmesinde fayda vardır.

4.6. CAMBRIDGE BEŞLİSİ VE TÜRKİYE

Cambridge Beşlisi hakkında yürütülen bu çalışma kapsamında doğrudan Türkiye'yi ilgilendiren bazı casusluk faaliyetleriyle

---

[171] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 226.

[172] Knightley, *Kim Filbi: Superşpion KGB*, s. 283-284.

[173] A.g.e., s. 276.

karşılaşılmış ve bunların kısaca ayrı bir alt başlık altında ele alınması münasip görülmüştür. Bu suretle başta İngiltere-Türkiye diplomatik ve istihbari ilişkiler olmak üzere Türkiye'de pek bilinmeyen II. Dünya Savaşı sonrası gerilen Sovyet-Türk ilişkileri ve boğazlar meselesinin arka planına ayna tutacak bir takım hususlara burada yer verilecektir.

Sovyet İstihbaratı II. Dünya Savaşı süresince hangi tarafta yer alacağı merakla beklenen Türkiye'nin bu dönem boyunca Almanya ve İngiltere ile gerçekleştirdiği gizli görüşmeleri yakından izlemiş ve bu doğrultuda Cambridge'li casuslarını harekete geçirmiştir. Her biri stratejik bir kurumda çalışan Cambridge Beşlisi Rus yoldaşlarını ilgilendiren bu konularda eline geçen tüm belge ve bilgiyi Moskova'ya servis etmiştir. Bu çerçevede gerek savaş süresince Almanya–Türkiye–İngiltere üçgeninde Sovyet karşıtı gerçekleşen gizli görüşmeler gerekse savaş sonrası Doğu Avrupa ve Balkanların kaderini belirlemek için İngiltere ve Türkiye arasında yapılan gizli oturumlar Kremlin'e bildirilmiştir.[174] Diplomatik sırların yanı sıra aynı dönem zarfında İngiltere Savaş Bakanlığı ile Moskova, Vaşington, Stolkholme, Paris ve Ankara'daki resmi temsilcilikler arasında yapılan savunma alanındaki gizli yazışmalar da Cambridge Beşlisi aracılığıyla Moskova'ya ulaşmıştır.[175]

---

[174] Popov, *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, s. 125.

[175] A.g.e., s. 224. Burada belirtmek gerekir ki Rusların Cambridge Beşlisi dışında İngiltere'de başka kaynakları da vardır. Sovyet Askeri İstihbaratı'nın (GRU) II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nda "Dolli" kod adında önemli bir casusunun bulunduğu, "Dolli'nin İngiliz güvenlik güçleri tarafından ele geçirilen Alman, Japon ve Türk gizli yazışmalarının hepsini GRU'ya sızdırdığı belirtilmektedir. Bkz. Golev, Yu. İ., Larin, D. A., Trişin, A. E., ve Şankin, G. P., (2008), a.g.e., S. 201. Bir başka Sovyet-Rus kaynağında "Dolli" kod adlı GRU casusunun gerçekte İngiltere Savunma Bakanlığı'nda çalışan James MacGibbon (1918-2000) olduğu ve 1942-1945 yılları arasında Alman-

II. Dünya Savaşı sonrası "Müttefikler" arasında ihtilaf sebebi olan ve Soğuk Savaş'a giden süreçte önemli bir payı bulunan konu İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın geleceği olmuştur. Sovyet–Rus kaynaklarında Stalin'in, Çarlık Rusya'sının jeo-stratejisini sürdürerek SSCB'yi Karadeniz üzerinden Akdeniz'e bağlama ve böylelikle Türkiye üzerinde kontrol kurma amacıyla Türk Boğazları'nı ele geçirme planları yaptığı açıkça belirtilmektedir.[176] Boğazlar meselesinin istihbari yönünü de dönemi inceleyen istihbarat tarihçilerinin çalışmalarında ve döneme tanıklık eden KGB'nin eski görevlilerinin hatıralarında görmek mümkündür. İstihbarat tarihçisi İ.G. Atamanenko "Şpionskiy Pas'yasns" (Casusluk Dirayeti) isimli kitabında 1945 yılında ABD'nin Japonya'ya atom bombası atmasını Kızıl Ordu'nun Tebriz üzerinden Türkiye'ye yöneldiği bir sırada gerçekleştiğini, zira Amerikalıların atom bombası kullanmasının asıl sebebinin Rusları, Türkiye'yi işgal etme planından vaz geçirmek olduğunu iddia etmektedir.[177] Atamanenko, bu durum karşısında Stalin'in Parti Yönetimine, *"İstanbul seferimiz değişiyor. Daha uygun bir zamana (erteliyelim). Türkler de, onların yerine kurban olan Japonlara dua etsinsler..."* diyerek Kızıl Ordu'nun Türkiye harekâtına son vermesini buyurduğunu yazmaktadır.[178]

Benzer şekilde KGB eski görevlisi Yuriy Modin'in hatıraları da Stalin'in 1945 yılında yarım kalan "boğazlar takıntısından" vaz-

---

lara karşı gönüllü olarak SSCB'ye hizmet ettiği yazmaktadır. Bkz. Zahar Radov, "Agent Dolli: Stalin Poluçil Plan Vısadki Soyuznikov v Normandii za Polgada do Operatsii", Komsomolskaya Pravda, 15 Haziran 2011, http://kp.ru/daily/25703/904601/ (Erişim Tarihi:21 Mart 2012).

[176] Sovyetlerin Türkiye'den toprak ve Boğazlarda üs talebine yönelik kapsamlı bir arşiv çalışması için bkz. Camil Gasanlı, *SSSR–Turtsiya: Ot Neytraliteta k Holodnoy Voyne 1939–1953*, Moskova: Tsentr Propagandı, 2008.

[177] Atamanenko, *Şpionskiy Pas'yasns*, s. 52.

[178] A.g.e., s. 53.

geçmediğini ve sürekli ABD'nin bu meselede nabzını tutarak Türk Boğazlarını ele geçirme fırsatı kolladığını göstermektedir. Modin, Stalin'in Türk Boğazları'nı hedefine koyduğunu, savaşı kazanan tarafta yer almasına karşın çok güç kaybeden İngiltere'den çekinmediğini, yanlızca ABD'nin bu planı suya düşürecek yetkinlikte olduğuna inandığını, bu nedenle Sovyet küresel strateji ve politikalarının belirlemesindeki en etkili organ olan istihbarata konuya yoğunlaşması için talimat verdiğini anlatmaktadır.[179] Bu durum karşısında KGB harekete geçerek İngiltere–ABD ilişkileri konusunda (bugüne kadar bilinen) en yetkili casusu Donald Maclean'a müracaat etmiştir. Moskova Merkez'den gelen talimat doğrultusunda Maclean, Vaşington–Londra–Ankara ekseninde ivme kazanan mekik diplomasisinin bizzat içinde bulunmuş ve bu süreçte tarafların Boğazlar meselesinde Sovyet tehdidine karşı müşterek hareket etme noktasında uzlayışıya vardıklarını Rus yoldaşlarına bildirmiştir.[180] Bunun üzerine Stalin sınırdaki üç tümenini Romanya ve Bulgaristan'a göndermiş, Türkiye de Bulgaristan ve Gürcistan sınırına askeri birliklerini yığmıştır.[181] Maclean, teyakkuz halinde bulunan tarafların adeta kıvılcımı beklediği bu anda Moskova Merkez'e ABD'nin Türk çıkarlarını koruma konusunda kararlı olduğunu bildirerek Stalin'e geri adım attırmış ve yeni bir üçüncü dünya savaşının çıkmamasında çok kritik bir rol oynamıştır.[182]

Biyografisinden anımsanacağı üzere Philby 1947 yılında Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Bloğu ülkelerine yönelik yürütülen casusluk faaliyetlerinin güney merkezi olan İstanbul'a

---

[179] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 177-178.

[180] A.g.e., s. 178.

[181] A.g.e., s. 178.

[182] A.g.e., s. 179.

atanmıştır.[183] Sovyet-Rus kaynaklarına göre, Soğuk Savaş'ın başlangıcına denk gelen bu yıllarda Türk İstihbaratı, faaliyetlerinin istisnasız bir şekilde komünist bloğu hedef alması koşuluyla İngilizlere Türk topraklarını kullanma izni vermiştir. Gerçekten söz konusu yıllarda İngiliz Gizli Servisi tarafından hazırlanan bir belgede Rusların bu savını doğrularcasına Türkiye ve Yunanistan için "*bize karşı büyük olasılıkla dostça yaklaşım gösterecek olan bu ülkelerde Özel Operasyonları icraa etmek zor olmayacaktır*" diye görüş beyan edilmiştir.[184] Sonuç itibariyle dış istihbarat konseptini savaş sonrası şartlara daha savaş bitmeden "komünizmle mücadele" birimini kurarak uyarlayan İngilizlerin ilk uygulayıcısı Philby olmuştur.[185] Bu suretle hatıratında yer verdiği Türkiye serüveni de başlamıştır.

Burada belirtmek gerekir ki diplomatik kisve altında, ama resmi organlarımıza akredite olarak 2 yıl kadar ülkemizde görev yapan SIS Şefi Philby'nin bu süre zarfında yönettiği veya içinde yer aldığı istihbarat faaliyetlerinin yalnızca çok azı açık kaynaklara yansımıştır. Bu kapsamda açık kaynaklara yansıyan kısmı kadarıyla Philby, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, özellikle SSCB sınır hatlarında fotoğraflar çekmiş ve Türkiye'nin bu bölgesiyle ilgili bilgiler toplayarak Londra'ya göndermiştir. Ruslara göre İngilizlerin Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'yle bu kadar ilgi-

---

[183] İ. G. Atamanenko, "Angliyskie Aristokratı: Luçşie Sovetskie Razvedçiki", Nezavisimaya Gazeta, 14.01.2011, http://svr.gov.ru/smi/2011/ngnvo20110114.htm (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2012).

[184] Richard James Aldrich, *Espionage, security, and intelligence in Britain, 1945-1970*, Manchester: Manchester University Press, 1998, s. 201-202.

[185] Oysa Ruslar, İngiltere ile karşı saflarda yer alacaklarını uzun yıllar önce öngörmüş ve bu konudagerekli önlemi (Cambridge Beşlisi gibi) almıştır. Bu durum, Stalin önderliğinde 1930'ların sonlarına doğru büyük oranda tasfiye edilen birinci devrimci grubun ne kadar ileri görüşlü olduğunu göstermektedir.

lenmesinin altında yatan neden, SSCB'nin bölgeye yönelik olası bir saldırısında Sovyet haberleşmesini etkisiz kılmaya imkân tanıyacak bir askeri üssü burada kurma amacıdır.[186]

Yine bu dönemde sonu kanlı biten İngiliz-Türk ortak operasyonu da kayıtlarda bulunmaktadır. Bizzat Philby tarafından planlanan ve adına "Dürbün Operasyonu" denilen harekâtla Sovyetler Birliği'ne sızılmaya çalışılmıştır.[187] Philby'in hatıratında[188] yer alan bilgilere göre bu operasyona Türk İstihbaratı adına Doğu Anadolu Bölgesi yetkilisi (muhtemelen Erzurum Bölge Müdürü) Tevfik Bey katılım göstermiştir. "Dürbün Operasyonu" için yurt dışında yaşayan Gürcü kökenli iki kişi Türkiye'ye getirilerek Doğu sınırımızdan o zamanlar SSCB'ye bağlı olan Gürcistan'a sokulmaya kalkışılmıştır. Gürcistan'da akrabaları bulunan bu göçmenlerin yasa dışı yollardan anavatanlarına girerek Sovyet karşıtı yerel yapılanma kurması ve "güvenilir evler" (safe houses) ayarlaması hedeflenmiştir.[189] Böylelikle Sovyetler Birliği'nin Güney Kafkasya kanadında ileride yürütülmesi planlanan casusluk faaliyetlerinin temellerinin atılması ve 6 ay sonra Sovyet sınır güvenliği, halkın yaşam koşulları ve mümkünse sanayinin durumuna ilişkin bir raporun hazırlanabilmesi amaçlanmıştır.[190] Sovyetler Birliği'nin

---

[186] Barsukov, "Svoy Çelovek v SIS", *Professiya: Razvedçik*, s. 264.

[187] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 178.

[188] 2012 yılında Nikolay Dolgopolov imzasıyla Rusya'da yayınlanan bir kitapta SVR'de saklı tutulan ve bizzat Philby tarafından yazıldığı öne sürülen bir "hatırata" yer verilmiştir. İlk defa yayınlanan bu hatıratta Philby, o dönemde Türkiye'nin sıkı askeri denetim altında kapalı bir ülke olması sebebiyle "Dürbün Operasyonu" gibi pek çok gizli operasyonu mecburen Türklerle paylaşmak zorunda kaldıklarından dem vurmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dolgopolov, *Kim Filbi*, s. 42-43.

[189] Keith Jeffery, *MI6: The History of the Secret Intelligence Service 1909-1949*, Londra: Bloomsbury Publishing, 2010, s. 710.

[190] Jeffery, *MI6: The History of the Secret Intelligence Service 1909-1949*, s. 710.

kapalı bir rejim olması ve paranoya derecesinde yaygın istihbarat ağının bulunması nedeniyle ülke içinde ne gibi gelişmelerin yaşandığına dair Batılıların bilgisinin bu yıllarda sınırlı düzeyde oluşu dikkate alındığında anılan operasyonun Sovyet karşıtı blok için önemi gün yüzüne çıkmaktadır. Buna karşın iki Gürcü Ardahan ilinden Ahıska sınırını geçer geçmez biri Ruslar tarafından hemen orada vurulmuş, diğerinden ise bir daha haber alınamamıştır.[191] Çünkü bizzat operasyonun mimarı Rus "köstebeğidir" ki bu katkısından ötürü Philby'e Stalin tarafından Kızıl Bayrak Nişanı ve operasyonun geçtiği yeri simgeleyen Ağrı Dağı kabartmalı özel bir hediye takdim edilmiştir.[192]

Philby'nin açık kaynaklara yansıyan ülkemizdeki son faaliyeti de 1942 yılında siyasi mülteci olarak Türkiye'ye sığınan Tatar uyruklu GRU ajanı İsmail Ahmedov'u sorgulamasıdır. Türk İstihbaratı 1948 yılına kadar Ahmedov'dan GRU'nun Türkiye yapılanması ve faaliyetleri hakkında bilgi temin ettikten sonra bahsi geçen tarihte bu kişiyi İngiliz Gizli Servisi'nin Türkiye Şefi olan Kim Philby'yle tanıştırmıştır.[193] Philby tarafından 4 hafta boyunca her gün saat 09.00-17.00 arası sorgulanan Ahmedov GRU ile ilgili önemli bilgiler vermesine rağmen kendisini sorgulayan İngiliz ajanın pek hevesli olmadığını, daha çok onun GRU'nun yabancı ajanları hakkında ne kadar bilgisinin olduğunu ölçmeye çalıştığını fark etmiştir.[194] Philby etkeninden ötürü büyük olasılık-

---

[191] Atamanenko, Şpionskiy Pas'yasns, s. 171.

[192] Atamanenko, "Angliyskie Aristokratı: Luçşie Sovetskie Razvedçiki".

[193] Richard James Aldrich ve Michael Francis Hopkins, *Intelligence, Defence and Diplomacy: British Policy in The Post-War World*, Londra: Frank Cass & Co. Ltd., 1994, s. 211.

[194] Philby'nin Ahmedov'a yönelttiği sorular arasında en ilginci Rusların "çift taraflı ajanlarına" (double agents) yaklaşımı hususunda olmuştur. Ruslara çalışan biri olarak Philby'nin bu soru karşısında aldığı yanıt hayli moral bozucu olsa gerektir. Çünkü Ahmedov yanıt olarak Rusların "çift taraflı ajanlarına" pek hoş bakmadıklarını, onları çıkarcı olarak gördük-

la SIS'in işine pek yaramayan Ahmedov 1953 yılında Türkiye'den ayrılarak ABD'ye yerleşmiştir.

Sovyet-Rus kaynaklarının aktarımına göre Türkiye bağlamında son olarak değinilmesi gereken husus, burada görev yaptığı süre boyunca Philby'nin sabit bir Rus kontrolörü olmamış ve KGB ile temasını genelde Guy Burgess sağlamıştır. Philby ya belirli sürelerde Londra'ya giderek doğrudan Burgess'le temas kurmuş ya da çok acil durumlarda Türkiye merkezli planlanan İngiliz–Amerikan ortak operasyonlarının yeri, zamanı ve kişi bilgilerini posta yoluyla Burgess'e, Burgess de süratle Moskova Merkez'e ulaştırmıştır.[195] Bu çerçevede Rusların Cambridge Beşlisi sayesinde Anglo-Türk ilişkilerinin pek çok gizli yönünü öğrendiği, Batı Bloğu'na girme aşamasında olan Türkiye'deki Anglo-Amerikan askeri ve istihbarat yapılanmasının daha oluşum safhasından itibaren Moskova'nın yakın takibinde olduğu savı rahatlıkla ileri sürülebilir. Hatta bu noktada istihbarat alanında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olan İngiltere'ye böylesine profesyonel bir sızma operasyonu gerçekleştirebilen Sovyet İstihbaratının, Türkiye gibi nispeten çok daha güçsüz ve casusluk faaliyetlerinin merkezinde yer alan bir ülkede aynı başarıyı sergileyip sergilemediği de sorgulanabilir. Bu anlamda yayınlanan Rus Gizli Servisi belgelerinin ve Sovyet-Rus açık kaynaklarının incelenmesi, küresel çapta milyonlarca taraftarı olan komünist hareketin Türkiye ayağına ilişkin önemli ipuçlarının elde edilmesi için yeterli veri sağlamaktadır. Söz konusu merakın giderilmesi adına kısaca şu hususlara değinilebilinir.

- Sovyet İstihbaratının Türkiye'deki ilk casusluk faaliyetlerine R. K. Sultanov kod adlı bir ajan vasıtasıyla 1919 yılında başladığı bilinmektedir.

---

lerini söylemiş ve zaten "çift taraflı" (double) kelimesinin Rusçada kötü bir anlamı olduğunu eklemiştir! Bkz. Aldrich ve Hopkins, *Intelligence, Defence and Diplomacy: British Policy in The Post-War World*, s. 211.

[195] Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 244.

- KGB Türkiye'deki ilk istasyonunu (legal rezidantura) 1921 yılında diplomatik misyon ve ticari temsilcilikler kisvesi altında kurmuştur.[196]
- N. A. Yermakov, KGB arşivlerine dayalı "Budni Nelegalov" (İllegal Ajanların Zor Yaşamları) isimli çalışmasında, 1920 ve 1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiye sahip ülkelerde "legal rezidanı" olsa bile Sovyet İstihbaratı'nın "illegal rezidan" istihdam ederek operasyonel açıdan bunları kullandığını ve Türkiye'nin de bu ülkeler arasında yer aldığını yazmaktadır.[197]

Bu bağlamda yukarıda sunulan bilgiler ışığında 1919 yılından itibaren Sovyet İstihbaratı tarafından casusluk faaliyetlerine başlanılan Türkiye'de Rusların kat ettiği mesafeyi tahmin etmek güç değildir. Nitekim Rusya Dış İstihbarat Servisi tarafından yayınlanan bir belgede, KGB'nin İstanbul İstasyonu'nun Şefi olan Baturin'in (kod adı Leonid) 1940-1944 yılları arasında tam 9 önemli kişiyi devşirdiği ifade edilmektedir![198] Üstelik Baturin tarafından Sovyet İstihbaratına angaje edilen Türkiye'deki bu 9 önemli casusun deşifre olmadan uzun yıllar SSCB'ye başarıyla hizmet ettiği vurgulanmaktadır.[199] Burada belirtilen "Türkiye Dokuzlusu'nun" sadece 1940-1944 yılların

---

[196] L. M. Vavilov, "U Yujnıh Sosedey", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, (Ed. Yevgeniy Primakov), Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt:2, 1997, s. 242.

[197] , N. A. Yermakov, "Budni Nelegalov", *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, (Ed. Yevgeniy Primakov), Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt:2, 1997, s. 230.

[198] "Deyatel'nost Vneşney Razvedki v Godı Velikoy Oteçestvennoy Voynı (1941-1945)", http://svr.gov.ru/history/stage05.htm (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2011).

[199] Antonov ve Karpov, *Taynıe İnformatorı Kremlya*, s. 331.

arasında ve tek bir KGB istihbaratçısı tarafından devşirildiğini vurgulamakta fayda vardır. Zira 1919-1991 yılları arasında Sovyet İstihbaratına çalışan gizli Türk komünistlerin sayısı bununla sınırlı kalmamaktadır. Bununla birlikte bu konu mevcut çalışmanın kapsama alanına girmediği ve başlı başına ayrı bir akademik çalışmayı gerektirdiği için daha fazla ayrıntıya burada girilmeyecektir.[200]

[200] Türkiye'de Sovyet İstihbaratına yönelik, özellikle de Rusça kaynaklara atfen bir çalışma olmaması nedeniyle iki kutuplu Soğuk Savaş döneminin Türkiye ayağında gerçekte neler olup bittiği merak edilmesine karşın pek bilinmemektedir. Bu ihtiyacı bir nebze olsun giderme amacıyla "**1919-1991 Yılları Arasında Sovyet İstihbaratı'nın Türkiye Yapılanması ve Faaliyetleri**" konulu ayrı bir akademik çalışma tarafımızdan başlatılmış olup, bahsi geçen çalışma kapsamında çok daha ayrıntılı bilgilerin önümüzdeki dönemde sunulması öngörülmektedir.

SONUÇ

I. Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından biri olan 1917 Bolşevik Devrimi, evrensel düzeyde yankı bulan felsefesi ve ideolojik söylemi nedeniyle 1929 Ekonomik Krizi sonrasında ivme kazanan insanoğlunun "ideal düzen" arayışına çare olarak görülmüştür. Büyük Buhran'ın özellikle Batıdaki ekonomik, toplumsal ve siyasi yansımaları gerek entelektüeller gerekse kitlelerin radikalleşmesini körüklemiştir. Moskova merkezli komünist hareket Marks'ın öngörüsünün gerçekleşmekte olduğu kanısından yola çıkarak krizi fırsata dönüştürmenin hesabını gütmüştür. Hiç kuşkusuz uluslararası komünist hareketin en önemli argümanı, Batının büyük bir kriz içerisinde olmasına karşın Stalin önderliğindeki Sovyet Rusya'da "hayatın her alanında muhteşem bir gelişme yaşanması" olmuştur. Komünist akım için böylesine elverişli şartlara, insanlık dışı uygulamalarından ötürü faşizme karşı sağduyulu kişilerde oluşan tepkilenmenin de eklenmesi, dünyanın dört bir tarafında farklı dil, din ve etnisiteye mensup milyonların Marksist öğreti ve onun yegâne temsilcisi Sovyet Rusya'ya yönelmesine zemin hazırlamıştır. Bu konjonktörü değerlendirmek isteyen Moskova merkezli komünist hareket bir yandan propaganda nitelikli meşru çalışmalar gerçekleştirken öte yandan kapitalist ülkelerin stratejik kurumlarına sızma amaçlı gizli faaliyetler yürütmüştür. İki yönlü sürdürülen "dünya devrimi" çalışmaları kapsamındaki ikinci gizli yol, samimi bir şekilde komünizme gönül vermiş kişiler için sadece "devrime giden süreçte stratejik kurumları ele geçirerek buralarda alt yapı oluşturma" amacı taşımış olabilir. Fakat reel açıdan tüm bu çabalar

Rusya'nın çıkarlarına hizmet edecek bilgi ve teknolojinin gizli yollardan temin edilmesine yaramıştır.

Oysa sarsılmaz bir inançla dünyanın geri kalanını Rusya'daki gibi sosyalist bir düzene kavuşturma amacıyla mücadele eden uluslararası komünist hareketin (Komintern) üyeleri bu ülkede halkın gerçekte nasıl bir yaşam sürdüğünün farkında olamamıştır.[1] Dahası, dünyanın dört bir yanında komünizmin yayılması için mücadele veren KGB'nin Rus ya da gayri Rus ajanları aslında kişisel olarak Stalin'in öncülüğünde Sovyetler Birliği'nde şekil bulan komünizmi temsil etmiyorlardı.[2] Bu çalışmaya konu olan Cambridge Beşlisi gibi dünyanın çoğu ülkesinde, salt komünizmin insanlık için en ideal düzen olduğuna inanan birçok gönüllü KGB casusu hayatlarını bu ideal uğruna harcarken, SSCB'deki "ideal düzen" Lenin başta olmak üzere neredeyse bütün devrimci kuşağı ortadan kaldırmıştır. Bu iç kıyım, "Büyük Temizlik" Operasyonu denilen süreçte deyim yerindeyse zirve yapmıştır. 1936-1938 yılları arasında gerçekleşen ve kara bir leke olarak Rus tarihine kazınan bu operasyonda sadece KGB'den 20 bin kadrolu istihbaratçı infaz edilmiştir![3] Yine Sovyet-Rus kaynaklarının aktarımına göre söz konusu yıllarda "ideal düzenin" merkezi Moskova'da bulunan yabancıların çoğu her an casusluk suçlamasıyla tutuklanma korkusu içinde aklını oynatmıştır.[4]

Hiç kuşkusuz, Cambridge Beşlisi gibi pek çoğu komünizm taraftarının özlemini çektiği "ideal düzen" kuramsal açıdan böyle değildi. Bununla birlikte ortada bir Sovyet realitesi vardı ve Cambridge Casusluk Şebekesi üyelerinden bu ülkeye kaçanlar ister istemez bu realiteyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Philby

---

[1] Vatlin, *Komintern: İdei, Reşeniya i Sudbı*, s. 348.

[2] Tsarev ve Costello, *Rokovıe İllyuzii*, s. 219.

[3] Şvarev, *Nelegalı Vneşney Razvedki*, s. 190.

[4] Vatlin, *Komintern: İdei, Reşeniya i Sudbı*, s. 371.

ve Burgess'e nazaran Sovyet yaşamını kabullenebilen Maclean bile Uluslararası İlişkiler ve Dünya Ekonomisi Enstitüsü'nde çalışırken yazdığı yazılarda sık sık Sovyet Yönetimini eleştirmiştir.[5] Ancak hepsi bir şekilde Sovyet sistemine uyum sorunu yaşamıştır. Daha da kötüsü, Sovyetler Birliğine inanılmaz derecede büyük hizmetleri dokunmuş bu üç İngiliz aristokratına hiçbir zaman güvenilmemiş ve ciddi bir iş verilmemiştir.[6] Philby'nin Sovyet vatandaşı olan eşi Rufina Puhova, kocasının vefatından yıllar sonra bir gazete mülakatında Philby'nin "*ben buraya tam donanımlı bir şekilde geldim ve bildiğim her şeyi paylaşmak istedim, ama bu kimseyi ilgilendirmedi*" diyerek devamlı yakındığını söylemiştir.[7] Rufina Puhova'nın anlatımına göre Philby, savaşta büyük mücadele vererek galip gelen Sovyet insanın bu kadar fakir olmasını devamlı sorgulamış[8] ve bunun bir sonucu olarak girdiği psikolojik çöküntüden alkol aracılığıyla kurtulmayı ummuştur.[9] Hâlbuki Burgess, Philby ya da Maclean kadar dayanıklı olamamıştır. Yuriy Modin bile KGB'nin Burgess gibi iyi eğitimli ve üstün kapasiteli bir kişiyi değerlendirmeyip onu yabancısı olduğu bir medeniyetin ortasında tek başına bırakarak kaderine terk etmesini eleştirmiştir.[10] Sovyet düzeninde yaşayamayacağını anlayan Burgess, KGB Yönetimi'nden ısrarla Londra'ya dönmesine izin verilmesini talep etmiş, fakat KGB onun "konuşmama taahhüdüne" itimat etmeyerek denetimi altında Moskova'da hayatının mahvoluşuna göz yummuştur.[11] Sonuç itibariyle fiziki ve

---

5 Atamanenko, "Angliyskie Aristokratı: Luçşie Sovetskie Razvedçiki".

6 Popov, *Sovetnik Koroleva: Superagent Kremlya*, s. 226.

7 "Kim Filbi: Tsena Razoçarovaniya v Kommunizme", 30 Nisan 2011, http://topwar.ru/4473-kim-filbi-cena-razocharovaniya-v-kommunizme.html (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2012).

8 Dolgopolov, *Kim Filbi*, s. 106.

9 "Kim Filbi: Tsena Razoçarovaniya v Kommunizme".

10 Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 391.

11 Modin, *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, s. 396.

psikolojik bir yıkım yaşayan Burgess bu duruma daha fazla dayanamayarak 1953 yılında hayata veda etmiştir.[12]

20. yüzyılda neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan komünist hareket, proleter sınıftan Cambridge Beşlisi gibi üst düzey şahsiyetlere kadar yaygın bir kesimi arkasına almasına rağmen başarısız olmuştur. Küresel çapta örgütlenme ağı ve kapitalizm karşısında geliştirdiği evrensel söylemlerine karşın komünist hareketin iflas etmesinin nedenleri gerçekten akademik açıdan nesnel bir yaklaşımla araştırılmaya değerdir. Blunt'ın kontrolörü Modin'e savaş sonrası Sovyet politikalarını açıkça eleştirmesi örneğinden yola çıkılarak komünist hareketin zemin kaybetmesine yol açan başlıca etkenlerden birinin Sovyet Dış Politikası olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Sovyet İstihbaratına 32 yılını veren Oleg Kalugin'in uluslararası arenada KGB'ye verilen yabancı desteğinin giderek azalmasına ilişkin olarak hatıratında sarf ettiği sözler bu saptamayı haklı çıkarır niteliktedir. Kalugin, Stalin kültüne son verme amacıyla 1956 yılında Kruşçev'in "SSCB'de sosyalizmin insanların kemikleri üzerine inşa edilişini" açıklamasının, dünya genelindeki gönüllü Sovyet casuslarının kendilerini sorgulamaya başlamasına, 1968 yılında Kızıl Ordu'nun Çekoslavakya'yı işgal etmesinin ise pek çok komünistin SSCB'nin sosyalizm için mücadele eden bir ülke olduğuna dair inancını yitirmesine yol açtığını yazmıştır.[13]

20. yüzyıl boyunca verilen savaşın uzun vadede kaybeden tarafı SSCB olsa da kısa ve orta vadede Cambridge Beşlisi üzerinden önemli kazanımlarının olduğu yeterince açıktır. Cambridge Beşlisi'nin Ruslara sağladığı genel kazanımı, İngiltere Devleti'nin en mahrem sırlarına varana kadar KGB'nin ilgilendiği hemen bütün konulara erişerek bunları sızdırmaları, bir başka ifadeyle

---

[12] Atamanenko, "Angliyskie Aristokrati: Luçşie Sovetskie Razvedçiki".

[13] Kalugin, *Spymaster: My Thirty-Two Years in Intelligence and Espionage Against the West*, s. 137.

SSCB için İngiltere'de bilinmeyen bir konu bırakmamaları şeklinde özetlenebilir.[14] Cambridge Casusluk Şebekesi'ndeki diğer deşifre olmayan gizli üyeleriyle birlikte KGB'nin İngiltere'nin yanısıra NATO / Batı Bloğu hakkında da elle tutulur düzeyde istihbarat topladığı ileri sürülebilir. Hatta Cambridge Beşlisi ve diğer bilinmeyen (Oxford, Arsenal, Portland vb.) casusluk şebekelerinin İngiliz devlet sistemindeki stratejik konumlanmaları göz önüne alınırsa İngiltere'de tahminlerin ötesinde bir Rus sızmasının gerçekleştiği iddiası dahi tartışmaya açılabilir. Bu bağlamda ayrıca, İngiltere Devleti bünyesinde ABD'ye karşı SSCB'yle arka planda işbirliği yapan derin bir sosyalist yapılanmanın varlığı da kendisini hissettirmektedir. Cambridge Beşlisi'nden hareketle varılan bu kanı aynı zamanda İngiltere'nin Soğuk Savaş süresince Ortadoğu Coğrafyası'nda Amerikan karşıtı olarak şekillenen Baas rejimlerini desteklemesine de bir yanıt olabilir. Eğer Cambridge Beşlisi konulu tezimiz kapsamında İngiltere'ye dair edinilen "derin sosyalist yapılanma" izlenimine bu yöndeki başka çalışmalar sonucunda da ulaşılırsa, o zaman Soğuk Savaş süresince İngiltere ve ABD arasında "kuzen çatışması" olduğu, dolayısıyla ABD'nin komünizmle mücadele çerçevesinde SSCB'yle birlikte aynı zamanda İngiltere'deki bu derin yapılanmaya karşı da savaşım verdiği savı öne sürülebilir.[15]

darkmalt

[14] Antonov ve Karpov, *Tayne İnformatori Kremlya: S Nih Naçinalas' Razvedka*, s. 12.

[15] Soğuk Savaş süresince Anglo-Amerikan Gizli Servisleri arasındaki ilişkiye karşılıklı güvensizlik ve düşmanlık duygusunun hâkim olduğu yönündeki sava bazı Batılı yazarlar da katılmaktadır. Örneğin istihbarat alanında yaptığı araştırmalarla tanınan ünlü İngiliz araştırmacı-yazar Phillip Knightley, II. Dünya Savaşı sonrasında Anglo-Amerikan Gizli Servisleri arasında dostça bir işbirliğini temel alarak başlayan ilişkilerin kısa sürede düşmanlığa dönüştüğünü ifade etmektedir. Bunda İngilizlerin "Amerikalı kuzenlerinin" dış istihbarat faaliyetlerinde kendi bilgi ve rızaları dâhilinde hareket etmelerini ve SIS'in iletişim sistemini CIA'n de kullanmasını istemesi, buna karşılık Amerikalıların ise İngilizlerden

Espiyonaj, Soğuk Savaş döneminde iki kutupta da yoğun bir şekilde gündemi işgal etmiş bir konudur. Buna bağlı olarak her kutup kendisi için çalışan kişiyi kahramanlık atfedercesine "ajan" olarak tanımlarken, karşı taraf için çalışanı hainlikle suçlayarak ona "casus" yakıştırmasını yapmıştır. İstihbarat literatürü çerçevesinde İngiltere devletine göre Cambridge Beşlisi "vatan haini" / "casus" iken, Rusya için "kahraman" / "ajan" terimiyle anılması gerekmektedir. Ancak "Cambridge Beşlisi" konusunun sadece istihbari bakış açısıyla incelenmesi, bu insanların ve Moskova'ya yönelişlerinin eksik değerlendirilmesine yol açacaktır. Zira "İngiliz aristokratlarının" böyle bir yolu seçmeyip, para merkezli kapitalist düzenin onlar için sunduğu ayrıcalıklardan fazlasıyla yararlanma imkânının bulunduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Çocukluk yılları I. Dünya Savaşı'nın, gençlikleri ise 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin gölgesinde geçen bu insanların "yeni bir dünya" özleminin, kişisel çıkarlarını unutturacak kadar ağır bastığını göz ardı etmek haksızlık olacaktır. Konuya bu gözle bakıldığında Cambridge Beşlisi'nin öyle ya da böyle bir dönemin temsilcisi olduğu takdir edilecektir. Philby'ye göre "*bir kere ve daimi olarak tarafını seçtiğinde bunun doğru veya yanlış bir yol olduğunu ancak tarihçiler söyleyebilir*".[16] Oysa Cambridge Beşlisi'nin "ideali uğruna hayatını harcayan bir kahraman mı" yoksa "ülkesine ve kendisine güvenen herkesi aldatan bir hain mi" olduğuna karar vermek tarihçilerden daha çok İngiliz toplumunun hakkıdır. Bu minvalde İngiliz toplumundaki genel kanıyı yansıtıp yansıt-

---

bağımsız bir şekilde diğer ülkelerde faaliyet göstermede diretmesinin başat etken olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. Knightley, *Asrın Casusu: Philby*, s. 129-130.

[16] Philby, *Sessiz Savaş*, s. 25.

madığı tartışmalı olmakla beraber, Philby'nin torunu Sharlette Philby'nin bu konudaki görüşü şöyledir;[17]

> *"Dedem pek çok insanın hayatına ve acı çekmesine mal olan bir yol seçmiş. Ben, dedemin bu yolu daha iyi bir gelecek için seçtiğini düşünmek isterim. Bunun doğru ya da yanlış bir seçenek olduğunu ben asla öğrenemeyeceğim, ancak dedemin kendisine güvenen ve onu arkadaş sayan pek çok meslektaşının hayatına mal olduğunu biliyorum ve bunu hiçbir zaman tasvip etmeyeceğim."*

[17] "Kim Filbi: Tsena Razoçarovaniya v Kommunizme".

KAYNAKÇA

Adams, Jefferson, (2009), *Historical Dictionary Of German Intelligence*, Maryland: Scarecrow Press.

Akar, Atilla, (2005), *Casuslar: Derin Savaşın Sıra dışı Neferleri*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Aldrich, Richard James, (1998), *Espionage, Security and İntelligence in Britain, 1945-1970*, Manchester: Manchester University Press.

Aldrich, Richard James ve Hopkins, Michael Francis, (1994), *Intelligence, Defence and Diplomacy: British Policy İn The Post-War World*, Londra: Frank Cass & Co. Ltd.

Andrew, Christopher M. ve Gordievsky, Oleg (1993), *Comrade Kryuchkov's Instructions: Top Secret Files On KGB Foreign Operations, 1975-1985*, California: Stanford University Press.

Andrew, Christopher ve Gordievsky, Oleg (1992), *KGB: İstoriya Vneşnepolitiçeskih Operatsiy ot Lenina do Gorbaçeva*, Moskova: Nota Bene.

Arısan, Yaşar, (1976), *Sovyet Casusluk Ağı*, İstanbul: Orkun Yayınevi.

Antonov, Vladimir ve Karpov, Vladimir, (2008), *Rasstrel-yannaya Razvedka*, Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya.

Antonov, Vladimir Sergeyeviç ve Karpov, Vladimir Nikolayeviç, (2011), *Taynıe İnformatorı Kremlya*, Moskova: Veçe.

Antonov, Vladimir Sergeyeviç ve Karpov, Vladimir Nikolayeviç, (2003), *Taynıe İnformatorı Kremlya: S Nih Naçinalas' Razvedka*, Moskova: Olma Press, Cilt: 2.

Armstrong, George, (2011), *Rothschild: Para İmparatorluğu*, İstanbul: Destek Yayınevi.

Astaşin, V. V., (2010), *İstoriya Mejdunarodnıh Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii*, Rostov: Feniks.

Atamanenko, İ. G., (2010), *Şpionskiy Pas'yasns*, Moskova: Veçe.

Badayev, A. Y., (1999), *Çarlık Duması'nda Bolşevikler*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Boçkarev, Viktor ve Kolpakidı, Aleksandr İvanoviç, (2002), *Superfraza iz GRU*, Moskova: Olma Press.

Brackman, Roman, (2001), *The Secret File of Joseph Stalin: A Hidden Life*, Londra: Frank Cass Publishers.

Brooke, Christopher, Highfield, Roger ve Swaan, Win, (1988), *Oxford and Cambridge*, Hampshire: BAS Printers Limited.

Canetti, Elias, (2011), *Soylu Sınıfın Sonbaharı*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Carr, E. H., (2010), *Komintern'in Alacakaranlığı: 1930–1935*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Creighton, Cristopher, (1998), *Zagadka Bormana*, Smolensk: Rusiç.

Degtyarev, Klim ve Kolpakidi, Aleksandr (2009), *Vneşnyaya Razvedka SSSR*, Moskova: Yauza–Eksmo.

Dolgopolov, Nikolay, (2012), *Kim Filbi*, Moskova: Molodaya Gvardiya.

Duff, William E. (1999), *A Time For Spies: Theodore Stephanovich Mally and The Era Of The Great İllegals*, Nashville: Vanderbilt University Press.

Farago, Ladislas, (2004), *Vtoraya Mirovaya Voyna: İgra Pisits*, Moskova: Tsentrpoligraf.

Frei, Norbert, (2009), *Gosudarstvo Fyurera*, Moskova: Rossiyskaya Politiçeskaya Entsiklopediya.

Galbraith, John Kenneth, (2009), *Büyük Kriz 1929*, İstanbul: Pegasus Yayınları.

Gasanlı, Camil, (2008), *SSSR–Turtsiya: Ot Neytraliteta k Holodnoy Voyne 1939–1953*, Moskova: Tsentr Propagandı.

Gellately, Robert ve Stoltzfus, Nathan, (2002), *Nazi Almanyasında Toplumdan Dışlananlar*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Gladkov, Teodor Kirilloviç, (2002), *Lift v Razvedku: "Korol' Nelegalov" Aleksandr Korotkov*, Moskova: Olma Press.

Golev, Yu. İ., Larin, D. A., Trişin, A. E., ve Şankin, G. P., (2008), *Kriptografiya: Stranitsı İstorii Taynıh Operatsiy*, Moskova: Gelios ARV.

Gorbunov, Yevgeniy, (2010), *Stalin i GRU*, Moskova: Yauza-Eksmo.

Haynes, John Earl ve Klehr, Harvey (2006), *Early Cold War Spies: The Espionage Trials That Shaped American Politics*, New York: Cambridge University Press.

Hekma, Gert, Oosterhuis, Harry ve Steakley, James D. (1995) *Gay Men and The Sexual History of The Political Left*, New York: The Haworth Press, Cilt 29, Sayı: 4.

Hinşteyn, Aleksandr, (2005), *Podzemel'ya Lubyanki*, Moskova: Olma Press.

Holzman, Michael Howard (2008) *James Jesus Angleton, The CIA, and The Craft Of Counterintelligence*, Michigan: Thomson Shore Inc.

Hornstein, David P. (1993), *Arthur Ewert: A Life For The Comintern*, New York: University Press of America.

Hughes, Michael, (1997), *Inside The Enigma: British Officials in Russia, 1900-1939*, Londra: The Hambledon Press.

İnstitute Marksa-Engelsa-Lenina, (1946), *Lenin Vladimir İlyiç: Kratkiy Oçerk Jizni i Deyatel'nosti*, Moskova: OGİZ.

İvanov, K., (1976), *Lenincilik ve Sovyetler Birliği Dış Politikası*, İstanbul: Konuk Yayınları.

Jeffery, Keith (2010), MI6: *The History of the Secret Intelligence Service 1909-1949*, Londra: Bloomsbury Publishing.

Johnson, Loch K. (2010), *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, New York: Oxford University Press.

Kalugin, Oleg, (2009), *Spymaster: My Thirty-Two Years in Intelligence and Espionage Against the West*, New York: Basic Book.

Kaye, J. Harvey, (2009), *İngiliz Marksist Tarihçiler*, İstanbul: İletişim yayınları.

Kissinger, Henry, (2008), *Diplomasi*, İstanbul: Kültür Yayınları, 7. Baskı.

Knight, Amy W. (1996), *Spies Without Cloaks: The KGB's Successors*, New Jersey: Princeton University Press.

Knightley, Phillip, (1990), *Asrın Casusu: Philby*, İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi.

Knightley, Phillip, (1992), *Kim Filbi: Superşpion KGB*, Moskova: Respublika.

Kolesnikov, Aleksandr, (2010), *Atatürk Dönemi Türk–Rus İlişkileri*, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.

Kuznetsov, N. D., Kuznetsov M. İ. ve Kasatkin, N. İ., (1978), *İstoriya SSSR*, Moskova: Vısşaya Şkola.

Lamphere, Robert J. ve Shachtman, Tom (1995), *The FBI-KGB War: A Special Agent's Story*, Georgia: Mercer University Press.

Langhorne, Richard, (1985), *Diplomacy and Intelligence During the Second World War: Essays in Honour of F. H. Hinsley*, Cambridge: Cambridge University Press.

Laqueur, Walter, (1995), *The Uses and Limits of Intelligence*, New Jersey: Transaction Publishers.

Layner, Lev, (2004), *Pogonya za Enigmoy*, Moskova: Molodaya Gvardiya.

Leedham-Green, Elisabeth (1996). *A Concise History of The University of Cambridge*, Cambridge: Cambridge University Press.

Leonard, Raymond W., (1999), *Secret Soldiers of The Revolution: Soviet Military İntelligence, 1918-1933*, New York: Greenwood Press.

Liddell, Guy Maynard ve West, Nigel, (2005), *The Guy Liddell Diaries: MI5's Director of Counter-Espionage in World War II*, Oxford: Routledge, Cilt: 2.

Litvinov, Maksim Maksimoviç, (1935), *Vneşnyaya Politika SSSR*, Moskova: Gosudarstvennoe Sotsialno-Ekonomiçeskoe İzdatelstvo.

Lubenow, W. C., (1999), *The Cambridge Apostles 1820-1914*, Cambridge University Press.

Mahl, Tom E. (2003), *Espionage's Most Wanted: The Top 10 Book of Malicious Moles, Blown Covers and Intelligence Oddities*, Washington: Potomac Books, Inc.

Mayorov, Sergey, (2002), Akula, St. Petersburg: Neva.

McKenzi, Kermit, (2008), *Komintern i Mirovaya Revolyutsiya*, Moskova: Tsentrpoligraf.

McNeill, William H., (2008), *Dünya Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi, 14. Baskı.

Modin, Yuriy, (1997), *Sudbı Razvedçikov: Moi Kembridjskie Druzya*, Moskova: Olma Press.

Mosse, George, (2010), *Natsizm i Kultura: İdeologiya i Kultura Natsional-Sotsializma*, Moskova: Tsentrpoligraf.

Naroçnitskaya, N. A., (2009), *Partitura Vtoroy Mirovoy: Kto i Kogda Naçal Voyna*, Moskova: Veçe.

O'Sullivan, Donal, (2010), *Dealing With The Devil: Anglo-Soviet İntelligence Cooperation During The Second World War*, New York: Peter Lang Publishing.

Parker, Selwyn, (2009), *Büyük Çöküş*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Philby, Kim, (2007), *Sessiz Savaş*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları.

Platoşkin, Nikolay, (2005), *Grajdanskaya Voyna v İspanii, 1936-1939 gg.*, Moskova: Olma Press.

Plehanov, Mihayloviç Aleksandr, (2007), *Dzerjinskiy: Pervıy Çekist Rossii*, Moskova: Olma Press.

Popov, V. İ., (2005), *Sovetnik Korolevı: Superagent Kremlya*, Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya.

Potyemkin, Vladimir, (2009), *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, Cilt: 2.

Primakov, Yevgeniy, (1997), *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt: 2.

Prohorov, Dmitriy, (2005), *Skol'ko Stoit Prodat' Rodinu*, St. Petersburg: Neva.

Rees, Jenny, (2000), *Looking for Mr. Nobody: The Secret Life of Goronwy Rees*, New Jersey: Transaction Publishers.

Riley, Morris, (1999), *Philby: The Hidden Years*, Londra: Janus Publishing Company.

Roper, Hugh Trevor ve Hines, Richard Davenport, (2012), *The Wartime Journals*, New York: I.B.Tauris & Co. Ltd.

Rubin, Barry, (2007), *İstanbul Entrikaları*, İstanbul: Doğan Kitap, 3. Baskı.

Rusbridger, James, (1991), *The İntelligence Game: The İllusions and Delusions Of İnternational Espionage*, Londra: I. B. Tauris & Co Ltd.

Russian Flamric, (1981), *Kratkaya İstoriya Rossii i Sovetskogo Soyuza*, California: Defense Language İnstitute Foreign Language Center.

Saharov, Andrey Nikolayeviç, (2010), *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremen do Naşih Dney*, Moskova: Prospekt, Cilt: 2.

Sander, Oral, (2009), *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, Ankara: İmge Kitapevi, 18. Baskı.

Sayers, Michael ve Kahn, Albert E., (1990), *Sovyetlere Karşı Büyük Komplo*, İstanbul: Yurt Kitap.

Service, Robert, (2007), *Comrades: A History of World Communism*, Londra: Macmillan Publishers Ltd.

Simbirtsev, İgor, (2008), *Spetsslujbı Pervıh Let SSSR 1923–1939*, Moskova: Tsentrpoligraf.

Sopelnyak, Boris Nikolayeviç, (2008), *Voshojdenie*, Moskova: Terra.

Stavinskiy, Ervin, (2003), *Zarubini: Semeynaya Rezidentura*, Moskova: Olma Press.

Stepankov, V. N., Kiselev, V., ve Şarapov, Eduard (2006), *Çekisti Stalina*, St. Petersburg: Neva.

Stern, Ludmila (2007), *Western Intellectuals and the Soviet Union, 1920-40: From Red Square to the Left Bank*, Oxford: Routledge.

Stewart, John Innes Mackintosh, (1966), *Rudyard Kipling*, New York: Dodd, Mead Company.

Sudoplatov, Pavel, (2001), *Raznıe Dni Taynoy Voynı i Diplomatii: 1941 Goda*, Moskova: Olma Press.

İnna Sveçenovskaya, (2013) *"Seksual'nıe Lovuşki Dlya Şpionov"*, Moskova: Olma Media Grupp.

Şubin, A. V., (2004), *İstoriya Rossii 18-20 vv*, Moskova: Olma Press.

Şvarev, Nikolay, (2008), *Nelegalı Vneşney Razvedki*, Moskova: Zvonnitsa – MG.

Thomas, Rosamund M., (1991), *Espionage and Secrecy: the Official Secrets Acts 1911-1989 of the United Kingdom*, Londra:Routledge.

Tihomirov, A., (1992), *Professiya: Razvedçik*, Moskova: Politizdat.

Trahair, Richard, C. S., (2004), *Encyclopedia Of Cold War Espionage, Spies, And Secret Operations*, California: Greenwood Publishing Group.

Trubnikov, V. İ., (1999), *Oçerki İstorii Rossiyskoy Vneşney Razvedki*, Moskova: Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Cilt: 4.

Tsarev, Oleg ve Costello, John, (2011), *Rokovıe İllyuzii*, Moskova: Akva – Term.

Vatlin, Aleksandr, (2009), *Komintern: İdei, Reşeniya i Sudbı*, Moskova: Rossiyskaya Politiçeskaya Entsiklopediya.

Verhoturov, Dmitriy, (2009), *Stalin Protiv Velikoy Depressii*, Moskova: Yauza-Eksmo.

Verhovskiy, Yakov Grigoryeviç ve Tırmos, Valentina, (2005), *Stalin: Taynıy Tsenariy Naçala Voynı*, Moskova: Olma Press.

Verth, Nicolas, (2006), *İstoriya Sovetskogo Gosudarstva*, Moskova: Ves Mir.

Gazeteler

Atamanenko, İ. G., "Angliyskie Aristokratı: Luçşie Sovetskie Razvedçiki", Nezavisimaya Gazeta, 14.01.2011, http://svr.gov.ru/smi/2011/ng-nvo20110114.htm

Brown, Derek, "1963: The Profumo Scandal", The Guardian, 10 Nisan 2001, http://www.guardian.co.uk/politics/2001/apr/10/past.derekbrown

Day, Peter ve Smith, Michael (2003), "Mi6 Officer Suspected of Being Soviet Spy Was Never Questioned", The Telegraph, 04 Mart 2003, http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1423660/MI6-officer-suspected-of-being-Soviet-spy-was-never-questioned.html

Pincher, Chapman, (2011), "Britain's Biggest Ever Traitor: Red Sonia, Christine Keeler and The Final, Damning Evidence", The Daily Mail, 07 Mayıs 2011, http://www.dailymail.co.uk/news/article-1384646/Red-Sonia-Christine-Keeler-final-damning-evidence-Britains-biggest-traitor.html

Radov, Zahar, "Agent Dolli: Stalin Poluçil Plan Vısadki Soyuznikovv Normandiiza Polgada do Operatsii", Komsomolskaya Pravda, 15 Haziran 2011, http://kp.ru/daily/25703/904601/

Tsarev, Oleg, (2004), "Krestnıy Otets Kembridjskoy Pyaterki", Moskova: Krasnaya Zvezda, 22 Mayıs 2004, http://www.redstar.ru/2004/05/22_05/5_02.html

***

Jenifer Hart", The Telegraph, 9 Nisan 2005, http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1487412/Jenifer-Hart.html

KGB's Oxford Spy Recruiter Unmasked As Distinguished Civil Servant Arthur Wynn", The Australian Gazetesi, 14 Mayıs 2009, http://www.theaustralian.com.au/news/world/kgbs-oxford-spy-recruiter-unmasked/story-e6frg6so-1225711932977

Yayınlanan Resmi Belgeler

"Antoni Frederik Blant", http://svr.gov.ru/history/blant.htm (Erişim tarihi: 10 Ocak 2012).

"Berjes Gay", http://svr.gov.ru/history/ber.htm (Erişim tarihi: 10 Ocak 2012).

"Deyç Arnold Genrihoviç" http://svr.gov.ru/history/dejch.htm (Erişim tarihi: 10 Ocak 2012).

"Garold Andrian Rassel "Kim" Filbi", http://svr.gov.ru/history/fil.htm (Erişim tarihi: 10 Ocak 2012).

"Maklin Donald Dyuart", http://svr.gov.ru/history/macd.htm (Erişim tarihi: 10 Ocak 2012).

Dergiler

Acar, Kezban, (2008), "1905 Rus Devrimi'nin Genel Bir Değerlendirilmesi", İstanbul: Divan Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 24.

Pronin, Aleksandr, (2004), "Superagent po Prozvişhu "Sınok", 25.01.2004, Moskova: Bratişka Dergisi, Sayı: 1.

Temur, Ferit, (2010), "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Rusya–Amerika Ajan Krizi", Stratejik Düşünce Dergisi, Sayı: Ağustos-2010.

Temur, Ferit, (2010), "Bir Neo-KGB Sistemi Olarak Putinizm", Stratejik Düşünce Dergisi, Sayı: Kasım-2010.

Temur, Ferit, (2011), "Legal ve Örtülü Yönüyle Diplomatik İstihbarat", Stratejik Düşünce Dergisi, Sayı: Şubat-2011.

RUSÇA İSTİHBARAT TERİMLERİ VE TÜRKÇE-İNGİLİZCE KARŞILIKLARI

	Rusçası	Türkçe Okunuşu	Türkçesi	İngilizcesi
1	Агент	Agent	Ajan	Agent
2	Агент влияния	Agent vliyaniya	Etki ajanı	Agent of influence
3	Агент-групповод	Agent-gruppovod	Baş ajan, şebeke başı	Spy ring leader
4	Агентура	Agentura	1) Casusluk şebekesi, 2) Gizli Servis	Agency
5	Агентурная сеть	Agenturnaya set'	Casusluk ağı, halkası	Spy ring
6	Ангел	Angel	Karşı Servisin temsilcisi	-
7	Барий	Bariy	Özel hazırlanmış sahte bilgi	-
8	Безопасность	Bezopasnost'	Güvenlik	Security
9	Болеть	Bolet'	Mahkum	-
10	Больница	Bol'nitsa	Hapishane	-
11	Браконьер	Brakon'er	Görev başındaki ajan; koza (sleeper) olarak kenarda bekletilmeyip, aktif hale getirilmiş olan ajan.	-
12	Бумеранг	Bumerang	Kasıtlı olarak çarpıtılmış bilgi	Disinformation
13	Вербовка	Verbovka	Devşirme	Recruitment
14	Вербовщик	Verbovşhik	Uygun bulunan kişiyi devşirmekle görevli olan istihbaratçı, devşirici	Recruiter
15	Ворон	Voron	Karizmatik erkek ajan; Gizli Servis tarafından senaryosu önceden planlanarak hedeflenen bir bayana yanaştırılan ve yakışıklılığını kullanarak kendisine verilen görevi yerine getiren erkek ajan.	-

16	Враг	Vrag	Düşman	Enemy
17	Выполнять	Vıpolnyat'	Bir emri, görevi yerine getirme	To fulfil, To do
18	Выпускник	Vıpusknik	Üst düzey görevli casus	-
19	Высветлять	Vısvetlyat'	Açığa Çıkarmak	To brighten up
20	Глава	Glava	1) Müsteşar 2) Şef	Head, chief
21	График	Grafik	Buluşma planı; Gizli Servis ile ajanın nerede, nasıl ve ne zaman temas edeceğini içeren program	Contact point
22	Двойник	Dvoynik	İki taraflı ajan	Double agent
23	Девиз	Deviz	Parola	Motto
24	Дезинформация	Dezinformatsiya	Çarpıtılmış bilgi, dezinformasyon	Disinformation
25	Дело	Delo	Dava	Idea
26	Дефектор	Defektor	Sığınmacı; Bir Gizli Serviste çalışan, ancak sonrasında karşı Gizli Servis ile anlaşarak ülkesinden kaçan görevli	Defector
27	Дешифровка	Deşifrovka	Deşifre	Decryption
28	Диверсия	Diversiya	Kundakçılık, sabotaj	Sabotage
29	Директор	Direktor	Direktör	Director
30	Доктор	Doktor	Kontrespiyonaj	Counterintelligence
31	Доносчик	Donosçik	Muhbir	Informer
32	Дотация	Dotatsiya	Maddi yardım, ödenek	Subsidy
33	Друзья	Druz'ya	Dost Servisler (GRU-KGB)	-
34	Дубок	Dubok	Gizli bir belgenin teslim yeri ve usulü	-

35	Железный занавес	Jeleznıy zanaves	Demir Perde	The Iron Curtain
36	Жучок	Juçok	Böcek; bir kişi ya da ortamın dinlemesi amacıyla yerleştirilen küçük dinleme cihazı	Bug
37	Загадка	Zagadka	1) Gizem, esrar 2) Bilmece	Mystery
38	Заговор	Zagovor	Komplo, entrika	Conspiracy
39	Заговорщик	Zagovorşhik	Komplocu, hain	Conspirator, plotter
40	Задание	Zadanie	Görev	Mission
41	Замочная скважина	Zamoçnaya skvajina	Hava istihbaratı; gelişmiş donanıma ve uzay teknolojisine sahip uçan araçlarla havadan istihbarat toplanması	-
42	Запасной игрок	Zapasnoy igrok	Yedek oyuncu; verilen bir görevi ifa etmekte olan ajanın başına bir şey gelmesi durumunda görevin tamamlanması için yedekte bekletilen bir diğer ajan	-
43	Засветиться	Zasvetit'sya	Açığa çıkmak	To be laid off
44	Засылка	Zasılka	Sevkiyat; tehlike içersinde bulunan bir ajan veya ajanların kaçırılma operasyonu	Dispatching
45	Звено	Zveno	Hücre, halka	Ring, cell
46	Земляки	Zemlyaki	İngiliz Komünistler	-
47	Изменить родине	İzmenit' rodine	Vatana İhanet Etme	Treason felony
48	Иммунитет	İmmunitet	Kişisel dokunulmazlık	Immunity

49	Инициативник	İnitsiativnik	Gönüllü; bir Gizli Servis ile işbirliğine istekli olan kişi	Volunteer
50	Интервенция	İnterventsiya	(Askeri) Müdahale	Intervention
51	Искать следы кошки	İskat' sledı koşki	Kedinin izlerini aramak; başarısız olan bir operasyonun nedenlerini araştırmak.	-
52	Источник	İstoçnik	İstihbari kaynak	İntelligence source
53	Кличка	Kliçka	Kod ad	Codename
54	Команда секс	Komanda seks	Seks Timi; Gizli Servisin bünyesinde kurulan ve (kadın-erkek) mensuplarına cinsel yönden hedef kişilere nasıl yaklaşılacağı hususunda özel eğitim verilen, bu suretle karşı taraftan bilgi temin edilmesini sağlayan birim	-
55	Компания	Kompeniya	Şirket: CIA'n kod adı.	Company
56	Компрометация	Komprometatsiya	Karalama, lekeleme	Aspersion
57	Конспирация	Konspiratsiya	Gizlilik, gizli tutma	Secrecy
58	Контролёр	Kontrolör	Kontrolör; Gizli Servis ve casus arasındaki teması sağlayan, casustan temin edilen bilgilerin Merkez'e gönderilmesinden sorumlu olan ve Servis adına casusa gerekli yönlendirmeleri yapan görevli.	Case officer, Controller
59	Контрразведка	Kontrrazvedka	Karşı İstihbarat, kontrespiyonaj	Counterintelligence
60	Криптография	Kriptografiya	Kriptoloji	Cryptography
61	Крот	Krot	Köstebek	Mole

62	Крыша	Krışa	Kamuflaj, kisve; ajanların gerçek kimlik ve gizli faaliyetlerini belli etmeme adına büründükleri sahte kimlik ve meslek dalı. Bunlar arasında en sık tercih edilen meslek grupları diplomatik, gazetecilik, iş adamlığı, akademisyenlik, turistlik, araştırmacı-yazarlık ve sivil toplum kuruluşu (STK) üyeliğidir.	Mask, camouflage
63	Кузены	Kuzeni	Kuzenler; Ruslar tarafından Amerikan Merkezi Haberlama Teşkilatı (CIA) çalışanlarına verilen ad	-
64	Куратор	Kurator	Ajan Yöneticisi	Curator
65	Ласточка	Lastoçka	Kırlangıç, Erkek Avcısı	Swallow
66	Лебедь	Lebed	Kuğu, Kadın Avcısı	Swan
67	Ликвидировать	Likvidirovat	Tasfiye Etmek	To eliminate
68	Лояльность	Loyalnost	Sadakat	Loyalty
69	Медовая ловушка	Medovaya lovuşka	Ballı tuzak	Honeypot
70	Московские правила	Moskovskie pravila	Moskova kuralları; ajanlar için özel hazırlanmış parola ve tanıtıcı işaretler	-
71	Музыкальная шкатулка	Muzikal'naya şkatulka	Gizli haberleşme ünitesi	-
72	Музыкант	Muzikant	Piyanist; gizli haberleşme ünitesinde çalışan ve Merkez ile burası arasındaki haberleşmeyi sağlayan görevli	-

73	Наводка	Navodka	Mim, işaret	Tip-off
74	Наводчик	Navodçik	Mimleyen, fişleyen	Spotter
75	Налет	Nalet	Baskın	Raid
76	Наживка	Najivka	Yem; Gizli Servisin hedefinde olan bir erkeğin tuzağa düşürülmesi amacıyla ona yanaştırılan bayan	-
77	Натуралист	Naturalist	Casus	-
78	Начальник	Naçal'nik	Şef, müdür	Chief, Boss
79	Наши	Naşi	Bizimkiler; Özel ajanlara yardımcı olan resmi görevli istihbaratçılar	-
80	Нянька	Nyan'ka	Dadı; yurtdışına çıkın yetkililere refakat eden güvenlik görevlisi	-
81	Оперативный работник	Operativnıy rabotnik	Operatör; Gizli Servis ve casus arasındaki teması sağlayan, casustan temin edilen bilgilerin Merkez'e gönderilmesinden sorumlu olan ve Servis adına casusa gerekli yönlendirmeleri yapan görevli.	Case Officer
82	Органы безопасности	Organı Bezopasnosti	Güvenlik Güçleri	Security services
83	Отчет	Otçet	Rapor	Report
84	Офицер	Ofitser	1) Güvenlik güçleri görevlisi (Subay, Polis, Memur) 2) İstihbaratçı	Officer

85	Охотник за скальпами	Ohotnik za skal'pami	Düşman tarafına geçen ajanları araştırmak ve yeniden Servis adına çalışmasını sağlamakla, bir başka ifadeyle bu ajanları Servise angaje etmekle görevli kişi.	-
86	Пакостник	Pakostnik	Fotoğraf	-
87	Перебежчик	Perebejçik	Kaçak; düşman safına geçen kiş.	Defector
88	Переворот	Perevorot	Darbe, İhtilal	Coup, Insurrection
89	Передача	Peredaça	İletim, gönderim	Transmission
90	Перехват	Perehvat	1) Ele geçirme 2) önleme	Interception
91	Питомец	Pitomets	Yetiştirilmiş eleman; Gizli Servis tarafından özel bir görev için küçük yaştan itibaren eğitilen kişi	Foster child
92	Под надзором	Pod nadzorom	Gözetim altında olma	Under the supervision
93	Под прикрытием	Pod prikrıtiem	Kisve, örtü; ajanların gerçek kimlik ve gizli faaliyetlerini belli etmeme adına büründükleri sahte kimlik ve meslek dalı.	Under cover of
94	Поддержка	Podderjka	Destek	Support
95	Под подозрением	Pod podozreniem	Zan altında olma	Being under suspicion
96	Подкармливать	Podkarmlivat'	Yemlemek; çift taraflı bir ajan ya da başka bir kanal üzerinden karşı Servise istenilen bazı gerçek veya çarpıtılmış bilgilerin ulaştırılması	To feed up
97	Подполье	Podpol'e	1) Yer altı, 2) Gizlilik	Underground

98	Подсказка	Podskazka	Sızıntı; gizli tutulması gereken herhangi bir devlet sırrının karşı Gizli Servis tarafından bilindiğinin fark edilmesi	Leak of information
99	Подставной адрес	Podstavnoy Adres	Teslimat Noktası; 1) Gizli Servise çalışan casus tarafından temin edilen bilgilerin ondan sorumlu olan saha görevlisine (case officer'a) teslim edilme yeri. 2) İki farklı ülke Gizli Servisi görevlilerin resmi ya da gayr-i resmi yollardan bir araya gelerek birbirlerine ait ajanları takas ettiği veya herhangi bir materyali (para, uyuşturucu, silah, belge vb.) verdiği yer.	Drop-off point
100	Подшивка	Podşivka	Arşiv, Dosya	File
101	Попрыгунчик	Poprıgunçik	Kukla: Karşı Servisin takibini atlatmak için arabaya konulan, oturur vaziyette ancak hareket eden kukla.	-
102	Похищение	Pohiçhenie	Kaçırma	Kidnapping
103	Правила игры	Pravila ıgrı	Oyunun kuralları; Gizli Servisler camiasında yazılı olmayan, ama kaide olarak riayet edilen bir takım kurallar bütünü	The rules of the Game
104	Предатель	Predatel'	Hain	Betrayer
105	Предлог	Predlog	1) Bahane 2) Rol	Pretence
106	Привидение	Prividenie	Casusluk	-
107	Приказ	Prikaz	Emir	Order

108	Прокол	Prokol	Açık verme, hata	Deficit
109	Прикормка	Prikormka	Bir casus üzerinden karşı taraf için özel olarak hazırlanan doğru istihbarat. Bu suretle anılan casusa olan güvenin artması ve ileride bu kanal üzerinden karşı tarafa dezenformasyonda bulunulması amaçlanır.	-
110	Приманка	Primanko	Bir ajana yaptığı hizmetlerden ötürü verilen mükafat	-
111	Провал	Proval	1) Gedik, boşluk 2) İfşa olma	1) Gap 2) Downfall
112	Продано	Prodano	Düşmanın tasfiye edilmesi	-
113	Проникнуть	Proniknut'	Sızmak, nüfuz etmek	To penetrate
114	Пропаганда	Propaganda	Propaganda	Propaganda
115	Пропал	Propal	Deşifre olma	Be laid off
116	Противник	Protivnik	Düşman	Opponent, enemy
117	Противодействие	Protivodeystvie	Karşı koyma, karşı harekete geçme	Counteraction
118	Просачивание	Prosaçivanie	Bir kurum ya da oluşuma sızma	Infiltration
119	Псевдоним	Psevdonim	Takma ad, rumuz	Pseudonym
120	Психологическая война	Psihologiçeskaya Voyna	Psikolojik Harp	Psychological warfare
121	Птица	Ptitsa	Kuş; Gizli Servise haber sağlayan kişi, muhbir	Bird
122	Разведка	Razvedka	İstihbarat	Intelligence
123	Разведчик	Razvedçik	İstihbaratçı	Agent
124	Разбирательство	Razbiratel'stvo	Tahkikat, soruşturma	Investigation

125	Разгром	Razgrom	Mağlubiyet, bozgun	Defeat
126	Разоблачать	Razoblaçat'	Açığa çıkarmak	To unmask
127	Рассекретить	Rassekretit'	İfşa etmek	To uncover
128	Расследование	Rassledovanie	Soruşturma	Investigation
129	Резидент	Rezident	Rezidan; Rus Dış İstihbarat Servisine bağlı olarak yurt dışında çalışan ajana denilmektedir. "Rezidan" terimi başına gelen "legal" veya "illegal" ifadelerine göre ikiye ayrılmaktadır. Buna göre "illegal rezidan" her hangi bir diplomatik ya da resmi kimliği olmayan, çeşitli kisveler altında (gazetecilik, akademisyenlik, iş adamı vb.) hedef ülkede bulunan ve ayrı bir takım özel operasyonları (devşirme, şebeke kurma, açık istihbarat toplama, bir operasyonu gerçekleştirme gibi) yürütmekten sorumlu ajan anlamına gelmektedir. "Legal rezidan" ise Rusya'nın yurt dışı temsilciliklerinde (elçilik, konsolosluk, ticari, kültür temsilciliği gibi) diplomatik bir kimlikle (yaşına ve hedef ülkedeki görev alanına göre çeşitli rütbeden Kâtip, Ticari, Kültür, Din, Basın Ataşesi gibi) çalışmakta olan ajandır.	Resident Agent
130	Резидентура	Rezidentura	İstasyon, Dış ünite	Station
131	Руководитель	Rukovoditel'	Yönetici, şef	Director
132	Санобработка	Sanobrabotka	Resmi bir belgede sahtecilik yapma	-

133	Сапог	Sapog	Pasaport	-
134	Сапожник	Sapojnik	Sahte evrak düzenlemekte uzman olan görevli	-
135	Сверхсекретный	Sverhsekretniy	Çok gizli	Top secret
136	Связник	Svyaznik	Haberci, ulak	Messenger
137	Связь	Svyaz'	Temas, bağlantı	Connection, tie
138	Сиделка	Sidelka	Korumalı, bodigard	-
139	Слежка	Slejka	İzleme, takip	Shadowing, track
140	Служба	Slujba	Servis: Rusya Dış İstihbarat Servisi'nin (SVR) kod adı.	-
141	Соседи	Sosedi	Komşular: SVR haricindeki diğer Rus Gizli Servisleri (Karşı Casusluk Servisi (FSB) ve Askeri İstihbarat (GRU) için kullanılan bir terim.	-
142	Сотрудник	Sotrudnik	Görevli, ajan	Collaborator, Officer
143	Сотрудничество	Sotrudniçestvo	İşbirliği	Cooperation
144	Спецгруппа	Spetsgruppa	Özel Tim	Special force
145	Специалист	Spetsialist	Uzman	Specialist
146	Спецслужба	Spetsslujba	Gizli Servis	Secret service
147	Сподвижник	Spodvijnik	Dava arkadaşı	Fellow fighter
148	Спящий	Spyaşhiy	Kaza; Gizli Servis tarafından hedeflenen bir kurum ya da oluşuma yerleştirilen ve burada uzun süre hiçbir casusluk faaliyeti yapmadan edilgen olarak bekletilen ajan.	Sleeper

RUSÇA İSTİHBARAT TERİMLERİ VE TÜRKÇE-İNGİLİZCE KARŞILIKLARI

149	Срыв	Sryv	Tökesleme	Stoppage, stumble
150	Стерилизация	Sterilizatsiya	Belgelerden gizli bilgi ve kaynakların temizlenmesi	-
151	Стингер	Stinger	Muhbir	Informant
152	Сторожа	Storoja	Gözcü; yabancı devletlere ait elçilik, konsolosluk veya temsilcilik gibi resmi binalarda çalışan kişileri gözetlemekle sorumlu kılınan görevli.	-
153	Сторонник	Storonnik	Taraftar, yandaş	Supporter
154	Стратег	Strateg	Stratejist	Strategist
155	Стычка	Stıçka	Çatışma, vuruşma	Skirmish
156	Так точно!	Tak toçno!	Emredersiniz!	Yes, sir!
157	Тайна	Tayna	Sır, giz	Secret
158	Тайная организация	Taynaya organizatsiya	Gizli oluşum	Secret organization
159	Тайнопись	Taynopis'	Şifreli yazı	Cryptography
160	Тесные связи	Tesnıe svyazi	Derin bağlantılar	Close relations
161	Убийство	Ubiystvo	Suikast	Assassination
162	Уборщик	Uborşhik	Temizlikçi: daha çok yurt dışındaki resmi temsilcilik binalarına o ülkenin Gizli Servisi tarafından yerleştirilen böcek, dinleme cihazı gibi aletleri bulup, onları imha eden kişi	Cleaner
163	Улика	Ulika	Delil, kanıt	Evidence
164	Уличный художник	Uliçnıy hudojnik	Sokak ressamı; sadece gözlem yapmakla sorumlu kılınan ajan	-

165	Уловка	Ulovka	Hile, tezgâh	Trick
166	Утечка	Uteçka	Bir haberin sızması	Leak, leakage
167	Факельщики	Fakel'şhiki	İşbirlikçi: Gizli Servis tarafından yürütülen bir operasyonun tamamlanmasında yardımcı olan kişi.	-
168	Фальшивка	Fal'şivka	Sahte belge	Forged document
169	Филер	Filer	Gözetleyici	-
170	Фирма	Firma	Firma; Ruslar tarafından CIA için söylenen bir terim.	-
171	Хвост	Hvost	Kuyruk; takip eden kişi için kullanılan bir terim.	Tail, Company
172	Холод	Holod	Soğuk: hedef ülkede faaliyet gösteren ajanın karşı karşı kaldığı ağır psikolojik baskı durumu.	-
173	Холодный подход	Holodnoy podhod	Soğuk yaklaşım: bir kişiyi casusluk yapmaya ikna etmek amacıyla ona yönelik herhangi bir ön hazırlık yap maksızın yanaşma, daha çok parasal teklif aracılığıyla	-
174	Центр	Tsentr	Merkez	Center
175	Цель	Tsel'	Hedef, amaç	Target, aim
176	Чёрный	Çörnıy	Kara: gizli kelimesinin yerine kullanılan bir terim.	-
177	Чёрная операция	Çörnaya operatsiya	Gizli operasyon	Secret operation
178	Чёрный список	Çörnıy spisok	Kara liste	Blacklist
179	Чёрный ящик	Çörnıy yaşhik	Gizli yapılanma	Secret structure
180	Честная игра	Çestnaya ıgra	Adil, Kurallı Oyun	Fair play
181	Чекисты	Çekistı	Teşkilatçılar	Security officers

182	Чин	Çin	Memur, mensup, görevli	Staff, official
183	Чистый	Çistıy	Temiz; açığa çıkmamış bir ajan için kullanılmaktadır.	Undecipherable
184	Чистый текст	Çistıy tekst	Şifresiz (açık) mesaj	-
185	Шеф	Şef	Şef	Chief
186	Шифон	Şifon	Telefonda verilen gizli mesaj	-
187	Шифровка	Şifrovka	Şifreleme	Encryption
188	Шпик	Şpik	Gözlem yapan ajan	-
189	Шпион	Şpion	Casus	Spy
190	Шпионаж	Şpionaj	Casusluk	Espionage
191	Штаб-квартира	Ştap-kvartira	Ana Karargâh	Headquarters
192	Явочная квартира	Yavoçnaya kvartira	Güvenilir ev; herhangi bir casusluk faaliyetini icra etme amacıyla hedef ülkede tutulan ev, gizlenme yeri	1) Secret address 2) Safe houses
193	Ячейка	Yaçeyka	Hücre, ağ	Cell, network

20. Asrın
Casusluk Şebekesi

CAMBRIDGE BEŞLİSİ

Bu kitap, İngiltere'nin en saygın eğitim kurumunda okumuş, istihbarat ve diplomasi gibi en stratejik alanlarda üst düzey devlet görevine gelmiş Beş İngiliz aristokratının kimsenin aklına gelmeyecek şekilde "gizli birer komünist" olarak Sovyetler Birliği'ne uzun yıllar casusluk yapmalarını anlatan Türkiye'deki ilk eserdir.

Ancak yıllar sonra deşifre olmaları sonucunda başta İngiltere olmak üzere tüm Batı Bloğunu şoke eden, II. Dünya Savaşı'ndan SSCB'nin galip çıkmasında tarihi bir rol oynayan, Soğuk Savaş döneminde de Batı Bloğunun en gizli sırlarını olduğu gibi Moskova'ya sızdıran, 20. yüzyılın bilinen en profesyonel ve etkili casusluk şebekesi...

ABD, İngiltere ve Rusya başta olmak üzere dünyada çeşitli film, kitap ve romana konu olan "Cambridge Beşlisi" üzerine Sovyet-Rus ve Batılı kaynaklara atfen hazırlan, eşsiz bir çalışma niteliğindeki bu kitap, uluslararası gizli komünist hareketin ve Sovyet Gizli Servisinin (KGB) kapitalist ülkelere karşı nasıl tüm dünyada etkin bir mücadele gösterdiğini gözler önüne sermektedir.

THG
0763344
BSO